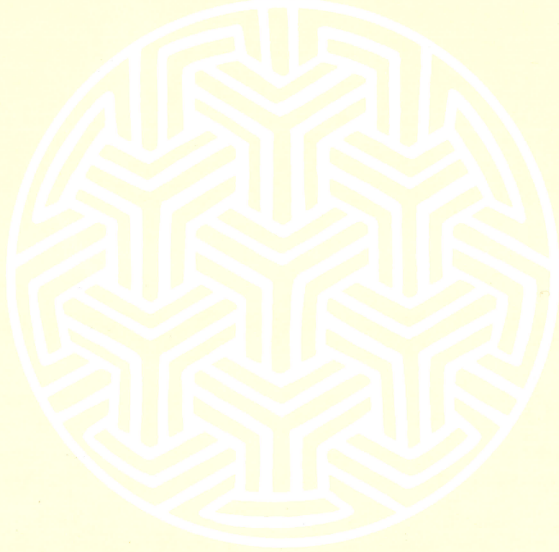

**11. MÜZE
ÇALIŞMALARI VE KURTARMA
KAZILARI SEMPOZYUMU**

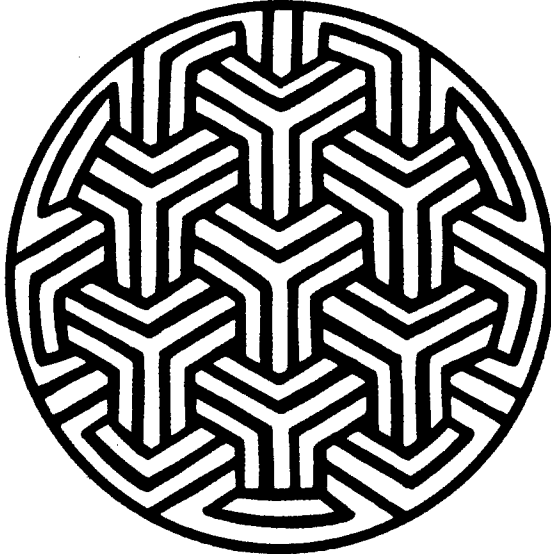
**24-26 Nisan 2000
DENİZLİ**

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü

**11. MÜZE
ÇALIŞMALARI VE KURTARMA
KAZILARI SEMPOZYUMU**

**24-26 NİSAN 2000
DENİZLİ**

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 2532

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları

Yayın No: 76

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Koray OLŞEN

Fahriye BAYRAM

Dr. Haydar DÖNMEZ

Kemalettin ATAŞ

Neslihan GÜDER

Naime TOY

DİZGİ: Meryem UYANIKER

ISBN: 975-17-2560-7

ISSN: 1300-5626

Kapak Düzeni: Ozan Sağdıç

Kapak Motifi: “Y” ve “kaz ayağı” gibi isimlerle anılan motifin kökeni Karahanlılar ve onların çağdaşı Büyük Selçuklu Dönemine kadar inmektedir.

Anadolu’da en güzel örneği Erzurum Çifte Minareli Medrese’deki taş sütun üzerinde, değişik bir uygulaması da Sivas Buruciye Medresesi’nde görülmektedir.

Çini-mozaiik mihraplarda da bu motife rastlanmaktadır.

Not: Bildiriler, sahiplerinden geldiği şekliyle ve sunuş sırasına göre yayınlanmıştır.

**KÜLTÜR BAKANLIĞI MİLLİ KÜTÜPHANE BASIMEVİ
ANKARA - 2001**

İÇİNDEKİLER

Mustafa BÜYÜKKOLANCI

Selçuk Ayasuluk Tepesi 1999 Yılı Kazıları 1

Emin YENER

Alabanda Antik Kenti Kazı Temizlik ve Çevre
Düzenlenme Çalışmaları 1999..... 5

Mustafa Kenan ÖZKAN, Mahir ATICI, Funda ÖLMEZ, Belgin OKUDUCU

Aydın Merkez Kalfaköy Sulucadere Mevkii 12 Pafta,
421 Parselde Helenistik Mezar Kurtarma Kazısı..... 17

Mustafa AKKAYA

Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Çevre
Düzenleme ve Açık Teşhir Çalışmaları 27

Metin TÜRKTÜZÜN

Germiyanogullarından Kalma Hamam Yapısı
Kurtarma Kazısı 1999 33

Alpay PASİNLİ

“Pittakia” ve “Magnum Palatium-Büyük Saray”
Bölgesinde 1999 Yılı Çalışmaları (Eski Sultanahmet
Cezaevi Bahçesi)..... 41

Sabahattin TÜRKOĞLU

Yıldız Sarayı Müzesi Art Nouveau Seksiyonu 65

Zülküf YILMAZ

Kırklareli Müzesi, Yündolan C Tümülüsü Kurtama Kazısı 71

N.Önder ÖZTÜRK

Marmara Ereğlisi Batı Nekropolü Kurtarma Kazısı 83

Öcal ÖZEREN, Koncagül HANÇER, Aynur ARTAR İnegöl Höyüğü Kurtarma Kazısı	93
Ahmet YARAŞ 1998-1999 Bergama Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı	105
M. Fuat ÖZÇATAL Öğlenarası Vadisi Kurtarma Kazısı 1999	119
Mehmet TAŞLIALAN Pisidia Antiokheia'sı 1999 Yılı Çalışmaları.....	133
İlhan TEMİZSOY, Vahap KAYA Kıranharman "O" Tümülsü Nakil Çalışmaları.....	149
İlhan TEMİZSOY, Vahap KAYA Polatlı Kayabaşı Mozaiği Nakil Çalışmaları.....	157
Nurettin ÖZKAN Konya-Meram-Gökyurt Köyü Kilistra Antik Kenti Kurtarma Temizlik ve Onarım Çalışmaları (1998-1999)	165
Reyhan KÖRPE, Musa TOMBUL, Nurten SEVİNÇ 1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülsü Kurtarma Kazıları	181
Şinasi BAŞAL, Sultan TUTAR Nevşehir Müze Müdürlüğü 1999 Yılı Onarım ve Restorasyon Çalışmaları.....	193
Halis YENİPİNAR Göreme Açık Hava Müzesi Çevre Düzenlemesi Çalışmaları.....	207
Fazlı AÇIKGÖZ 1999 Yılı Gümüşler Örenyeri Temizlik Çalışmaları.....	215

Ahmet YÜCE, Muzaffer DOĞANBAŞ Amasya Merkez Kızlar Sarayı 1999 Yılı Kazı ve Çevre Temizlik Çalışmaları.....	223
Fuat DERELİ Sinop Gelincik Mezar Odası.....	235
Emin YENER Gaziantep İli, Nizip İlçesi, Kalemeydanı Köyü Araştırmaları 1999.....	249
Fehmi ERARSLAN Adıyaman Turuş Kaya Mezarları Kazı ve Temizlik Çalışması.....	263
Oğuz ALPÖZEN Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Çalışmaları	273

SELÇUK AYASULUK TEPESİ 1999 YILI KAZILARI

Mustafa BÜYÜKKOLANCI*

Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.5.1999 tarih ve 04419 No.lu izniyle Efes Müzesi Müdürü Selahattin Erdemgil başkanlığında, bu satırların yazarı tarafından yürütülen Ayasuluk Tepesi 1999 yılı kazı çalışmaları 16 Kasım-17 Aralık tarihlerinde 10 işçi ile yapılmıştır. Grand Circle ve Efes 2000 vakıfları tarafından desteklenen çalışmalar iki ayrı yerde sürdürülmüştür.

Birincisi, 1996 yılından bu yana kazılan 22/S açmasının kuzeybatı köşesinde yapılmış ve beklenen sonuçlarla karşılaşmıştır. Büyük olasılıkla Hitit Dönemine ait sur duvarının içinde yapılan (22/S a) kazılarda 1996 yılında doğusunda (22/S b) olduğu gibi, 1.50- 3.00 m. arasında bol miktarda Geometrik ve Arkaik Dönem seramikleri ve -3.00- -3.50 m. arasında yine yanda olduğu gibi OTÇ seramikleri ve yanık kerpiçler bulunmuştur. Bunların daha önce tespit ettiğimiz gibi tabakalar halinde değil, yukarıdan bir afet sonunda kaydığı anlaşılmıştır. Ayrıca sur içinde yığın halinde bulunan moloz taşlar arasında bulunan seramik parçaları da bu taş yığının yukarıdan tabii bir afet sonucu kayarak buraya geldiğini hiç şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlamıştır.

1999 yılında Ayasuluk Tepesi'nde yapılan ikinci kazı çalışması Selçuk İlçesi'nin simgesi olan Selçuk Kalesi' nde (iç kale) gerçekleştirilmiştir. Ayasuluk Tepesi'nin en yüksek kısmında yer alan iç kalenin Bizans Döneminde inşa edildiği ve Osmanlı Dönemine kadar kullanıldığı bilinmektedir. 1990 yılından sonra kalenin güneyinde yaptığımız kazılarda burada Tarihöncesi (Prehistorik) Dönem Efes'ine ilişkin Eski Tunç ve Orta Tunç Çağına ait buluntular ele geçirilmiştir. Ayrıca Hitit İmparatorluk Döneminde Anadolu'nun batısındaki Arzawa Krallığı'nın başkenti olan Apasas'ın da burada olabileceğine ilişkin kanıtlar çoğalmıştır. Ayrıca 22/S açmasında yukarıdan kaymış durumda ele geçirilen Miken, Geometrik ve Arkaik çağlara ait seramik buluntular, M.Ö.1050 yılında "Efes" adıyla kurulan ilk kentin de Ayasuluk Tepesi'nde kurulduğunu belgelemiştir. Yukarıda sayılan nedenlerle Ayasuluk Tepesi ve iç kale Efes tarihi ve arkeolojisi bakımından büyük önem kazanmıştır.

Tam 100 yıl önce eski Efes'in Ayasuluk Tepesi'nde olabileceğini tahmin eden Avusturyalı Prof. O. Benndorf da kale içinde bunu kanıtlayacak buluntular aramıştır. Benndorf, kalenin güney yarısında iki sondaj yapmış ve kalenin en yüksek noktasındaki kayalık zemini temizlemiştir. Fakat istediği sonucu alamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü yukarıda kısaca değindiğimiz gibi eskiye ait her şey bir felaket sonucu aşağı doğru kaymıştır. 1999 yılında Benndorf'un sondajlarında (veya yarmalarında) yeni bilgilerimiz ışığında yeni izler ve seramik buluntular araştırılmıştır. Fakat ne sondajda (Bir adet arkaik seramik parçası hariç) ne de tepenin en yüksek noktasındaki bazilikanın batısındaki kayalık zeminde önemli bir izle rastlanmıştır.

Bu araştırmalara daha sonra devam etmek üzere kazı çalışmaları kalenin en yüksek noktasında yoğunlaştırılmıştır. Amacımız 1979 yılında ilk kez gündeme gelen ve Kültür Bakanlığı tarafından geliştirilen "Selçuk Ayasuluk Kalesi Kazı ve Onarım Projesi" olarak tanımlanan ve kalenin tamamen kazılıp onarılmasını amaçlayan projenin ilk adımını atmaktır. Bu proje son yıllarda tekrar gündeme gelmiş ve kalenin "Ayasuluk Kale-

* Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Efes Müzesi Müdürlüğü, Selçuk-İzmir/TÜRKİYE

si Açık Hava Müzesi" olarak kullanımını amaçlayan bir proje haline gelmiştir. Başlangıç olarak önce kale içinde genel bitki temizliği, cami ve sarnıçların iç temizliği yapılmıştır. Kazılara kale içinde en yüksek yerdeki Bizans bazilikasının (apsisi Selçuklu-Osmanlı Döneminde sarnıç haline getirilmiştir) güneyinden başlanmış ve batıya doğru genişletilmiştir. Burada yaklaşık olarak 450 m².lik alan kazılmıştır. Doğuda bir ev kompleksi ve batıda kale hamamı ortaya çıkarılmıştır. Burada önce evi ve hamamı kaplayan Bendorf'un kazılarında atılan yaklaşık 2. 00 m. yükseklikteki eski kazı toprağı, daha sonra odaların içleri temizlenmiştir.

*Apsisin tam güneyinde 15.00 X 16.00 m. ölçülerindeki alanda beş oda ve bir avludan oluşan düzgün planlı bir ev kompleksi ortaya çıkarılmıştır. 0.60 m. kalınlıktaki harçsız taş duvarları ortalama 0.50-0.60 m. yükseklikte sağlam kalabilmiştir. Odalar ortalama 4.00 X 4.00 m. boyutlarındadır. Birinin tabanında tuğla döşeme ortaya çıkarılmıştır. Bu ev kompleksi büyük olasılıkla Osmanlı Döneminde kalede yaşayan askerlere ait olabilir. Zeki Arıkan tapu tahrir defterlerine dayanarak Fatih Döneminde Ayasuluk Kalesi'nde 60 kişilik bir muhafız birliğinin varlığına işaret eder (Z. Arıkan, "XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ", *Belleten* 209, 1990, 152). İşte ortaya çıkarılan avlulu ve beş odalı bu ev büyük olasılıkla kale komutanının konutudur.*

Bu konutun kuzeyinde yer alan ve Aydinoğulları Döneminde sarnıç haline getirilmiş olan *apsisli* yapı öteden beri bilinmektedir. Kale hamamının su ihtiyacını karşılamak üzere eski bir Bizans bazilikasının doğu kısmı sarnıç haline getirilmiştir. Bu yıl yaptığımız araştırmalarda yapının güneye doğru uzandığı ve burada *pastophorion* odarından birinin (*diakonikon*) olduğu anlaşılmıştır. Kaya yarıkları arasında kalabilen temel izlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu odanın iç ölçüleri 4.20 X 2.70 m.dir.

Kale Hamamı: İç kalenin en yüksek noktasında, batıda yer alan küçük kale hamamı doğu batı yönünde uzanmaktadır. Dikdörtgen planlı 7.60 X 3.50 m. boyutlarındaki yapı üç bölümlüdür. Taş ve tuğla kullanılarak inşa edilen duvarları ve kubbe başlangıçları sağlam kalabilmiş, fakat kubbeleri yıkık durumdadır. İlliklik, sıcaklık ve külhandan (sıcak su deposu) oluşan yapıya ancak doğudaki ılık bölümden girilebilir. İlliklik bölümüyle sıcaklık bölümü arasında küçük bir kapı vardır. Hamamın duvarları oldukça zayıf durumda kalabildiği için ılıklik ve sıcaklık kısımların kazısında taban seviyesine kadar inmek yerine koruma amacıyla daha üstte bırakılmıştır. Hamamın güneyinde olasılıkla ona bağlı duvarlar vardır. Kuzeyinde ise ona bitişik olarak 100-150 yıl önce yapılmış yapıyla ilgisi olmayan bir oda bulunmuştur. Mimari özellikler göz önünde bulundurularak hamam 14.yüzyıl ortaları ile 15. yüzyıl başlarında inşa edilmiş, Fatih Dönemine kadar kullanılmış olabilir. Kazısı gelecek yıllarda kısa sürede tamamlanabilecek olan yapının onarımı da hemen yapılmalıdır.

St. Jean Anıtı ve çevresinde ilkbahar ve sonbahar aylarında Selçuk Belediyesi'nin sağladığı işçilerle bitki temizliği yapılmıştır. Kasım ayından itibaren Efes 2000 Vakfı'nın sağladığı işçilerle bitki temizliği ve bakım çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca yine aynı vakıf tarafından St. Jean Anıtı'nın tanıtıcı levhaları yenilenmiş ve detaylandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- BENDORF, O. "Die Besiedlung bis auf König Kroisos" *FiE I*, 1905, 23 vdd.
- BÜYÜKKOLANCI, M. "Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 1996 Yılı Kazıları", 8. MKKS, Kuşadası 1997, (1998), 69-83.
- BÜYÜKKOLANCI, M."Apasas", "Eski Efes ve Ayasuluk" *Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu* Selçuk 1997, (1998), 31-40.
- BÜYÜKKOLANCI, M."Selçuk-Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 1997 Yılı Kazı ve Araştırmaları" 9. MKKS, Antalya 1998, (1999), 361-370.
- ERDEMGİL, S.-M. BÜYÜKKOLANCI, "1990 Yılı Efes -Ayasuluk Tepesi Prehistorik Kazısı" 13. KST III, Çanakkale 1991, (1992), 265-281.
- ERDEMGİL, S.-M. BÜYÜKKOLANCI, "Jünste archaologische Nachweise für alteste Geschichte von Ephesos" *Ephesos, Gebaute Geschichte*, Yay. F. Hueber, 1997, 26-28.

Resim 1: Selçuk-Ayasuluk Kale Hamamı ve çevresi (Kazılardan önce)

Resim 2: Selçuk-Ayasuluk Kale Hamamı ve çevresi (Kazılardan sonra)

ALABANDA ANTİK KENTİ KAZI TEMİZLİK VE ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI 1999

Emin YENER*

Alabanda antik kenti Aydın İli, Çine İlçesi, Doğanıyurt Köyü, sınırları içerisinde bulunmaktadır (Harita: 1). Alabanda antik kentinin üzerinde bulunan Araphisar Köyü bugün Doğanıyurt Köyü'nün bir mahallesidir. Kent Çine Çayı'nın (Marsyas) 4 km. kadar batısında Karadağ'ın uzantıları olan iki tepenin yamacına yaslanmıştır. Bu iki tepeyi Kemer Deresi ayırmaktadır. Kent kuzeyde Çine Ovası'na doğru yayılmıştır. Alabanda'nın yolu asfalt olup antik kentin ortasından geçerek Alında'ya ulaşmaktadır.

Araphisar Köyü'nün antik kentin üzerinde bulunması, kentle iç içe olması birçok olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Antik kent sürekli tahribe uğramıştır. Antik kent kaçak kazılarla tahrip edilirken, mimarî malzemeleri de yeni yapılanmalarda kullanılmıştır. Çine Ovası'nda bulunan her köyde hatta Çine İlçesi'nde bile Alabanda antik kentinden getirilmiş mimarî parçalar görmek mümkündür.

Son yıllarda antik kentte kaçak kazılar giderek yoğunluk kazanmıştır. Alabanda'da yılda, Aydın genelinde yapılan kaçak kazıların toplamından daha fazla kaçak kazı yapıldığını söyleyebiliriz. Kentte kaçak kazıları ve tahribatı önlemek amacıyla müdürlüğümüzce koruma tedbirleri artırılmış, bekçi sayısı ikiye çıkarılmış ve burada zaman zaman kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Ancak tüm bu çalışmalar kaçak kazıları önlemek için yeterli olmamıştır.

Alabanda'da daha köklü ve kalıcı tedbirlerle birlikte bilimsel kazılara başlanmasının yararlı olacağı düşüncesiyle hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

Alabanda antik kentinin arkeoloji dünyasına ve turizme kazandırılma çabaları sonuç vermiş, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 22.07.1999 gün ve 007056 sayılı izinleri ile Aydın Müzesi, arkeolojik kazılara 1999 yılında başlamıştır. Aydın İl Kültür Müdürlüğü, Çine Belediyesi, Alabanda Kültür Varlıklarını Değerlendirme Derneği ile Alabanda Turizm A.Ş. kazı çalışmalarını en etkin bir biçimde desteklemektedirler.

Başkanlığımızda yapılan kazı çalışmalarına müzemiz arkeologları Handan Özkan, Mehmet Yılmaz, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Arkeolog Fatma Bağdatlı, zaman zaman müzemiz memurları Mesut Kabadayı, Gökhan Güler, müzemiz bekçisi Şerafettin Koçoğlu, şoför Tahsin Engin, Alabanda ören yeri bekçisi Hidayet Demir ve koruma görevlisi Enver Karaduman, geçici işçiler Nejdet Özalp, Adnan Kaner, Mustafa Tekdemir katılmışlardır.

Kazı çalışmalarına 23.08.1999 tarihinde toplam 20 işçi ile başlanmış, 54 gün sürdüren çalışmalar 15.10.1999 tarihinde sona ermiştir.

Kazı çalışmalarımızın işçi giderleri büyük ölçüde ören yeri gelirlerinden sağlanan ödenekle ve Çine Belediyesi'nin katkıları ile karşılanmıştır. Çine Belediyesi ayrıca kazı

* Emin YENER, Arkeolog, Müze Müdürü, Aydın/TÜRKİYE

evinin onarılması ve bazı harcamalarımızı karşılamış, iş makinası yardımıyla bulunmuştur.

Kazı iznini veren Genel Müdürlüğümüz yetkililerine, çalışmalarımıza destek olan İl Kültür Müdürümüz Özgen Karaca'ya, Çine Kaymakamı Hulusi Kaya'ya, Çine Belediye Başkanı Osman Aydın'a, Alabanda Derneği Başkanı Kadir Yıldız'a, Alabanda Turizm A.Ş.nin Genel Müdürü Refik Kutluer'e, Harita Mühendisi Sedat Yıldız'a, Aydın Belediyesi arkeologu Hakan Özkan'a ve özveriyle çalışan arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum

Alabanda adı Karya dilinde Ala (at) banda (yarış) anlamına gelen kelimelerden türemiştir. Bizanslı tarihçi Stephanus, Kral Kar'ın oğlu Alabandos'un bir at yarışını kazanması nedeniyle kente Alabanda adının verildiğinden söz etmektedir. Cicero ise "Tanrılar dünyası" adlı eserinde kentin adını Kar tanrısı Alabandos'tan aldığını söyler. Daha sonra Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişinde adından söz edilmeyen Alabanda hakkındaki ilk bilgiler M.Ö. 3.yüzyıl sonlarında öğreniyoruz. Buna göre Seleukos Kralı III. Antiokhos kente Khrysaor Antiokhia adını verir; Makedonya Kralı, Delphi'de bulunan bir yazıtta Amphiktion meclisinin kararı üzerine, buraya gelen Alabanda elçisi kentin dokunulmazlığı konusunda III. Antiokhos'un isteklerini iletmış, bunun üzerine meclis kentin Zeus Khrysaoreos ve Apollon Isotimos'a adanmış dokunulmaz topraklar olarak onamış ve Delphi'deki Apollon tapınağına bir heykel adanmasını kararlaştırmıştır.

Makedonya Kralı V. Philippos (M.Ö 222 - 175) tarafından Alabanda kenti 190 yılındaki Magnesia Savaşı'ndan önce tahrip edilir. Bu savaştan sonra Alabanda M.Ö. 188 yılında yapılan Apameia barışıyla Lykia ve Karia'nın Rhodos egemenliğinde kalması sonucu doğal olarak aynı akıbeti paylaşır. Ancak Rhodos kentte pek etkili olamaz, yalnızca bir Helius rahibi bulundurur. M.Ö.167 yılındaki Mylasa Rhodos savaşında Alabanda özgür bir kent gibi davranarak Rhodos'a karşı Mylasa yanında savaşır. Romalı tarihçi Livius 170 yılında Alabandalıların Roma'ya elçilerle 23 kg. ağırlığında altın bir taç ve çok sayıda hediye gönderdiklerinden söz eder. Alabanda'da kentin Antiokheia Khrysaoreus olmasından kısa bir süre önce ilk para basımı M.Ö. 3.yüzyıl da başlamıştır. Zaman zaman para kesimi durdurulmuşsa da Roma İmparatorluk Döneminde devam etmiştir. Paralar üzerinde uçan at (Pegasos) kabartmaları bulunmaktadır. Olasılıkla uçan at kentin kuruluş miti ile ilgilidir.

M.Ö. 70 yılında Roma'nın Anadolu'ya tamamen egemen olmasından sonra Alabanda 21.kent olarak Asya eyaletine katılır. M. Antonius tarafından M.Ö. 48 yılında Ephesos'un eyalet başkenti olarak ilan edilmesiyle, Alabanda da bölge başkenti olur. Ve Miletos, Priene, Tralleis ile Nysa buraya bağlanır.

Alabanda M.Ö I. ve M.S.II.yüzyıllarda Roma ile iyi ilişkiler içinde olmuştur. M.S. 22 yılında da Tiberius kente yeniden dokunulmazlık (Asyle) hakkını vermiştir. Strabon kentin oldukça zengin, halkının eğlenceye düşkün ve kentte arp çalan pek çok kız olduğundan söz eder.

Alabanda M.S. IV. yüzyılda Bizans hakimiyetine girmiş ve sonrasında Aphrodisias metropolitliğine bağlı piskoposluk merkezi olmuştur. XI. yüzyılda Türk egemenliği altındaki kent Haçlı Seferleri ile yeniden el değiştirebilir. Ancak 1280 yılından beri Türklerindir.

Alabanda 1999 yılı çalışmalarını 7 ana başlık altında toplayabiliriz.

- 1- Harita çalışmaları
- 2- Sit sınırının tespiti ve tescil çalışmaları
- 3- Kamulaştırma çalışmaları
- 4- Kazı evinin onarımı
- 5- Tiyatroda yapılan kazı ve temizlik çalışması
- 6- Apollon tapınağında yapılan kazı ve temizlik çalışması
- 7- Çevre düzenleme ve koruma çalışmaları

1- HARİTA ÇALIŞMASI

İl Kültür Müdürlüğümüz tarafından ören yeri gelirlerinden Alabanda'nın 1/1000 ölçekli halihazır haritaları yaptırılmıştır. Söz konusu haritadan yararlanarak antik kentin karelağı yapılmıştır (Çizim: 1). Ayrıca bölgenin istenen ölçekte haritalarını yapmak imkânı da sağlanmıştır. Harita çalışmalarında Aydın Belediyesi kent bilgi sisteminden yararlanılmıştır.

2 - SİT SINIRLARININ TESPİT VE TESCİL ÇALIŞMALARI

Alabanda antik kentinin tescili 10.09.1992 yılında yapılmış ancak sit sınırları belirlenmemiştir. Aydın Müze Müdürlüğü uzmanlarınca Alabanda'da tekrar bir sit çalışması yapılmış, sit sınırları belirlenerek 1/2500 ölçekli harita üzerinde işlenip İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na iletilerek onaylanması sağlanmıştır.

3- KAMULAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

Alabanda'da yapılacak kazı çalışmalarına engel teşkil edebilecek 5 parselin kamulaştırma işlemleri başlatılmış hazırlanan dokümanlar Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğümüze iletilmiştir. Söz konusu parsellerin 4'ü tiyatro yapısının içerisinde ve çevresinde, 1. parselde kazı evi olarak kullanılmış olan yapıyı kapsamaktadır.

4 - KAZI EVİNİN ONARIMI

Alabanda ören yerinin içerisinde bulunan mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait 265 No.lu parsel üzerinde harap durumda bulunan eski bir evin küçük onarımı Çine Belediyesi'nin katkılarıyla aslına uygun olarak yapılmış ve 1999 yılı çalışmalarımızda kazı evi olarak kullanılmıştır (Resim: 1). Ayrıca aynı parsel üzerinde bulunan ahır da onarılarak kazı deposu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

5 - TİYATRODA YAPILAN KAZI VE TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Tiyatroda yapılan kazı çalışmalarında yaklaşık 1000 m²lik bir bölüm açılarak temizlenmiştir (Çizim: 2). Alabanda tiyatrosu antik kentin kuzeyinde bulunan bir tepenin yamacına kurulmuştur (Resim: 2). Hellenistik Dönemde yapılan tiyatro Roma Döneminde de değişikliklerle kullanılmıştır. Tiyatronun yönü güneybatıdır. Oturma sıraları hariç tiyatronun yapımında taş malzeme olarak yerel granit ve gneiss kullanılmıştır (Resim: 3). Alabanda tiyatrosunda *analemma* (çevirme) duvarları granit taşından olup, boşaltı duvar sıraları iki yüksek bir alçak sıra düzenine göre (aab,aab ritmi) yapılmıştır (Resim: 4). İşçilik çok özenlidir. 1. *diazomaya* açılan 12 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde, beşik tonozlu iki geçit bulunmaktadır (Resim: 5). İki *diazoması* bulunan ve kaç sıradan oluştuğu tespit edilemeyen izleyici tribünü zamanla yetersiz bulunarak *caveaya* tepenin eğimi izlenerek yeni oturma sıraları eklenmiştir. Tiyatro izleyici tribünü üç bölümden oluşmaktadır. Oturma sıraları mermer olup merdiven başları aslan ayağı şeklindedir. Alabanda tiyatrosu Menderes Magnesiası tiyatrosu ile büyük benzerlikler göstermektedir. Tiyatro Bizans Döneminde büyük bir tahribata uğramış, gerek oturma sıraları gerekse diğer mermer mimarî malzemeler yakılarak kireç yapılmıştır (Resim: 6). Kazılarak temizlenen bölümlerde çok miktarda parçalanmış mermer ve kireç ocağı tespit edilmiştir. Çalışmalar neticesinde orkestra tabanının bir bölümüne ulaşılmıştır (Resim: 7). Orkestra çevresinde geç dönemde yapılan tadilatları görmek mümkündür.

Sahne (*scene*) binasının duvar ve taşıyıcı elamanlarında, alt yapı da kullanılan taş malzeme granit ve gneiss kullanılmıştır. Taş taban üzerine iki parçadan oluşan sütun ve başlıklar Dorik üsluptadır (Resim: 8). Tavan büyük gneiss bloklarının yan yana yerleştirilmesiyle kapatılmıştır. Bu blokların çoğu parçalanmıştır. Çatlak olan bazı tavan blokları profil dikmelerle desteklenerek sağlamlaştırılmıştır. Sahne binasının bir bölümü taban seviyesine kadar kazılarak temizlenmiştir (Resim: 9, 10).

6-APOLLON TAPINAĞINDA YAPILAN KAZI VE TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Apollon tapınağı Alabanda'nın önemli yapılarından birisidir. Vitruvius'un bildirdiğine göre tapınağın tasarımı mimar Menesthes tarafından çizilmiştir. Tapınakta 1904 - 1905 yıllarında kazılar yapan Ethem Bey yapıyı 8x11 sütunlu bir peripteros olarak gösterir. A.Schober tapınağın 8x13 sütunlu İyonik bir *pseudodipteros* olduğunu iddia eder. E. Akurgal da aynı fikri taşımaktadır. Ekrem Akurgal kazıda ortaya çıkarılan, üzerinde Amazon savaşçılarının betimlendiği friz parçasının, M.Ö.II. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olan bu tapınağa ait olduğunu belirtmektedir.

Ethem Bey tarafından kazılan tapınak zamanla erozyon nedeniyle tekrar toprak altında kalmıştır. Yaptığımız kazı ve temizlik çalışması neticesinde tapınak temelleri tekrar açığa çıkarılmıştır (Resim: 11, 12). 2000 yılında kazı çalışmaları devam ettiği takdirde tapınağın tamamının açığa çıkarılması planlanmıştır.

7 - ÇEVRE DÜZENLEME VE KORUMA ÇALIŞMALARI

1999 yılında Alabanda'da kazı ve temizlik çalışması yapılan tiyatro ve Apollon tapınağı tel çitle çevrilerek koruma altına alınmıştır. Ayrıca ören yeri genel bilgilendirme ve önemli yapılara ait levhalar hazırlanarak yerlerine monte edilmiştir.

SONUÇ

Alabanda antik kenti 1999 yılı kazı temizlik ve çevre düzenleme çalışmaları planlandığı şekilde sürdürülmüştür. Tiyatro ve Apollon tapınağında yapılan çalışmalar amacına ulaşmıştır. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce gerekli izin verildiği takdirde çalışmalarımıza 2000 yılında da devam edilecektir.

KISALTMALAR

A.A., Ana Britannica, 1. Cilt, S. 299.
M.L., Meydan Larousse, 1. Cilt, S. 259.

KAYNAKÇA

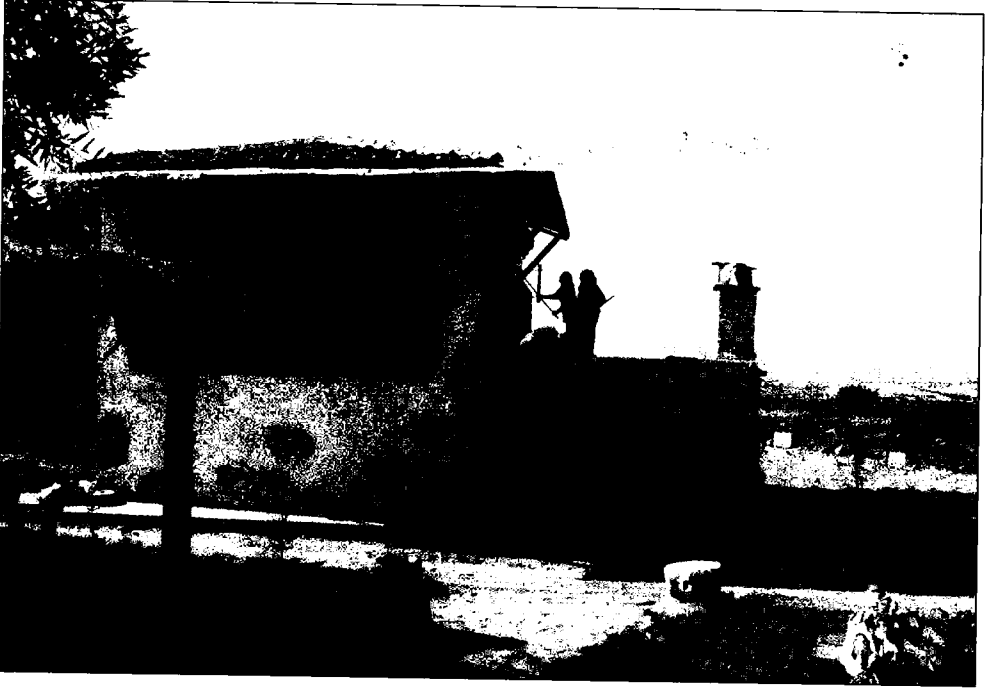
AKARCA, A., *Şehir ve Savunması* Ankara 1972, s. 143-144.
AKURGAL, E., *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul 1988, s.475-476.
AKURGAL, E., *Uygarlıklar*, s.476.
BAYBURTLUOĞLU, C., *Arkeoloji*, Ankara 1981, s. 124.
BEAN, G., *Karia*, Cem Yayınevi, İstanbul 1987, s. 215-226.
BEAN, G., *Turkey Beyond the Meander and Archaeological Guide*, London 1971, s.180.
BEAN, G., *Klenasien III*. 1974.
ETHEM, H., "Foilles D Alabanda en caria" *Extrait des comtes rendus des seances de l'Academiedes incriptions et Belles - Lettres*, 1905.
ETHEM, H., "Foilles D Alabanda en caria" *Extrait des comtes rendus des seances de l'Academiedes incriptions et Belles - Lettres*. 1906
TIRPAN, A.A., *Alabanda VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya 18 - 23 Mayıs 1989 s. 171-190.

Çizim: 1

Resim 1: Kazı evi

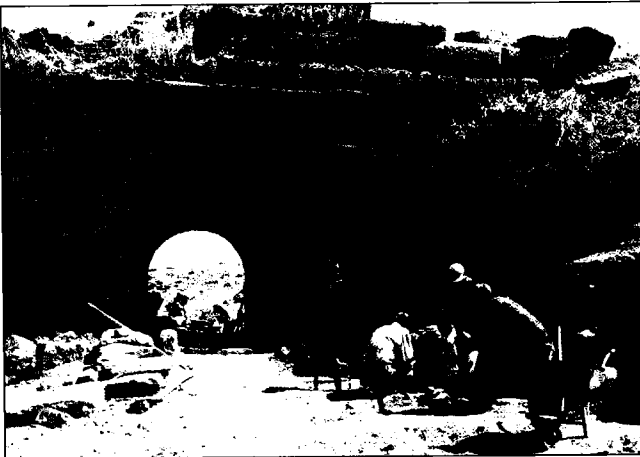
Resim 2: Tiyatro

Resim 3: Alabanda tiyatrosu, sahne binası, kazı çalışmaları

Resim 4: Tiyatronun *analemma* duvarları

Resim 5: Tonoğlu geçit

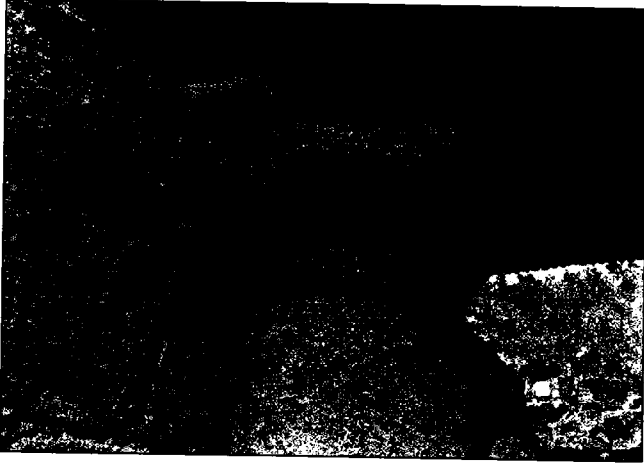

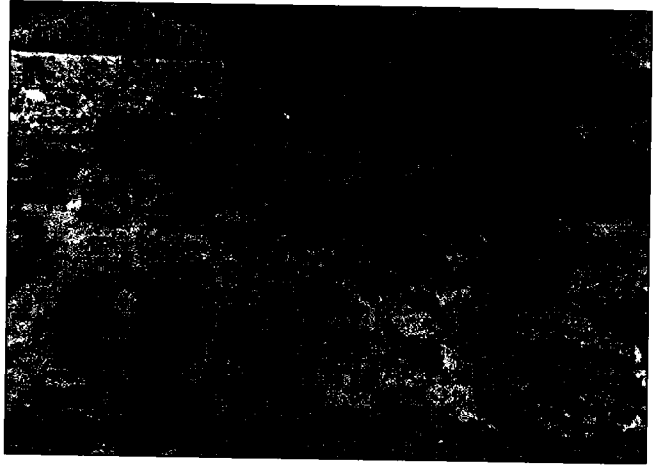
Resim 6: Tahrip olmuş oturma sıraları

Resim 7: Orkestra tabanı

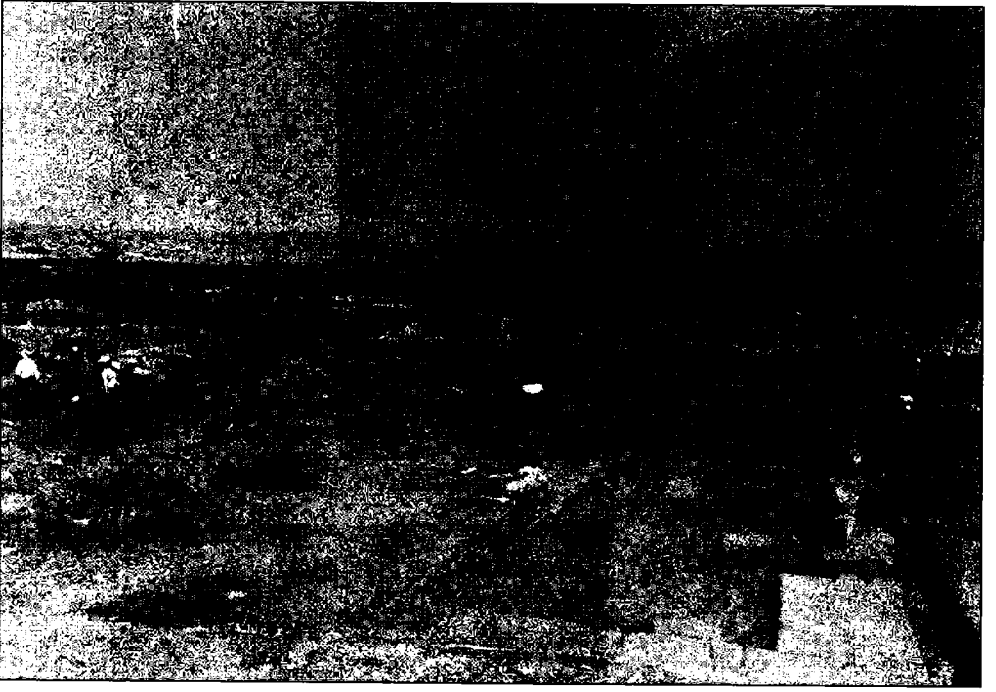
Resim 8: Sahne binasından sütün başlığı

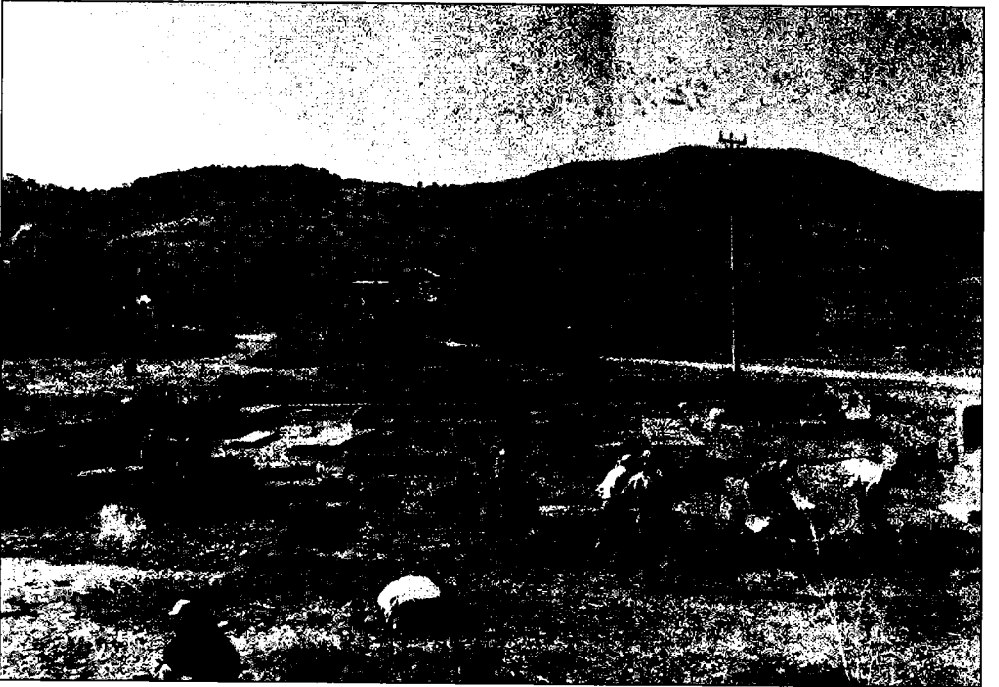
Resim 9: Sahne binası

Resim 10: Sahne binası

Resim 11: Apollon tapınağı, kazı ve temizlik alışması

Resim 12: Apollon tapınağı, kazı ve temizlik alışması

AYDIN MERKEZ KALFAKÖY SULUCADERE MEVKİİ 12 PAFTA, 421 PARSELDE HELENİSTİK MEZAR KURTARMA KAZISI

Mustafa Kenan ÖZKAN*
Mahir ATICI
Funda ÖLMEZ
Belgin OKUDUCU

Merkez Jandarma Komutanlığı'ndan 03.07.1999 Cumartesi günü müdürlüğümüze telefonla Esi İnşaat'a ait kum ocağı alanında bir mezar bulunduğunun bildirilmesi üzerine, hemen olay yerine gidilip gerekli inceleme yapılmıştır. Kum ocağına malzeme temin etmek için şantiye binalarının doğusundaki tepe (burun) üzerinde tesviye çalışmaları esnasında dozerin çapası mezar odasının tonozundaki bloklara takılmış ve tonozun batı kısmı yıkılmıştır.

Kum ocağı sahibi durumu önce Emniyet Müdürlüğü'ne bildirmiş, ancak Emniyet Müdürlüğü söz konusu alanın jandarma bölgesi içinde kalması nedeniyle müdahale edemeyeceklerini, kendilerine yapılan bu ihbarın gereği için -aynen- Jandarma Komutanlığı'na yapılmasını söylemeleri üzerine konu jandarmaya intikal ettirilmiştir. Bu arada emniyette herhangi bir haber için bekleyen basın mensupları bu duyum üzerine olay yerine giderek mezarı görüntüleyip gazetelere haber olarak geçmiştir.

Olayın cumartesi günü olması nedeniyle durum Müze Müdür Vekili Mustafa Kenan Özkan Bey'e bildirilmiş ve bunun üzerine olay mahallinde yapılan inceleme sonucunda mezar alanı tutanakla koruma altına alınmıştır. 05.07.1999 Pazartesi günü olayın aciliyetine binaen durum Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne faks ile bildirilerek kurtarma kazısı talebinde bulunulmuş ve aynı gün Genel Müdürlüğümüz talebimizi uygun bularak telefon emirleri ile kurtarma kazısı iznini vermiştir.

Bu izin gereği kurtarma kazısı, Müze Müdür Vekili Mustafa Kenan Özkan başkanlığında arkeologlar Mahir Atıcı, Funda Ölmez, Belgin Okuducu'dan oluşan bir ekip ve müdürlüğümüz bekçileri ve geçici işçileri ile gerçekleştirilmiştir.

Yüzey buluntularına göre günümüzden yaklaşık 6500 yıl öncesine giden¹ ve bu gün şehir imar planı içerisinde kalan Deştepe Hüyük'teki yaşamın bir şekilde sona ermesinden 700 yıl sonra, antik Tralleis kenti Topyatağı mevkiinde Grek göçleri sonucunda gelen unsurlar tarafından kurulmuştur². Antik Dönemde ünlü bir kent olan Tralleis'in nekropolü, bugünkü bilgilerimize göre, yaklaşık olarak zaman içinde ortaya çıkan me-

* Mustafa Kenan ÖZKAN, Sanat Tarihçisi, Müze Müdürlüğü, Aydın/TÜRKİYE
Mahir ATICI, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Aydın/TÜRKİYE
Funda ÖLMEZ, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Aydın/TÜRKİYE
Belgin OKUDUCU, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Aydın/TÜRKİYE

1 Dinç R. Tralleis Kazısı (1996) *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı - II*, Ankara 1998, s.208; Tül, Ş., *Büyük Menderes Ovasındaki Prehistorik Yerleşimler*, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Lisans Tezi) Ankara 1981; Özkan, M.K., "Aydın Müzesi'ndeki Osmanlı Devri Kitabeleri" *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Aralık 1997, S.132, s.51.

2 Dinç, R..a.g.m., s.209; Bean, G., *Beyond The Maeander*, London 1971, s. 208.

zarlara istinaden kentin güney eteklerinden demiryoluna kadar inen bir genişlikle; Kızılcay'dan konumuz olan mezarın bulunduğu Sulucadere mevkiine değin uzanan bir alanda dağılım arz etmektedir. Mezar, nekropol alanının bugün bilinen en doğu ucunda bulunmaktadır. Konglomera bir araziye oyularak yapılmış hipoje tipinde bir mezardır. Ön ve asıl mezar odası olmak üzere iki odalıdır (Çizim: 1, 2). Düz tavanlı ön odadan beşik tonozlu asıl mezar odasına geçilmektedir. İçinde kireç taşından yapılmış bir lahtın bulunduğu asıl oda ön odadan daha yüksektir. Ön oda giriş kapı yüksekliği 164 cm. duvar kalınlığı 63 cm. dir. Ön odanın ölçüleri 175x274 cm., yüksekliği 200 cm. dir. Ön odadan asıl odaya geçişi sağlayan kapı açıklığı 111x153 cm. ölçülerindedir. Bu açıklık bir kapı ile kapatılmıştır. Asıl mezar odası 225x255 cm. boyutlarında, dikdörtgen planlı ve 280 cm. yüksekliğindedir.

Çalışmalara ilk önce tahrip olan tonozlu mezar odasının etrafının temizliği ile başlanmıştır. Oda içine düşen tonoz blokları ekskavatör yardımı ile dışarıya alınmış ve bir yerde toplanmıştır. Mezar ilk görünümü itibariyle antik dönemde soyulmuş izlenimini vermektedir. Asıl mezar odası kuzey-güney yönünde beşik tonoz örtülüdür. Kuzey duvarı önünde doğu-batı yönünde beşik çatılı biçimli kapaklı bir lahit bulunmaktadır. Lahit kapağının tesviye çalışması esnasında doğu ucuna yakın bir yerden üç parça halinde kırıldığını, kırığın yeni olmasından anlıyoruz. Lahit üzerinde herhangi bir süsleme ve kabartma yoktur. Lahit içinde yapılan temizlik sırasında altından yapılmış parçalarla, kemik parçaları bulunmuştur. Gömüte ait kemiklerin dağınık ve az olması, diademe ait parçalardan çok küçük kırıntılar bulunması, mezarın antik devirde soyulmuş olduğuna dair görüşümüzü doğrular niteliktedir.

Ön oda kapısı sonradan başka malzemeye kısmen örülmüş ve toprak ile kapatılmıştır. Mezarın giriş kısmını açmak amacıyla mezarın güneyinde dışarıdan 200x400 cm. ölçülerinde bir açma başlatılmıştır. 250 cm. derinliğine ulaşılarak giriş kısmı açılmıştır. Girişin önünde batı kısmında zeminden 130 cm. yükseklikte, 50x50 cm. ölçülerinde iki adet kırık pişmiş toprak levha eğimli bir şekilde bulunmuştur. Ayrıca mezar giriş kapısı üzerinde de kaplama şeklinde aynı tür levhaya rastlanmıştır. Kapı önce bu pişmiş toprak levhalarla, daha sonraki definlerde ise kesme blok taşlarla örülmüş olmalıdır. Kapıyı ören bu taşlar dışarıya alınmış, temizlik işlemi bitince yağmur sularının içeriye girmesini önlemek düşüncesiyle kapı önüne bir eşik taşı konularak yarıda kalan açıklıklar küçük taş ve topraklarla doldurulmuştur. Kapı içinde bulunan toprak elenmiş ve herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Ön oda tabanında 10 cm. kalınlığındaki toprağın temizlenmesine mezar odası girişi önünden başlanmış, bu çalışma sırasında doğu ve batı duvarı önünde dağınık olarak kemiklere rastlanmıştır. Batı duvarı dibindeki iskeletin kuzey tarafında bir adet bronz sikke, bir adet cam *unguentarium*, dört adet demir çivi, bir adet pişmiş topraktan yapılmış *unguentarium* parçası ile kap ve kandil parçaları bulunmuştur. Bu çalışmaya doğu duvarı dibinde de devam edilmiş ve iskeletin güney tarafında bir adet pişmiş toprak kandil, dört adet demir çivi, bir adet pişmiş toprak *unguentarium* kırık bir vaziyette bulunmuştur (Resim: 8). Zemindeki toprak söz konusu çalışma sonunda dışarıya atılarak elenmiş ve herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Yukarıda sözü edilen iskeletler bir bütünlük oluşturmuyordu.

Mezar odasının temizliğine ön odanın giriş kısmından başlanmış, girişin doğusunda köşede iki adet pişmiş toprak kandil, iki adet demir çivi ve seramik parçaları ile tonoz bloklarını birleştiren bir kenet kurşunu bulunmuştur. Mezarın iç temizliği bittikten sonra ölçüm ve çizim çalışmaları yapılmıştır (Resim: 9-10).

Kazıya başlamadan önce kum ocağına yukarıdan dökülen toprak içerisinde bulunan iki adet kandil, bir adet mızrak ucu şantiye işçileri tarafından bize teslim edilmiştir.

Mezarın duvarları kireç taşından düzensiz *isodomos* tipinde yapılmıştır. Aralarında harç yoktur. Mezar yapısının taban döşemesi de duvarlar gibi düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

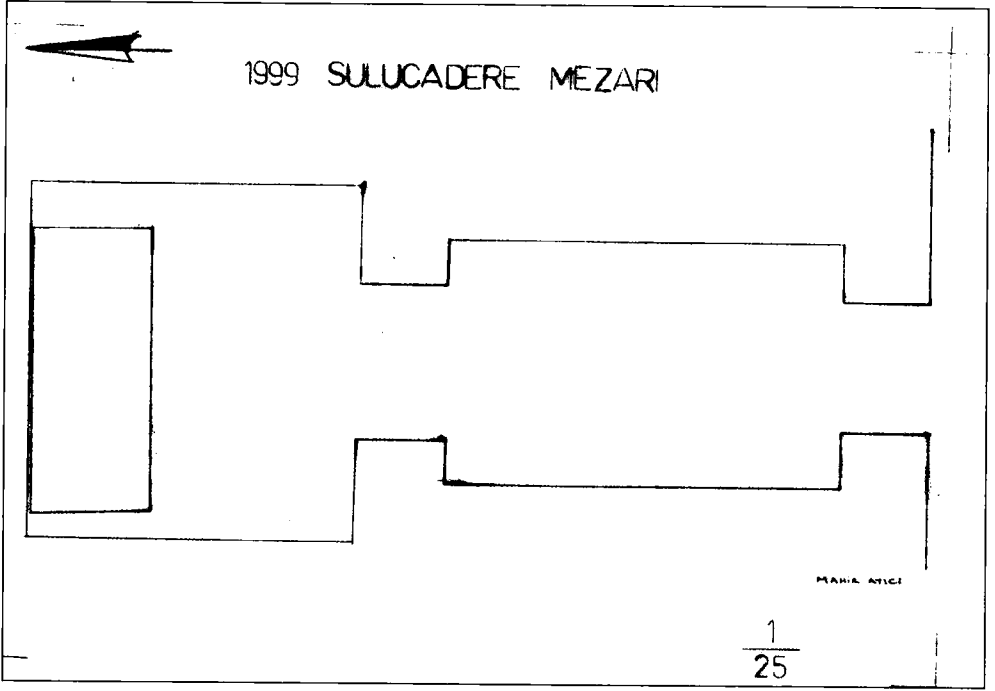
Mezarı tahrip eden dozer operatörü ile kamyon şoförü hakkında suç duyurusunda bulunulmuş; ancak Aydın Ağır Ceza Mahkemesi kişiler hakkında takipsizlik kararı

vermesi üzerine Müze Müdürlüğü bu kararın bir kez daha araştırılması hususunda görüş bildirmiştir.

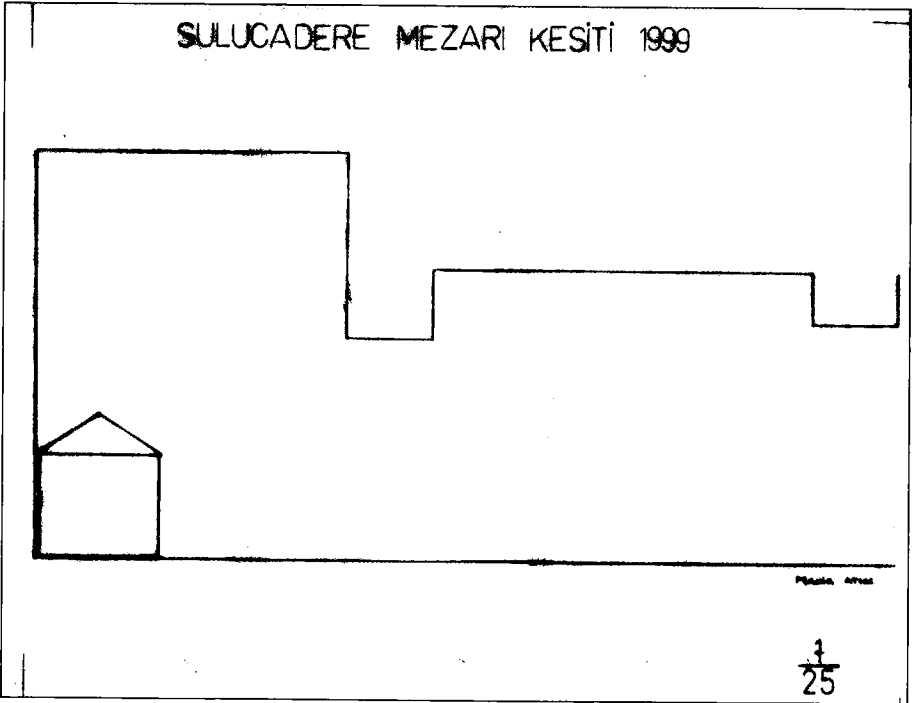
SONUÇ

Kazı sonucunda elde edilen buluntu ve bilgilerden mezarın birden fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır. En erken buluntu olarak M.Ö.IV. yüzyılın II. yarısında gövdesi çarkta yapılmış üç kandili örnek gösterebiliriz (Resim: 11). Daha sonra M.Ö.III.yüzyıl sonu II. yüzyıl başı Hellenistik Devir beyaz boyalı yaprak motifli kandili gösterebiliriz (Resim: 12). Bu kandil kalıpta yapılmıştır. Çine Kabataş Tepecik Tümülüsü'nde bulunan çift fitil delikli kandille çağdaştır³. Cam *unguentarium* ve bir kandil de M.S.I. yüzyılın II. yarısına tarihlenebilir (Resim: 13). Ele geçirilen sikke çok yıpranmış olduğundan tanımlamaya ve tarihlemeye katkısı olmamıştır. Mızrak ucu ise tarihlemeye kesin bir ipucu vermemektedir⁴. Duvar tekniği bakımından Milas Hellenistik mezarı⁵, Alabanda mezarı⁶, Milas Beçin mezarı⁷, Çine Kabataş Tepecik Tümülüsü⁸ mezarıyla benzeşmekte, tonozlu yapısı bakımından da Bolu Beşevler Tümülüsü⁹ mezarıyla, Zeytinadağ'daki Elaia Tümülüsü, Mrina'daki mezar ve Kocaeli İli Üçtepeler Köyü Büyük Tümülüsü¹⁰ ile benzerlik göstermektedir. Bütün bulgular değerlendirildiğinde, mezar, Erken Hellenistik Dönemde yapılmış ve 330-300 tarihinden itibaren M.S.I. yüzyılın ikinci yarısına değin birçok kez kullanılmıştır.

-
- 3 Yener,E., "Aydın İli, Çine İlçesi, Kabataş Köyü, Tepecik Tümülüsü Kurtarma Kazısı 1996". *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1998 s. 252, r.22.
  - 4 Yardımları için başta Prof. Dr. Sayın Ömer Özyiğit ve Arş. Gör. Sayın Musa Kadioğlu'na teşekkürü borç biliriz.
  - 5 Akarca,A., "Mylas'da Hellenistik Bir Mezar" *Belleten*, Ankara 1952, C.XVI. S.61,s.367-385.
  - 6 Akarca,A., *a.g.m.*,s.372-375.
  - 7 Kızıl, A., "Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı", *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1996, s.255-260.
  - 8 Yener, E., *a.g.m.* s.235-254.
  - 9 Hoepfner, W., "Ein Kammergrab im Bithyniseh - Paphlagonisehen Grenzgebiet" *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Athenisehe Abteilung* 1971, 86; s.125-139.
  - 10 Turgut, M-Aksoy , T., "Kocaeli İli Üçtepeler Köyü Büyük Tümülüs Kurtarma Kazısı" *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara 1996, s.399-414.

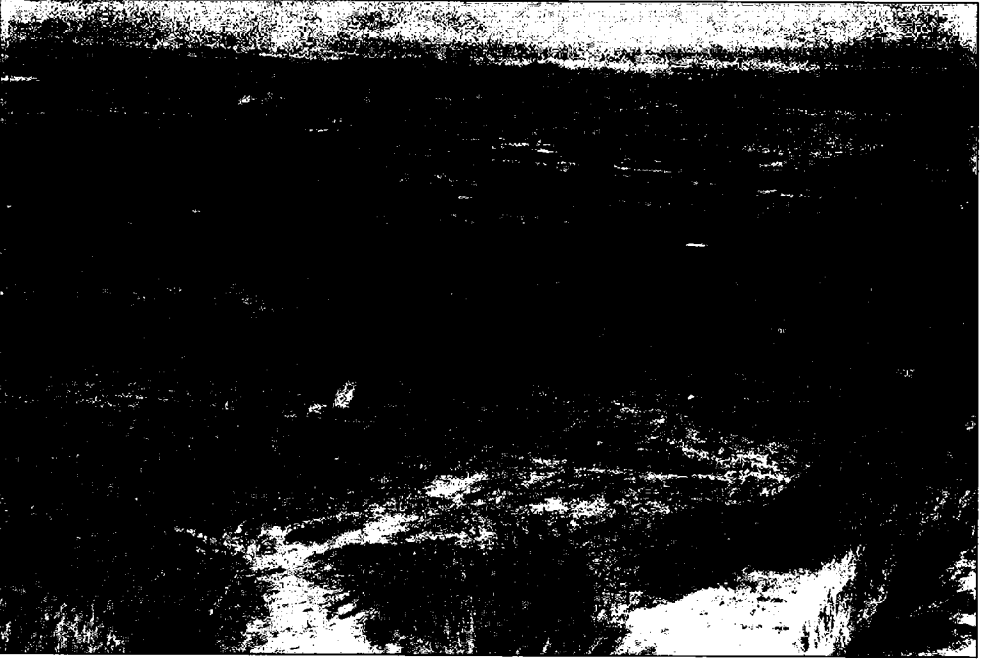
Çizim 1: Mezarın Planı

Çizim 2: Mezarın Kesiti

Resim 1 : Mezarın bulunduğu burnun güneybatından genel görünüşü

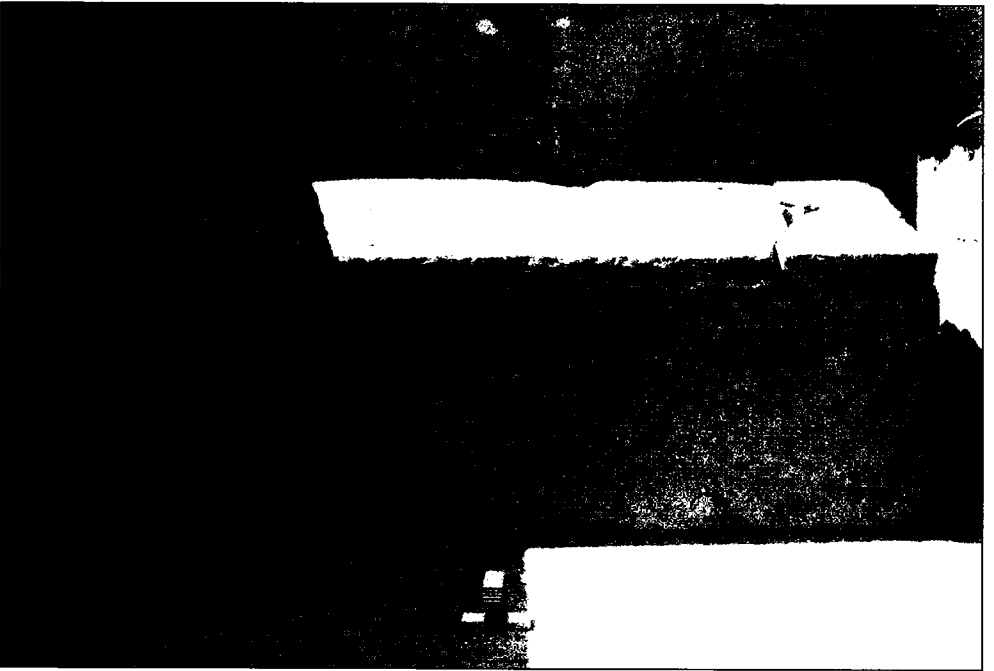

Resim 2 : Mezar alanının kuzeyden genel görünüşü

Resim 3: Lahitin temizlik çalışması

Resim 4: Kazı ve temizlik sonrası ön odadan mezar odası ve lahitin görünüşü

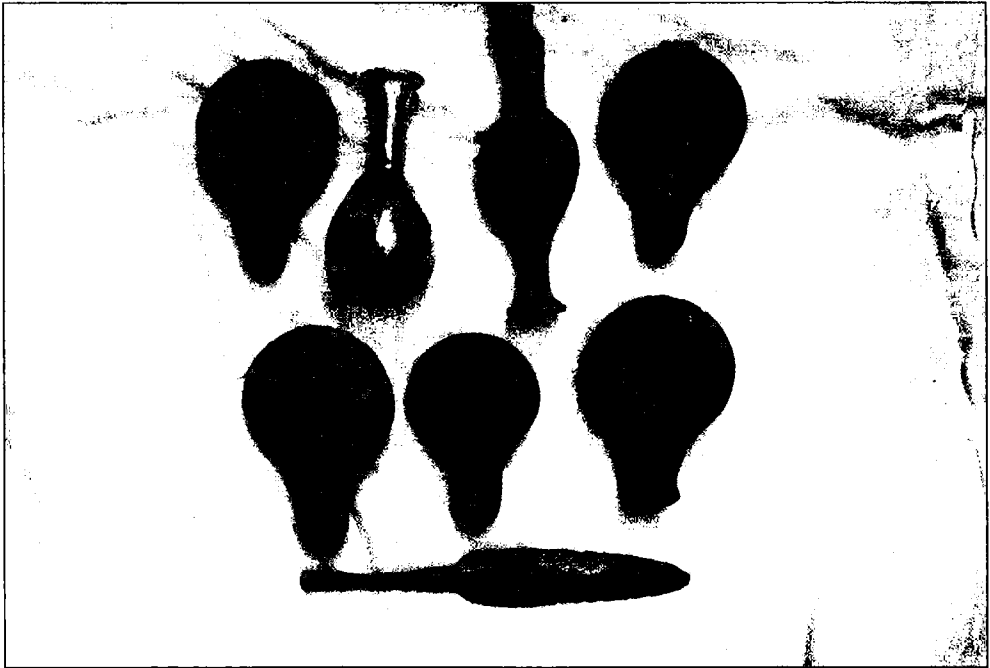
Resim 5: Lahitin temizliğinde bulunan altın diadem parçaları

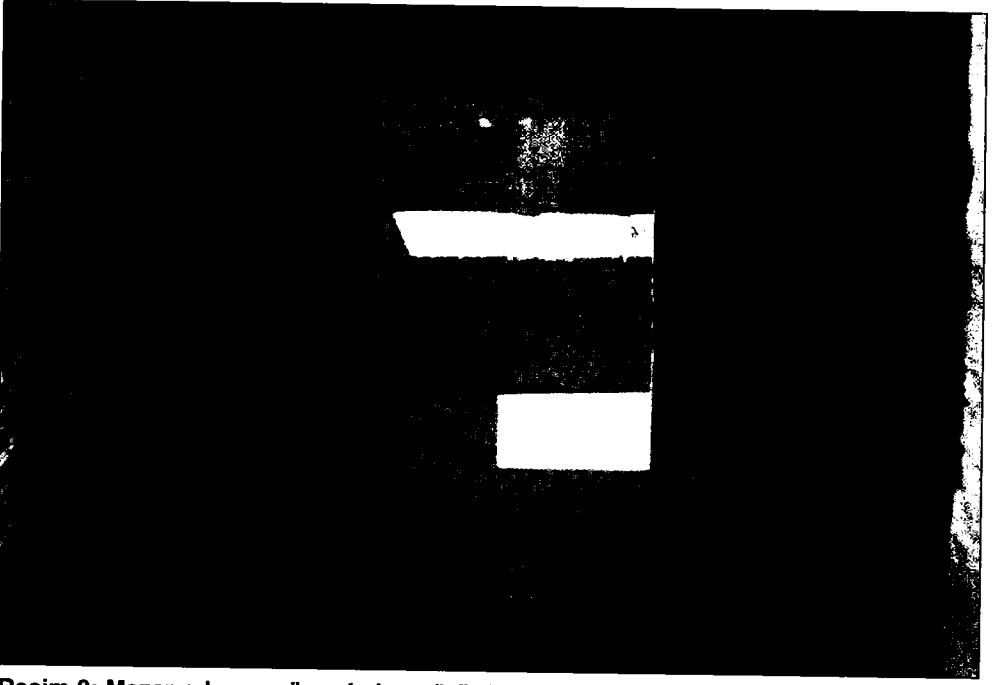
Resim 6: Mezar girişinin kazı sonrası görünümü

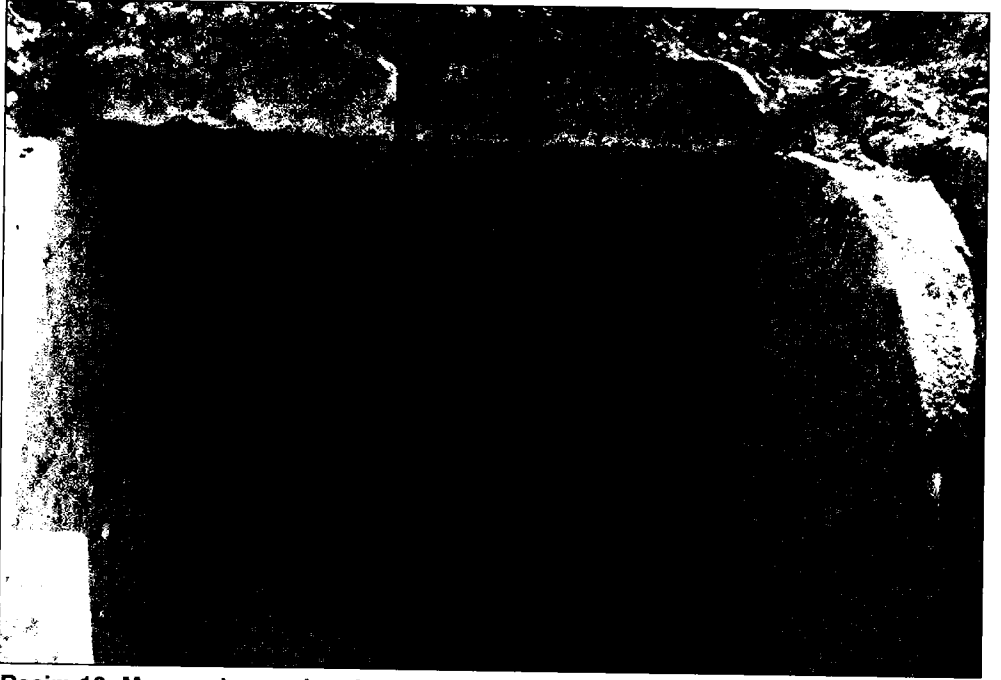
Resim 7: Kazı esnasında bulunan etütlük buluntuların genel görünüşü

Resim 8: Kazı esnasında bulunan envanterlik eserlerin genel görünüşü

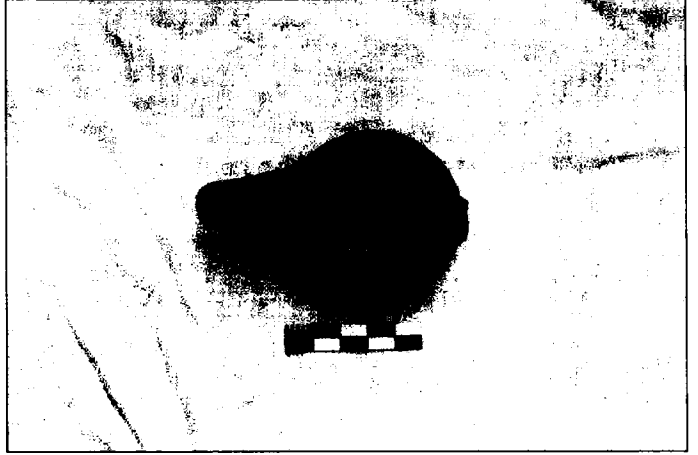
Resim 9: Mezar odasının ön odadan görünüşü

Resim 10: Mezar odasının batıdan görünüşü

Resim 11: Erken hellenistik kandiller

Resim 12: Beyaz boyalı kandil

Resim 13: Roma Devri kandil ve cam unguentarium

SAMSUN ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ ÇEVRE DÜZENLEME VE AÇIK TEŞHİR ÇALIŞMALARI

Mustafa AKKAYA*

Samsun'da Müdürlüğümüze (dolayısıyla Bakanlığımıza) bağlı üç müze bulunmaktadır. Bunlardan ikisi (Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ile Atatürk Müzesi) eski fuar alanı içerisinde yer almaktadır. Fuar alanı olarak kullanıldığı yıllarda birkaç kez bu bölgeyi, bu müzelerin bahçesini ve açık teşhiri sel suları basmıştı.

Bu alanın ortasına yeni Hükümet Konağı inşa edilmeye başlanması, çevresindeki ihata duvarı ve demir korkulukların kaldırılması ile Arkeoloji ve Etnografya Müzesi (özellikle açık teşhirdeki eserleriyle) vıran bir hal almış, adeta terk edilmiş bölge görünümüne bürünmüştü (Resim: 1, 2). Bu bölgenin fuar alanı dışına çıkarılması, inşaat mahalli olması nedeniyle kanalizasyon bağlantılarının yapılamaması, eski kanal ve foseptiklerin tıkanması, sık sık açık teşhir alanlarının sular altında kalmasına (Resim: 3, 4) ve depolara su dolmasına yol açıyordu. Yeni Hükümet Konağı'nın çevre düzenlemesi, Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü'nce kısa sürede yapıp bitirilmiş, ancak aynı alanının paylaşılmasına rağmen, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin çevre düzenlemesinin (mevzuata uygun olmadığı gerekçesiyle) yapılmaması, özellikle güvenlik ve temizlik konusundaki sorunların daha da artmasına yol açmıştır. Bu kötü görüntüler ve olumsuzluklardan dolayı ziyaretçiler, basın ve yayın (medya) Bakanlığımıza, Valilik Makamına ve özellikle Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na sık sık sert eleştirilerde bulunuyorlardı.

Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın bu görevi üstlenerek bir an önce bu çirkinlikleri gidermesi için başta dönemin Belediye Başkanı Sayın Muzaffer Önder olmak üzere yetkililere müzelerin önemini hatırlatarak bilinen dileğimizi sık sık tekrarladık. Samsun'da en kıdemli Vali Yardımcısı olmasının yanında valilerimiz tarafından da çok sevilen ve sayılan (ağabey diye hitap edilen), kültür-turizm ve tanıtıma çok önem veren, sorunlarımızla yakından ilgilenen Sayın Namık Tüzün'ü bu vesile ile şükranla anmak isterim: Samsun Valisi iken kendi isteğiyle emekli olan sayın Yüksel Çavuşoğlu'ndan sonra uzun süre (yanılmıyorsam 18 ay) valliğe vekâlet eden Sayın Tüzün müzelerimizin çevre düzenleme işi ile sürekli ilgilenmiş, Büyükşehir Belediye Başkanı ve yetkilileri ile sık sık görüşmeler yapmıştır. Bu girişimlerin, tepki ve eleştirilerin yanında şehrin ortasındaki kötü görüntülerin giderilmesinin önemine inanan Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca 1998 yılı başlarında bu bölgede çevre düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Daha çok yetki anlaşmazlığı nedeniyle 2 yıllık gecikmeyle başlanan çevre düzenleme çalışmaları düzenli-plânlı ve hızlı bir şekilde sürdürülerek 1999 yılı başlarında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Park ve bahçe ve peyzaj mimarisinin tüm inceliklerinin uygulandığı bu çalışmalar sonunda Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ile Atatürk Müzesi'nin çevresi Samsun'un en güzel mekânları haline getirilmiş, müzelerimizin önleri açılıp güzel görüntüler kazandırılmıştır (Resim: 5,6). Başta dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Muzaffer Önder olmak üzere bu güzelleştirme çalışmalarında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

* Mustafa AKKAYA, Müze Müdürü, Samsun/TÜRKİYE

Bu çevre düzenleme çalışmalarının müteahhitliğini yapan, Samsun'da birçok park-bahçe yapımını gerçekleştiren, Sayın Yük.Mim.Mustafa Kefeli millî kültürümüzün en güzel şekilleri olan kilim motiflerinin yer aldığı mozaiklerle (çok zaman alan, özverili bir işçilikle) düz betonları ilgi çeker hale getirmiştir (Resim: 7, 8). Özverili çalışmalarla çevremizi güzelleştiren Sayın Kefeli'ye takdir ve teşekkürlerimizi sunuyorum.

Sayın Valimiz Metin İlyas Aksoy ve değerli eşi Olcay Göker Aksoy, müzelerimizin tanıtımı ve müdürlüğümüzün sorunları ile her zaman yakından ilgilenmişlerdir. Çevre düzenleme çalışmalarının düzenli ve hızlı yürütülmesini, müzelerimizi olumsuz etkileyen görüntülerin (şarapçılar ve faytoncular gibi) giderilmesini sağlamışlardır. Kendilerine her zaman şükran borçlu olduğumuzu bir kez de bu vesileyle vurguluyorum.

Çevre düzenleme ve güzelleştirme çalışmalarındaki eksiklikler, Sayın Yusuf Ziya Yılmaz'ın Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde tamamlanmıştır. Bu alanların ağaçlandırma, çimleme ve çiçeklendirme çalışmaları bitirilmiş olup bunların bakımı (biçilmesi, sulanması gibi) düzenli olarak yürütülmektedir. Ayrıca, bu alanlara sık aralıklarla yerleştirilen modern çöp kutuları ile bu güzelliklerin korunması sağlanmıştır. Samsun'a çağdaş bir görünüm kazandırma çalışmalarına hızla devam etmekte olan Sayın Yılmaz, ışıklı tanıtım levhaları ile müzelerimizin her yönden rahatça bulunup ulaşılmasını sağlamıştır (Resim: 9,10).

Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Yusuf Ziya Yılmaz'a teşekkür ediyor, şehrimize daha güzel, bakımlı ve modern bir görünüm kazandırmak için büyük bir azimle sürdürdüğü çalışmalarında başarılar diliyorum.

İşte ayrıntılı olarak anlatmaya çalıştığım bu çevre düzenleme çalışmalarından sonra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nin önündeki güzel mekânlara (doğa ile tarihin bütünleştiği) daha güzel ve çekici bir görünüm kazandırmak için açık teşhir çalışması başlattık. Her iki müzemizin arasında ve arkasında teşhir edilen, bakımsız durumda olan ve dikkat çekmeyen eserleri bu yeni düzenlenen alanlara taşıdık (Resim: 11). Sütunlar, sütun başlıkları ve kaideleri, lahitler, steller ve çeşitli dönemlere ait küpleri sergiledik (Resim: 12). Bu sergilemede, eserlerin kaidelerini dekore tuğlalardan yaptırдық (Resim: 13).

En gelişmiş sistemler kullanılarak bu alanların aydınlatılmasını, Atatürk Müzesi'nin (Anıtkabir benzeri) ışıklandırılmasını sağlayan TEDAŞ Müdürlüğü'ne ve teknik elemanlarına içtenlikle teşekkür ediyorum.

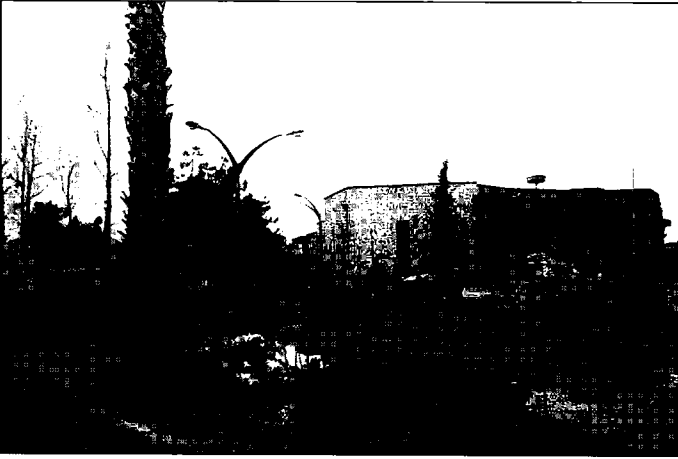
Bu yeni açık teşhir çalışmalarımızı, eserlerin taşınması ve kaideleri üzerine özenle yerleştirilmelerini Büyükşehir Belediyemizin Makine İkmal Daire Başkanlığı'nda görevli teknik personel ve vinçlerle yapıyoruz. Daire Başkanı Sayın Mehmet Ekmekçi'ye, Makine Mühendisi Sayın Ergün Akyüz'e, seri-pratik ve sistemli çalışması ile bu işlerde bizlere en büyük desteği veren vinç operatörü Sayın Seyfi Yıldırım'a takdir ve teşekkürlerimi bildiriyorum.

Bu çalışmalarda, başta müze uzmanlarımız olmak üzere emeği geçen tüm personelimize tek tek teşekkür ediyorum.

Samsun il sınırları içerisinde bulunan, taşınabilir ve açık hava koşullarına dayanabilir nitelikteki eserleri bu alanlarda sergileyeceğiz. Hellenistik-Roma ve Bizans dönemlerine ait olanların yanında (o eserlerin arasında) İslamî Döneme ait olan -özellikle Osmanlı sanatının folklorik ve etnografik özelliklerini yansıtan- eserleri de sergileyerek kültür ve sanatın evrenselliğini göstermeye çalışacağız.

Açıkta eser sergileme ve düzenleme çalışmalarımızı 1996 yılında Sahra Sıhhiye Okulu'nun eğitim alanından kaldırdığımız mozaikleri sergileyerek tamamlayacağız. Sergileme-düzenleme işlerini bitirdikten sonra, bu eserlerin Türkçe-İngilizce tanıtımlarını yapacağız.

Peyzaj mimarîsinin özelliklerini ve çağdaş müzeciliğin gereklerine uygun olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla bu güzel alanların açık hava müzesi görünümünü kazanmasını amaçlamaktayız.

Resim: 1

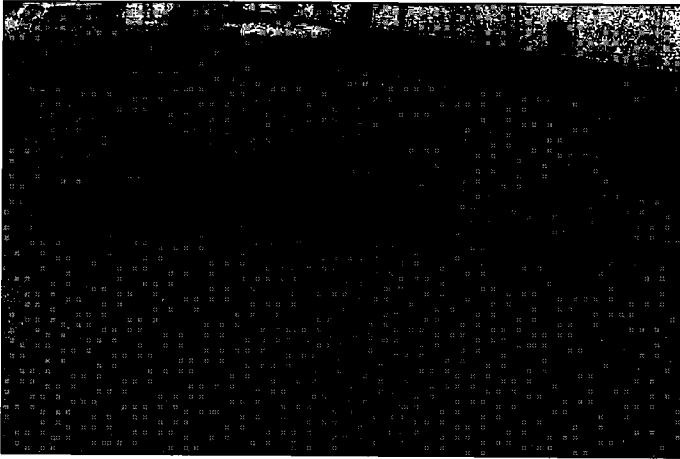

Resim: 2

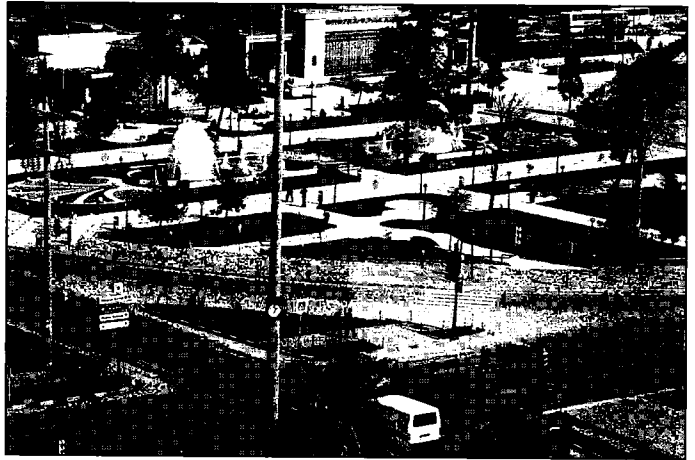

Resim: 3

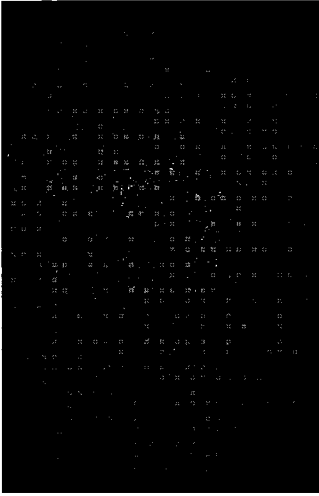
Resim: 4

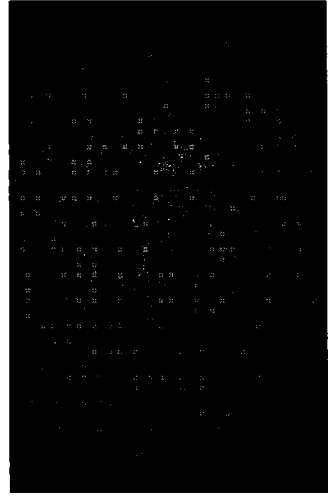
Resim: 5

Resim: 6

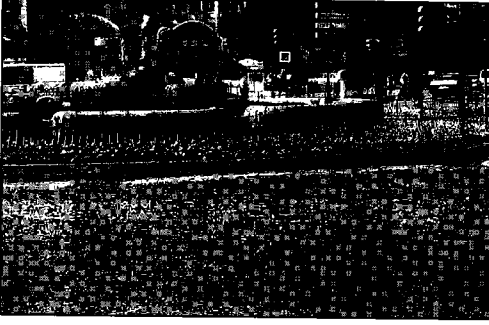
Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

GERMİYANOĞULLARINDAN KALMA HAMAM YAPISI KURTARMA KAZISI 1999

Metin TÜRKÜZÜN*

Adı geçen yapı, Kütahya İli, Merkez Börekçiler Mahallesi, Gediz Caddesi, Ulu Cami arkasındadır. Tapuda; Pafta:58, Ada:372, Parsel: 5,6,7'dir. Kurtarma kazısına Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğümüzün 27.07.1999 tarih ve 7150 sayılı ruhsatı ile 16.09.1999 günü başlanmıştır (Resim: 1).

Müzemizde mahallî imkânlar sağlanarak yapılan kurtarma kazısı 12 gün devam edebilmiş, maddî olanaksızlıklar nedeniyle kazıya 28.09.1999 tarihinde ara verilmiştir¹. Kazımıza maddî destek sağlanması için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yardım için müracaat edilmiş, Genel Müdürlükten gelen cevabî yazı; "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mevzuatı gereği maddî katkının mümkün olmadığı" şeklinde olmuştur.

Bu yapıda kurtarma kazısı yapılmasının nedenine gelince; binanın hemen yakınında yer alan İmaret (1411-1412), Bakanlığımızca bir yıl gibi kısa bir sürede restore edilip Çini Müzesi olarak düzenlenmiş ve Sayın Bakanımız İstemihan Talay tarafından görkemli bir törenle ziyarete açılmıştır² (Resim: 2). İmaretin hemen karşısında, onun bir bölümü olan ve çevre halkı ile ileride işaret edilen yayınlarda "hamam" olarak adlandırılan kalıntılar, hemen tamamen toprak altındaydı ve her zaman dikkatimizi çekmekteydi. Üzerinde herhangi bir yapı yoktu, ancak çevresi evlerle çevriliydi, hatta sol tarafında kalan evin hamamın kalıntıları üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Resim: 3, 4). Bu nedenle bizim de "hamam" olarak adlandırmakta şimdilik bir mahzur görmediğimiz yapı Sayın Prof. Dr. Ara Altun'un da dikkatini çekmiş, 1981 yılında çıkarılan Kütahya isimli kitapta da bunu ele alarak şu bilgileri vermiştir:

"Yakup Çelebi, kendisine intikal etmiş olanlardan başka, Çelebi Mehmet'in İlyas bey oğlu Süleyman Şah'tan satın alıp verdiği Kütahya'daki "Yeni Hamamı" külliyesine vakfetmiştir. Külliyenin hemen yakınında bulunan bu hamam Gediz Caddesinin güneyinde "Eski Yeni Hamam" olarak bilinir. Yıllardan beri harap ve örtü seviyesinde toprak ile dolmuş olup, kubbe ve tonoz izleri toprak seviyesinde seçilebilir. Rölöve imkanı yoktur. Ancak bir kurtarma kazısı ile kolayca ortaya çıkarılabilir. Yüzyılın başlarında daha açık seçilebilecek durumda iken içi moloz ve toprak ile doldurularak günden güne izi kalmayacak hale gelmiştir. Yakup Çelebi İmaret Külliyesi'nin bir parçası olarak kabul etmek mümkündür"³.

İmaretin giriş bölümünde, sol tarafta bulunan ve devrinin Türkçesiyle II. Yakup tarafından yazdırılan taş vakfiyenin⁴ on yedinci satırında muhtemelen bu hamamdan

* Metin TÜRKÜZÜN, Arkeolog, Müze Müdürü, Kütahya/TÜRKİYE

1 Kurtarma kazımıza her türlü desteği sağlayan Güven Çini A.Ş. nezdinde Sayın Siyami Adım'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Ayrıca, D.S.İ. 34. Bölge Müdürü Sayın Ayhan Sarıyıldız'a kazımıza gösterdiği ilgi ve teknik destek için müteşekkirim.

2 Türküzün, Metin, Kütahya Çini Müzesi Onarım ve Teşhir Tanzım Çalışmaları, 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 2000.

3 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Kütahya, 1981, Ankara.

4 Uzunçarşılı, İ.H., Kütahya Şehri, İstanbul, 1932.

bahsedilmekte ve şöyle denmektedir: "...Kütahya'daki Yeni Hamamı merhum ... satun aldı, İlyas Bey oğlu Süleyman Şah'tan, ben anı hafizine vakfettim ki yiyeler ve günde bir hatim edeler andan girür İshak Fakih'i mütevellî kodum, niçe yıla kendüdür kendi ola ve kendinden sonra eger yarar oğlu olursa ol dahi ola...." diye belgelenmiştir.

Bu taş vakfiye kitabesinden de anlaşılacağı gibi muhtemelen bu hamamın geliri II.Yakup tarafından hafızlara vakfedilmiş, kazancından gelirini yemeleri ve günde bir kez hatim etmeleri emredilmiştir. Erken Beylik Dönemi eserlerinden olması nedeniyle çok önemli bir yapıdır. İleride yapılacak kazılarda hamamın tarihini kesin bir şekilde aydınlatabilecek bir inşaat, tamir veya vakif kitabesine rastlama olasılığı vardır.

Bu hamamın şu anda görülebilen bölümü 256 m²lik bir alanda seçilebilmektedir (Çizim: 1). Kemerli ve kubbeli bölümleri ve nefis tuğla işçiliği ile devrinin mimarisini yansıtmaktadır (Resim: 5).

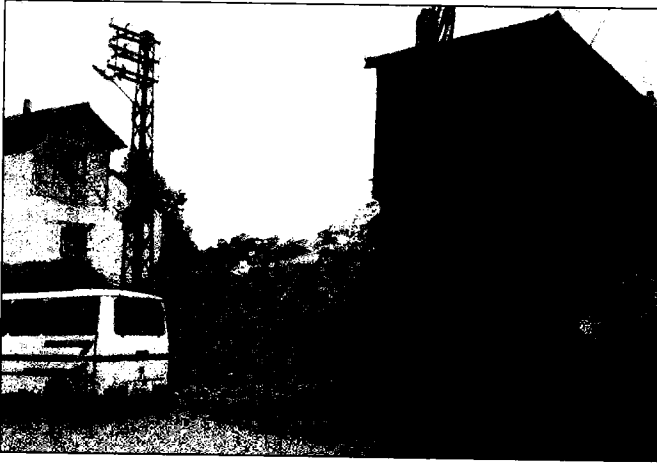
Ölçüleri tahminen 19.50x11.90 m. olan hamamın bazı bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Çıkarılan bölümlere göre tahmini bir çizimi de yapılmıştır⁵ (Çizim: 2). Yapı ortada kubbe ile çevresindeki simetrik dört kare mekân ve soyunma kısımlarından oluşmaktadır. Yıkınma hücreleri olduğu düşünülen dört mekânı birbirine bağlayan iki adet dehliz açığa çıkarılmıştır. Yan kubbelerden birisinin kasnağında süsleme elemanı olarak işlenmiş on üç adet yalancı niş mevcuttur. Açılan mekânların taban kısmı mermer kaplı, duvarlar kaba kireç harcı ile sıvalıdır (Resim: 6). Dış duvarlar kesme yöresel taş, ara ve iç duvar dolguları irili ufaklı moloz taş ile örülmüştür. Kubbe ve dehliz tonozları tuğladandır. Kullanılan tuğlaların ölçüleri farklılıklar göstermektedir. Kare biçimindeki tuğlaların kenar ebadı 22 - 27 cm. arasında değişmekle birlikte, dikdörtgen tuğlalar 13x22 cm.dir. Kalınlıkları 3.5 - 4 cm. arasındadır. Tonoz ve kubbelerin üst bölümleri toprak seviyesinde olup yer yer örtü kaybına bağlı statik bozulmalar nedeniyle yıkılma tehlikesi arz etmektedir (Resim: 7). Hamam yapısı içindeki dolgu toprağında, en eskisi 18. yüzyıla tarihlenebilecek çini, keramik, porselen kap parçalarının yanı sıra, lüle kırıkları, camdan mamul parfüm ve ilaç koymaya mahsus şişeler, metal kemer tokaları, güncel plastik eşya artıkları ve oldukça çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan kemikleri bulunmuştur (Resim: 8-13). Bulunan malzemenin tetkikinden hamam binasının en azından açığa çıkarılan bölümlerinin 18. yüzyıl ortalarına doğru terk edildiği ve çevre sakinlerince yakın zamana kadar çöplük olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2000 yılında kazımıza maddî destek sağlandığı takdirde, Germiyanogulları Devri hamamını ortaya çıkarmak istiyoruz⁶.

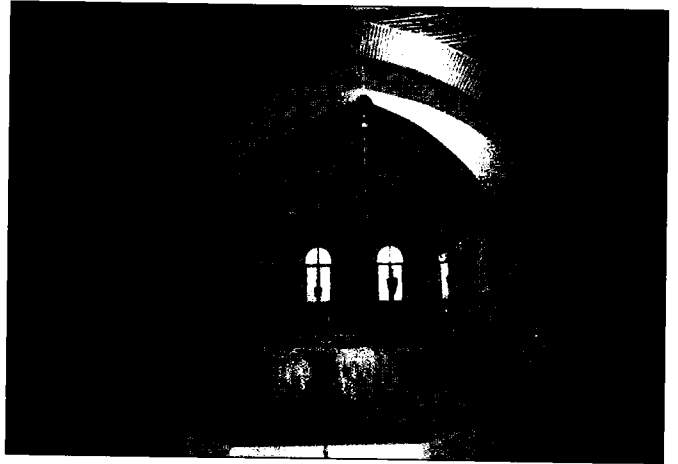
5 Çizim ve rölöve çalışmamıza teknik destek sağlayan Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü nezdinde, Teknik Ressam Sayın Oğuz Didik'e özveriili katkılarından dolayı teşekkür ederim

6 Kurtarma kazımıza emeği geçen Arkeolog Metin İmren, Arkeolog Sabiha Pazarıcı, Araştırmacı Azize Toygun ve tüm müze personelimize teşekkür ederim.

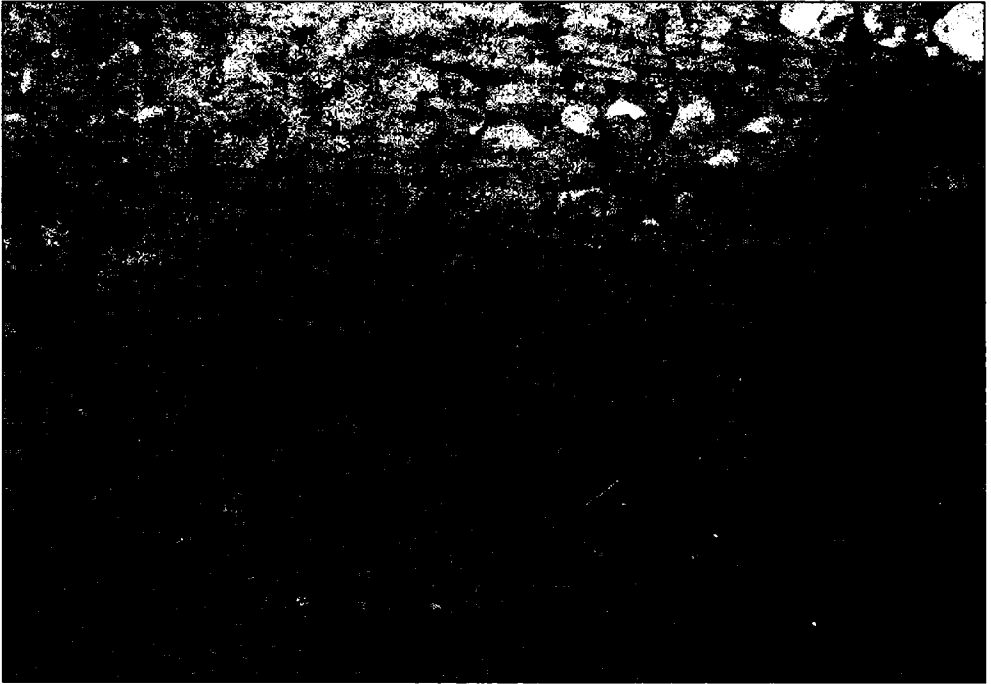
Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

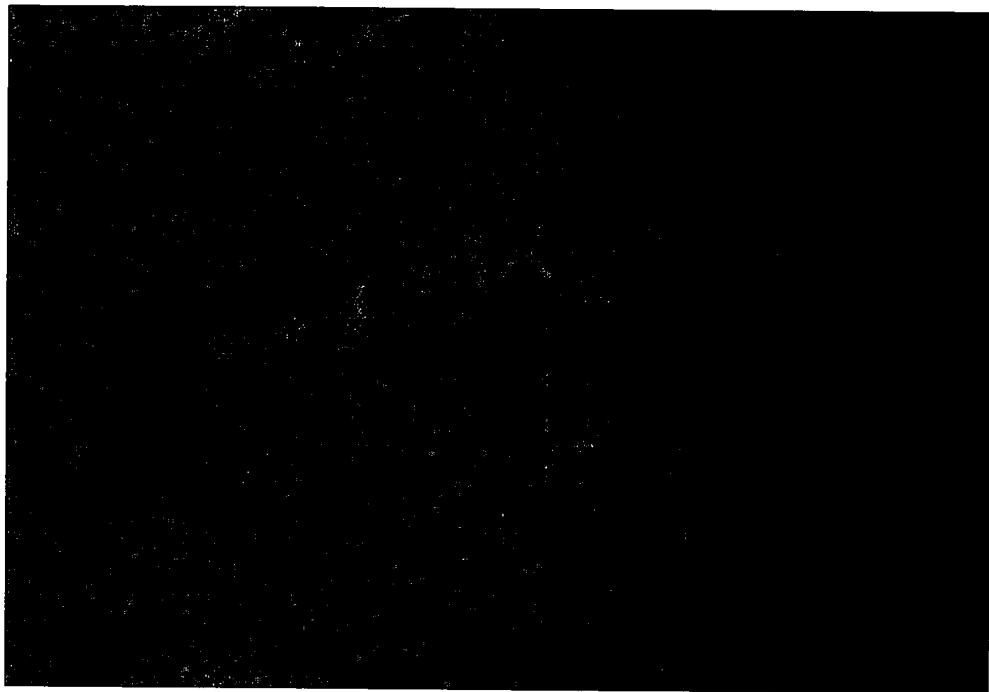

Resim: 4

Resim: 5

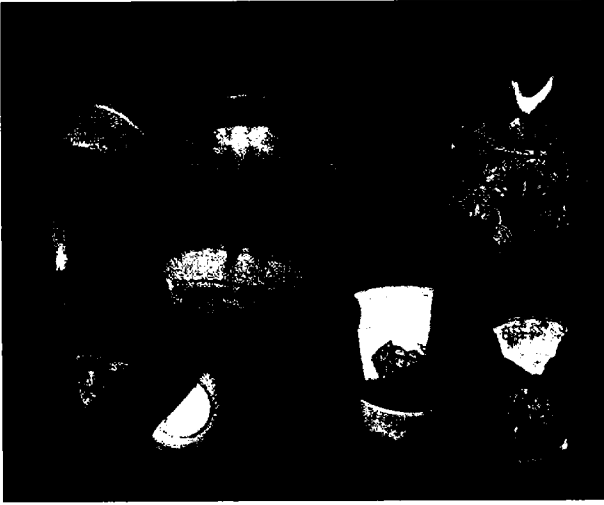

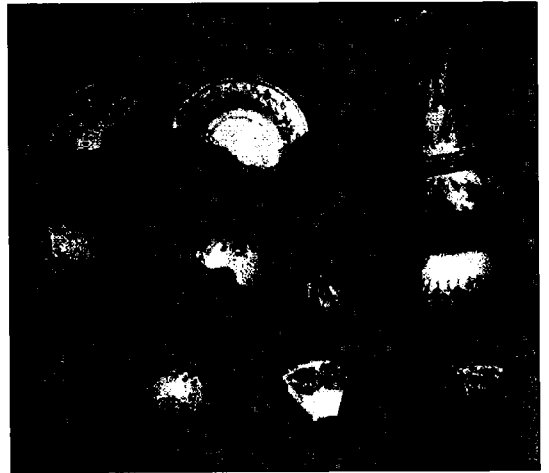
Resim: 6

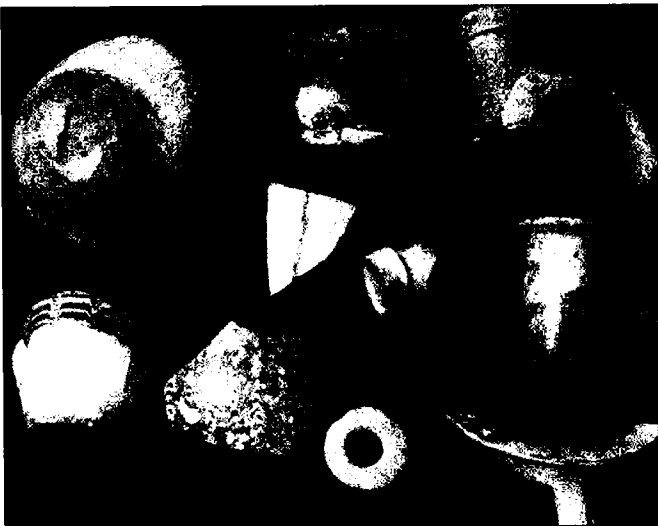
Resim: 7

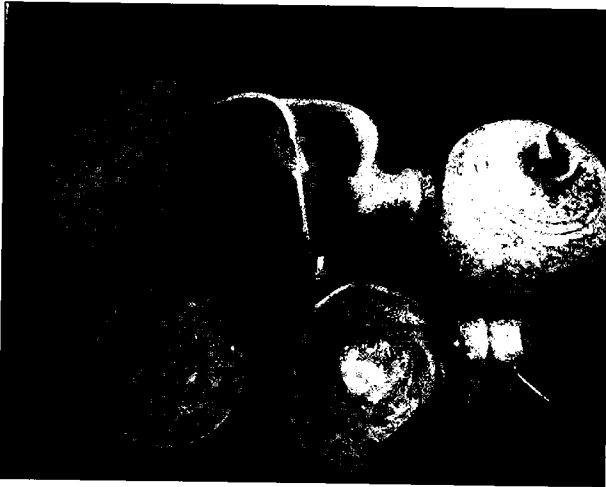
Resim: 8

Resim: 9

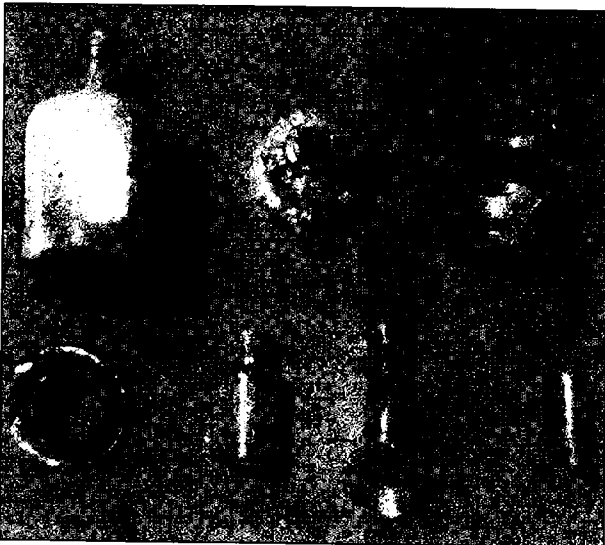
Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

“PİTTAKİA” VE “MAGNUM PALATIUM-BÜYÜK SARAY” BÖLGESİNDE 1999 YILI KAZI ÇALIŞMALARI (ESKİ SULTANAHMET CEZAEVİ BAHÇESİ)

Alpay PASİNLİ*

İstanbul, Eminönü İlçesi, 67 pafta, 58 ada, 1-2 parsellerde yer alan Sultanahmet Eski Cezaevi (bugünkü Four Seasons Oteli), Ayasofya'nın güneydoğusunda, Babı Hümayun (Topkapı Sarayı güney giriş kapısı) ve hemen önündeki İll. Ahmet Çeşmesi'nin güneyindeki alanı kapsamaktadır.

Kazı çalışmaları İstanbul 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 07.05.1999 tarih ve 10797 sayılı kararları doğrultusunda, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.05.2000 tarih ve 004496 sayılı ruhsatları ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir¹.

Antik Pittakia² ve Magnum Palatium / Büyük Saray³ alanında (Eski Sultanahmet Cezaevi Bahçesi'nde) 1999 sezonu çalışmaları fiili olarak 04.08.1999 tarihinde başlamış ve 18.12.1999 tarihine kadar dört ay sürmüştür. Ortalama 30 işçi ile sürdürülen kazıda yaklaşık 53.500 sirsız, 28.000 sırlı olmak üzere toplam 81.500 adet keramik laboratuvarlarda istatistiksel değerlendirmeye tabi tutulmuş, bilimsel veriler grafiğe dökülerek çalışmalar sonuçlandırılmıştır (Çizim: 1).

Dört ayrı bölgede toplanabilecek kazı alanında, 1999 yılı çalışmaları genel anlamda II. III. ve IV. bölgelerde yapılan çalışmalar çerçevesinde, 3 bölge halinde değerlendirilebilir (Çizim: 2).

1. Bölge: 1997-1998 sezonunda yapılan temizlik çalışmaları ile sona erdirilmiştir.

-
- * Dr. Alpay PASİNLİ, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü, Ankara/ TÜRKİYE
- 1 Kazı ekibi, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Dr. Alpay Pasinli başkanlığında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Vekili Halil Özek, müze uzmanlarından Arkeolog Sevinç Pasinli, Asuman Denker, Çiğdem Girgin ve Fırat Düzgüner ile Serbest Arkeolog Gülcay Yağcı, Başak Akay, Zeynep Atar, Evrençül Parlar'dan oluşturulmuştur. Ayrıca, Sultanahmet Turizm A.Ş.'den İnşaat Mühendisi Hasan Taş kazı çalışmalarında görevli olarak bulunmuş, Prof.Dr. Kaya Özgen statik danışmanı olarak kazılarımıza katılmışlardır. Harita, rölöve, plan ve dokümantasyon Kovuk İnşaat Sanayi Tic. Ltd. Şti. elemanlarından Yük. Mim.Yavuz Çelenk, Mim.Sinan Özgen ve teknik asistan Mehmet Yıldız alan, plankare ve kot çalışmaları (periyodik olarak) İmge Harita İnşaat Turizm Gıda San. Tic. Ltd. Ştd. elemanlarından Harita Yük. Müh. Sami Alkan ve Harita Tek. Hakan İğneci tarafından gerçekleştirilmiştir.
- İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Ark. Turhan Birgili fotoğraf, Tek. Uzman Adnan Alpay, yanık Osmanlıca belgelerin dokümantasyon ve tercüme, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü'nden Müd.Yard. Güven Gökçe ve uzman Revza Özil ise fresko konservasyon ve bakımı çalışmalarını yürütmüşlerdir.
- Mesleki disiplin içerisinde büyük özveri ve titizlikle çalışmaları yürüten kazı ekibi ve yukarıda adları geçenler ile kazının gerçekleşmesinde sponsor olarak yer alan Yapı Kredi Bankası A.Ş. ve bağlı şirketlerinden Enternasyonal A.Ş. ile değerli Genel Müdürü Mustafa Türkmen'e, Yük. Mim. Deniz Baytin'e, idarî görevli Bekir Gökbulut'a, işçi sağlayan taşeron firma Karkin İnşaat Hafriyat Madencilik ve İnşaat Ltd. Şti'ne içten teşekkürlerimi bildirmek isterim.
- 2 Yaklaşık olarak Ayasofya'nın doğusunda kaian bölgenin antik adı.
- 3 Alpay Pasinli, "Büyük Saray" Bölgesinde Sultanahmet Eski Cezaevi Bahçesindeki 1997-1998 Kazı Çalışmalarına Ait Rapor, 1997-1998 Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 1999, s.95-114.

II. Bölge: Ayasofya ve güneyinde Augusteion Forumu'nun⁴ doğusunda uzanan Bab-ı Hümayun'a (bugünkü Bab-ı Hümayun Caddesi) paralel olacak şekilde antik Pittakia'dan başlayıp kuzeydoğu-güneydoğu şeridi üzerinde yapılan çalışmalar.

III. Bölge: Bugünkü Four Seasons Otelinin kuzeyinde kalıp Büyük Saraylar (Magnaura Sarayı)⁵ ve Senato Binası'nın⁶ olduğu tahmin edilen alan.

IV. Bölge: Kutlugün Sokak'a paralel olarak kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan alan.

II. BÖLGEDEKİ ÇALIŞMALAR⁷

Alan Genelinde Tespit Edilen Horasan Tabanlar

Alanın kuzeyinde yer alan Pittakia Bölgesi'ne rastlayan ilk açmanın 38.51 m. kotu⁸ ile en güney noktada yer alan 6 No.lu açmanın 37.13 m. kotu arasında 1.38 m.lik bir fark hesaplanmaktadır. Yüzey toprağının kaldırılmasından hemen sonra kuzeyden güneye doğru, sırasıyla;

1. açmada, 36.91 m.-36.81 m., 36.33 m.-36.20 m. ve 35.28 m.-34.50 m. kotları arasında 3,
2. açmada, 36.56 m.-36.40 m., 36.01 m.-35.90 m. kotları arasında 2,
3. açmada, 35.90 m.-35.85 m. kotları arasında 1,
4. açmada, 34.70 m.-34.50 m. kotları arasında çimento ve 34.50 m.'nin hemen altında 34.40 m. kotuna kadar 1,
5. açmada, 35.34 m.-35.29 m., 34.50 m.-34.40 m. kotları arasında 2,
6. açmada, 35.68 m. kotunda 35.36 m. kotuna kadar çöküntü gösteren, yer yer 10-15 cm. kalınlığında 1 Horasan tabanın yer aldığı tespit edilmiştir.

Bu tabakalar ile aşağıda söz konusu edilecek dolgu tabakaları ve kanallar göz önüne alındığında, bunların;

Dolgu tabakasının üzerlerinin kireç oranı yüksek dozdaki Horasanla kaplanarak düz bir zemin oluşturulduğu,

- 1- 1. ve 2. tabanlar arasının 1. açmadan itibaren sırası ile 0.48 m., 0.39 m., -, 0.79 m., - bir yükseklik teşkil ettiği, 2. taban ile en alt Bizans Dönemi taban kotuna kadar ise yine sırası ile 4.12 m., 4.30 m., 6.55 m., 5.81 m., 5.75 m.lik bir yüksekliğin dolgu ile örtüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, doğal olarak düşük kotlu güney aksta dolgunun daha yüksek tutularak tesviye yapılmak istendiğini ortaya çıkarmaktadır.
- 2- Hemen bu tabanların altında yer alan kanalların üzerlerinin çatı şeklinde örtülerek, üstten gelecek basınca dayanıklı duruma getirildikten sonra, dolguya devam edildiği ve istenen seviyeye gelindiğinde Horasan tabanla kaplanarak alt yapı tesis edildiğini göstermektedir.

Kanallar

1 No.lu açmada üzerleri pişmiş topraktan yapılmış yaprak tuğla, keramik ve taş parçaları ile çatı biçiminde örtülü 2 adet kurşun borulu⁹, yine aynı örtüye sahip pişmiş toprak künklerden¹⁰ oluşan 2 kanal daha olmak üzere 4 adet temiz su ve bir adet "U" planlı üzeri yassı taş kapaklı atık su kanalı 36.31 m.-34.56 m. kotları arasında,

4 Petrus Gyllius, *İstanbul'un Tarihi Eserleri* (Erendiz Özbayoğlu ter.) İstanbul 1997, s.85-87.

5 Semavi Eyice, *S.T.A.D.*, Eylül 1988, Cilt 1, Sayı 3, s.11.

6 Petrus Gyllius, *aynı eser*, s.132.

7 Metin içi kısaltmalar için Bkz.,dn.11.

8 Deniz seviyesi +0.00 kotu esas alınmıştır.

9 Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap* (Suna Güven ter.), Ş.V.M.V.Y., İstanbul 1990, s.166-168; J.G.Landels (Barış Bıçakçı ter.), *Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik*, s.35,40 ; P.Gyllius, aynı eser, s.125.

10 Vitruvius, *aynı eser*, s.166,167 ; J.G.Landels, *aynı eser*, s.35,42,43,46 ; P.Gyllius, *aynı eser*, s.162,163.

2 No.lu açmada, 1 No.lu açmadakilere benzer 2 adet temiz su ve 2 adet atık su kanalı 36.23 m.-31.71 m. kotları arasında,

4 No.lu açmada 2 adet temiz su ve 1 adet atık su kanalı 35.63 m.-32.27 m. kotları arasında,

6 No.lu açmada 2 adet temiz su ve 4 adet atık su kanalı 36.39 m.-35.61 m. kotları arasında yer almaktadır.

Kanallar bu haliyle, dolgu tabakasına döşenmiş ve üzerleri Horasan tabanlarla örtülerek güvenlik altına alınmış olduklarını göstermektedir. Yalnızca su haznelerinin/depolarının ağızlarına bağlı olan kanallar yarıya kadar Horasan tabana gömülü durumda inşa edilmiş ve üçgen çatı ile kuvvetlendirilerek üstleri önce dolgu ve sonra da toprakla örtülerek güvenlik altına alınmıştır.

AÇMALAR

AÇMA 1: Antik Pittakia Bölgesi'nde yer almakta ve PK. A.32-33/B.46-47'yi kapsamaktadır. 35.46 m. kotunda Pt.Yt+Hrs.Hrç.¹¹ örgü tekniğiyle örülmüş olan kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki Dv.3 İmparator Kapısı¹² hizasındadır. Kuzey-güney doğrultusundaki açıklık bir geçit izlenimi vermektedir. Bu duvarın doğusunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda birbirine paralel Hrs.Hrç.+ taş örgü tekniğiyle yapılmış iki duvar daha tespit edilmiştir (Dv.1 ve 2). Açmanın kuzeydoğu köşesinde 35.28 m. kotunda bulunan kuyu ağızı 0.80 m. çapında ve üzeri yassı taşlarla kapatılmış durumdadır.

Dv.3'e bitişik durumda, kırık bir *pitthos* içerisinde bir iskelete ait kemikler dağınık vaziyette bulunmuştur. Dv.3'ün doğusunda 34.27 m. kotunda biri düz, diğeri baş aşağı durumda tek kulplu, yiv bezemeli ve üzerinde yanık izleri görülen 2 adet tüm çömlek ele geçirilmiştir.

Bu bölgenin doğusunda değişik boyutta taşlarla örülmüş Dv.5 ile buna dik olarak birleşen Dv.6'nın varlığı saptanmıştır. Bunların kesişim noktalarının kuzeyinde yassı taşlar ile mermerden döşeli bir alan vardır. Dv.5'in güneyinde Dv.4 ile oluşan koridor üzerindeki 2 gömü aşağı yukarı tüm durumdadır. Bunların arasında 2 adet pişmiş topraktan yapılmış yaprak tuğla altında bir kafatası ile dağınık vaziyette insan kemikleri (iskelet 1,2,3) bulunmaktadır. Diğer bir iskelet ise Dv.3'ün doğusunda ve buna paralel durumdadır. Duvarların tamamı Bizans Dönemine tarihlendirilmektedir.

Burada tespit edilen 1 No.lu iskelete ait kafatasının güneybatısındaki kremasyon alanı ilgi çekicidir. Yanık keramik, cam ve bronz parçaları yanında, zeminde kırmızı, beyaz ve yeşil boyalı fresko parçaları ele geçirilmiştir.

Dv.4'ün açma güney kenarı ile kesiştiği noktanın kuzeyinde, üzerinde damgalı pişmiş topraktan yapılmış yaprak tuğla ve bir iskelete ait diz altı kemikleri ele geçirilmiş olup mezarın açımı bir sonraki sezona bırakılmıştır (Çizim: 3; Resim: 1).

AÇMA 2: A.27-28/B.41-43 plankarelerinde yer almaktadır. 37.74 m. kotundan kazılara başlanmıştır. 36.90 m. kotunda PK. A.28/B.41'in doğu kısmında ağızı 1.10 m.-1.15 m. boyutlarında bir su haznesine rastlanmıştır. Haznenin¹³ içi iki kemerle üç kısma ayrılmış durumdadır. Dikdörtgen bir plana sahiptir ve iç duvarları düzgün bir şekilde Horasan harcı ile sıvalıdır.

PK. A.28/B.43'ün kuzeybatı köşesinde, 36.75 m. kotunda, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu Dv.1'in, mevcut 0.20 m. genişliğinde, 0.80 m. uzunluğundaki taş + harç örgülü kısmı tespit edilmiştir. Bu, Eski Adliye Binası'nın iç avlusunu çevreleyen duvardır.

36.14 m. kotunda mevcut tabanın kaldırılmasından hemen sonra başlayan kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu pişmiş toprak Yt. + Hrs.Hrç. örgülü Dv.4 belirlenmiştir. Görülen kuzey yüzünde yalancı bir kemer vardır.

11 Metin içi kısaltmalar: Dv.: Duvar, Hrs.Hrç.: Horasan Harç, KM.: Kemer, Knl.: Kanal, Ky.: Kuyu, MEK.: Mekân, PK.: Plankare, Pt.: Pişmiş Toprak, Tbn.: Taban, Yt.: Yaprak Tuğla
12 P.Gyllius, *aynı eser*, s.90.
13 Vitruvius, *aynı eser*, s.166-168, VI.1-15. ; P.Gyllius, *aynı eser*, s.90.

Su haznesi, 35.51 m. kotunda başlamaktadır. Tonoz üzeri Horasan sıva ile düzgün bir şekilde sıvanmış olup, kuzey köşesi ile kuzeybatı kısmı moloz taşlar + harçla örgülü basamaklar halindedir ve kaba bir teknik göstermektedir. Hazne, pusula yönlerine göre yerleştirilmiştir ve içi su ve toprak ile dolu olduğundan boyutları saptanamamıştır.

Yine aynı karenin ortasında, 36.07 m. kotunda, 2.25 x 2.25 m. boyutlarında ortaya çıkarılan Dv.2 taş + Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle örülmüş olup, Bizans Dönemine tarihlendirilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu iki duvarın kesişme noktasını oluşturan dörtgen bir blok şeklindedir. Her iki duvarda da kemer başlangıçları görülmektedir.

Dv.1 ile Dv.3 arası taş + harç oluşumlu bir yüzü düzgün kaba bir duvar ile kapatılmıştır. Geç döneme ait kullanımı göstermektedir. 32.96 m. kotunda yine bu iki duvar arkasında Pt.Yt. + Hrs.Hrç. kalıntının niteliği, alanın darlığı ve kalıntının olasılıkla kuzey kesiti içinde devam ediyor olması nedeniyle anlaşılammıştır.

Dv.2'nin 2.00 m. kadar güneydoğusunda, büyük kısmı açmanın doğu kesiti içinde kalan, görünen kısmı 1.00 x 1.00 m. boyutlarındaki Dv.3, Bizans Döneminden kalmadır ve Yt. + Hrs.Hrç. tekniğiyle yapılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönündeki bu duvar ile Dv.2 arasındaki açıklığın farklı devşirme mimarî parçalarla kapatılmış olması, buranın bir kapı aralığı olduğunu akla getirmektedir. 33.21 m.-32.76 m. kotunda her iki duvarın temel taşları ortaya çıkarılmıştır.

33.20 m. kotunda dolgu, Horasan harcı ve toprak karışımıdır. 32.70 m. kotunda 5 cm. - 10 cm. kalınlığındaki pembe ince kum tabaka, muhtemelen Dv.2'nin ve Dv.3'ün oluşturduğu mekânın tabanı olmalıdır. Knl.4 ve Dv.2 arasında, Pt.Yt. + taş + Hrs.Hrç. örgülü 1.50 x 1.00 m. boyutlarında "U" biçimli duvar 32.22 m. - 32.02 m. kotları arasında yer almakta olup içinde büyük yassı bir taş vardır. Bu duvarın kuzeybatısındaki alanın tabanı yine büyük ve yassı taşlarla kaplanmış durumdadır. Knl.4 ve Dv.4 arasında kalan boş alanda 31.71 m. kotuna kadar inilmiş ve bu seviyede çalışmalara son verilmiştir (Çizim: 4; Resim: 2).

AÇMA 3: PK. A.24-25/B.37-38'de yer alan açma, P.Lemerle'in 1936-1937 yıllarında Eski Adliye Binası kalıntılarında çalıştığı alanda gerçekleştirilmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nda (1964) Semavi Eyice'nin makalesinde¹⁴ yer alan çizimlerin içeriğini tespit edebilmek amacıyla, 37.33 m. kotundan kazılara başlanmıştır. 36.18 m. kotunda Eski Adliye Binası girişinin kuzeydoğu ve güneydoğu duvarları (Dv.1,2) tespit edilmiştir. Dv.1'in kuzeydoğusunda aynı yapının kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu iç bölme duvarları (Dv.3,6,7) bulunmuştur. Dv.6'nın kuzeydoğu paralelinde 35.76 m. kotunda Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle yapılmış olan Dv.8, Dv.6 tarafından tahrip edilmiştir. 35.85 m. kotunda, PK. A.25/B.38'de 2.60 x 1.80 m. boyutlarında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, Dv.3'le dik olarak birleşen, Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle yapılmış Bizans Dönemine ait Dv.4 ortaya çıkarılmıştır.

35.22 m. kotunda, Dv.6'nın kısmen üzerine oturduğu, üzeri yassı bir taş ile kapatılmış yuvarlak bir kuyu ağzına rastlanmıştır. Değişik taşlardan özensiz inşa edilmiş ve kısmen tahrip olmuş durumdadır. Bu alanda, kalıntıların anlaşılabilmesi ve kuyu ağzının açıldığı mekânın daha iyi görülebilmesi amacıyla, Dv.6, fotoğraf ve rölöve çalışmalarını takiben kaldırılmıştır.

34.52 m. kotunda, kuzeybatısı Dv.4 ile sınırlanan Pt.Yt + Hrs.Hrç. bir zemin tespit edilmiştir. Burası kuyu ağzından girilen mekânın tavanını oluşturmaktadır. Dv.3 bu tavanın üzerine oturtulmuştur. Dv.1 mekânı güneybatı tarafından kısmen traşlanmış durumdadır. Burada oluşmuş bulunan kırıkta içeride girildiğinde, iki impost başlıklı sütunun kuzey ve güney yönlerinde dört çapraz tonozu taşıdığı görülmektedir. Güney duvarının kuzey ve batı duvarlarına göre daha Geç Bizans Dönemi özellikleri gösterdiği söylenebilir. Güney duvarı iki yalancı kemer taşımaktadır. P.Lemerle tarafından sarniç olarak ni-

14 Semavi Eyice, İ.A.M.Y 11-12 1964,s.23-33.

telenen bu mekân büyük olasılıkla buradaki Saray Kompleksleri'ne ait bölümlerden biri olmalıdır.

34.29 m. kotunda, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda ve PK. A24-25/B.38'de, 2.20 x 1.40 m. boyutunda Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle yapılmış, Bizans Dönemine tarihlenen Dv.5 tespit edilmiştir (Çizim: 5).

AÇMA 4: Eski Adliye Binası'nın batı yönünde ana girişine denk gelen PK. A21-22/B.34-35'te yer almaktadır. Adliye Binası'nın bu duvarı 36.08 m. kotunda ortaya çıkarılmış ve Dv.1 olarak kotlandırılmıştır. Bu duvarın 34.00 m. kotunda içi toprak dolu, kemerli bir boşluk tespit edilmiştir. Alt yan duvarlarında, tabana kadar Adliye sömelleri ile beraber örülmüş taş duvar vardır. Bu sömellere bitişik Hrs.Hrç. + taş + tahta örgülü Dv.2, 31.71 m. kotunda yer almakta olup, Bizans tabakasına inebilmek üzere bu duvar kaldırılmıştır.

Açmanın kuzeydoğusunda, 32.27 m. kotunda, kuzeybatı-kuzeydoğu yönlü (Pt.künk dizisi) Knl.3 muhtemelen Adliye'nin inşası sırasında tahribat görmüştür. Bu nedenle bağlantılı olduğu yer saptanamamıştır.

Açmanın kuzey kesitinden çıkan Knl.4, yaklaşık doğu-batı yönünde olup 0.40 m. genişliğinde ve 1.00 m. derinliğindedir. Taban-tavan yüksekliği 1.60 m. olan kanal Pers mimarisinde de görülen moloz kemer¹⁵ tekniğiyle inşa edilmiştir¹⁶.

Adliye temellerine 29.60 m. kotunda dik ve kuzeydoğuya doğru "L" çizerek çıkan Hrs.Hrç. + taş örgü tekniğiyle örülmüş Dv.4, Knl.4 ile yaklaşık aynı seviyededir.

Knl.4'ün güney yan duvarı ile Dv.3'ün birleştiği noktada, üzeri sal taşlarıyla kaplı Knl.5 "U" kesiti göstermektedir. 29.48 m. kotundaki kanal geç dönem Dv.3'ün altında devam etmektedir. Dv.3, Knl.5 ve bunun yanında yer alan Bizans Dönemine ait Dv.5'i tahrip etmiş durumdadır.

Dv.5, Pt.Yt. + Hrs.Hrç. + taş örgülü tipik bir Bizans duvarıdır. 30.66 m. kotundaki duvar 1.40 x 1.60 m. boyutlarındadır. Duvar altında "L" şeklinde çıkıntı yapan büyük bloklardan sömel taşları 29.68 m. kotundadır. Duvarın paralel bitişğinde 30.10 m. kotunda, 0.40 x 0.40 m. boyutlarında Pt.yaprak tuğlalardan bir döşeme tespit edilmiştir. Bu döşemenin güneybatısında yer alan Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgülü Dv.6'nın, Dv.3 tarafından kesildiği noktada, Pt.yaprak tuğla örgülü, yarım daire planlı, yarım tonoz biçimli bir ocak bulunmaktadır. 0.60 m. çaplı ocağın üst kotu 30.63 m., taban kotu ise 30.12 m.dir. Açmanın güneybatı köşesinde, ocağın hemen ardından başlayarak güneydoğuya dönen Dv.6, 30.63 m. kotunda ve 2.10 x 2.20 m. boyutlarındadır. Adliye sömellerine bitişik olup güney kesitinde tespit edilen Dv.8, Dv.6'ya paralel olarak uzanmakta ve aynı duvar tekniği özellikleri göstermektedir. En yüksek kotu 30.41 m. olup her iki duvar, aralarında 2.50 m.lik genişlikte bir koridor oluşturmaktadır. Açma içindeki bölümü geç dönem Dv.7 ile kapatılmış olup 30.88 m. kotunda ve kuru duvar tekniğindedir.

Bizans duvarları ile Knl.5 arasında kalan boş alanda, 28.69 m. kotunda sıkıştırılmış Hrs.Hrç.lı Bizans Dönemine ait bir tabana ulaşılmıştır. Boyutları yaklaşık 34.5 x 3.00 m.dir (Çizim: 6; Resim: 3).

AÇMA 5: Magnum Palatium ile Forum Augustum arasındaki bağlantıyı ve Byzantion'un ünlü Khalke Kapısı'nın¹⁷ yerini araştırmak üzere PK. A.17-18/B.32'de yaklaşık 36.90 m. kotunda kazılara başlanmıştır.

36.51 m. kotunda kuzey-güney yönünde uzanan Dv.1 ve 36.08 m. kotunda bu duvarla aynı yönde uzanan karo mozaik taban tespit edilmiştir. Güneybatı köşesinde ve 36.17 m. kotunda Adliye Binası'nın güneybatı blokunun dış duvarı olan Dv.2 üzerinde

15 Behçet Ünsal, *Mimari Tarihi*, İ.D.M.M.A., İstanbul 1973, s.221,222, Res.209 Bl.

16 Hormisdas Sarayı'nda görülen Pers etkisi için Bkz.Semavi Eyice, *S. T.A.D.*, Cilt I,Say.3,s.12.

17 Petrus Gyllius, *ayni eser*,s.88.

36.20 m.-35.90 m. kotları arasında Adliye'ye ait yanık evrak ve o döneme ait yanık gazete parçaları ele geçirilmiştir. Dv.1 ve karo mozaik taban fotoğraflanıp rölöveleri tamlandıktan sonra kaldırılmış ve kazılara devam edilmiştir.

33.00 m.-32.60 m. kotlarında Eski Adliye Binası temelleri yanında, Horasan harç karışımı yıkıntı duvar parçaları oluşturan Pt.yaprak tuğlalar arasında damgalı olanların büyük çoğunluğunda "INIBBA , INIBBAΓPA" damgalarının yer aldığı tespit edilmiştir. Adliye Binası'na yaklaşık olarak 0.70 m. uzaklıkta Dv.2'ye paralel Pt.Yt. + taş + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle yapılmış "L" şeklinde bir Bizans duvarı ele geçirilmiş olup Dv.3 olarak kotlandırılmıştır.

Dv.3, açmanın doğu kesitinden çıkarak Adliye duvarlarına dik olarak önce 2.60 m., köşe yaptıktan sonra Adliye'ye paralel 2.90 m., daha sonra ise 0.50 m. içeri girerek ikinci bir köşe oluşturmaktadır. Duvar Pt.Yt. + taş blok + Hrs.Hrç. örgü tekniğiyle inşa edilmiştir. Taş blok kalınlıkları yer yer 0.40 m. olup üzerlerinde hatıl delikleri mevcuttur. Burada Adliye dış duvarına ait temeller arasında ve yaklaşık Dv.3 hizasında 6 adet sü-tun gövdesinin devşirme olarak kullanıldığı görülmektedir.

30.76 m. kotunda, 0.85 x0.85 m.lik iki adet *in situ* mermer blok, Dv.3'ün dar bölümü bitiminde söve taşı olarak kullanılmıştır. Mermer blokların, Dv.3'ün alt kısmında da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bizans Dönemine ait duvara paralel mermer blokların hemen bitişiğinde, kuzeyde 30.01 m. kotunda, 1.60 m. yüksekliğinde ve 0.80 m. eninde tonozvari tavan örgülü kanala tavadaki "U" şeklindeki bir kırıktan girilmektedir. Yaklaşık 2.46 m. uzunluğundaki kanalın tavanı Pt.yaprak tuğla tonoz örgülüdür. Kuzey duvarı tabandan itibaren bir sıra taş, bir sıra tuğla, güney duvarı ise blok taş temel üzeri Pt.Yt. örgü tekniği göstermektedir. Kanal, kırıktan itibaren önce 2.65 m. doğuya, sonra 0.55 m. güneye ve daha sonra tekrar 2.70 m. doğuya uzandıktan sonra, bu noktada bir göçükle son bulmaktadır (Çizim: 7).

AÇMA 6: Eski Adliye Binası'nın güneybatı blokunun iç avlusuna denk gelen PK. A.14-15/B.25-26'da yer almaktadır. Çalışmalara 37.13 m. kotundan başlanmıştır.

36.37 m. kotunda ve açmanın kuzeydoğu köşesinde bir su haznesine ait ağız tespit edilmiştir. Ağız kare şeklinde olup her bir köşesi 4 ana yönü gösterir şekilde yerleştirilmiştir (A.27-28/B.41-43 açmasında olduğu gibi). 35.95 m. kotunda yoğun kireç katkılı Hrs.Hrç.lı taban üzerinde takviye ve tahliye kanalları tespit edilmiş olup, Knl.1, 3, 4, 6 atık su kanalları ve 2, 5 ve 7 No.lu kanallar temiz su kanallarıdır. Bu kanalları teşkil eden Pt. künk boruların üzerleri çatı şeklinde Pt.Yt. + kireç harcı ile takviyelidir. Aynı durumdaki atık su kanalları "U" kesitli olup üstleri devşirme veya yassı taş + Hrs.Hrç. tekniğiyle yapılmış kapaklarla örtülüdür.

Su haznesi¹⁸, 8.25 x 5.40 m. boyutlarında ve 4.50 m. yüksekliğindedir. Yapının tabanında başkaca kanalın mevcut olmaması, buranın sarniç değil, bir su haznesi olduğunu göstermektedir. İç duvarları üstte Horasan siva, altta ise yer yer çimento izleri taşımaktadır.

PK. A.15/B.28'de, Knl.5 ve Knl.4 arasında kalan bölgede yapılan sondajda, 33.32 m. kotunda kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu taş + Hrs.Hrç. örgülü Dv.1 tespit edilmiştir. 32.29 m. kotunda ise Pt.Yt. + Hrs.Hrç. örgülü Dv.2 bulunmuş ancak sondajın darlığı nedeniyle 32.27 m. kotundan daha aşağıya inilmesi mümkün olmamıştır (Çizim: 8).

III. BÖLGEDEKİ ÇALIŞMALAR

Eski Sultanahmet Cezaevi'nin arka bahçesinde ve antik kaynaklara göre Magnaura Sarayı ile Senato Binası'nın bulunduğu ileri sürülen III. Bölge'de çalışmalar, PK. A.28-34/B.25-30'da 32.22 m. kotundan itibaren başlatılmıştır.

18 Vitruvius, *aynı eser*, s.166,169, VI. 1-3; P.Gyllius, *aynı eser*, s.90; J.G.Landels, *aynı eser*, s.44,47.

Alanın kuzeybatı-güneydoğu yönünde MEK.1 ile MEK.4'e paralel olarak uzanan Pt.Yt. ile üzerleri çatı şeklinde örtülü Pt.künk ve kurşun borulardan oluşan Knl.1,2 ve 3, 29.21 m. kotunda bulunmaktadır.

Alanın kuzeydoğusunda, PK. A.28-30/B.28-30'da Adliye'nin güneyinde, güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu dar bir koridorun sağ ve solunda birer mekân oluşturan duvarlar ortaya çıkarılmıştır. 31.46 m. kotlu koridorun solundaki mekân kare Pt.yaprak tuğla ile döşelidir. Koridorun sağında kalan diğer mekân 31.29 m. kotunda taş ve mermer parçalarından oluşan bir taban ve bir kuyu bulunmuştur.

Bu mekânların hemen altında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda oluşan dar bir koridorda Osmanlı Dönemine ait taş döşeme tabanlar ve "U" biçimli, üzerleri yassı taşlarla kapatılmış atık su kanalları alanın tamamını kaplamış durumdadır.

MEK. 1: 29.64 m. kotundan başlayan yapı, duvarlar dahil 7.00 x 10.00 m. boyutlarında, dikdörtgen planlı, karakteristik Bizans mimarîsi göstermektedir. Pt.Yt. + Hrs.Hrç. tekniğiyle inşa edilmiş olup sömellerinde büyük blok taşlar kullanılmıştır. Mekânın tabanında mevcut taşların gösterdiği kadarı ile 3 nefli bir görünüm arz etmektedir. Güneybatı köşesinde 2.00 m. genişliğindeki girişte söve taşı ve önünde yivli bir sütun gövdesi görülmektedir. Mekâna diğer bir giriş güneydoğu kısa kenardadır. Buradaki girişin hemen altında 26.05 m. kotunda Pt. tuğla tabanlı atık su kanalı yer almaktadır. Yapının güneydoğu duvarının mekân dışında devamlılık gösteren sömeller üzerinde Pt.Yt + Hrs.Hrç. teknikli duvarla devamlılık göstermesi, yapının bu yönde de ya anteli bir girişinin olduğu ya da burada yer alan Knl.4, 5, 6, 7, 8 ve 13'ün üzerinde bir seviyede devam ettiği izlenimi yaratmaktadır. Mekân bu hali ile resmi bir yapı olabilir. Mekânın kuzey duvarında *in situ* olarak †KYPIA , ..., doğu duvarında †KLYPIA damgalı, güney

KΩΠΡΕΣ ΑΚ
ΠΡΕ

duvarında ise †K... damgalı bir tuğla negatifi saptanmıştır.
CT....

MEK. 2, 4: 28.50 m. kotundan başlayan çalışmalarda, 27.28 m. kotunda yarım daire şeklinde Pt.Yt. + Hrs.Hrç. tekniğiyle örülmüş 2 duvar ile, Pt.Yt. 0.35 x0.35 m. boyutlarında 25.25 m. kotunda tabanın kuzeydoğusunda *hypocaustum* sistemini gösteren, bir diğeri MEK.4'e bakan sırt sırta vermiş iki ocak tespit edilmiştir. Bu sistemlerde, ocaklarda mevcut Pt.künkler birbirlerine ısıya dayanıklı kireçle (asbestos-inextincta, titanos-calx; canlı ve yokolmaz adlı kireç) bağlanmış olup, pılarlar (Pt. kare yaprak tuğlaların üst üste konması ile oluşan ayak) üzerinden geçerek gerekli ısı sağlandıktan sonra *caldariumu* terketmektedirler. MEK.2'deki ocağın büyük kısmı tahribat görmüş ise de MEK.4 bunun tersine neredeyse tümü eksiksiz durumdadır.

MEK.4'te ocak merkezine yakın kuzeybatı kısa duvarında yer alan Knl.14 duvar içindeki dairesel oyuktan aşağıya ocağa doğru inmekte olup çapı 5 cm. kadardır. Künk içinde is olmayıp su ya da su buharını üst kata taşıyor olabilir. Künklerin içinde mevcut is izleri bunların sıcak su değil, fakat sıcak hava dağıtan bir merkeze ait olduğunu göstermektedir¹⁹. MEK.2'nin güneybatısında duvar içinde bulunan pencere şeklindeki boşluğun üzeri 0.70 x0.60 x0.10 m. boyutlarında mermer kaplı olup, hemen bunun tabanında +AN ΔP yazıtlı damgalı tuğla *in situ* olarak

ΕΞΣΙΒ

saptanmıştır. Her iki örnek göz önüne alındığında, ocakların ;

1. Thermal,
2. Sıcak hava ile ısıtma veya,
3. Buharla ısıtma,

amaçları için kullanılmış olabilir (Resim: 4).

19 Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, İstanbul 1999, s.79,83.

MEK. 3: 26.75 m. kotundaki mekân *hypocaustumun* güneydoğusunda yer almaktadır. MEK.2 gibi güney sınırı şimdilik belli olmayan mekânın kuzeydoğu kısa kenarında Pt. künklerden yapılmış bir kanal kuzeybatı köşesinden çıkıp mekâna girmektedir. Yine burada 25.92 m. kotunda 1.20 x 0.70 m. boyutlarında mermer bir haznenin varlığı saptanmıştır. Mekânın güneydoğusunda yer alan Geç Osmanlı Dönemine ait duvar, burada yer alan mekânlara hiç yabancı olmayan bir plan arz etmekte olup, muhtemelen, Bizans Dönemi duvarları üzerine inşa edilmiş izlenimi bırakmaktadır.

MEK. 5: 30.11 m.-30.85 m. kotlarında yer alan MEK.5 mevcut kalıntılardan anlaşıldığı kadarı ile en az iki katlı bir mekândır. Beşik tonoz şeklindeki yapıya A.30/B.27 plankaresindeki girişten 12 adet taş basamakla inilmektedir. Mekânın tabanı altıgen Pt.yaprak tuğla ile kaplı olup, asıl mekânda 2, giriş merdivenleri karşısında oluşan koridor güney duvarında ise 1 niş mevcuttur.

Mekânın üst katı kare şeklinde Pt. yaprak tuğla döşelidir. Bu döşemenin batısında başlayan taş döşemenin sonunda ise daire şeklinde bir ocak ve bunun da ilerisinde 4'ü duvara bitişik ve yarım, diğer 4'ü ocak ortasında yer alan pılarlar tahrip olmuş ve ekilmiş durumdadır. Ocağın kuzeybatı kısmında tabanın tahrip olması nedeni ile görülebilen su kanalları ızgara bir plan göstermekte ise de, bazı yerlerinin kapalı ve geri dönüşlü olması nedeniyle (su ısısının artırılması amacıyla olmalı) labirent olarak adlandırılmasının daha doğru olacağı inancındayız. Bu mekânın hemen güneyinde PK. A. 32/B.25'de kompozit bir Bizans sütun başlığı ile çapı 2.60 m.-2.70 m. olan bir kuyu bulunmuştur (Çizim: 9; Resim: 5).

IV. BÖLGEDEKİ ÇALIŞMALAR

Bu bölgede 1997-1998 sezonunda A.43/B.35 karesinde dar bir alanda en fazla 8.80 m. kotuna kadar inilmiş ve statik açıdan daha fazla derinleşilmemiştir. 1999 sezonunda yine bu alanda A.43/B.33-35 plankarelerinde daha geniş kapsamda bir çalışma ile duruma açıklık getirmek amacıyla 35.96 m. yüzey kotundan çalışmalara başlanmıştır.

35.36 m. kotunda yoğun kireçli bir tabakanın yaklaşık 0.50 m. kalınlığında tüm açmayı kapladığı görülmüştür. Bu tabakadan çok miktarda duvar çinisi parçaları, lüleler ve az sayıda kırık mermer mimarî parçalar ele geçirilmiştir. 35.45 m. kotunda PK. A.44 / B.33-35 kareleri kuzeybatı-güneydoğu yönünde kesen Dv.1 kuru taş örgü duvar tekniğiyle inşa edilmiş olup yaklaşık 15.00 m. uzunluğundadır. PK. A.44/B.35'te aynı teknikte yapılmış Dv.2 tespit edilmiştir. Her iki duvar da Kutlugün Sokak'taki istinat duvarının payandalarıdır.

32.11 m. kotunda kuzeybatı-kuzeydoğu yönünde taş + çimento örgülü Dv.3 ortaya çıkarılmış olup hemen Dv.1'in altında yer almaktadır. Güney kesitinde tespit edilen Dv.4, Dv.3 ile aynı doğrultuda ve aynı tekniktedir.

27.90 m. kotunda açmanın güneydoğusunda, Hrs.Hrç. + taş örgü Dv.5 bulunmuştur. Kuzeybatı- güneydoğu doğrultulu duvarın kuzeydoğusunda üst üste iki kanalın varlığı tespit edilmiştir. Üstte kalan kanal bir "S" çizerek alttaki kanal ile aynı yerden payandaya girmekte ve bu haliyle üstten bir damlacık formu oluşturmaktadır. Bu damlacığın alt ortasında Hrs.Hrç. + taş örgü tekniğiyle yapılmış Dv.6 yer almaktadır. Bu seviyede İmpost-Korinth ve İyonik sütun başlığı ile mermer mimarî parçalar ele geçirilmiş olup, bu kottan aşağıya inildiğinde, Bizans keramiğinin arttığı gözlenmiştir.

PK. A.43/B.35'te kuzey kesitinde yer alıp kuzeybatı-güneydoğu yönündeki çimento + taş örgülü Dv.7 tespit edilmiştir.

I. BÖLGE ÜSTÜ ÇALIŞMALARI

1997-1998 kazı sezonunda ortaya çıkarılan MEK.23'ün/Freskli Mekân'ın²⁰ tam olarak ortaya çıkarılması ve açma duvarlarındaki kaymaların durdurulması, ayrıca 13,14,15 ve 16 No.lu mekânların tonozlarının üzerindeki yükün kaldırılması amacıyla bu mekânlar üzerindeki toprak yüzeyinde 35.85 m. kotundan çalışmalara başlanmıştır.

Öncelikle MEK.13 ve 14'ün tonozlarındaki kırıkların üzerindeki yük kaldırılmış ve 36.16 m.-36.00 m. kotlarında mekânların tonozları ortaya çıkarılmıştır.

MEK.13'ün batısında 35.57 m. kotunda Pt. Yt. + Hrs. Hrç. örgü tekniğiyle inşa edilmiş duvarın batı yüzünde yer alan 5. ve 6. tuğlalar arasındaki harca, daha harç is-lak iken "AVC...." harflerinin kazındığı anlaşılmıştır. Bu duvarın hemen batısında 34.81 m. kotunda MEK.16'ya ait doğu tarafında tespit edilen kırığın çevresinin yaklaşık 1.00 m. çapında ve 0.50 m. yüksekliğinde değişik taşlarla özensiz olarak bilezik şeklinde örülmüş olduğu saptanmıştır. Bu bilezik freskli duvarla birleşmektedir.

34.10 m. kotunda MEK.15 ve 16'nın tonozlarına ulaşılmıştır. MEK.14'ün batısında yaklaşık 35.78 m. kotunda kısmen buradaki tonozun üzerine, kısmen de fresk önün-deki duvarın üstüne gelen, büyük boyutta moloz taş ve beyaz harçla oluşturulmuş bir alanın varlığı saptanmıştır.

1998 kazı sezonunda ortaya çıkarılan MEK.23'teki Freskli Mekân'ın, 14 No.lu mekân ile kesildikten sonra doğu yönünde devam etmediği, burada 3.50 m. inildikten sonra MEK.14'ün doğu duvarının tespiti ile anlaşılmıştır.

Buradaki çalışmalara, alanın dar olması ve kot yüksekliği nedeni ile son verilmiş-tir.

KERAMİK

Dolgu toprak içinden çıkan malzeme çeşitlerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir ve tüm açmaların her tabakası için tarihlendirmeye yönelik istatistik tabloları hazırlan-mıştır. Toplanan 28.030 sırlı, 53.506 sırsız olmak üzere toplam 81.536 adet keramik parçası nitelikleri doğrultusunda, açma ve derinliklerine göre değerlendirilerek, keramik istatistiği hazırlanmıştır.

Kazıda ele geçirilen bezekli sırlı keramikler, bezeksiz keramiklerden sayıca da-ha az olmalarına rağmen, tarihleme yapabilme açısından önem taşımaktadırlar. Bu ne-denle, tarihlendirmede ağırlıklı olarak sırlı ve sırlı bezekli keramik esas alınmıştır.

Sırlı ve bezemeli Bizans Dönemi keramiklerini başlıca 4 ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar da kendi aralarında alt gruplara ayrılırlar.

1- Kazıma bezemeliler

- İnce kazıma bezeme (sgraffito ve inscribed) ⇒ 8.yüzyıl - 15.yüzyıl²¹
- Zeuxippos bezeme ⇒ 1200-13. yüzyıl ortaları
- Derin kazıma veya oyma (Champlevé) ⇒ 12.yüzyıl-13.yüzyıl

2- Boya bezemeliler

- Yeşil ve kahverengi boyama ⇒ 11.yüzyıl - 13.yüzyıl
- Yeşil ve kahverengi püskürtme ⇒ 11.yüzyıl - 13.yüzyıl
- Astar bezeme (slip)
- Çok renkli bezeme (polycrom) ⇒ 9.yüzyıl -12.yüzyıl
- Damla bezeme ⇒ 10.yüzyıl - 12.yüzyıl

20 Alpay Pasinli, "Büyük Saray" Bölgesinde Sultanahmet Eski Cezaevi Bahçesindeki 1997-1998 Kazı Çalışmalarına Ait Rapor, 1997-1998 Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 1999, s.100, çiz.8,9.

21 Bezemelerin karşılıklarında belirtilen yüzyıllar genel sınırları göstermektedir. Hamur renkleri ve motif özelliklerine göre daha detaylı tarihlendirme, kısmen de olsa, mümkün olabilmektedir.

3- *Baskı bezemeliler* (impressed) ⇒ 9.yüzyıl - 13.yüzyıl

4- *Tomurcuklu bezemeliler* (petal) ⇒ 9.yüzyıl -12.yüzyıl

Değerlendirme sonuçları açma ve derinliklerine göre ayrı ayrı hazırlanarak yüzyıllara göre istatistik yüzdeleri elde edilmiştir. Ayrıca açmaların her tabakası için, tarihlendirilen buluntular içinde, Bizans Dönemi ve daha erken dönemlere ait buluntuların (keramikle beraber tüm Pt., taş ve sikke dahil) oranı verilmiştir.

Tüm açmalarda ortalama olarak 38.51 m. kotu ile 34.70 m. kotu arasında % 62 civarında olan Bizans keramiği, 34.02 m.-27.45 m. arasında % 83.5 oranında yükselmekte ve düşük kotlarda karşımıza % 1- 40 arası Hellenistik Dönem, PK. A.20-22/B.33-36 açmasında 28.70 m. kotunda % 1 Klasik Dönem keramiği tespit edilmiştir.

SİKKE

1999 sezonunda gerek elek gerekse toplu buluntu olarak ele geçirilen sikkelerden 23 adedi Osmanlı, 299 adedi ise Bizans Dönemine aittir. 5-7.yüzyıldan 14.yüzyıla kadar uzanan geniş bir zaman dilimine ait oldukları saptanmıştır. Yoğun olarak 11-13.yüzyıla tarihlenen Billon Aspron'lar yoğun olarak 11-13.yüzyıla tarihlenen değişik imparatorlara ait Æ Follis ve Æ Anonim Follis'lerdir.

KÜÇÜK BULUNTULAR (Çizim: 10)

II. Bölgede yer alan AÇMA I'de ele geçirilen gömülerin yanlarında bol keramik ve cam eşya parçaları, bronz eşyalara ait parçalar, demir çiviler ve 1 No.lu iskelet yanında bulunan 1 adet bronz sikke ile yine 1 adet bronz delikli iğne, Bizans Dönemi gömü adetlerinde muhtemelen ölü hediyeleri geleneğinin devam ettiğini gösteriyor olabilir. Ancak çokça tahribat görmüş olmaları mezarlara daha geç bir dönemde girildiği izlenimi bırakmaktadır.

AÇMA 4'te, 34.00 m. kotunda yoğun miktarda *opus sectile*, 12.-13.yüzyıl *amphora* gövde ve kulpları, Bizans Dönemi sırlı keramik parçaları, 1 adet kompozit sütun başlığı parçası, 1 adet ön yüzü Hodegetria Meryem'i tasvirli kurşun sarkaç, 29.95 m. kotunda erken dönem *amphora* parçaları, Hellenistik Dönem siyah firnisli, kırmızı ve siyah boyalı keramik parçaları ile M.Ö. IV. yüzyıla ait bir adet kandil

AÇMA 6'da, yaklaşık 36.00 m.deki Horasan taban altında Osmanlı ve Bizans keramiği parçaları, lüleler, ayaklı kandil ve mumluk parçaları, çini parçaları, az sayıda *opus sectile*, mermer mimarî parçaları, az sayıda sikke ve Geç Roma Dönemine ait bir tabak parçası,

III. Bölgede, tonozlu mekân çevresinden Geç Dönem Osmanlı porselen, cam ve keramik parçaları, demir çiviler, 2 adet tüme yakın testi, bir adet 2 parça halinde tüm kâse, bir adet İbrance damgalı porselen tabak, metal İbrance markalar, bir adet bronz kolye ucu ve kemik nesnelere, 27.00 m. kotunda düz ve konkav Bizans sikkeleri, ince sırlı ve sırsız Bizans keramik parçaları, 28.30 m. kotunda MEK. 1'de 7 adet bronz sikke, 5 adet bronz sikke parçası, bir adet bronz sarkaç ve 2 bronz levha parçası, 1 adet kazıma bezekli kemik ağırlık ve elenen topraktan 52 adet bronz sikke, bir adet bronz haç, üç adet bronz sarkaç,

IV. Bölgede PK. A.43-44/B.33-35'te 30.10 m. kotunda sırlı sırsız Bizans Dönemi keramiği, *amphora* parçaları, yanık mutfak keramiği parçaları, demir çiviler ve kırık cam objelere ait kırık parçalar, 27.90 m. kotunda impost İon ve impost Korinth sütun başlığı parçaları ile mermer mimarî parçaları, bol miktarda Bizans keramiği, bir adet 5-7.yüzyıllar arasına tarihlenen bronz Bizans sikkesi ele geçirilen önemli buluntular arasındadır.

Sonuç olarak 1999 kazı sezonunda, Pittakia Bölgesi'nde "İmparator Kapısı", Ayasofya, Augusteion ve hipodromun doğusunda yer alıp akropolden Marmara Denizi sahiline kadar indiği bilinen İmparatorluk Porticus'u (Saray Ambulatio'su veya Fani-

on=Revaklı yol), Chalke (Khalke) kapısı²² olarak bilinen ve Fanion'dan Augusteion'a açılan ünlü kapıya, Fanion²³ arkasında yer alan ve Magnum Palatium'a ait komplekslere, 1997-1998 sezonunda temizlik çalışmaları yapılan 1-22 No.lu mekânlar arasındaki bağlantıların saptanmasına, ayrıca "Aslanhane" olarak tanınan ve yeri tam olarak bilinmeyen Soter Khirtos tes Khalkes Şapeli'nin (I. Romanos Dönemi), burada araştırmalar yapmış olan Mamboury'nin bulgularının daha genişletilerek açıklık kazanmasına dönük ve nihayet IV. Bölgede, Kutlugün Sokağı'nın batısındaki istinat duvarı ile oluşturulmuş teras üzerinde kesin bilgilere ulaşmak üzere yaptığımız araştırmalar yönünden başlangıç için oldukça önemli veriler alınmıştır.

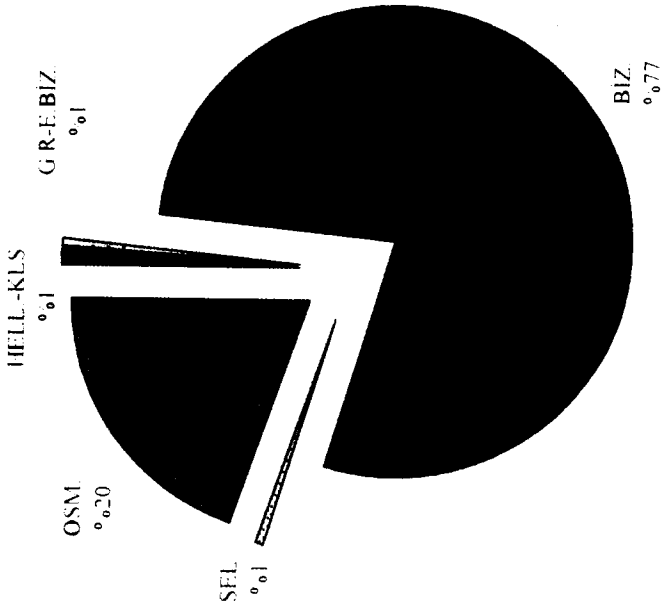
Önümüzdeki 2000 kazı sezonunda, daha geniş çapta yapılacak çalışmalar sonunda elde edeceğimizi umduğumuz bilgiler ışığında, bu bölge hakkında şimdiye kadar ileri sürülen pek çok varsayım ve sorulara açıklık kazandırılabilceği umundayız.

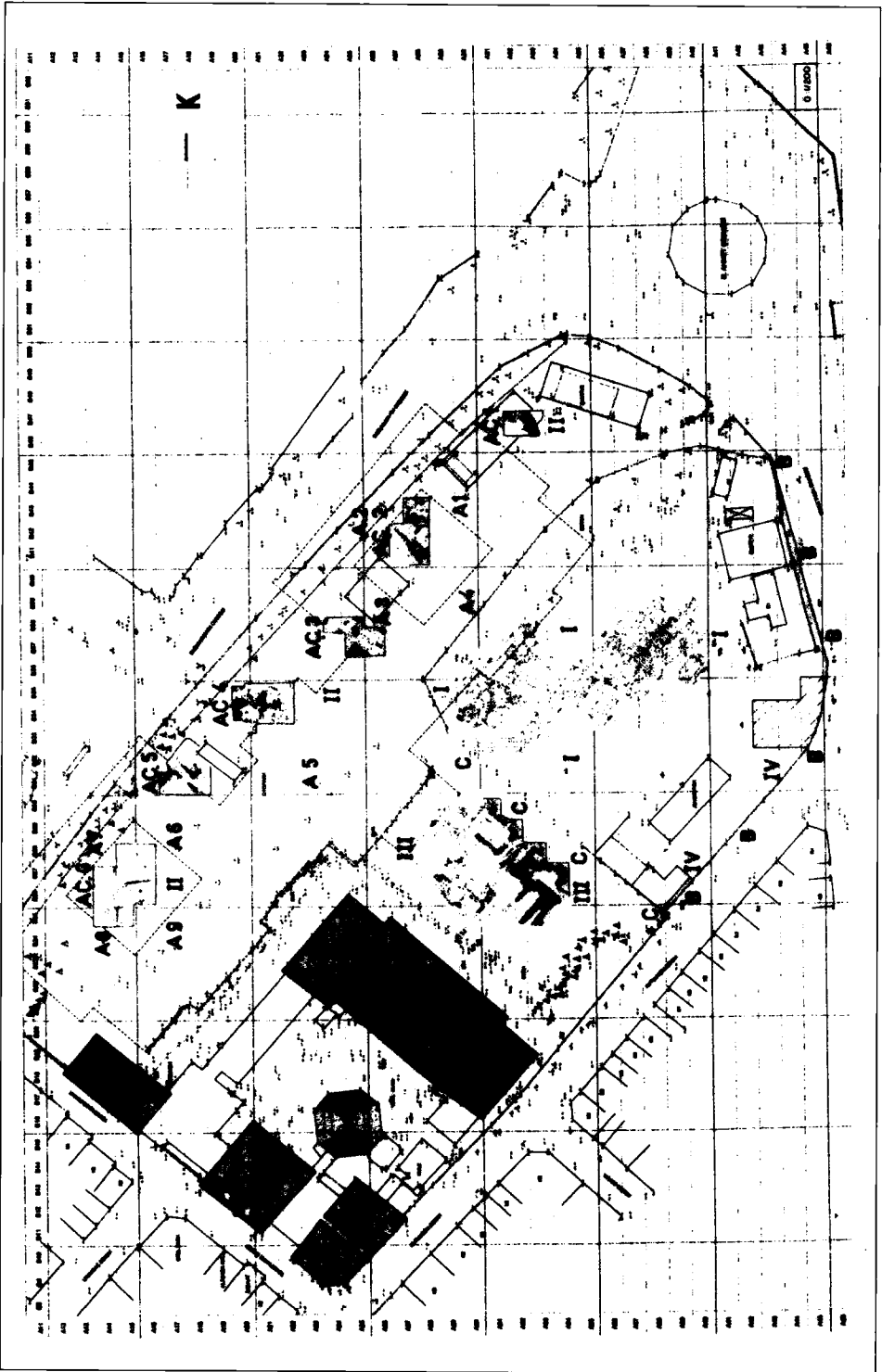
22 Doğan Kuban, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, İstanbul 1996, s.76.86; Mango, Brazen,s.92 vd.; Petrus Gyllius, *aynı eser*,s. 88.

23 Petrus Gyllius, *aynı eser*, s.113.

TUM ALAN GENELINDE TARIHLENDIRILEBILEN MALZEME UZERINDE YAPILAN İSTATİSTİK

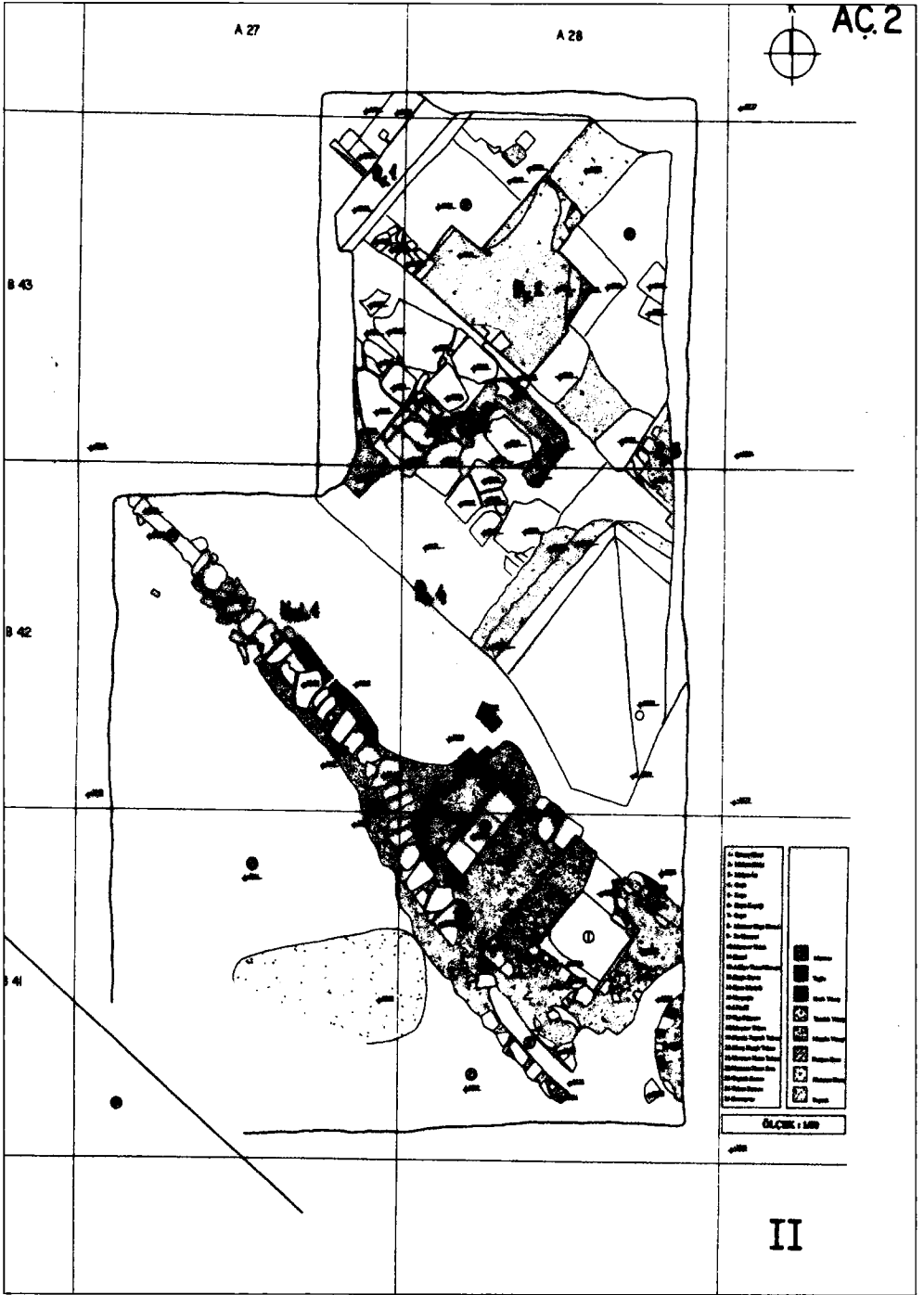
Çizim: 1

Çizim: 2

Çizim: 4

AC 3

A 26

A 25

A 24

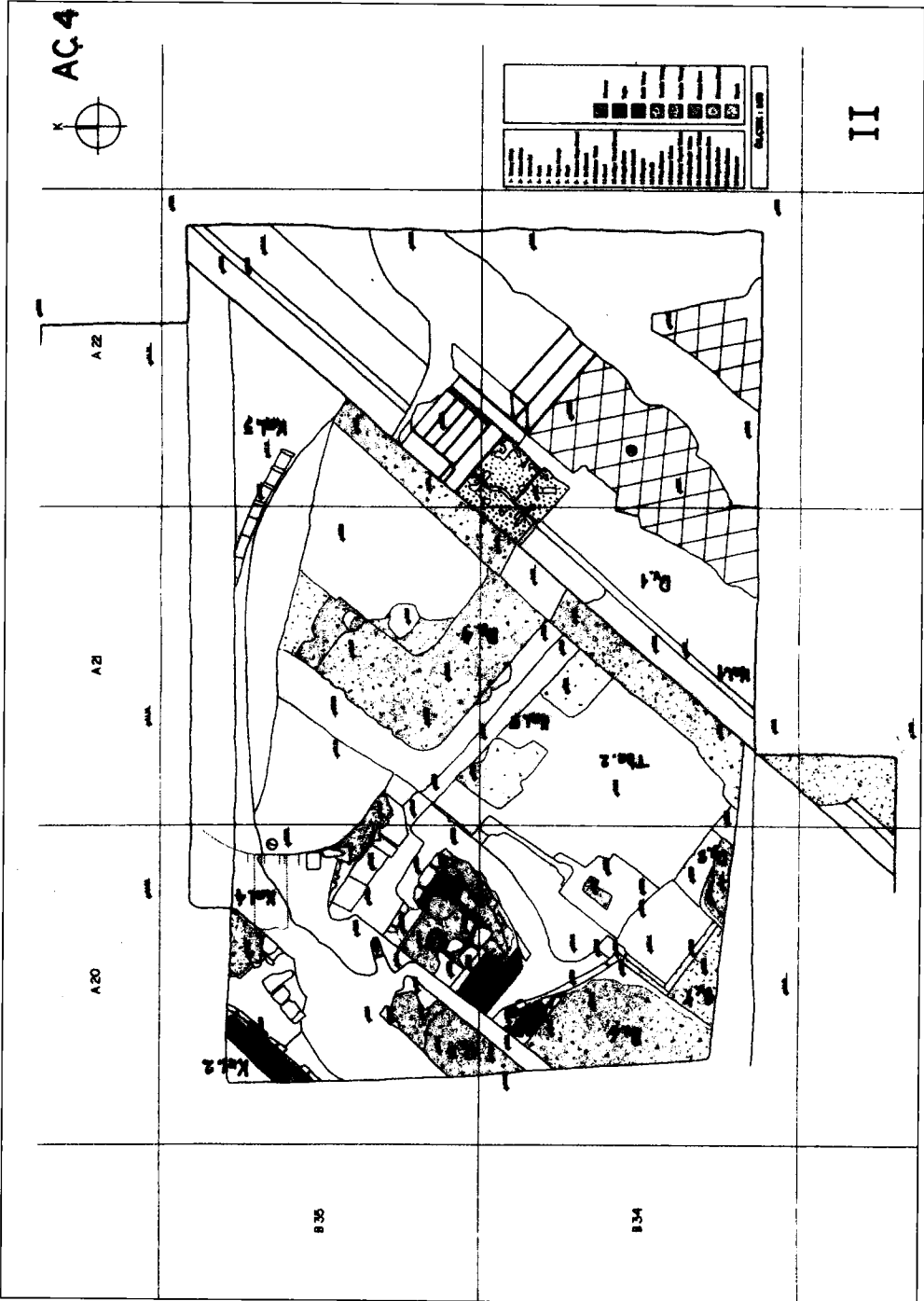
B 38

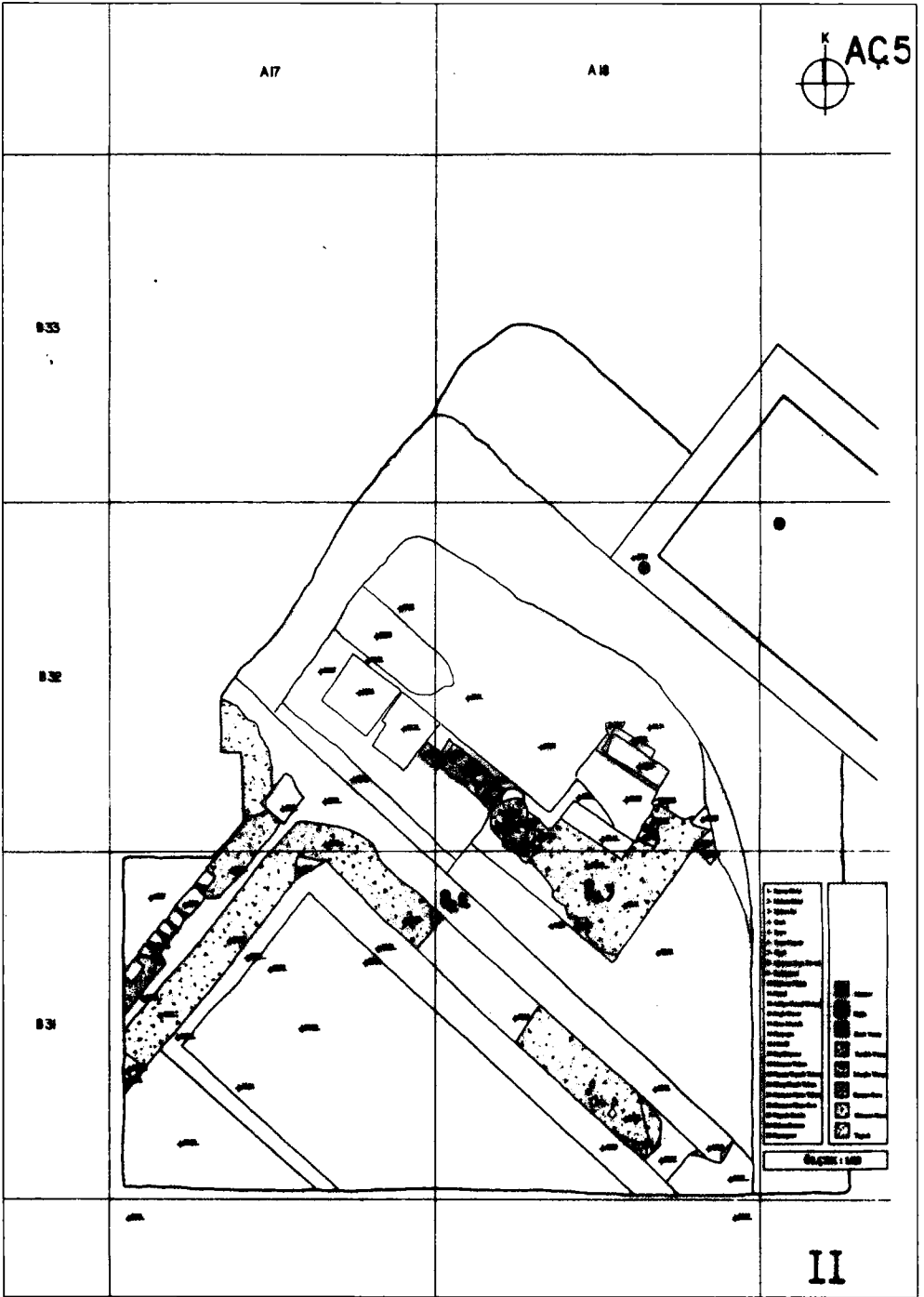
B 37

KODLAR	
1	...
2	...
3	...
4	...
5	...
6	...
7	...
8	...
9	...
10	...
11	...
12	...
13	...
14	...
15	...
16	...
17	...
18	...
19	...
20	...
21	...
22	...
23	...
24	...
25	...
26	...
27	...
28	...
29	...
30	...
31	...
32	...
33	...
34	...
35	...
36	...
37	...
38	...
39	...
40	...
41	...
42	...
43	...
44	...
45	...
46	...
47	...
48	...
49	...
50	...
51	...
52	...
53	...
54	...
55	...
56	...
57	...
58	...
59	...
60	...
61	...
62	...
63	...
64	...
65	...
66	...
67	...
68	...
69	...
70	...
71	...
72	...
73	...
74	...
75	...
76	...
77	...
78	...
79	...
80	...
81	...
82	...
83	...
84	...
85	...
86	...
87	...
88	...
89	...
90	...
91	...
92	...
93	...
94	...
95	...
96	...
97	...
98	...
99	...
100	...

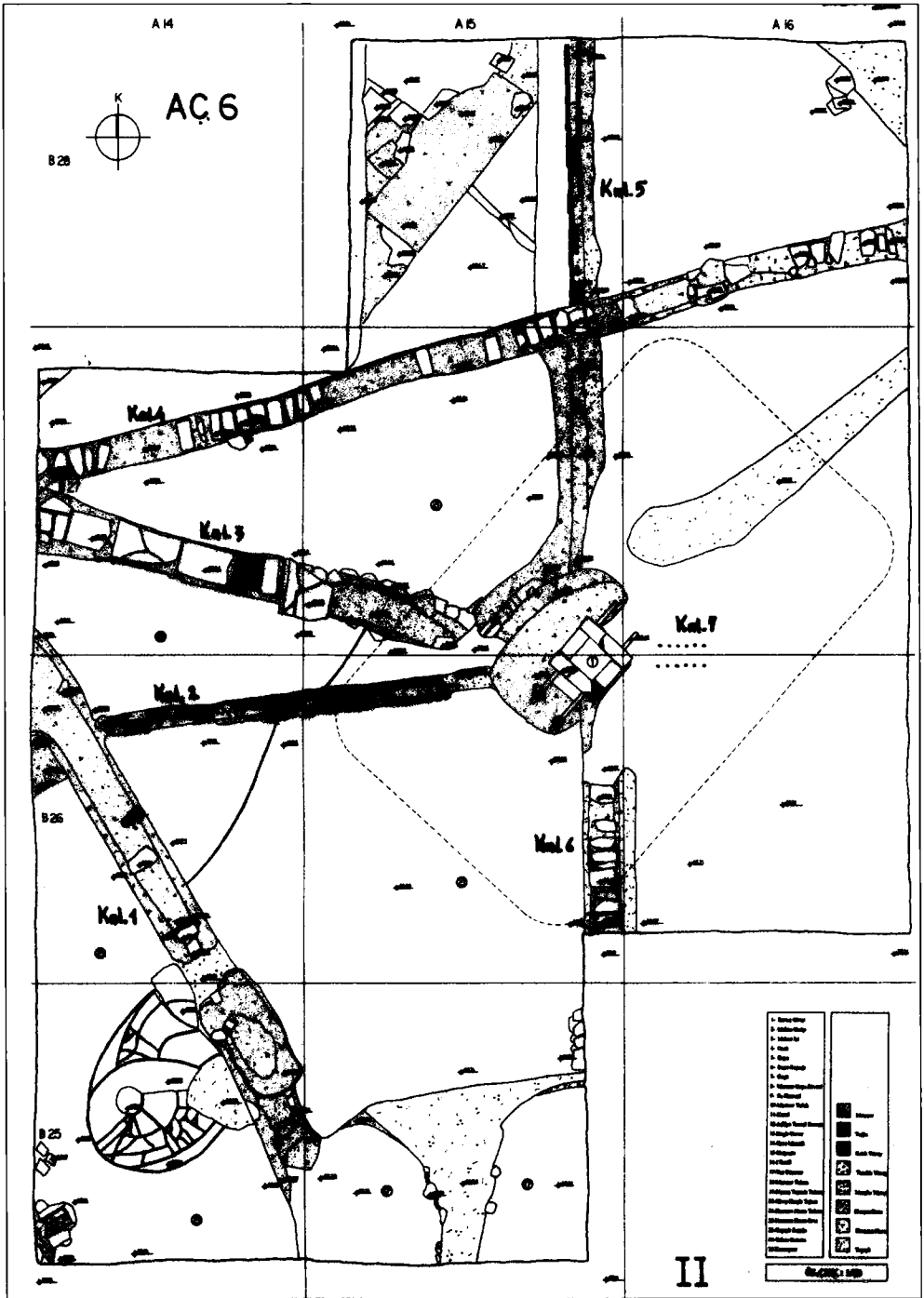
II

Çizim: 5

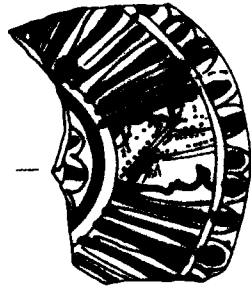
Çizim: 7

Çizim: 8

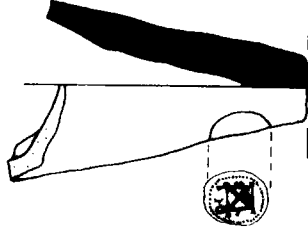

Çizim: 9

SC.99-89

Askos gövdesi, M.Ö. 5.yy

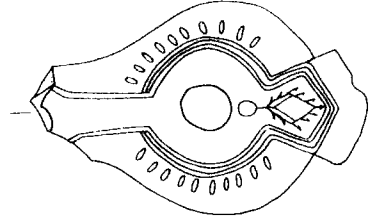
SC.98.238

Monogramlı koku şişesi, 6-7 yy

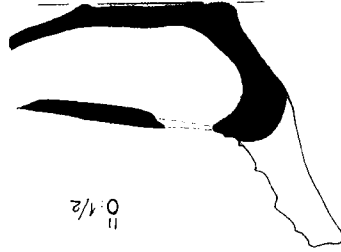
SC.99.97

Monogramlı kap dibi, 11-13.yy

0.4/2

SC 99 219

Kandil, 6-7.yy

Çizim: 10

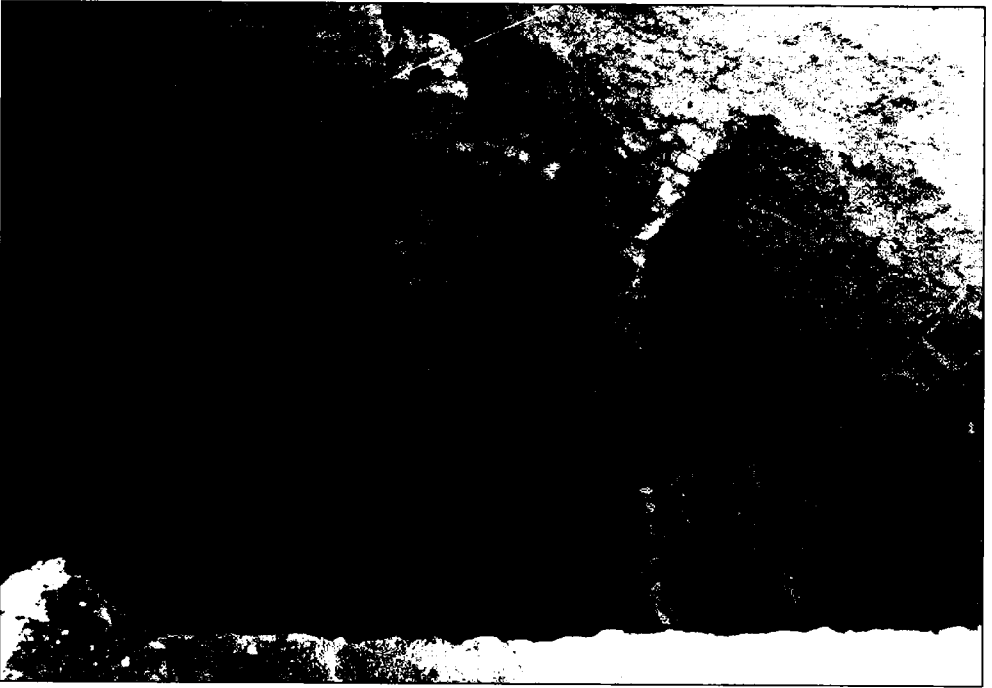

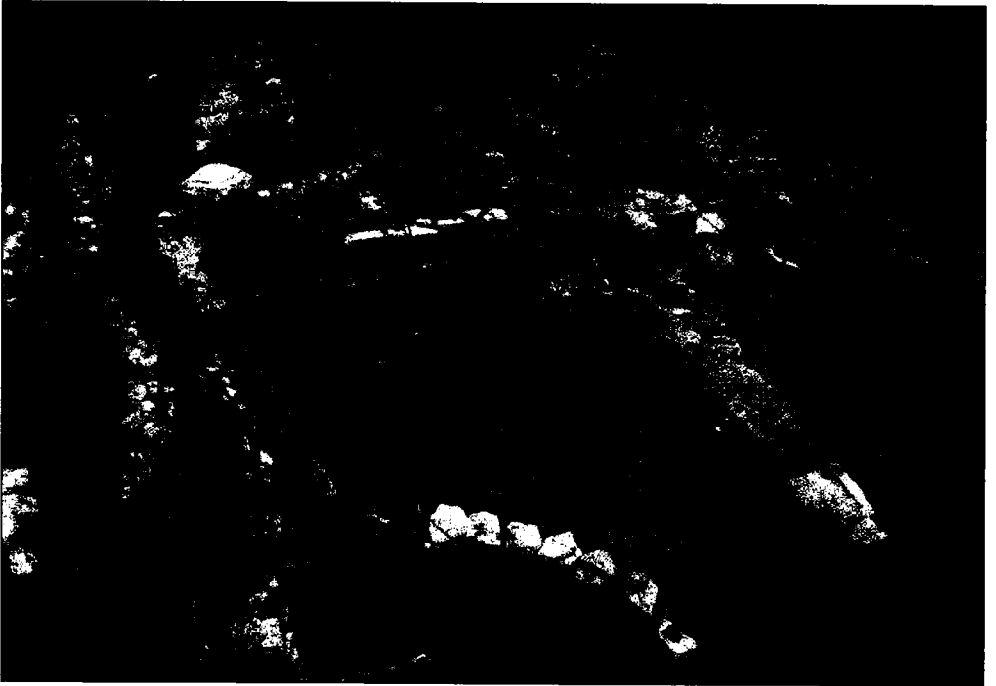
Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

YILDIZ SARAYI MÜZESİ ART NOUVEAU SEKSİYONU

Sabahattin TÜRKOĞLU*

29 Eylül 1999 günü Kültür Bakanı İstemihan Talay tarafından Yıldız Sarayı'nda ziyarete açılan Art Nouveau seksiyonu ülkemizde konuyla ilgili yapılan ilk müzecilik çalışmasıdır. Olayın bir müzenin uğraşı alanı içine alınması için, elbette geçerli bazı nedenler vardır. Bunların başında sanat çevrelerinde Art Nouveau'nun artık mimarî dışında da konuşulan bir konu olması gösterilebilir. Son yıllarda antika eşya müzayedelerinde satışa sunulanlar arasında sık sık Art Nouveau objelerin de bulunması konunun artık taşınır eserler kapsamında da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bunun kaynağını büyük ölçüde antika ticaretiyle uğraşanların günümüzde Avrupa'dan taşıdıkları Art Nouveau tarzındaki objelere bağlayabiliriz. Ancak 20.yüzyılın başlarından itibaren Türkiye'de konut ve işyerlerinde de hatırı sayılır derecede bu tarzda yapılmış eşya olduğunu belirtelim. Bunların çoğu soba, ayna, portmanto, dolap gibi kullanım eşyalarıdır. Bazılarının biçimi, birçoğunun ise üzerindeki motifler Art Nouveau tarzında yapılmıştır. Bunca eşyanın antika mağazalarında ve müzayedelerde dolaşımı bize bir dönem İstanbullunun bilinçli veya bilinçsiz olarak Art Nouveau tarzını benimsediği ve severek kullandığı izlenimini vermektedir. Bu, 1920-1930 arasındaki dönem olmalıdır. Prof. A. Batur'a göre bu zaman dilimi, tarzın, Türkiye için ikinci dönemidir. Böylece yeni akım orta tabakanın beğenileri arasına girmiştir.

Art Nouveau

Art Nouveau, 1896 yılında Paris'te bir mağazanın adı iken daha sonra bir dönem damgasını vuran sanat akımının adı olmuştur. Birçok Avrupa ülkesinde değişik adlar ve değişik şartlarda ortaya çıkan bu akımın bütün ülkelerde bazı ortak yanları olduğu bir gerçektir. Her şeyden önce akımın akademik sanata karşı bir direnç olarak ortaya çıkmış olması, dekoratif bir sanat olması ve dekoratif öğelerin kaynağının doğa olması ortak özelliklerin başında gelir.

Art Nouveau dekorasyonunun en büyük motifSEL özelliği kıvrak, kıvrılan ve bükülen çizgiler içermesidir. Bu özellikleri içeren motifler grafikte, camda, vitrayda, mobilyada, süs eşyalarında, seramik v.b. gibi çeşitli objeler de değerlendirilmiştir. Mimarî alanda ün yapanlar arasında R.D'Aronco'nun da bulunduğu pek çok kişi vardır.

Metal üzerinde Art Nouveau uygulaması ise önemli bir aşama sayılır. Böylece 1853'ten beri var olan Alman M.F. (Würtenber gishe Metall-Waren Fabrik) gibi büyük atölyeler fabrikasyon olarak nefis kullanım objeleri üretmeye başladılar. Halen W.M.F. damgası değerini muhafaza eder.

Yıldız Sarayı koleksiyonları arasında da bu damgayı taşıyan objeler bulunmaktadır.

---

* Sabahattin TÜRKOĞLU, Yıldız Sarayı Müze Müdürü, İstanbul/TÜRKİYE

Türkiye'de Üretim

Acaba Türkiye'de de Art Nouveau tarzında taşınır eser üretimi yapılmış mıdır? Bunun cevabı evettir. Böyle olmakla birlikte, üretilen eserlerin bugün dünyada, tarzın ünlü isimlerine veya merkezlerine mal edilmesi söz konusu olamamaktadır. Eski konaklar ve evlerden ortaya çıkarak, antika piyasalarına gelen objeler bu konuda iddiadan yoksundurlar.

İstanbul'da en akademik seviyeli Art Nouveau obje grubunu Yıldız Porselen Fabrikası'nda üretilenler oluşturur. Gerçekten belirli bir tarihten sonra fazla sayıda olmakla birlikte, Yıldız Porselen Fabrikası'nın bu yeni sanat akımının etkisinde kaldığı söylenebilir. Art Nouveau dekorlu porselenlerden bir bölümünün imzalı olduğu göz önüne alınırsa, bu sanatçıların yeni akımdın haberdar, hatta onun Türkiye'deki Türk temsilcileri olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Örneğin bu porselenlerde imzası bulunan E. Narcices bunlardan biridir. Ancak bundan önce tarzın Türkiye'de tanınmasını ve yayılmasını sağlayan ve hatta Yıldız Porselen Fabrikası'nı inşa eden İtalyan asıllı Mimar Raimondo D. Aronco'dur.

Raimondo D'Aronco

D'Aronco Türkiye'ye gelmeden önce de ünlüydü. Şüphesiz onu ülkeye davet eden Sultan II.Abdülhamid bu ününden haberdardı. Zengin bir kültür birikimi olan D'Aronco Art Nouveau akımının da bir üyesiydi. Bu haliyle Türkiye'de bu akımın temsilcisi olmuştur. Kendisi İtalyan olmakla beraber daha çok Viyana ekolünün etkisinde kalmıştır.

Türkiye'ye gelince bir başka kültürel çevreyle, Barok, Rokoko etkili eski Osmanlı sanat ve mimarisıyla karşılaştı. Yeni projelerinde bu yakın çevreden çizgilerin de yer alması doğal bir sonuç olarak görülmelidir.

D'Aronco yaklaşık 16 yıl kaldığı (1893-1909) Yıldız Sarayı'nda ve İstanbul'da birçok mimarî projeye imza atmıştır. Onun ortaya çıkardığı yapılar ağırlıklı olarak Boğaziçi, Sirkeci ve Beyoğlu'nda toplanmıştır. Birçoğunda Art Nouveau çizgileri görmek mümkündür. Sarayda ise başta Küçük Mabeyn olmak üzere, Ada Köşkü, Limonluk Serası, Sultan II.Abdülhamid'in hususi hamamı ve kısmen tiyatro önemli yapıtlardır. Bu yapıtlardan birçoğunda Art Nouveau çizgiler sadece binanın dışında gösterilmiş, iç mekânlarda ise devrin modasına uygun Barok-Rokoko veya geleneksel Osmanlı tarzlarına uygun yapılmıştır. Buna karşılık eski fotoğraflardan anlaşılacağı üzere iç mekânlardaki taşınır objelerin de Art Nouveau olması arzu edilmiştir.

Nitekim Küçük Mabeyn'in kış bahçesindeki eşyalar ile Ada Köşkü içindeki dolaplar buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Görüldüğü gibi Art Nouveau Türkiye'de ilk kez Yıldız Sarayı'nda uygulanmış ve İstanbul'un elit semtlerine yayılımını buradan sağlamıştır.

Art Nouveau Seksiyonu

Uzun süre askerî hizmetlerde kullanıldıktan sonra, Kültür Bakanlığı'na devredilen sarayın restore edildikten sonra işlevi kendi dönemine ve sanat çevresine uygun müzelerin bu bünyede toplanması olmalıydı. Oyle de yapılmaktadır. Nitekim Türkiye'de Art Nouveau müzesi ve seksiyonu kurulması söz konusu olduğu zaman-ki buna en azından eğitsel amaçlı olarak ihtiyaç vardı-yerinin Yıldız Sarayı olması doğal ve isabetlidir, diyebiliriz.

Müzedeki en önemli grubu oluşturan Art Nouveau dekorlu Yıldız Porselenleri II.Abdülhamid'in saray ihtiyaçları için kurduduğu fabrikanın üretimiydi. Üretilen porselenler başta Yıldız olmak üzere diğer saraylara dağılıyor, bir bölümü de saray misafirlerine ve yüksek şahsiyetli kişilere armağan ediliyordu. II.Abdülhamid'ten sonra Yıldız Sarayı eşyasının büyük ölçüde dağılması sonucunda, maalesef fabrikada ne kadar ve kimler tarafından Art Nouveau dekorlu porselen üretildiği tam olarak bilinmemektedir.

Halen en büyük koleksiyon Topkapı Sarayı'nda bulunmakta ve gerek bu koleksiyon içinde, gerekse diğer saraylarda pek çok Art Nouveau dekorlu porselen saklanmakta veya sergilenmektedir.

Çeşitli koleksiyonlarda da bu tür ürünler çok olmalıdır. Bizzat bundan birkaç yıl önce bir müzayede de, bir sehpa üstünü süsleyen manzaralı Art Nouveau porselen bir plaka görmüştüm. Soluk yeşil renge boyanmış, gene Art Nouveau dekorlu ahşap bir sehpanın üzerine oturtulmuştu. Demek ki bilinçli olarak yalnız porselen değil, aynı zamanda ahşap konstrüksiyon yapılabilmekteydi. Nitekim, Yıldız Sarayı'nın eski fotoğrafları bize bu konuda ipuçları veriyor. Şüphesiz, bu ahşap ürünlerin büyük bölümü saray marangozhanesinde üretiliyordu.

Yeni açılan seksiyonda ahşap eserlere de önemli bir yer verilmiştir. O devirde moda olan soluk yeşil ve mor renklerle ve Art Nouveau motifleriyle dekore edilmiş eksiksiz bir yatak odası takımı, seksiyonun önemli bir eser grubunu oluşturuyor. İlginç olan bu eserlerin Edirne'den satın alınmış olmasıdır. Bu, Türkiye'deki merkezi İstanbul olan yeni sanat akımının dağılma ve yayılma sınırlarını saptamak için önemlidir. Yayılma bu güne kadar tespit edebildiğimiz batı hududu da İzmir'dir. Ancak buradan gelen objeler pek rafine değildir.

Sergilenen metal objelerin arasında şüphesiz hem ilginç ve gösterişli olanları hem de Türkiye için önem taşıyanları saray mimarı R.D'Aronco'nun tasarımlarının maketleridir. Bunlar iki tanedir; biri halen Şam'da bir meydanı süsleyen ve Hicaz'a telgraf hattı çekilmesi şerefine dikilen sütun, diğeri ise bir anıtın maketidir. Her iki anıt da Sultan Abdülhamid'e halkın teşekkürünün bir ifadesi olarak düşünülmüştür. Maketler Yıldız Sarayı'ndaki özel müzede sergilenmekte iken, sonradan Topkapı Sarayı'na götürülmüştür. Bunlar günümüzde geri alınmalarıyla orijinal yerlerine geri dönmüş olmaktadır. II.Abdülhamid Döneminde Şam'daki telgraf direği biçiminde yapılmış olan anıtın üst noktasına Yıldız Sarayı önündeki Hamidiye Camii'nin bir maketi oturtulmuştur. Sütun yüzeyine işlenen telefon telleri ve fincanlarına Art Nouveau bir hava verilmeğe çalışılmıştır. Aslında bu objenin seksiyonla olan ilgisi R.D'Aronco ile ilgisi dolayısıyladır.

Kaide kısmında şunlar yazılıdır:

"Sultan el Beddeyn ve Hakan el Bahreyn, el İmam el Müslimin ve Halife-i Rasuli Rabbil-Alemin ve Sultan ibni el Sultan, el Sultan, el Gazi Abdülhamid Han sani efendimiz hazretlerinin Hüccac Müsliminin tesnil muhabereleri niyet.....hüda masar-ı fi Hazine-i Hass-ı Şahanelerinden ihsan ve kitarı mübarekete-i Hicaziye'ye temdidini emir ve ferman buyurdıkları, telgraf hattı kebirini yadigarı tezkaridir. Fi 15 Ramazan 1318 sene."

İkinci maketin öyküsü ilginç ve şüphe uyandıran bir çizgi taşır. D'Aronco'nun anıtı bir cami olarak tasarladığı sanılmaktadır. Ancak bilinmeyen bir nedenle daha sonra anıt haline getiriliyor. Bunu yaparken de dört bir köşesinde bulunan minareler kulelere benzer obelisklere dönüştürülüyor. Eserin Sofya'da minareleri yıkılmış bir camiye ait olduğunu iddia eden kaynakları şüphe ile karşılamak gerekir¹. Eserin çeşitli yerlerine serpiştirilmiş kitabelerde, Sultan Abdülhamid'in Osmanlı toprakları üzerinde gerçekleştirdiği hayır ve yardım kurumları, sosyal ve dinî tesisler ile çağdaş teknolojik yatırımların adeta bir listesi verilmiştir.

Sunuş kitabesi şöyledir:

"Mebde-i saadet-i osmaniyan olan vülus-i meyamin me'nus hazreti hilâfet penâhinin yirmibeşinci sene-i devriyyesi mesudesi şeref-i hululi vesile-i mütemennisiyle"

Seksiyonda sergilenen eserlerin bir bölümü satın olma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Bu eserler maden, seramik ve ağaçtan üretilen kullanım eşyaları olup birçoğu muhtemelen Avrupa merkezlerinden, günümüzde ithal edilmiştir. Bu tür eserler satın alınırken müzenin ekonomik gücü kadar eğitsel amaçla açılan bu seksiyonda eserin amaca uygun olmadığı da düşünülmüştür. Böylece imkânlar ölçüsünde damgalı, değişik tür ve çeşitten ve farklı formlardan örneklerle yer vermeye çalışılmıştır.

1 G. Sonat, "II.Abdülhamid'e Hediye Edilen Gümüş Maketler", *Sanat Dünyamız*, s.37, 1988.

Sultan II.Abdülhamid'in "Hususî Hamamı"

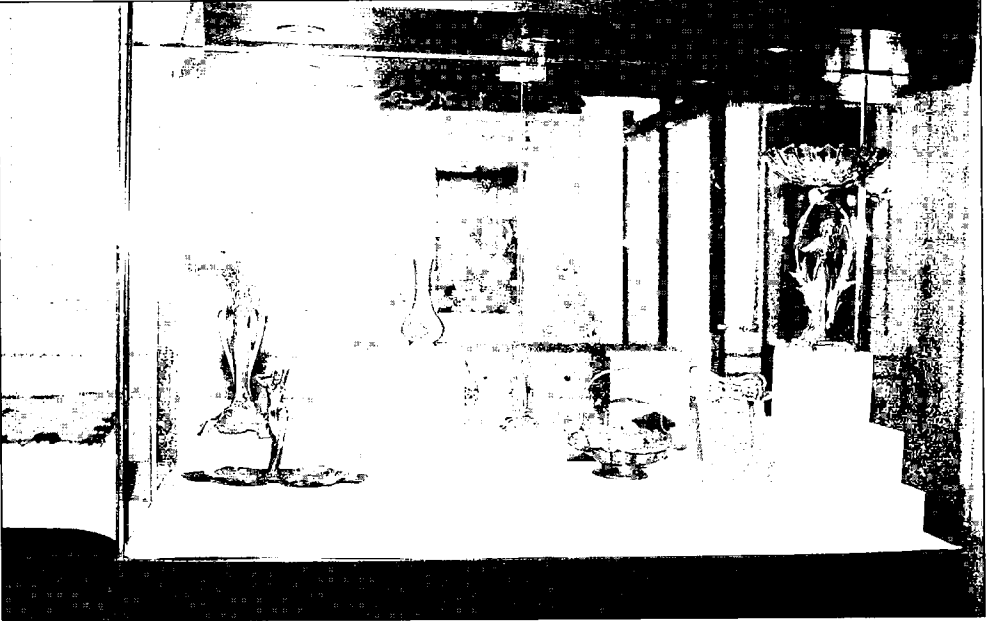
Seksiyon için Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn dairesi ile o zamanki adıyla "II.Abdülhamid'in Hususî Dairesi" arasında hafif malzemeden ve çağın en portatif tekniğiyle yapılmış büyükçe bir salon değerlendirilmiştir. Buraya sonradan yanlışlıkla Kaskat Köşkü denmiştir (Asıl Kaskat Köşkü, Küçük Mabeyn'in diğer tarafından bulunuyordu. Yanmıştır.). Salonun özel daireye hem bir geçiş hem de özel bazı hizmetlerde kullanılmak üzere yaptırıldığı, kuzeybatı tarafına sonradan eklenen küçük kasa odasından anlaşılmaktadır. Burada padişaha ait kıymetli eşya, para ve evrakın korunduğunu gösteren iki büyük kasa vardır.

Hususî daire 1918'deki bir yangınla ortadan kalkmış, sadece hamamı kalmıştır. Yeni açılan seksiyonla bağlantılı olmasında büyük isabet olmuştur. Zira gerek yapı çizimleri gerekse iç dekor ve aksesuarı mimar R.D'Aronco'ya aittir. D'Aronco burada Art Nouveau ve Neo-Barok çizgilere birlikte yer vermeye çalışmış, batı tarzında banyo dairesini tasarlarken, Türk hamamı özelliklerini de buna eklemeyi ihmal etmemiştir. Böylece doğu-batı karışımı bir Türk Saray Hamamı ortaya çıkmıştır.

Art Nouveau seksiyonu ile restorre edilerek ziyarete açılan bu hamamın çinileri, seksiyonun konusuyla olağanüstü bir biçimde uyum sağlamaktadır. Özellikle giriş holünde duvar ve tavan çinileri Art Nouveau tarzının Türkiye'deki en iyi örnekleri arasında yer alır. Tarzın renk ve desenlerinin burada çok iyi yorumlandığını söyleyebiliriz. Kapılardaki metal aplikasyonlar, hatta kapı kolları dahi tarzın çizgilerini taşırlar.

Resim 1: Dış görünüm

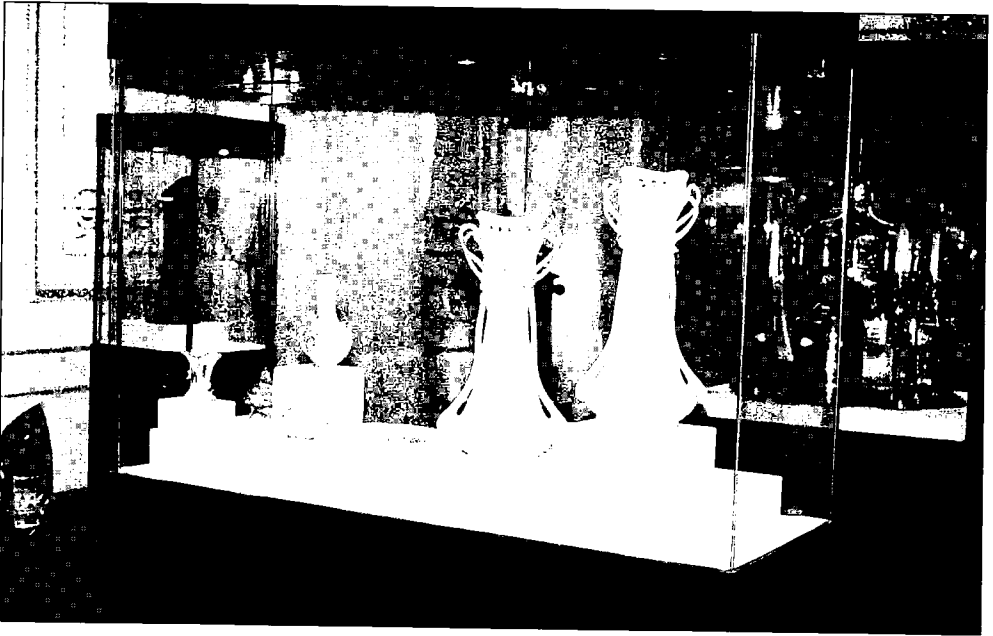

Resim 2: Salonun genel görünüşü

Resim 3: Art Nouveau yatak odası takımı

Resim 4: Art Nouveau vazolar

KIRKLARELİ MÜZESİ

YÜNDOLAN C TÜRÜLÜSÜ KURTAMA KAZISI

Zülküf YILMAZ*

Amaç

Yündolan C türülsü, Kırklareli Merkez İlçe'ye bağı, Yündolan Köyü'ne yaklaşık 5 km. mesafede, Koçasa (Kocatepe) mevkiindeki dört türülsüden biridir. Müdürlüğüümüze yapılan bir ihbarın değerlendirilmesi neticesinde, bölgede muhtelif zamanlarda gerçekleştirilmiş izinsiz define araştırmaları grubundan, Yündolan C Türülsü'nün de önemli oranda (2/4) tahrip edildiğı görülmüştür. İş makinaları vasıtasıyla gerçekleştirilen bu tahribatların devam edeceği anlaşıldığından, emniyet birimleri ile müşterek çalışmalar sıklaştırılmış, özellikle jandarma birimlerinin gece kontrolleri temin edildiğı halde, seri tahribatların önlenemediğı üzüntüyle görülmüştür. Ancak daha sonra izinsiz define kazısı yaparken suçüstü yakalanan bir grubun üyeleri arasında subay ve astsubay seviyesinde kamu görevlilerinin de bulunması, Yündolan türülsülerinin bu ekip tarafından tahrip edilmiş olabileceğı düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

Alınan ihbar sonucu yerinde yapılan incelemede Yündolan C Türülsü'nün önemli oranda kazılmış olmakla birlikte, bir ihtimal esas gömünün elde edilememiş olabileceğı ayrıca gömü tekniğı hususunda bilgi edinilmesi amacıyla kurtarma kazısı talebinde bulunulmuştur.

Kazı Ekibi

Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.04.1999 tarih ve 2403 sayılı ruhsatnamesi ile 12.06.1999 Cumartesi günü başlatılan kurtarma kazısı aralıksız 14 gün sürmüştür. Kazı, Müze Müdürü Zülküf Yılmaz başkanlığında Yard.Doç.Dr.Engin Beksaç, Yard.Doç.Dr.Özkan Ertuğrul, Müze Araştırmacısı İrfan Candar, Arkeolog Nalan Güven, Araştırma Görevlisi Murat Kocaaslan, Araştırma Görevlisi Nihat Meşe ve Trakya Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nden 33 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Hafriyat Öncesi Genel Durum

Yündolan Köyü yakınlarında Koçasa (Kocatepe) mevkiinde bulunan ve tarafımızdan C harfi ile isimlendirilen türülsün yaklaşık 3 m. yüksekliğinde ve 20 m. çapında olduğu görülmüştür. Tamamen kısa boylu ağaç ve dalları ile kuşatılmış bulunan türülsü, hafriyat makinası ile güney-güneybatı istikametinde girilmiş ve merkez de dahil olmak üzere yaklaşık 2/4 oranında büyük bir tahribat gerçekleştirilmiştir. Zemin seviyesinde başlatılan ve türülsün merkez dolgusunu tamamen aktaran bu çalışmada bir mezar odasının arandığı ancak amaca ulaşamadığı anlaşılmaktadır (Resim: 1, 2).

* Zülküf YILMAZ, Arkeolog, Müze Müdürü, Kırklareli/TÜRKİYE

Kurtarma kazısı öncesinde yapılan inceleme ve alan temizliği esnasında az miktarda çeşitli amfora parçaları elde edilmiş, bunun dışında herhangi bir mimarî bulguya tesadüf edilmemiştir.

Yündolan C Tümülsü Hafriyatı

Bilindiği üzere tümülüs kazılarında kontrollü ve koruyucu bir yöntem olarak "Üçgen Basamak" sistemi tercih edilmektedir. Hafriyatı yapılacak olan tümülüsün hiç tahrip edilmediği varsayılarak en üstte merkezi bir nokta öncelikle belirlenmektedir. Bu üst noktadan aşağı, tümülüs eteğine uzanan 45'er derecelik açı ile anıt yapı dört eşit bölüme plan olarak ayrılır. Bu plan akabinde genel olarak güney veya güneydoğu etekten hafriyat başlatılmaktadır.

Yündolan C Tümülsü için de benimsenen bu kazı sistemi, anıt mezarın önceden tahrip olması nedeniyle kısmen uygulanabilmiştir. Öncelikle iş makinasının tahrip ettiği güney-güneybatı bölümünde çalışmalar başlatıldı. Bu alanda gelişigüzel ancak sağlı-sollu gruplar halinde yer alan tümseklerin merkez dolgusu olması ve özellikle harmanlandığının anlaşılması dolayısıyla öncelikle malzemenin elenmesi ve başka bir yere aktarılmasına başlandı. Alan temizliği ile birlikte devam eden dolgu toprağının elenmesi ve tümülüsün yaklaşık 50 m. batısına nakledilmesi çalışmaları yaklaşık üç günde tamamlandı. Dolgu toprağının el arabalarına yüklenmeden önce ve nakledildikten sonra iki kez elenmesi ve kontrolden geçirilmesi esnasında bol miktarda kırık amfora parçaları ve az miktarda da bezemeli keramik parçaları elde edilmiştir. Özellikle aynı malzemeye ait parçaların toprak dolgunun değişik derinliklerinde ele geçirilmesi, hafriyat makinesinin gayet bilinçli bir şekilde değerlendirildiğini ve tümülüsün merkezi de dahil, belli bölgelerinde ana toprağa kadar tahribatın ulaştığını göstermiştir.

İş makinası ile yapılan tahribat malzemesinin (dolgu toprağının) önemli oranda kazı alanı dışına taşınması sonrasında, tümülüsün güneybatı istikametinden itibaren merkezinin tamamen boşaltıldığı, sadece kuzey, doğu ve güneydoğu kenar bölümlerinin bir hilal biçiminde tahribe maruz kalmadan, şimdilik muhafaza edildiği görülmüştür.

Çevre temizliği ve kaçak hafriyat toprağının tahliyesi sonrasında sistemli kazı yapılabilmesi amacıyla alan düzenlemesi yapıldı. Tahribatın en çok yapıldığı tümülüs merkezinde iki metre arayla 1.50x2 m. boyutlarında 2 seviye tespit alanı belirlenerek, hafriyata başlandı. Bu çalışma ile tahribatın hangi seviyeye kadar ulaştığı ve ana zeminin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yaklaşık yarım gün süren bu hafriyat neticesinde yer yer 60-80 cm. de ana toprağa, 1.20-160 cm. derinlikte ise ana kayaya ulaşarak, tümülüsün sert kayalık bir zemin üzerine oturtulduğu tespit edilmiştir.

Alan temizliği tamamlandıktan ve tümülüs zemininde seviye tespiti yapıldıktan sonra, kazı personelinden üç ayrı ekip oluşturularak, mevcut duruma göre önceden planlanan kazı sisteminin uygulamasına geçildi. Buna göre güneybatı istikametinden, tümülüs merkezine doğru açılmış bulunan geniş koridor sınır olmak üzere kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneydoğu bölümlerden sekizer kişilik üç ekip hafriyata başladı. Üçgen basamak (teras) sistemi tersinden uygulanarak, üstten tümülüsün merkezi istikâmetinde uzun ve geniş basamaklar oluşturacak şekilde hafriyata devam edildi (Çizim: 1). Üç kişiden oluşan üçüncü bir ekip, kazı süresince, tümülüs dışına nakledilen hafriyat toprağını ayrıca elemek üzere görevlendirilmiş ve bu çalışma esnasında ilerde değerlendirileceği üzere, tarihlemeye önemli oranda yardımcı olacak bazı keramik parçaları elde edilmiştir.

Tümülsü yüzeyinin kısa boylu, ancak sık dal ve yoğun yapraklı ağaçlarla kaplı olması, hafriyatı zaman açısından olumsuz yönde etkilemiştir. Oldukça problem teşkil eden ağaç kökleri ayıklandıktan sonra, toprak dolgunun hafriyatı daha kolay olmuştur.

Yündolan C Tümülsü hafriyatının yedinci gününde her üç kazı ekibinin çalışma alanları daha belirgin olarak, birbirinden bağımsız birer kazı alanı görünümü kazanmış, böylece "Kuzeybatı, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Kazı Alanı" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Plan itibarıyla kuzeybatı ve güneydoğu terasları doğu-batı istikâmet, kuzeydo-

ğu terasları ise kuzey-güney istikâmet geliştirilerek hafriyatlar devam ettirilmiştir. Gün geçtikçe daha sistemli bir kazı çalışması görünümü elde edilen Yündolan C Tümülsü'nde kuzeybatı ve güneydoğu kazı alanları sürekli olarak daha önce gerçekleştirilen tahribat çalışmasının izlerini muhafaza ettiği halde kuzeydoğu kazı alanı tamamen gözetimimiz altında ve oldukça dikkatli bir çalışmanın eseri olarak önemsenmiştir.

Fiili kazı çalışmasının dokuzuncu günü olan 22.06.1999 tarihine ulaşıldığında kuzeybatı kazı alanında üç teras oluşturulmuş bunlardan bir tanesi kaldırılmış, kuzeydoğu kazı alanında iki ve güneydoğu kazı alanında ise iki tam, bir yarım teras oluşturularak, seviye inme çalışmaları devam ettirilmiştir (Resim: 13). Buraya kadar yapılan çalışma esnasında dikkat çekici olan, tümülüs dolgusu içerisinde oldukça az oranda keramik parçasının elde edilmiş olmasıdır. Diğer önemli husus ise kuzeydoğu kazı alanındaki ikinci terasın seviye inme çalışmaları esnasında yanma izlerinin açığa çıkmasıdır. Çalışmaların devamı sonucunda yaklaşık 60x45 cm. boyutlarında dikdörtgene yakın kuvvetli bir ateş (yanma) zemini ile karşılaşmıştır. Yüksek hararettaki ateşin etkisiyle bu alandaki toprağın da piştiği ve kömürleşmiş odun artıkları ile birlikte yaklaşık 3 cm. kalınlığında sert bir tabakanın oluştuğu görülmüştür (Resim: 3). Ana kayadan yaklaşık olarak 1.30 cm. yüksekte karşılaşılan kömürleşmiş tabakanın 3.40 cm. güneyinde, güneydoğu kazı alanının doğu yönünden sınır cephesinde (aynı seviyede) oldukça büyük bir ateş zemini kesit olarak elde edilmiştir. Kuzeydoğu kazı alanında güneydoğu istikâmette açılan 1.50 m²lik girinti bölümde, ikinci ateş alanının doğu sınırı tespit edilmiştir. Bu bölümde yakılan ateşin, alan olarak büyük yer kaplaması yanında, son derece hararetlili olduğu ve bu suretle en az beş tabaka toprağın kiremit haline dönüştüğü görülmüştür (Resim: 4, 5). Yakılan ateşin (odunların) yassı taş ve geniş keramik parçaları ile desteklendiği, sönen ya da harareti zayıflayan ateşin tekrar tekrar güçlendirilmesi suretiyle, bu törensel ateşin oldukça uzun süre muhafaza edildiği ve söz konusu dalga dalga kiremitleşmiş toprak tabakaların bu suretle oluştuğu tahmin edilmektedir.

Hafriyat 23.06.1999 günü oldukça ileri bir safhaya ulaşmış ve her üç kazı alanındaki basamakların kademeli olarak kaldırılması şeklinde çalışmalar sürdürülmüştür. Ancak bu ana kadar gömüye dair herhangi bir buluntu ile karşılaşılması, özellikle iş makinası tahribatının ileri derecede olması nedeniyle, kazı alanlarındaki basamakların (terasların) kaldırılması sonrasında, hafriyatın sonuçlandırılmasının gerektiği düşünülmekte iken, kuzeybatı kazı alanında bir ateş zemini ile yeniden karşılaşılması bir hayli dikkat çekmiştir. Nitekim kuzeybatı kazı alanındaki üçüncü terasın kaldırılması çalışmaları esnasında, (üçüncü terasın doğu kesitinde görüldüğü üzere (Resim: 6)) iri bir çömlek (yaklaşık 50 cm. çapında) görünümünde karşılaşılan bu üçüncü yanma (ateş) bakiyesine "ateş çukuru" denilmesi uygun görülmüş ve ana kayadan yaklaşık 90 cm. yüksekte başlayan bu alanda da yüksek hararete bir ateşin yakıldığı kolayca tespit edilmiştir. İlginç bir gelişme olarak aynı kazı alanının en alt basamağında dördüncü bir ateş tabakası ile daha karşılaşıldı. Bu ateş zemini, kuzeybatı kazı alanının batısında, son terasın kaldırılması esnasında, ana kayaya yaklaşık 40 cm. mesafede elde edilmiştir. Bu alanda ilk üç ateş kalıntısına oranla daha küçük çapta bir ateşin yakıldığı, ancak buna rağmen yaklaşık 2-3 cm. kalınlığında bir toprak tabakasının kiremit görünümü aldığı tespit edilmiştir (Resim: 7).

Hafriyat çalışmasının onüçüncü günü kuzeydoğu kazı alanındaki basamaklar tamamen kaldırıldı ve ana kayaya ulaşılarak, bu bölümdeki çalışmalara son verildi. Güneydoğu kazı alanında ise yürüme bantı şeklindeki dar bir terasın dışında tüm basamaklar kaldırılarak sert zemine ana kayaya ulaşılması ile bu bölümde hafriyata son verilerek, alan düzenlemesine geçildi. Kuzeybatı kazı alanında da dar bir basamak yürüme sahası alanı olarak belirlendikten sonra, tüm alanın ana kaya seviyesinde hafriyatına devam edildi. Aynı günün nihayetinde, bu alanda da sert kayalık zemine ulaşılması, artık Yündolan C Tümülsü hafriyatının tamamlandığı anlamına gelmekteydi. Nitekim belgelendirme çalışmaları için alanın düzenlenmesine ve daha iyi görünüm elde edilmesi için kayalık zeminin topraktan arındırılmasına başlanıldı.

Kuzeybatı kazı alanındaki kayalık zeminin temizlik çalışmaları esnasında, bazı bölümlerin yumuşak bir dokuya sahip olduğu görülmüştür. Genelde kayalık bir zemine

sahip olduğu belirlenen tümülüsün merkezine yakın bir alanda, adeta kazma kullanmayı gerektirmeyecek derecede yumuşak bir zemin ile karşılaşılması, tüm dikkatleri bu alana çekmişti. Nitekim yapılan değerlendirme sonucunda 3x4 m. boyutlarında bir alan, (kuzeybatı ve güneydoğu kazı alanlarını kapsar nitelikte) belirlenerek hafriyata devam edildi. Zeminin kolay çalışılır nitelikte olması nedeniyle kısa sürede yaklaşık 40 cm. derinliğe inilmiş ve bu mesafede kuvvetli yanma izleri (oldukça kalın bir tabaka is bağlamış taş parçaları) ile karşılaşmıştır. Bu çalışma esnasında havanın son derece bulutlu olması, ayrıca akşam karanlığının da bastırması ile ertesi gün devam etmek üzere çalışmaya ara verilmiştir.

25.06.1999 sabahı alana girildiğinde, gece uzun süre yağın yağmur sularının kayalık zeminde ufak birikintiler oluşturduğu halde, yeni hafriyatı yapılan alanda herhangi bir su birikintisinin olmayışı kazı ekibini heyecanlandırdı. Devam eden hafriyat sırasında bazı bölümleri kalın bir is tabakası ile kaplı olan çeşitli boyutlardaki taşların ve topraklaşmaya yüz tutmuş kolayca dağılabilen (çözülmüş) ufak taş kırıntılarının aktarılması sonrasında, yanmış ahşap izleri ile karşılaşıldı. Daha hassas bir şekilde sürdürülen bu çalışma sonrasında (Çizim: 3), oldukça yıpranmış, çürümüş ve oksitlenmiş bir durumda buluntular elde edilmiştir (Resim: 8, 9).

Hafriyat esnasında ele geçirilen keramik kapların tamamen parçalandığı, üst seviyede (muhtemelen) yakılan kuvvetli ateşin etkisiyle ayrıca patlamaların olduğu ele geçirilen buluntulardan anlaşılmıştır. Ancak esas tahribata, buluntuların üzerini örten ahşap tavanın çürümesi ve üzerindeki taşlarla birlikte çökmesinin neden olduğu tahmin edilmektedir. Diğer yandan zeminin son derece rutubetli olmasının, ölü hedyelerinin altında ve üstünde yer alan koruyucu mahiyeteki ahşap (tahtaların) ile birlikte, metal ve pişmiş toprak kapların ileri derecede bozulmalarına büyük etkisi olmuştur.

Buluntuların olabildiğince hassasiyetle kaldırılması sonrasında, gömü alanının hangi boyutta olduğu ve esas önemlisi mezar sahibine ait herhangi bir bulguya ulaşıp ulaşılamayacağı sorusuna cevap aramak amacıyla taşlık zeminde hafriyata devam edildi. Sürdürülen bu çalışma sonucunda, mezar sahibine dair az da olsa iskelet parçası veya kremasyon bakiyesine ulaşılmadı ise de bundan daha önemli görülen bir at iskeleti (bazı bölümlerine) ile karşılaşılması sürpriz olarak görülmüştür. Esas mezar alanının güneyinde karşılaşılan at iskeletinin önemli oranda çürüdüğü ve geriye sadece ön bacak kemikleri ile arka bacaklara ait çok az oranda kemik parçası elde edilmiştir. Güneydoğu istikâmetinde yatırıldığı belirlenen at cesedinin mezara tüm olarak mı yoksa parçalar halinde mi konulduğu hususu tam olarak anlaşılamamıştır. Her ne kadar atın sırt ve karın bölgesine ait kemikler (omurga ve kaburga gibi) elde edilemedi ise de bu bölgedeki toprağın renk farklılığından ve başın olması gereken alanda kenetlenmiş diş grubunun bulunması, atın tüm olarak gömüldüğü düşüncesini ön plana çıkarmıştır.

Esas mezar sahibine dair herhangi bir iskelet parçası ile karşılaşılması, kremasyon ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yüksek hararetili bir ateşte yakıldığı varsayılan cesetten geriye kalan kül ve kemik kırıntılarının, tüm olarak ele geçirilemeyen pişmiş toprak kaplardan birine konulmuş olması ihtimali yüksektir. Diğer bir ihtimal ise harmanlanmış dolgu toprağı içerisinde az bir bölümü ele geçen lekanis'in nadir bulunur bir form olarak, urna mahiyetinde değerlendirilmiş olabileceği (?) hususudur.

Gömü Tekniğı ve Değerlendirme

Yapılan hafriyat sonucunda Yündolan C Tümülüsü'nün kayalık bir zeminde, yer yer 40 ile 60 cm. derinliğe varan ana toprak üzerinde oturtulduğu görülmüştür. Muhtemelen ilk yapıldığında 4,5-5 m. seviyesinde bir yüksekliğinin olduğu, ancak mevcut halde 20 m. çapında ve 3 m.ye varan bir yüksekliğin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir.

Gömü tekniğı açısından V. grup tümülüsler sınıfında değerlendirilen bu anıtın, aynı zamanda bir kaya mezarı olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim esas gömünün kayalık zeminin yaklaşık 80 cm. kazılması suretiyle düzenlendiğı anlaşılmıştır. Kayalık zeminin en kolay kazılabilen, topraklaşma eğilimindeki bölümü dikdörtgen bir görünümde dü-

zenlenmiş, ayrıca tek sıra taş dizileri ile esas mezar sınırının belirlendiği görülmüştür (Resim: 10, 11; Çizim: 2). Ele geçen bulgulardan anlaşıldığı üzere; gömü yapılacak alandaki toprağın kaldırıldığı (40-60 cm.), daha sonra kayalık zeminin yaklaşık 2x3 m. boyutlarında, 80 cm. derinliğinde kazıldığı ve bu alanda gerekli görülen kısımların (özellikle batı ve güney bölümleri) tek sıra taş dizisi ile örüldükten sonra esas gömü işleminin tamamlandığı düşünülmektedir. Esas mezar sınırının belirlenmesinde kayalık zeminin sert, dirençli bölümlerine pek dokunulmadığı, buna mukabil yumuşak, rutubetten, çözülmüş ve topraklaşmaya yüz tutmuş alanların kolayca kazıldığı düşünülmektedir. Bu çalışma sonrasında mezar zemininin ince ahşap (tahta) ile döşendiği, daha sonra ölen kişinin şahsi eşyaları ve muhtemelen yakılma sonrası geri kalan kül ve kemik kırıntılarının konulduğu kabin (urna) da konulması (?) sonrasında, üzerlerinin tekrar ahşap ile örtüldüğü tahmin edilmektedir. Tavan tahtalarının kaymaması için bunun da üzerinin çeşitli taşlarla desteklendiği ve gömü alanının biraz güneyine ise at cesedinin (veya bir kısmının) konulmasından sonra, belli bir seviyeye kadar toprak dolgunun gerçekleştirildiği (ana toprak seviyesinde) ve daha sonra bu alanda kuvvetli törensel bir ateşin yakıldığı kanısına varılmıştır. Bu ateşin hararetinden mezara konulan malzemenin bir kısmı önemli oranda etkilenmiştir. Bu safhada belirtilmesi gereken önemli husus, Trakya tümülüslerinin dolgusu içerisinde, yoğun bir oranda çeşitli dönemlere ait keramik parçaları bulunmaktadır. Bu durum ise tümülüs dolgu toprağının, mezar sahibinin yaşadığı veya hükmettiği yerleşim merkezinden getirildiği ve böylece ölen kişinin kendi toprağına örtüldüğü şeklinde yorumlanmakta idi. Ancak Yündolan C Tümülüsü dolgusu içerisinde pek az oranda keramik parçasına tesadüf edilmesi, mezar sahibinin yaşadığı yerleşim alanından buraya ya az oranda (sembolik) toprak getirildiği ya da ele geçen amfora parçalarının, tümülüsün yapımı esnasında gerçekleştirilen içki ziyafetinden geri kalan parçalar olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan değerlendirmede tümülüsün oluşumu süresince bir takım ritüel sahnelerin canlandırıldığı ve dolgunun belli safhalarında törensel (dinsel) ateş yakıldığı, muhtemelen bolca şarap içildiği ve boşalan amforaların (veya dolu iken) parçalanarak, dolgu içerisine gelişigüzel bırakıldığı ihtimal dahilinde düşünülmektedir.

Elde edilen veriler ışığında mezar sahibinin asker kökenli veya askeri bir yönetici (şef) olma ihtimali pek yüksektir. Mezara konulan şahsi eşyalardan zırh (Resim: 12), çok sayıda mızrak (Resim: 10) ve mızrak uçlarının yanı sıra, gemi ile birlikte gömülen atın (Resim: 14), mezar sahibinin kimliği ve mevkisi hususunda yeterli bilgi verdiği söylenebilir.

Diğer önemli bir husus ise mezar sahibinin yöneticisi ve mensubu olduğu yerleşim merkezinin genelde bağıcılık ile iştigal ettiği, ürettikleri şarap ve diğer sıvıları amforalara (Resim: 11) doldurarak, muhtemelen bugünkü İçneada veya Kıyıköy limanları vasıtasıyla Karadeniz, Marmara ve boğazlar üzerinden Ege adaları, hatta Yunanistan ile ticari ilişkiye girdikleri açıktır. Elde edilen keramik malzemenin (kırmızı figürlü krater, siyah vernikli büyük meyvelik ve özellikle nadir buluntu grubundan olan lekanis, uzak coğrafyalar arasındaki yakın ticari ilişkiyi gösteren iyi birer örnektir. Ancak bu mezardaki tüm buluntuların ithal malzeme olduğu söylenemez. Nitekim restorasyon sonrası tamamı elde edilen ve yine nadir bir örnek olan askosun (Resim: 9) muhtemelen yerli malzeme olduğu, en azından denizaşırı bir mamul olmadığı izlenimini vermektedir.

Metal malzemeyi sağlıklı olarak elde etmek mümkün olamamıştır. Bu grup eserler bir şekilde kuvvetli yanmanın etkisiyle, kolayca dağılabilir derecede direncini yitirmiş, ancak form açısından bilgi verir durumda ele geçirilmiştir. Metaldeki bu durum, üst tabakada yakılan ateşin hararetinden ziyade, uzun zaman içerisinde kendiliğinden yanma sürecine girdiği şeklinde yorumlanabilir. Çünkü aynı alanlarda olmakla birlikte at koşum takımından olan gem, zırh ve mızrakların hemen hemen aynı oranda (erime derecesinde) yanmış olması, buna mukabil boyalı seramiğin daha az etkilenmesi, üst tabakada yakılan ateşin belli derecede etkisinin olabileceği, ancak metaldeki ileri derecede yanmanın zamanla, kendiliğinden geliştiği düşüncesini hakim kılmaktadır. Nitekim bakır kapların aşırı derecede oksitlenerek tükendiği (Resim: 8), demirden gem, zırh ve

mızrakların aşırı harareten içten kuma şeklinde derinlemesine yandığı, gümüşten omfoloslu fiyale ve iki pateranın ise kuvvetli yanma sonucu, gümüşün içindeki kurşun alaşımın aşırı kuma yaparak kapların tüm yüzeyini kapladığı (Resim: 8) ve böylece metalin içten tamamen bittiği, ancak dış görünüm itibarıyla kısmen korunduğu şekliyle elde edilmişlerdir.

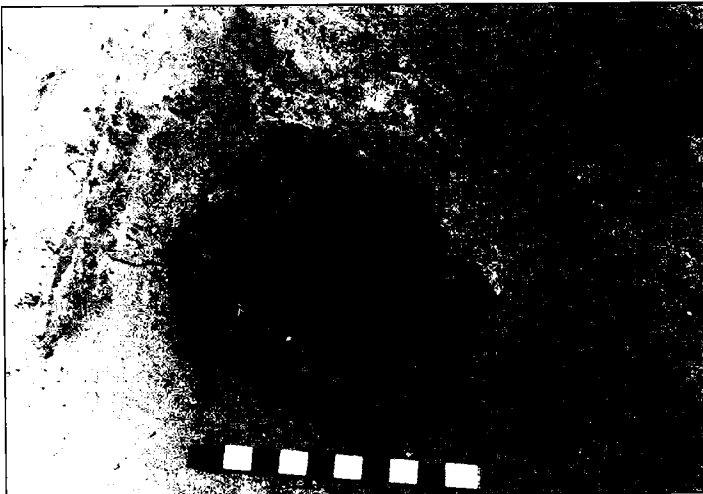
Bu anıt mezarın tarihi süreç içerisindeki yerini ve önemini belirlemek ise elde edilen buluntular sayesinde son derece kolay olmuştur. Gerek kırmızı figürlü krater, gerek siyah vernikli meyvelik, ama özellikle nadir bir örnek olan lekanis, amforalar ve gümüş buluntular son derece karakteristik olarak M.Ö.V. yüzyıl sonu IV. yüzyıl başlarına ait iyi tanınan malzemeler olması açısından, bu mezarın da aynı dönem içerisinde yer alması gerektiği sonucunu vermektedir. Ancak tekrar belirtilmesi gereken esas önemli husus Yündolan C mezarında görüldüğü üzere, tümülüslerin sadece birer anıt mezar olmayıp, ölüm sonrası yaşam ile bağlantılı dini fonksiyonlarının da olduğu gerçeğidir. Umulur ki bu bakış açısı, binlerce tümülüs inşa eden Trak'ların, bu yığma tepeliklerle gerçekten neyi anlatmaya çalıştıklarını anlamamıza yardımcı olacak ufak bir pencere olsun.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

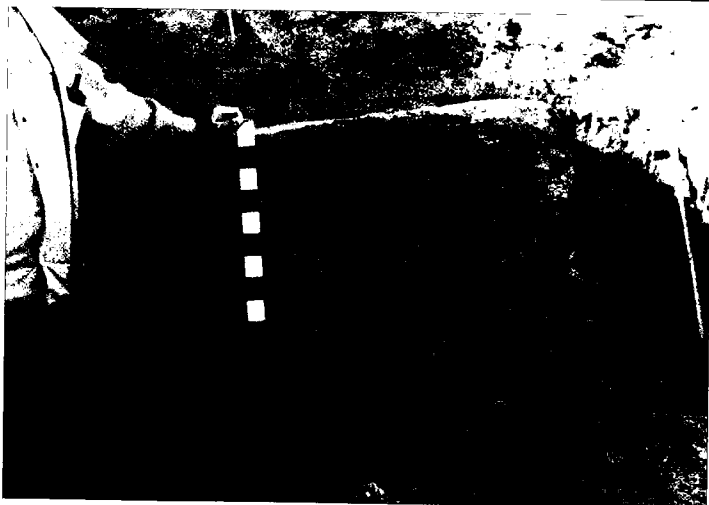

Resim: 4

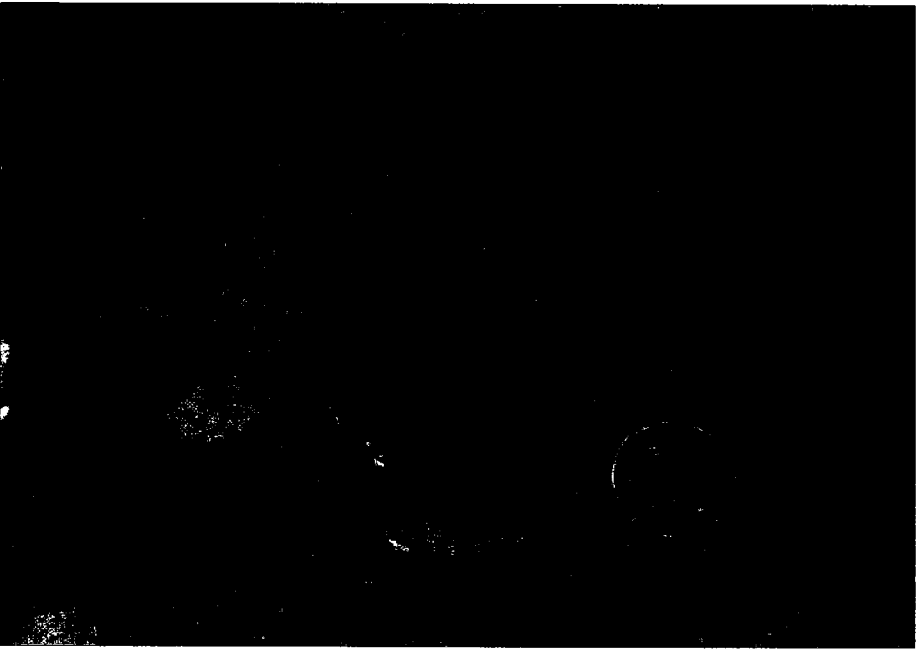
Resim: 5

Resim: 6

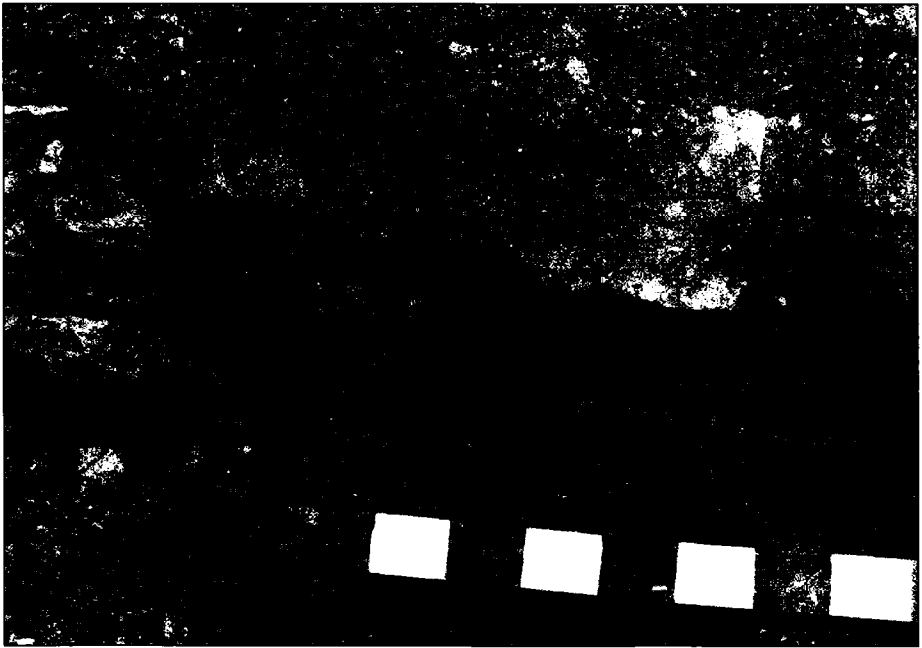
Resim: 7

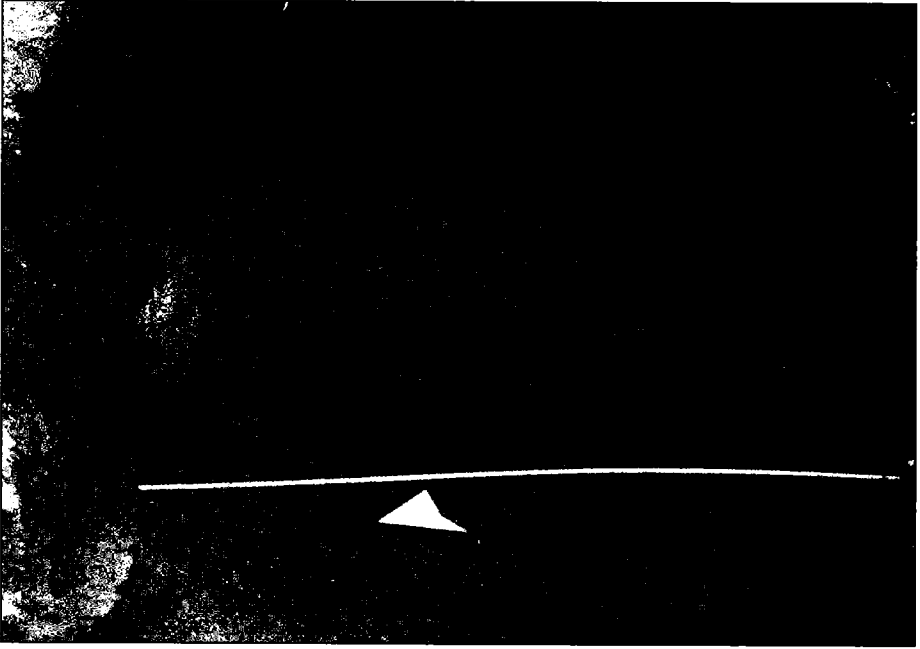
Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

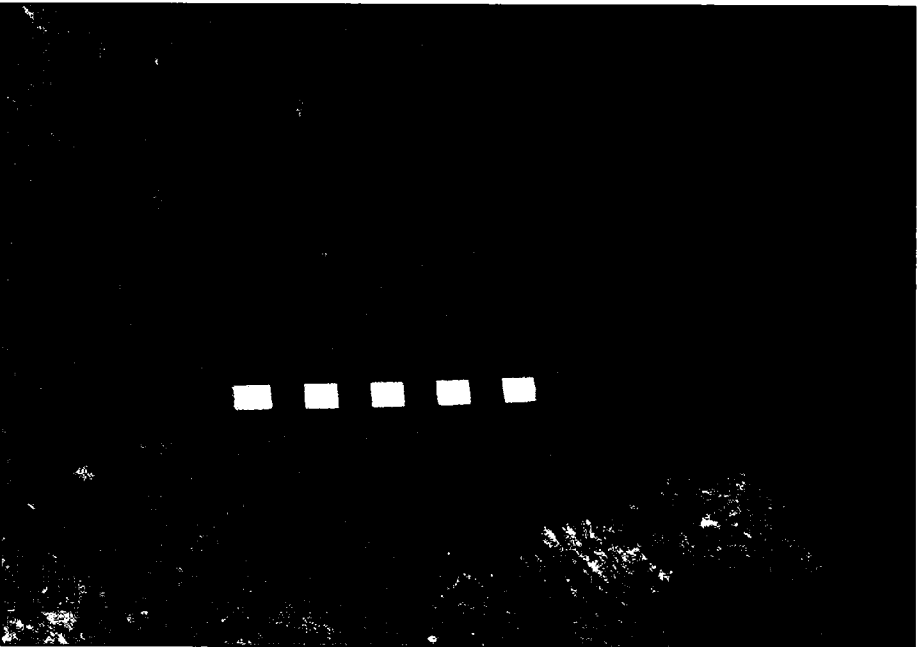
Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

MARMARA EREĞLİSİ BATI NEKROPOLÜ KURTARMA KAZISI

N. Önder ÖZTÜRK*

Türkiye Trakyası'nın güney sahilinde yer alan antik Perinthos kenti İ.Ö.600 yılında Samoslu kolonistlerce kurulmuştur.

Kapsamlı bir ticaret, gelişmiş bir ekonomi için büyük bir önem taşıyan iki doğal limanın bulunması, antik yolların Ereğli yakınında birleşmesi, kentin hızla gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İ.Ö. 337 yılında deniz birliğine üye olmuş, II.Philip' in kuşatıp alamadığı kentte, Büyük İskender adına sikke darp edilmiştir.

İ.S.46 yılında Roma İmparatoru Claudius, Trak sülalesini bertaraf ederek bölgede Roma eyaletini kurmuştur. Eyalet valisinin ikamet yeri Perinthos'tur.

İ.S.196 yılında S.Severus Byzantion'u köy sıtatüsüne indirip arazisini Perinthos halkına bağışlamış, ayrıca kente, spor müsabakaları düzenlemesi için yetki vermiştir.

Roma İmparatorluğu'nun doğu donanması bu dönemde Marmara Ereğlisi'nin iç limanında konuşlandırılmıştır.

Bizans Döneminde Heraklia adını alan kent, dokumalarıyla ün yapmıştır.

Arkeolojik açıdan böylesine büyük önemi haiz olan ilçede; 1990'lı yılların başına kadar bilinçsiz ve korumasız bir şekilde sürdürülen imar uygulamalarıyla büyük tahribatlara neden olunmuş,1994 yılında hazırlanan koruma amaçlı imar planıyla yapılaşmalar disiplin altına alınmıştır.

Bölgede bilimsel literatüre giren ilk çalışmalara, bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Perinthos anıtının bir yüzünün hafriyat çalışması sonucu açığa çıkması üzerine başlanmış, bunu yine denetimsiz inşaat çalışmaları sonucu çıkan lahitlerin İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nce yapılan kazıları izlemiştir. Nihayet, 1982 yılında Sn.Dr.Nuşin Asgari akropolün topografik planını yayınlamıştır. Topografik plana kentin akropolünde tespit edilen kiliseler, tonozlu yapılar, tiyatro, yamaç yapıları, eksedra, sarnıç, iç ve dış surlar işlenmiş, planda surların dışında kalan alanlar ise nekropol olarak belirtilmiştir¹.

Ancak 1997 yılına gelene kadar, kentin nekropolü sur dışındadır düşüncesiyle işaretlenen ve doğru olan bu görüşü belgeleyecek herhangi bir bulguya rastlanmamıştı.

Üç sezon önce, Ereğlinin doğusunda, Koruma Amaçlı İmar Planı'nda imara açık alanda yoğun yağışlar sonucu açığa çıkan ve bilahare bu bölgede talep edilen yapılaşma isteğine karşın, kurul kararı uyarınca yapılan sondaj kazısı, kurtarma kazısı ve jeofizik ölçümler sonucunda Geç Roma Dönemine ait çok geniş bir nekropolün varlığı tesbit edilmiştir².

* N. Önder ÖZTÜRK, Filolog, Müze Müdürlüğü 59100 Tekirdağ/TÜRKİYE.

1 Asgari, N. *IV.Kazı Sonuçları Toplantısı*,1982.s.341

2 Öztürk,Ö. *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1999, s.179 v.d.

Nihayet geçen yıl sunduğum bildirimde sonunda bu kez Ereğlinin batısında yine yapılaşma isteği üzerine yaptığımız sondaj kazılarında kaya mezarlarına rastlandığı, bu çalışmaların 1999 sezonunda sonuçlandırılarak muhtemel bir nekropol alanının daha tespit edilebileceğini belirtmiştim.

Yine kurul kararı ile yapılan çalışmalara bu kez 17 Ağustos depremi sonrasında yoğun işlerden dolayı Sn.Prof.Dr. Metin İlkışık katılmadı.Yaptığımız incelemelerde arazi üzerinde bazı yerlerde 30 cm. altında başlayan kayalık formasyonun belirli bir yatay hat üzerinde devam ettiği görüldü. Bu ekseninde doğal kum kayalara oyulmuş sandık mezarlar yer almaktadır. Kum kayanın daha zayıf olduğu denize yakın kısımlarda mezar yapımına uygun zemin bulunmamaktadır.

Kurtarma kazısının yapıldığı 1083 parselde yapılan çalışmalar sonucunda biri anıtsal olmak üzere 4 adet kaya mezarı ortaya çıkarılmış, yüzeyden tespit edilen olası mezar yerleri pafta üzerine işlenmiştir³.

ANITSAL KAYA MEZARI

Anıtsal Kaya Mezarı: Ön oda ve arkada kayaya oyulmuş ikinci bir odadan oluşmaktadır. Mezar yapısı yüzeyden 25-30 cm. kadar aşağıdadır. Ön odanın bulunduğu kesimin kuzey ve güney kenarları kaya bozuk olduğundan duvarla takviye edilmiştir. Duvarlar kum taşından yapılmış olup, Horasan harç kullanılmıştır. Ön odaya doğudan merdivenle inilir. Ön odanın tabanı dolgu ve Horasan harçla düzeltilmiş olup, taban üzerine mermer parçaları ile kare tuğlalar düzensiz olarak yerleştirilmiştir. Tabanın güneybatı kenarı tahrip edilmiştir. Ön odanın kuzey ve güney duvar kenarlarının herbirinde ikişer olmak üzere toplam 4 adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar kayaya oyu olarak yapılmış, ancak kenar ve aralarına uzun taşlar yerleştirilerek mezarların çevresi belirlenmiştir. Bu mezarların üzerinde muhakkak kapak taşları da bulunmaktaydı.

Ancak ön oda çok tahrip olduğundan kapak taşları bulunamamıştır. Ön mezar odasının üst örtüsünün, bulunan birkaç demir çivi nedeniyle, ahşap olduğu tahmin edilmekteyse de bu konu henüz netlik kazanmamıştır.

Bu kesimde kaya oyu mezara açılan kapının iç kısmında ve önünde pişmiş topraktan yapılmış kandiller, koku şişeleri, kuzeybatı köşesindeki mezarda iki adet cam koku şişesi, kuzeydoğu köşesindeki mezarda 3 adet kandil ele geçirilmiştir.

Ön mezar odasından kaya oyu mezara geçiş kemerli şekilde oyulmuş bir kapıyla sağlanmaktadır. Önünde bir eşik taşı bulunmaktadır. Kaya oyu mezar iki katlı olarak düzenlenmiştir.

A- Alt Katta kayaya oyma iki adet yan yana mezar bulunmaktadır. Bu mezarın kapakları ince mermer bloklardan oluşmaktadır. Horasan harçla monte edilmiştir. Bu kapaklar aynı zamanda üst kat mezarların tabanı durumundadırlar.

B- İkinci katta kuzey, güney ve batı kenarda niş şeklinde üç adet mezar yer almaktadır. Ayrıca güneybatı köşesinde bir mezar nişi daha açılmak istenmiş, ancak kaya sağlam çıkmayınca kapatılmıştır. Niş mezarların iç kenarları Horasan harç ve bir sıra taşla işlenmiş olup onun üzerine kapakların oturacağı mermer pervaz taşları konmuştur. Mezarların üstü mermer kapak taşlarıyla kapatılmıştır. Kapak taşları iki ya da üç parçadan oluşmaktadır.

Taban altı mezarlarından güneyde bulunanda 8 adet gömü ile bir pişmiş toprak koku şişesi, kuzey kesiminde ise 12 adet gömü ile pişmiş toprak koku şişesi, bronz bir *fibula* ve Gordianus III Dönemine ait Perinthos baskılı bir sikke ele geçirilmiştir (238-244). Sikkenin ön yüzünde M.ANTTORA IANOC AV yazısı ve imparatorun diademli büstü yer almaktadır. Arka yüzde, ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ Β ΝΕΩΚΡΝ yazısı okunmakta. Cepheden ayakta duran sağ elinde sağ omuzu üzerine koyduğu palmiye dalı, sol elinde ödül tacını tutan çıplak atlet yer almaktadır.

Gömüler çocuk, genç ve orta yaşlılardan oluşmaktadır. Bu mezarlarda hastalıktan toplu ölümler de olabilir. Ayrıca kaya oyu içinde bir çok iskelet kemiklerine dağınık

3 Kazının yayını için izin veren Tekirdağ Müze Müdürü M.Akif Işın'a içtenlikle teşekkür ederim.

olarak da rastlanmıştır. Rasgele bulunan bu kemiklerden, normal gömmelerin ardından bu mezarlara, değişik dönemlerde kaçak gömmelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kaya oygu mezarla ön mezar odası aynı dönemde mi yoksa farklı zamanlarda mı yapıldı bunu ayırabilmek zordur.

KAYA MEZARI II

Anıtsal kaya mezarının güneyinde yer almaktadır. Kayaya oygu iki sandık mezardan oluşmaktadır. İkisi de çok tahribat görülmüştür. Mezarları ayıran duvar çok dayanıksız olduğundan, zaman içinde kırılarak iki mezarla bağlantı sağlayan oyuk oluşmuştur. Doğudaki mezarın kapak taşları yoktur. Batıdaki kaya mezarının üzerinde iki parça kapak taşı tahribata uğramış durumdadır. Bu mezardan buluntu ele geçirilmemiştir.

KAYA MEZARI III

Anıtsal kaya mezarının doğusunda yer alır. Yüzeyin 20 cm. kadar altındadır. Doğu-batı doğrultusunda oyulmuş arka kaya iki sandık mezardır. Güney kesim bozuk olduğundan, kaya olmayan yerler kumtaşı ve Horasan harçla örülen duvarla takviye edilmiştir. Mezarların üzeri yassı kum taşlarıyla örtülüdür. Taşlar kaldırıldığında, mezarın içinin toprakla dolu olduğu görülmüştür.

KAYA MEZARI IV

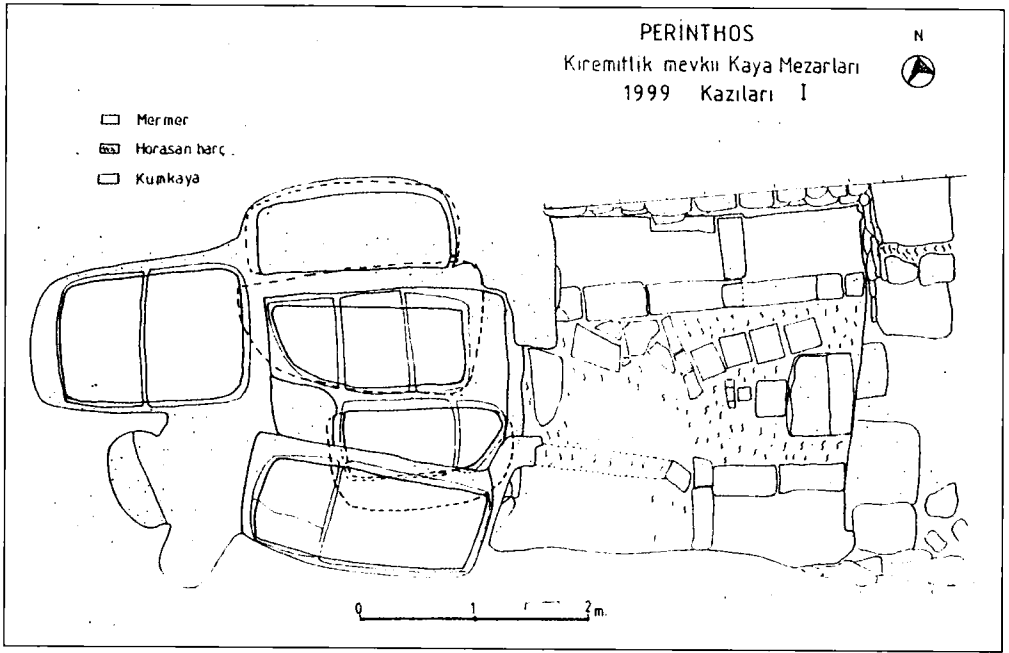
Anıtsal kaya mezarının doğusunda yer almaktadır. Sandık mezar olarak kayaya oyulmuştur. Fazlaca tahribata uğramıştır. Bir kapak taşı yerinde durmakta iken diğer kapak taşları mezarın içine düşmüş durumdadır. Sandık mezarların hepsi çok fazla tahribata uğradığından, bu mezarlardan hiçbir buluntu ele geçirilmemiştir.

SONUÇ

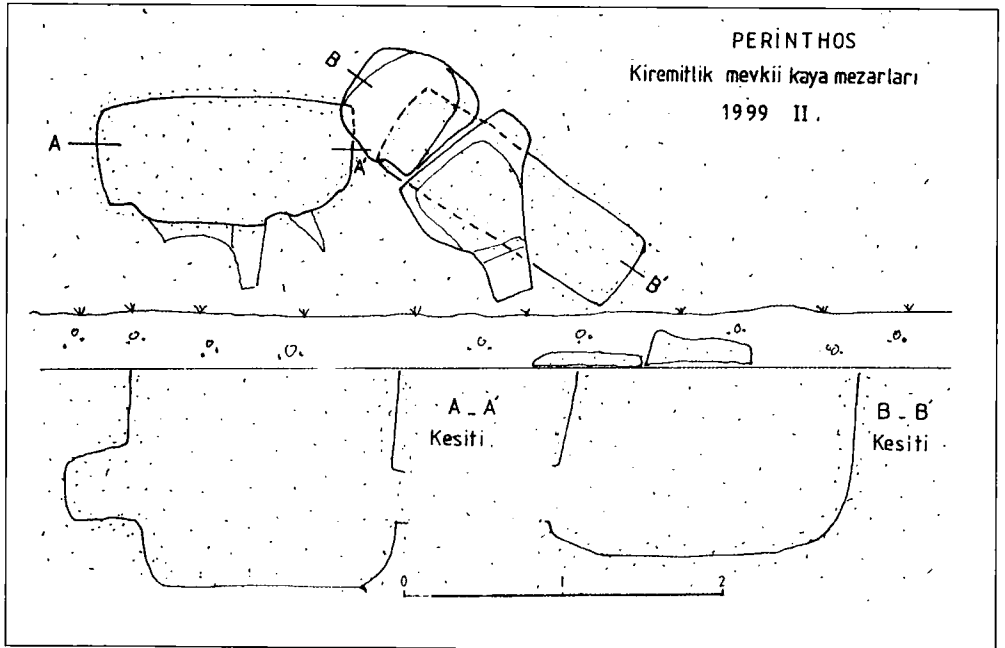
1998 yılında kazısı yapılan 10251 parsel ile 1999 yılında kurtarma kazısı yapılan 1083 parselde sağlam kaya zeminlerde kaya mezarlarının bulunduğu, bazı zeminlerdeki bozuk alanlarda duvar takviyeleri ile mezarların oluşturulduğu saptanmıştır. Deniz tarafında (güney) ve tepenin kuzey kesimlerinde zeminin sağlam olmadığı alanda, kaya mezarlarının bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Kaya mezarlar, tepede kum kaya blokunu takiben belirli bir hat boyunca devam etmektedir.

Çalışmalar süresince mümkün olduğunca az sayıda mezar açmaya özen gösterilmiş, yüzeyde yapılan incelemeler neticesinde tespit edilen olası mezar yerleri pafta üzerine işaretlenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı'nda imara açık olan bu bölge kaya mezarlarının korunması için plan değişikliğine gidilerek imara kapatılmıştır. Bu çalışmaların sonunda Marmara Ereğlisi antik Perinthos kentinde bugüne kadar varlığı bilinmeyen İ.S.III.yüzyılda kullanılan küçük, ancak yeni bir nekropol alanı tespit edilmiştir.

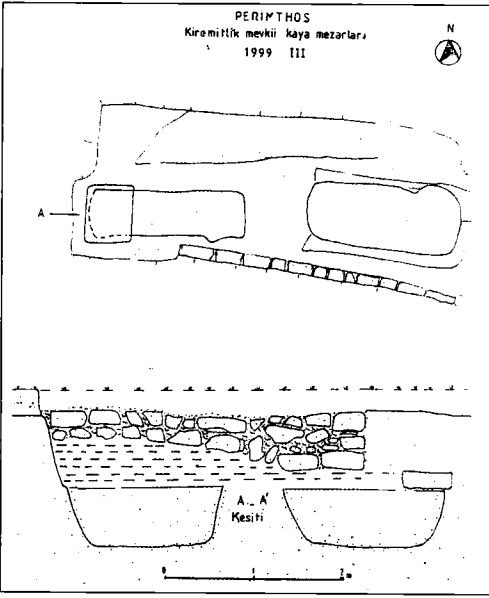

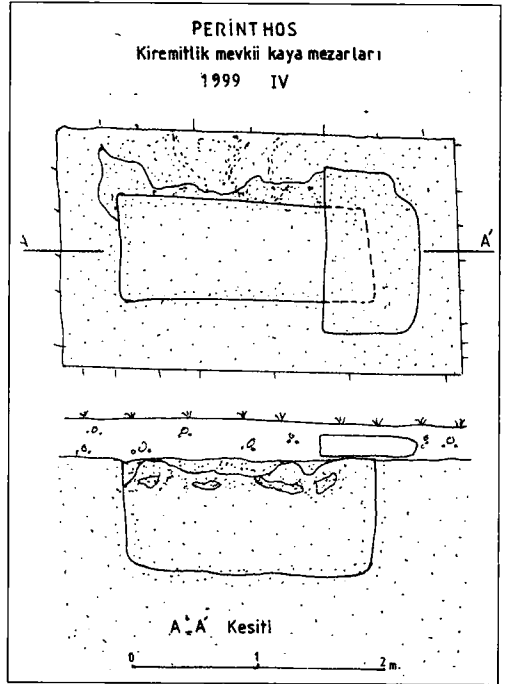
Çizim: 1

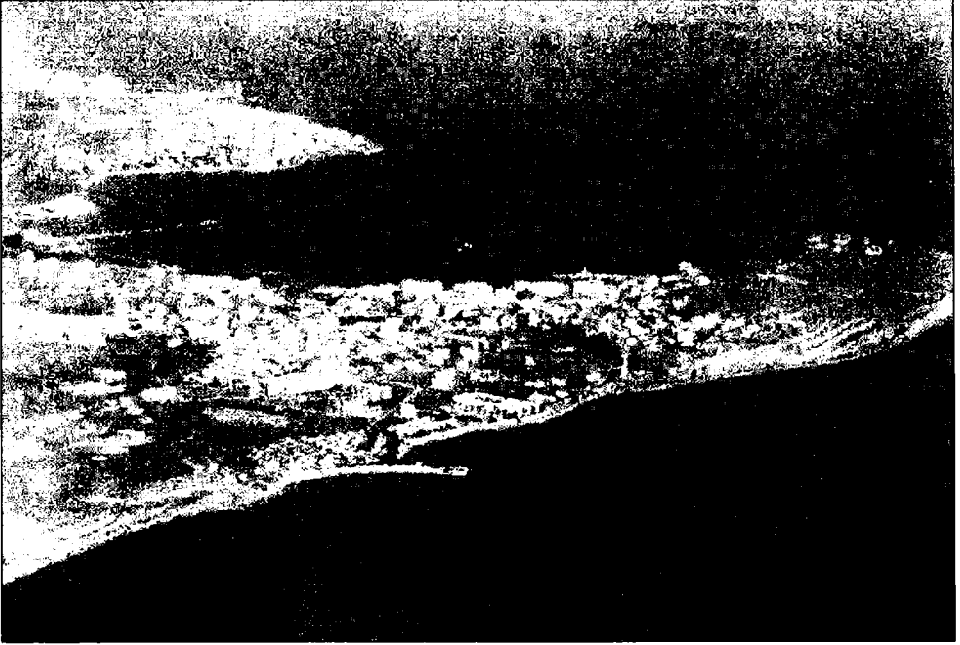
Çizim: 2

Çizim: 3

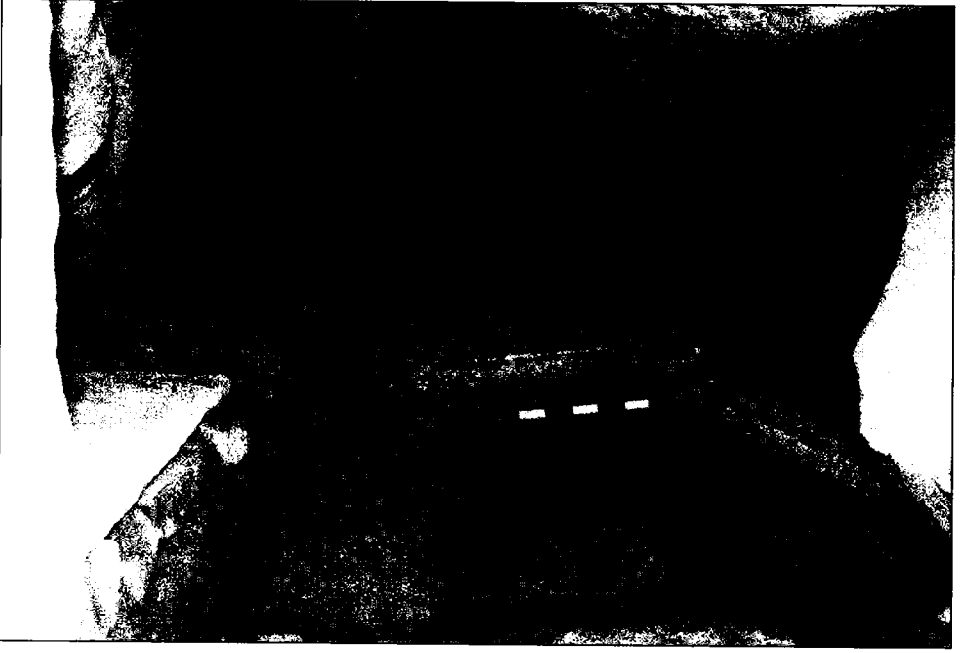
Çizim: 4

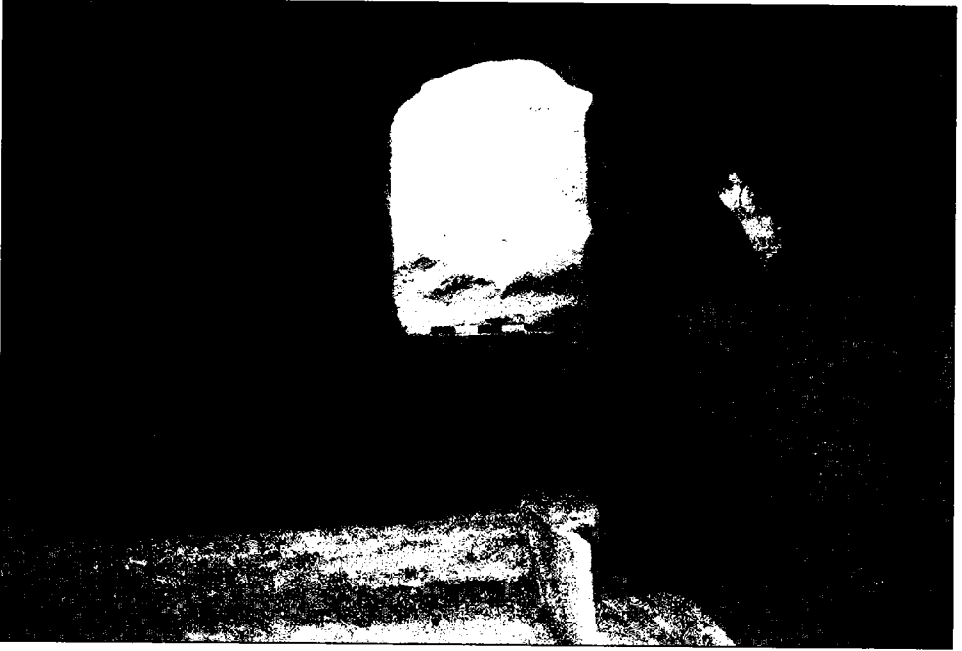
Resim 1: Perinthos antik kenti

Resim 2: Ön oda

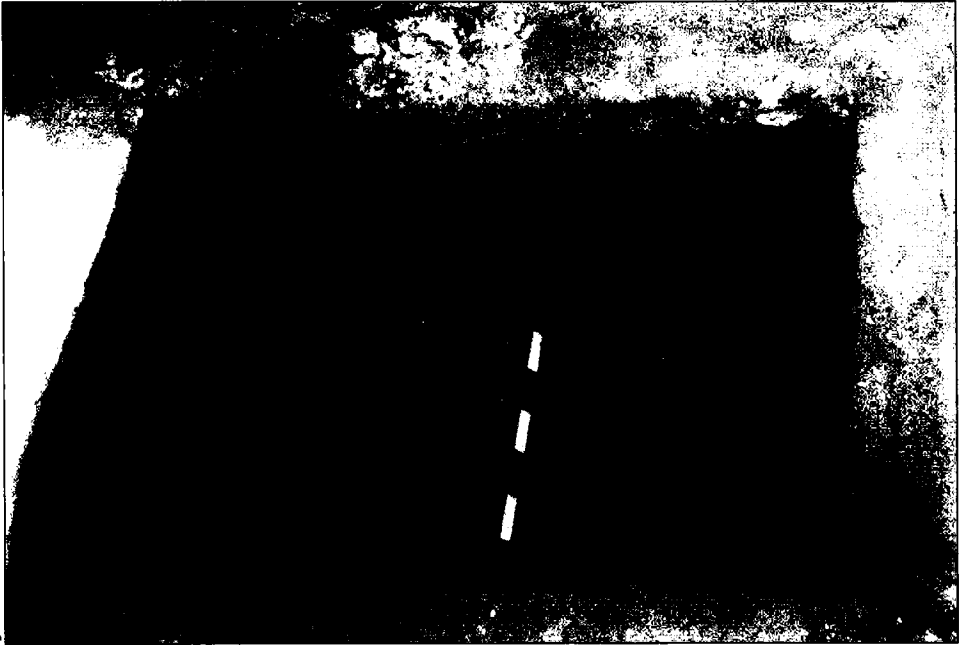
Resim 3: Arka oda

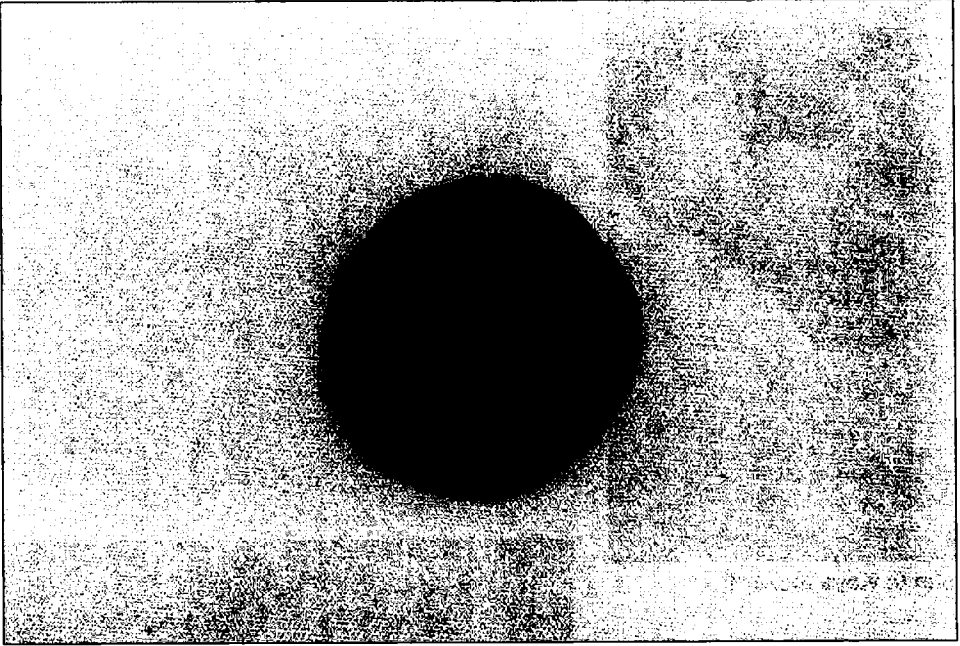
Resim 4: Kuyu mezarının içten görünümü

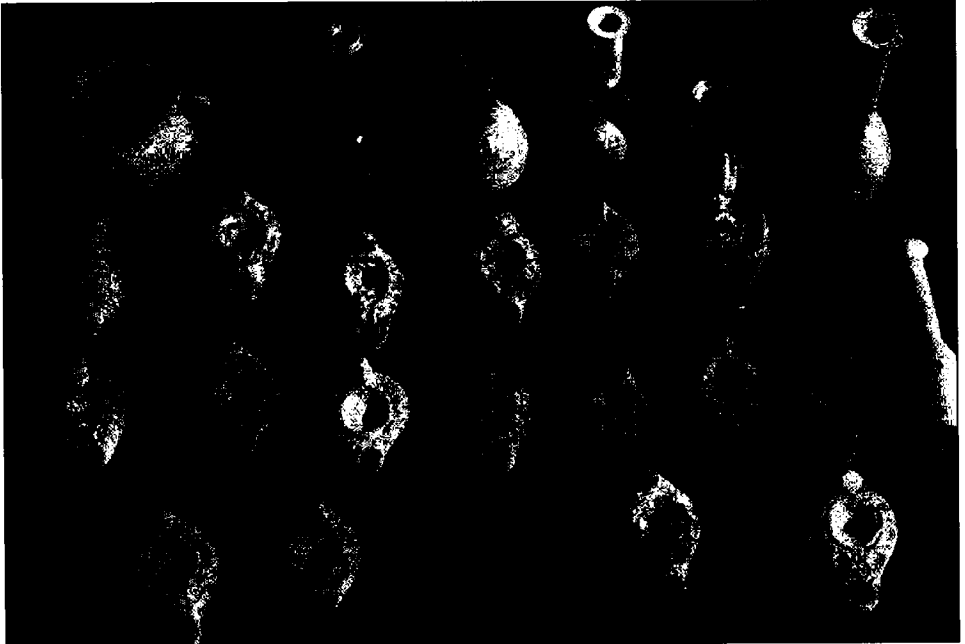
Resim 5: Mezar tabanı

Resim 6: Alt kat mezarı

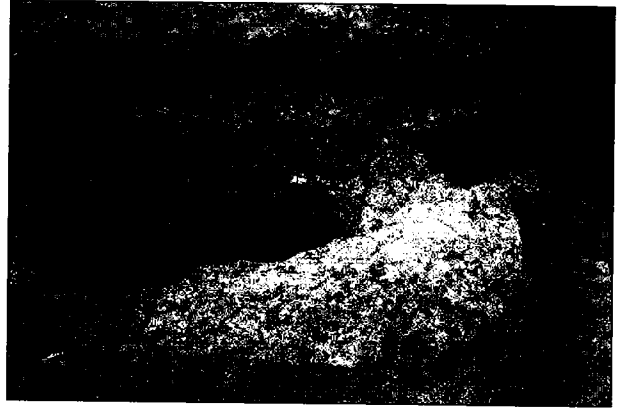
Resim 7: Perinthos darpli sikke

Resim 8: Mezar buluntuları

Resim 9: Kaya mezar II

Resim 10: Kaya mezar III

Resim 11: Kaya mezar IV

İNEGÖL HÖYÜĞÜ KURTARMA KAZISI

Öcal ÖZEREN*
Koncağül HANÇER
Aynur ARTAR

Bursa İli, İnegöl İlçesi, Merkez sınırları içinde yer alan İnegöl Höyüğü, Bursa-Eskişehir karayolunun 1 km. güneyindedir. Höyük İnegöl içinde, Cuma Mahallesi'nde, eski belediye binasının arkasındadır. İlk kez 1939 yılında belirlenen höyük "Cuma Tepe" olarak bilinmektedir.

İnegöl Höyüğü Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.08.1993 gün ve 3328 sayılı kararı ile III.Derece Arkeolojik Sit alanı olarak tescil edilmiştir. 10.02.1995 gün ve 4000 sayılı kararla da mevcut yapılaşma dikkate alınarak İnegöl Belediyesi'nce hazırlanan koruma amaçlı imar planı uygun görülerek kurul tarafından onaylanmıştır. Höyük ilk kez 1939 yılında belirlenip literatüre geçmesine rağmen, ancak 1993 yılında tescil edilmiş, aradan geçen bu süreç höyüğün yoğun şekilde yapılaşma görmesine neden olmuştur. Höyük üzerinde 1999 yılında Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü'nün 25.12.1998 gün ve 6886 sayı ile 05.02.1999 gün ve 6961 sayılı kararları ile ilimiz, İnegöl İlçesi, Merkez, 1 pafta, 6 ada, 27 parsel ve 8 pafta, 630 ada, 72 parselde iki ayrı kazı çalışması yapılmıştır.

Tedaş tarafından trafo yapılmak istenmesi sonucu ilk önce 1 pafta, 6 ada, 27 parselde kazı çalışması yapılmasına karar verilmiş, bunun üzerine Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 12.03.1999 tarih ve 1734 sayılı ruhsatları ile anılan yerde 09.06-09.07.1999 tarihleri arasında Müze Müdürü Öcal Ozeren başkanlığında Arkeolog Koncağül Hançer ve Recep Okçu'dan oluşan heyetle kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu parselin yaklaşık 1/2'sinde, 26 parselde yer alan Zirai Donatım ve Muhtarlar Derneği gibi kamu binalarının inşaatı sırasında temel seviyesine kadar höyüğe ait toprağın alınmış olduğu görülmüş, bu nedenle bu kısımda kazı çalışması yapılamamıştır.

Trafo yapılmak istenen 27 parsel, İnegöl Höyüğü'nün batı eteklerinde bulunmakta olup, parselin kuzeyinde iki katlı yığma bir bina, doğusunda şahıslara ait bahçe duvarı, batısında belediye tarafından yaptırılan istinat duvarı, güneyinde ise yukarıda değindiğimiz üç katlı kamu binaları bulunmaktadır. Çalışmalarımıza 27 parselde kalan höyük toprağı üzerinde (en üst kodu 5.85 m.) yapılan ot temizliğinden sonra 1 metre ara ile iki adet 2.50x3.50 m. ebatlarında, doğu-batı doğrultusunda S1-S2 açmaları ile başlandı. Açma çukurları kuzey profilden 1 m., bahçe korkuluğundan 0.50 m., istinat duvarından 0.80 m. mesafededir.

Açmalarda çevre binaların inşaatları sırasında oluşan yaklaşık 0,75 m. kalınlığında dolgu toprağa rastlandı. Bu dolgu toprak içerisinde Geç Osmanlıdan Geç Kalkolitik Çağa kadar karışık malzemelerin geldiği görüldü. Bunlar arasında 15. yüzyıla tarihlenen

* Öcal ÖZEREN, Müze Müdürü, Bursa/TÜRKİYE
Koncağül HANÇER, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Bursa/TÜRKİYE
Aynur ARTAR, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Bursa/TÜRKİYE

nen Milet işi kırık bir kâse elimize geçti. Kâse kırmızı kaba hamurlu, beyaz astar üzerine lacivert, turkuaz, patlıcan moru ile motifler yapılmış beyaz şeffaf sırla fırınlanmıştır. Arkası yarıya kadar astarlanmıştır. Kasenin içi beyaz zemin üzerine patlıcan moru renkte, enine kalın bordürler arasında spiral kıvrık dalların ucunda küçük yaprak motifleri ile bezelidir. Bu malzemeler arasında Bizans Devrine ait çeşitli sigrafitto tekniğinde yapılmış sırlı ve sırsız seramik parçaları ele geçirildi.

S1 açmasının doğu kesiminde 4.85 m. kotta, kiremit mezar ile yarım dairesel görünümlü kiremit plakalardan oluşan başka bir mezara, kiremit mezarın ayak ucunda ise kiremit çatılı bir çocuk mezarına rastlandı (Resim: 1).

S2 açmasında ise 4.60 m. kotta 0.90x0.80 m. ebatlarında bir blok taş görüldü. Bunun altından kremasyon bir gömü geldi. S1 ve S2 açmalarında görülen bu mezarlar açma profillerinde kaldıklarından dolayı ve tabaka tespitinin bu dar alanda zor olacağı endişesi ile her iki açma birleştirildi. Kuzey yönde yığma binanın göçme tehlikesi göz önünde bulundurularak, birleşen açmamızla bina arasında 1.5 m. mesafe bırakarak derinlik çalışmalarımıza devam edildi. Bu esnada açmanın güney yönünde ziraat binasına doğru 5 m. kotta 2.30x1.90 m. ebatlarında bir taban ortaya çıkarıldı. Birleşen açmaların içerisindeki mezarlar açıldı, bu mezarların 4.70-3.90 m. seviyeler arasında olduğu saptandı. Açtığımız mezarların Roma ve Hellenistik çağlara ait seramikler verdiği görüldü. Açılan kiremit çatılı mezar 4.85 m. kotunda, kısmen çökmüş durumda olup, 1.50x0.54x0.34 m. boyutlarındadır. Baş ve ayak uçlarına birer dikey kiremit konmuş, üzeri moloz taşlarla örülmüştür. Bu mezarın ayak ucunda görülen kiremit çatılı mezarın 4.35 m. kotta, 0.45x0.25 m. boyutlarında bir çocuk mezarı olduğu anlaşıldı. Yarım dairesel pişmiş toprak plakalardan oluşan mezar kremasyon gömü olup, 4.35 m. kotta ve 0.54x0.37 m. ebatlarındadır.

Kiremit mezarların hemen altında, 4.70 m. kotta 2 adet basit toprak mezar görüldü. Birinci iskelet 1.35x0.31 m. ebatlarında olup, sırtüstü yan yatırılmış, baş batıda, ayak doğuya yöneltilmiştir. Sağ kol dirsekten göğüs üzerinde, sol kol kalça üzerindedir. İkinci iskelet 4.30 m. kotta, 1.85x0.20 m. ebatlarındadır. Temizlik çalışmasından sonra kemikleri toplanan bu iki mezarın Hellenistik Çağa ait olduğu çıkan buluntulardan anlaşıldı.

Açmada 5-3.83 m. kotlarda yoğun olarak moloz taşların altından kremasyon gömülere rastlandı. Bu gömü şekli Panaztepe kazılarında da görülmektedir¹. Kemiklerde görülen kireç kalıntıları salgın bir hastalık neticesinde toplu gömülerin yapıldığını düşündürdü. Bu tabakada ele geçirilen açık deve tüyü çanak-çömlek yanında, gri minyas seramik parçaları da yoğun olarak karşımıza çıkmıştır. Bunlar gri ve kahverengi hamurlu olup gri astarlıdır. Kap şekli olarak daha çok ağız kenarları dışı doğru kalınlaştırılmış, dikey kulplu kâse parçaları, yuvarlak gövdeli fincan parçaları, testi parçaları ve kaideli kap parçaları karşımıza çıkar (Resim: 2). Bu tabaka Troia VI (M.Ö.1800-1200) tabakası ile çağdaştır².

Kazi alanının kuzey ve batı profillerinde yandaki binaların temelsiz oluşları ve göçme nedeniyle 2 m. set bırakılarak, seviye inme çalışmalarına devam edildi. Açmanın güney profilinin batı kesiminde, doğu-batı doğrultuda, çökmüş vaziyette, irili ufaklı, bozulmuş ve düşmüş durumda, 2.08 m. kotta taş sırasına rastlandı (Çizim: 1). Orta Tunç Çağı malzemesi veren bu taş sırasının, yine aynı dönemden bir duvar olduğu anlaşıldı ve bu duvar taşlarının altında ve yan taraflarında ölü kemikleri görüldü (Resim: 3). Bu duvar yakınlarında etrafı moloz taşlarla çevrili hoker vaziyette, 2.50 m. kotta bir çocuk mezarına da rastlandı. Bunların Orta Tunç Çağında sık görülen ev tabanları altına yapılmış, intramural gömüler olduğu anlaşıldı³.

Bu duvarın yanında, kuzey bitişiğinde, 2.18 m. kotta kerpiç bir duvar kalıntısı görüldü (Çizim: 1). Bu kerpiç duvarın batı yönünde, 1.10x0.40 m. ölçülerinde, 1.90 m. kotta Orta Tunç duvarı ile aynı doğrultuda başka bir taş duvar temeline rastlandı (Çizim:

1 A Erkanal, 1997 Panaztepe Kazıları, VIII, K.S.T., 1985, Ankara, 1986, s.256

2 Troia Rehberi, Ege Yayınları, İst. 1999, s.71

3 Brigitte Kull, Demircihöyük V, Die Mittelbronzezeitliche Siedlung, Mainz Am Rhein, 1988, s.222, Çev. A. Seheer

1). Çıkan ağırşak ve keramik parçalarından bu duvarın Eski Tunç III'e ait olduğu tahmin edildi. Orta Tunç Çağına özgü olan pişmiş toprak çanak-çömlek parçaları çarkta yapılmış olup kırmızı, kahverengi, siyah ve gri hamurludur (Resim: 4).

Açmanın batı profilinde kalan 1.70 m. kotta, Eski Tunç III duvarının devamı gibi görünen taş temellere rastlandı. Açmanın doğu bölümünde yine güney profile, 2.64 m. kotta, 3.50x0.50 m. boyutlarında kerpiç duvar ortaya çıktı. Bu duvarın altında 2.30 m. kotta yangın tabakasına rastlandı (Çizim: 1).

Açmanın ortasında ise Orta Tunç duvarının altından gelen 1.70 m. kotta duvar kalıntısına rastlandı (Resim: 5). Eski Tunç III duvarı olan bu duvarın batısında, 2.30 m. kotta büyük yangın tabakası görüldü. Yangın tabakasında bir küp mezara ve küllüğe rastlandı. Küp mezarın içerisinde yanmış iskelet parçaları bulundu. Ayrıca duvarın altında 1.85- 1.18 m. kotlarda duvar boyunca devam eden iki yangın tabakası izlendi. Bu yangın tabakalarının altında ise güneye doğru uzanan 1.45 m. kotta bir duvar parçası görüldü.

2.35 m. kottaki yanık tabaka kısmen alındı. Bunun altından 1.85 m. kotta duvar ve bunun devamında bir kısmı açmanın doğu profilinde kalan, tabanı plaka taşlarla döşenmiş, kenarı oval şeklinde, moloz taşlarla sınırlı, 1 m. kotta ocak görüldü. Çıkan seramik parçalarından bu ocağın Eski Tunç Çağına ait olduğu saptandı.

Eski Tunç yapı katları arasında tüm bir kap, bol miktarda ağız, boyun, gövde, kulplu parçaları, ağırşaklar, kap ayakları, ocak taşıyıcıları ele geçirilmiştir. Eski Tunç Çağı çanak çömleği üç grubu içermektedir:

- 1-Siyah açkılı seramikler, kırmızı astarlı ve açkılı seramikler
- 2-Kaba ve astarsız seramikler
- 3-Siyah açkılı seramikler

Bunlardan siyah ağız kenarlı seramik olarak tanımladığımız grubun çoğunluğu küçük kâselerdir. Bu kâselerin iç yüzleri tamamen siyah olup, bu siyahlık kabın dış yüzüne taşmaktadır. Geri kalan dış yüzeyin rengi ise kahverengi veya kırmızının tonları şeklindedir.

Kırmızı hamurlu ve açkılı seramikler kendi arasında üçe ayrılmaktadır. Kırmızı hamurlu, ince cidarlı, yüzeyi kırmızı astarlıdır. Kırmızı kaba seramiklerin gündelik kullanım çanak çömleği olup, kırmızı astarlıdır. Kaba hamurlu mutfak kaplarının bazılarının yüzeyi astarlı olmayıp kabaca düzeltilmiştir. Bunlar çömlekler ve tepsilerdir.

Kâselerin büyük bir bölümü dış bükey kenarlı basit kâselerdir. Küçük kâseler ilmek kulplu, büyük kâseler ise nal biçimli tutamaklıdır. Ayrıca dudak üstü çıkıntılı tabaklar, ağız dışı kabartmalı çanaklar, dudak üstü çıkıntılı tabaklar, ağızda, karında memecikli-tutamaklı çanaklar, ağızda dikey kabartma (oluk), bezemeli, tek ve çift kulplu yayvan tabaklar görülmektedir. Bu dönem kaplarının kulplu biçimleri de çeşitlilik göstermektedir. Burgu kulplar ile dilimli kulplar örnek olarak verilebilir (Resim: 6).

Testiler: Bunların ağız kısımları mevcut olup gövdeleri noksanıdır. Silindirik boyunlu, meyilli ağızlı ve dik kulplu bu testiler İnegöl Höyüğü katları için tipiktir. Bu testiler alt katlarda basit, üst katlara doğru bezemelidir. Testilerin ağız kısımları düz ya da kavisli gaga biçimlidir. Gaga ağızlı testiler Eski Tunç III evresinde üst tabakada görülmektedir. Testilerin bazı örneklerinde boyun kısımlarında memecikler mevcuttur (Resim: 7).

Çömlekler: Ele geçirilen çömlek parçaları kaba hamurlu olup nal biçimli kulplu ya da tutamakları vardır. Bazı çömlek parçaları "S" kıvrımlı olup içe dönük ağızlıdır. Ayrıca boyunlu çömlek parçaları da görülmektedir.

Ayrıca kırmızı hamurlu *pithos* parçaları da buluntular arasında sayılabilir.

Küçük buluntular arasında tüm olarak bir çömlekçik ele geçirilmiştir. Hamurunda taşçık ve mika vardır. Dışa dönük ağızlı, küresel gövdeli, yuvarlak diplidir. Boyunda çift ip deliği vardır (Resim: 8).

Ağırşaklar: Grinin koyu tonlarında olup, sırt sırta yapışık bir çift kesik koni ya da alt ve üstten bastırılmış küre şeklinde gruplandırılabilir. Bazı ağırşakların üzerinde derin

viylerle tek merkez çevresinde dalgalar, zikzak, "V" şeklinde üçgen motifleri işlenmiş, bazısında bu oyukların içi beyaz macun ile doldurulmuştur (Resim: 9). Bunun yanında kırık seramik parçalarından elde edilmiş dairesel formlu, delikli ağırşaklar da görülmektedir. Yeşil taştan yapılmış bir adet perdah taşı da buluntular arasındadır. Üçgen formlu, piramidal görünümlü ortası delik kaba hamurlu kilden yapılmış ocak ayakları da mevcuttur. Kapak ve yonga da tüm olarak ele geçirilmiştir (Resim: 10). Yonganın Geç Kalkolitik Döneme ait olduğunu düşünmekteyiz. Orta Tunç ve Eski Tunç Çağına ait bu seramikler Demircihöyük ile benzerlik göstermektedir⁴.

Höyükte kazı yapılan ikinci alan ise 8 pafta, 630 ada, 72 parseldedir. Bu alandaki kazı çalışmaları müzemiz arkeoloğu Aynur Artar ile yapılmıştır.

Söz konusu parselin güneyinde, 71 parselde beş katlı betonarme bina, kuzeyinde 68 parselde tescilli sivil mimarlık örneği ev, batısında 66 parselde üç katlı yığma bir ev bulunmakta, doğusundan ise Sinanbey Caddesi geçmektedir.

İnegöl Höyüğü'nün doğu yönünde yer alan bu parsel üçgen şeklinde olup 1997 tarihinde müdürlüğümüzün yaptığı sondaj kazısında parselin doğusunda yola yakın kısımda 2, parselin ortasında 2 ve parselin bitiminde ise 1 adet olmak üzere toplam 5 adet sondaj çukuru açılmıştır. Sondaj çukurlarının içi ve etrafı, çevre sakinleri tarafından çöplerle doldurulmuştur. Çalışmalarımıza çukurlardaki ve parselin tüm yüzeyinde oluşan ot ve çöplerin temizlenmesiyle başlanmıştır. Daha önce açılan sondaj çukurlarını içine alacak şekilde ve kültür katmanlarını tespit etmek amacıyla S1-S2-S3 açmaları yapılmıştır. Parselin yol seviyesinden en üst kotu + 3.90 m.dir.

Parselin doğusunda yer alan S1 açması doğu-batı yönünde 2.50x5.00 m ebatlarındadır. S1 açmasının kuzeybatısında daha önce açılan S5 sondajı yeni açılan S1 açmasına dahil edilerek bu alandaki açma da genişletilmiştir. S2 açması doğu-batı yönünde 5.50x5 m. olup parselin ortasındadır. Bu alanda daha önce açılan S3-S4 sondajını da içine almaktadır. S3 açması, doğu-batı yönünde 6x4 m. olup, daha önce açılan S1-S2 açmalarını kapsamaktadır. Açma batı profilden 8m., kuzey profilden 1-3 m., güney profilden 1-1.50 m. ve cadde üzerinde kalan doğu profilden ise 0.50-1 m. mesafedir (Resim: 11).

S1 açması: 45 derecelik eğimli parselin batı kesiminde, doğu-batı doğrultuda, 2.50x5 m. ebatlarında kazılmıştır. Batı profilde +2.40 m. kottan itibaren kazıya devam edilmiştir. +1.40 m.kotta Geç Osmanlı Dönemine ait düzensiz moloz taş yığıntısı görülmüş ve bu yığıntının bitişikteki 5 katlı binanın inşaatı sırasında atıldığı anlaşılmıştır. Yığıntının batı tarafında kuzey-güney ve doğu-batı yönlerde "L" şeklinde uzayan, 2.28 m. derinlikte, 0.60-0.70 m. genişlikte, bozulmuş durumda temel kalıntısı açığa çıkarılmıştır (Resim: 12). Derinleştirme çalışması yapıldığında 2.68 m.den 4.30 m.ye kadar olan seviyelerde çok sayıda kremasyon mezarlara rastlanmıştır. Bu tabakanın içinde görülen kremasyon mezarlardan çıkan gri ve kahverengi hamurlu çanak-çömlek parçaları tipik Minyas seramiği örnekleridir. Troia VI ile çağdaştır. Açmanın batı profiline, kuzey-güney doğrultuda uzanan ve güney uçta batıya yönelen 4.30 m. derinlikte, 2.60 m. uzunlukta, 0.80 m. kalınlıkta, irili ufaklı bozulmuş ve çökmüş duvar kalıntısına rastlanmıştır. Bu kısımda ele geçirilen seramik parçaları tipik Orta Tunç Çağı özellikleri göstermektedir. Bu temelin batısında yanmış kerpiç duvar izlerine rastlanmıştır. Orta Tunç duvarının doğu bitişiginde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 5.10 m. derinlikte, 2.18 m. uzunlukta, 0.80 m. genişlikte ikinci moloz taş temele rastlandı ve bu temelin Eski Tunç III Dönemine ait olduğu anlaşıldı. Bu duvara ise kuzey yönünden 1.20 m. mesafede dik açı yaparak kesilen ve doğuya devam eden 0.90 m. genişliğinde, 0.70 m. uzunluğunda üçüncü bir duvar görüldü. Duvarların uzunlukları açma profillerine girdiğinden ve etrafı binayla sınırlandığından takip edilemedi. Eski Tunç III duvarının 0.45 m. mesafesinde, 5.76 m. derinlikte yine kuzey-güney yönünde uzanan, 0.95 m. kalınlıkta, 1.20 m. uzunlukta moloz taşlardan oluşan üçüncü bir temel kalıntısı görüldü (Resim: 13). Eski Tunç III ve II temelleri arasında kalan dar alanda, 0.50 m. derinleştirme çalışmasında çıkan seramik parçaları Eski Tunç II evresine ait olduğunu göstermektedir.

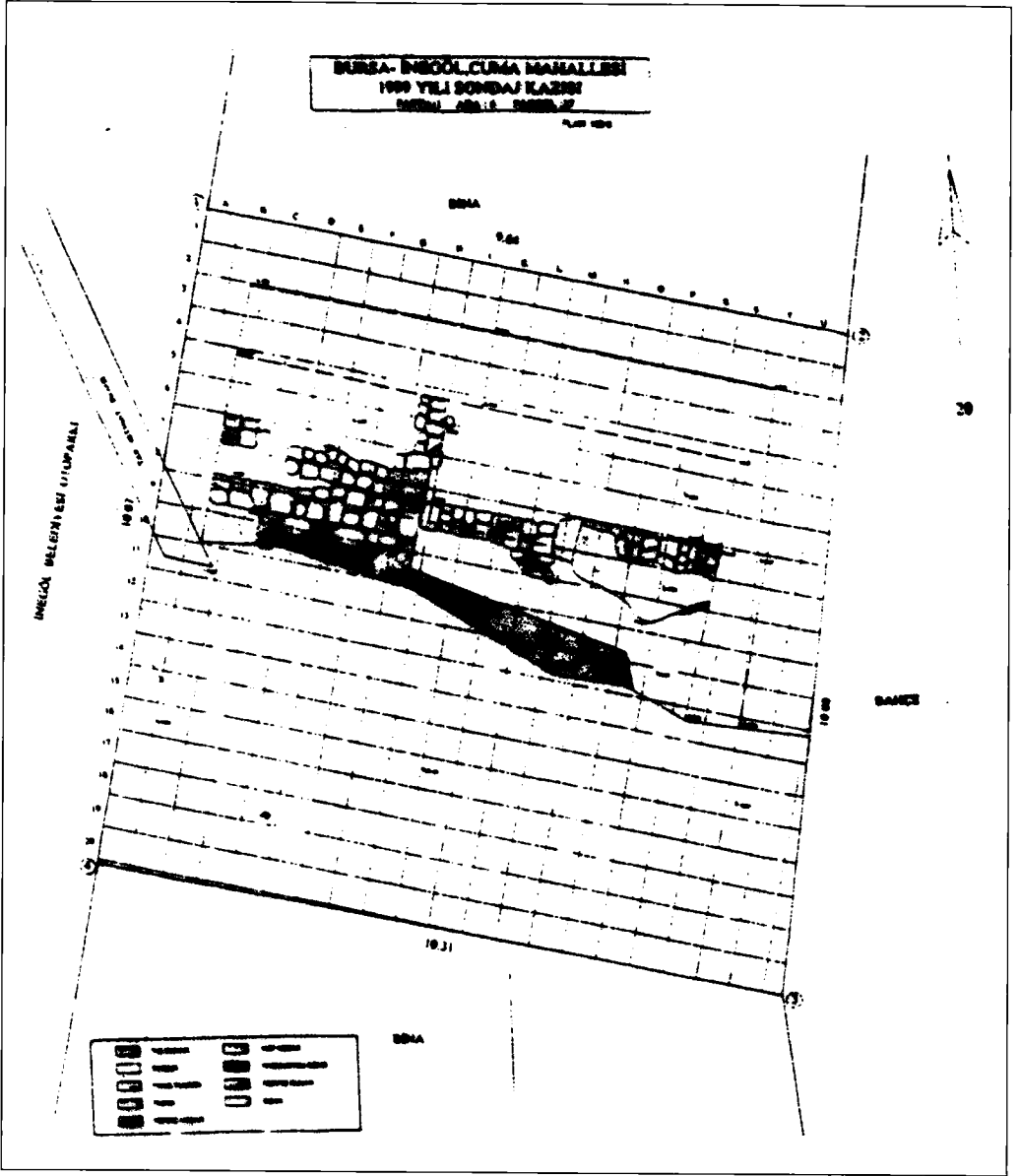
4 Turan Efe, *Demircihöyük III, 2. Die Keramik 2*, Mainz Am Rhein, lev.1-67.

S2 açması: parselin ortasında, doğu-batı doğrultusunda, 5x5.50 m. ebatlarındadır. S1 açması ile S2 açması arasında 0.70 m. mesafe bırakılarak derinleştirme işlemi yapılmıştır. Daha önce açılan S3 ve S4 sondajlarını da kapsayan alanda, kuzey-güney doğrultusunda, 0.65 m. derinlikte yer yer görülen tuğla plakalara rastlanmıştır. Açmanın güney profilinde eski sondaj çukurunun kenarında Osmanlı Dönemine ait moloz taşlar örülmüş, dağılmış temel sırası görülmüştür. Eski S3 sondaj çukurunun kuzey profilinde balık sırtı şeklinde dizilmiş, pişmiş toprak kare plakalardan oluşan duvar kalıntısı, 1.20 m. derinliğe kadar takip edilmiştir. Tuğla sırası eski S4 sondajında güney profiline kadar devam etmektedir. Bu duvar kalıntılarının fonksiyonu eski sondajlar nedeniyle anlaşılamamıştır.

S3 açması: Parselin doğusunda, doğu-batı doğrultusunda, 4x6 m. ebatlarında, S2 açmasının 1-1.50 m. mesafesindedir. Bu açmadaki kazı çalışmasına daha önce açılan S1 ve S2 sondajlarının çevresinde kalan dolgu malzemenin temizlenerek sondajların birleştirilmesi ile başlandı. Açmanın batı profilinde doğuya doğru eğimli, 2 m. derinliğe kadar devam eden dağınık olarak irili ufaklı moloz taşlara rastlanmıştır. Taşların doğu profilinde, 2.30 m. derinlikte, 1.50x1.30 m. ebatlarında bir çocuk mezarı tespit edildi. Bu mezarın etrafı iri taşların birbiri üzerine bindirme suretiyle oluşturularak mezar hacmi yukarı doğru daralmıştır. Mezar dıştan yuvarlak, içten oval görünümündedir. Oval formu, yer yer kiremit plakalarla örtülü kremasyon mezarıdır (Resim: 14). Bu mezarın bir benzeri Panaztepe'de⁵ açığa çıkarılmıştır. Mezardan toplanan kemiklerden bu mezarın dört çocuğa ait olduğu anlaşıldı. Mezar içinde ölü hediyesi olarak cam ve pişmiş toprak kap parçalarına rastlandı. Buna göre bu mezarı M.Ö.2.000'e tarihlenmektedir. Bu bölümdeki derinleştirme çalışmasında 3.95 m.ye kadar devam eden kremasyon mezarlarına rastlandı. Mezarların birinde şişkin gövdeli olduğunu tahmin ettiğimiz korzyonlu, dağılmış bronz bir kap; güneyinde ise kırık, içi yeşil sırlı kâse ve tüm tek kulplu maşrapaya rastlanmıştır. Bu bölümde çıkan seramik parçalarından Miken ve Bizans gibi farklı dönemlerin birbirine karıştığı görüldü. Açmanın kuzeydoğu köşesinde 3.85 m. derinlikte iki adet blok taşın altında kremasyon mezarları görüldü. Bu alanın nekropol alanı olarak kullanıldığı çıkan bulgulardan anlaşılmıştır. Kazı derinleştirme işlemine 3.95 m. derinlikten itibaren çıkan su nedeniyle devam edilememiştir.

Kazısı yapılan 72 No.lu parselde; kazı çalışması sırasında ele geçirilen seramik türü malzemenin Erken Tunç Çağı III'ten Osmanlıya kadar karışık dönemleri içerdiği ve üst seviyelerde bütün dönemlerin karıştığı görülmüştür. Buluntular arasında Tunç Çağına ait pişmiş toprak bir ağırşak, Bizans Dönemine ait pişmiş topraktan içi sırlı tek kulplu bir maşrapa, Osmanlı Dönemine ait pişmiş toprak lüle ve huni şekilli delikli bir nesne tüm olarak ele geçirilmiştir. Yoğun olarak mezarlara rastlanmış olması (kremasyon) buranın nekropol olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

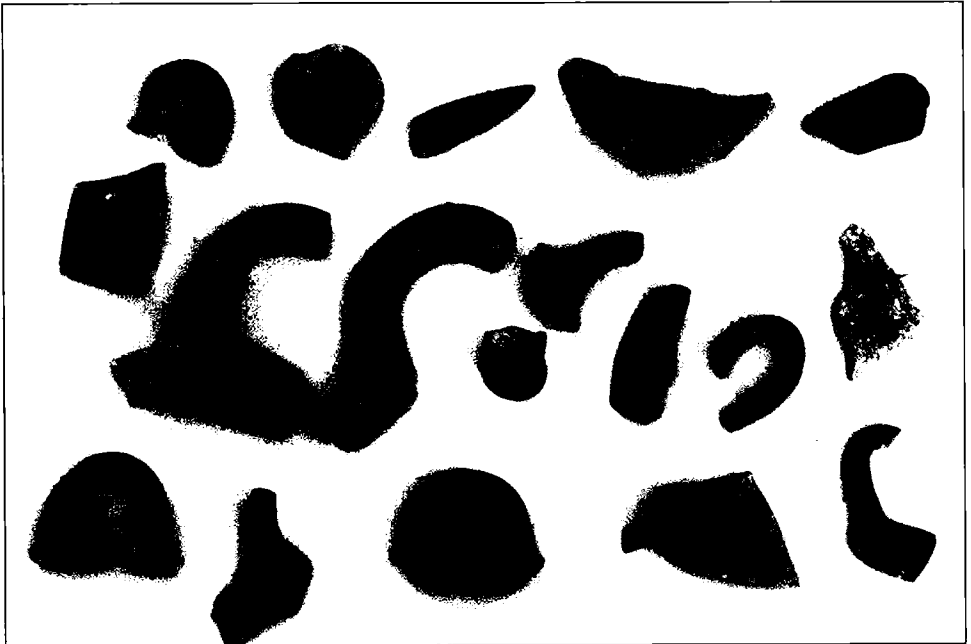
Söz konusu parseller çok katlı binalar arasında yer almakta olup özellikle seramik, ağırşak ve ocak parçaları gibi bulgulara dayanılarak bilimsel değerlendirmeler yapılmıştır. Açığa çıkarılan duvarların çoğunda taşların düştüğü ve duvarlara ait taşların Bizans, Osmanlı ve yakın geçmiş dönemlerde yerlerinden alındıkları ve doğrultularında sapmalar olduğu görülmüştür. Höyüğün tarihsel süreç içerisinde geçirdiği yangın ve depremler sebebiyle höyükte kullanılan kerpiç ve ahşap gibi malzemelerde görülen yanma ve çökmeler yapıların tanımlanmasını güçleştirmiştir. Diğer önemli bir etken ise alanın nekropol olarak kullanılmış, dolayısıyla mezar açımı ve yapımı sırasında mimarinin bozulmuş olmasıdır. Kazı çalışması sırasında ortaya çıkarılan Orta ve Eski Tunç temellerin fonksiyonları, kazı alanının dar olması ve açmaların profilinde kalması sebebiyle plan vermediğinden tam olarak saptanamamıştır.

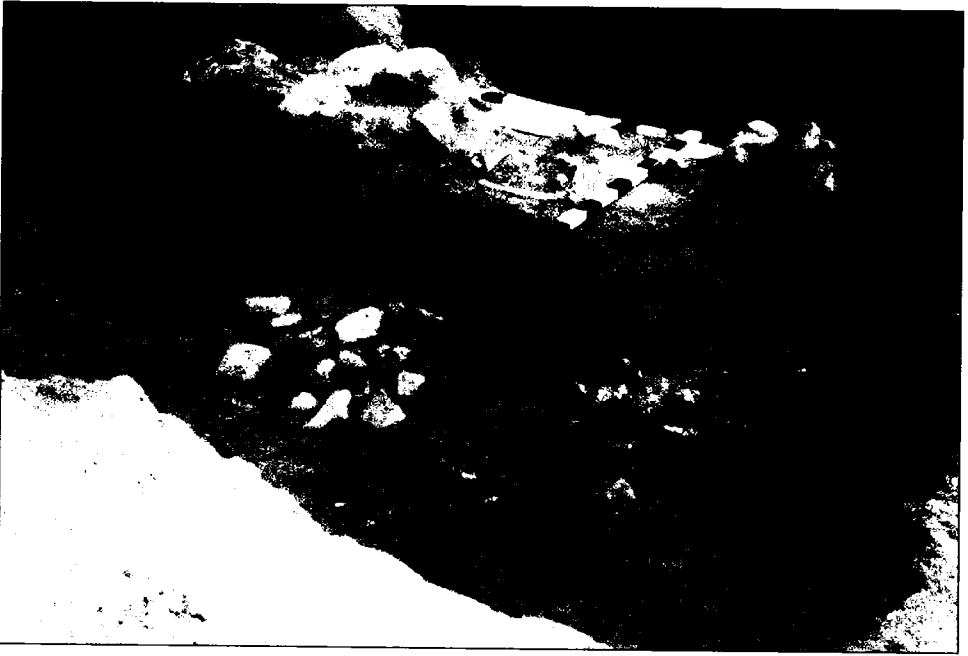
Plan

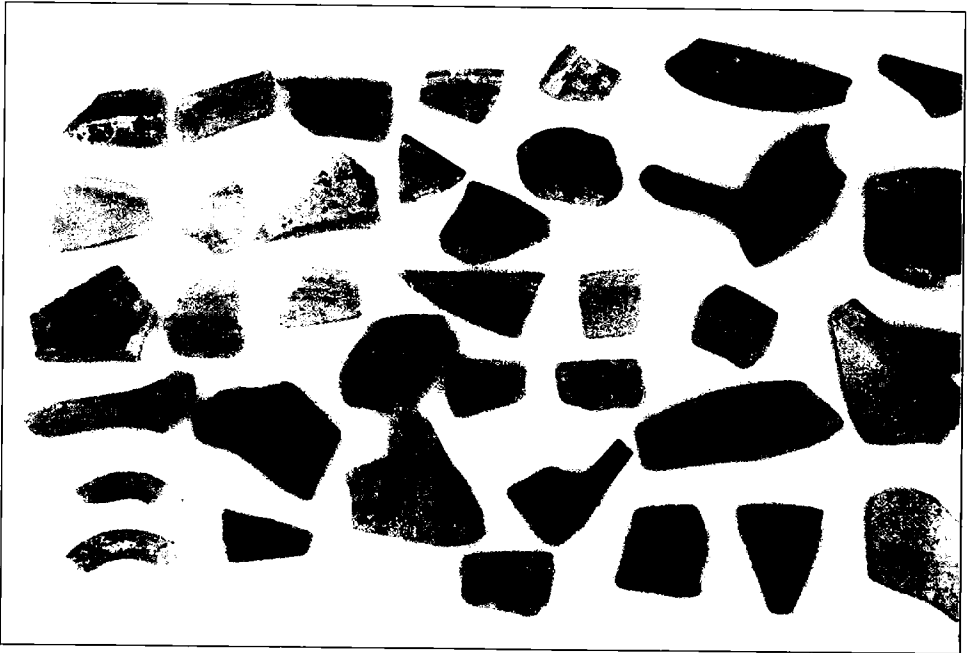
Resim: 1

Resim: 2

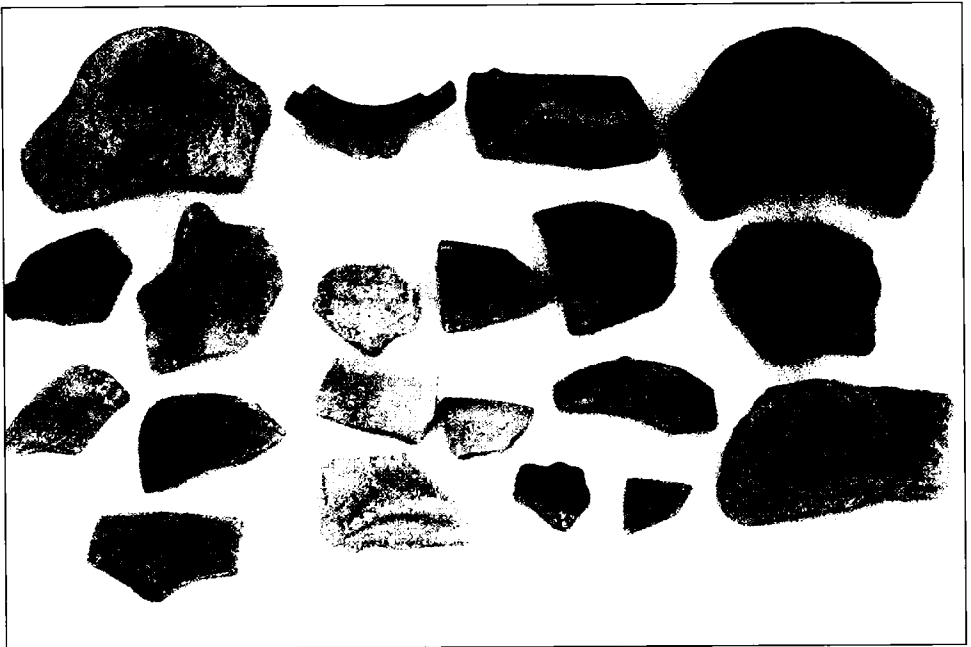
Resim: 3

Resim: 4

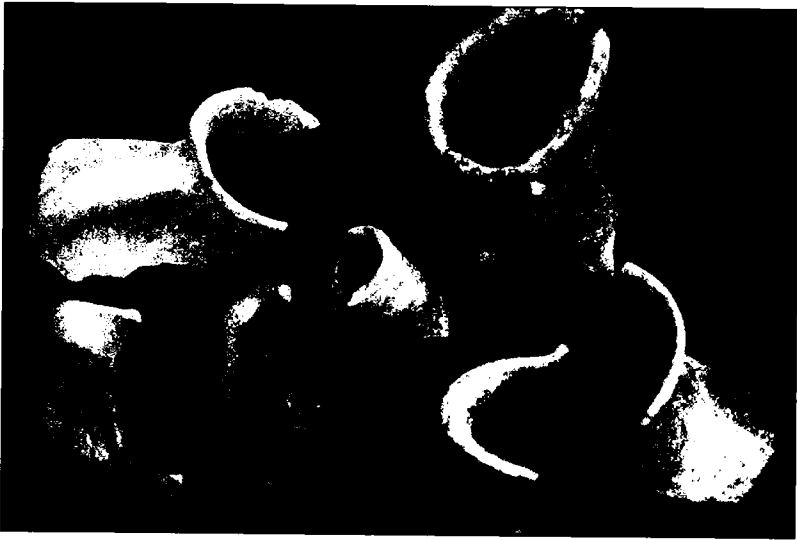

Resim: 5

Resim: 6

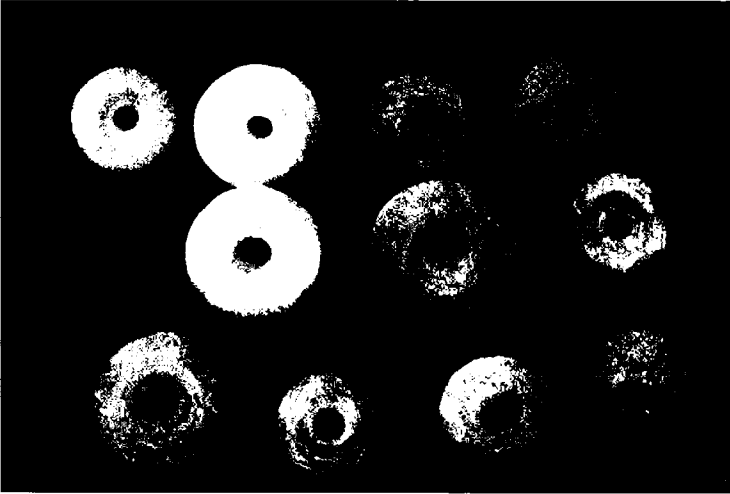

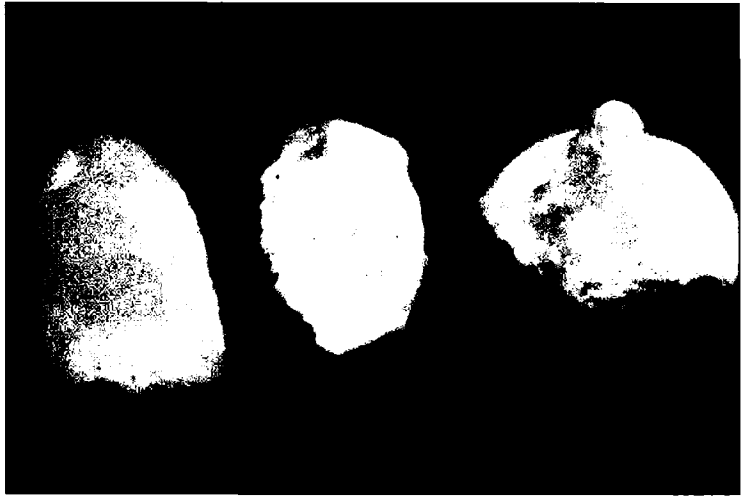
Resim: 7

Resim: 8

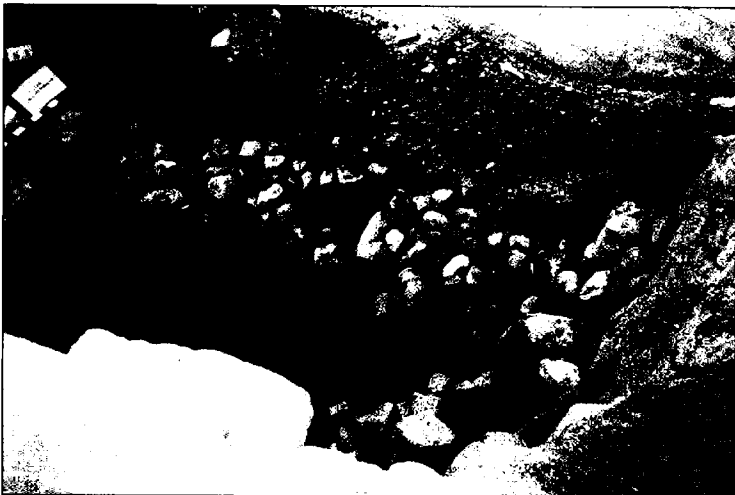
Resim: 9

Resim: 10

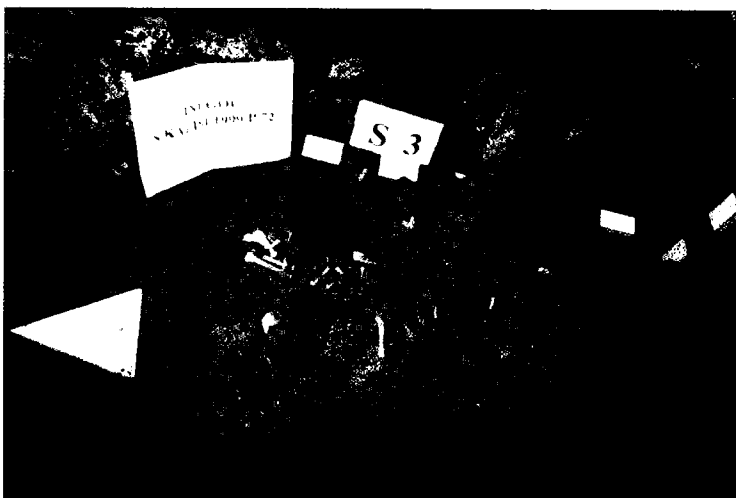
Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

1998-1999 BERGAMA YORTANLI BARAJI KURTARMA KAZISI

Ahmet YARAŞ*

1998/ 99 Bergama Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı; İzmir İli, Bergama İlçesi sınırları içinde, Bergama'nın yaklaşık 23 km. kuzeydoğusunda, 1992 yılında inşaatına başlanan Yortanlı Barajı'nın gölet alanı altında kalacak alanda yapıldı.

Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı; 1998 yılında; 15 Haziran - 28 Ekim 1998 arasında, 1999 yılında ise; 5 Haziran - 1 Aralık 1999 tarihleri arasında yaklaşık toplam 10 ay yapıldı.

Kurtarma kazısında; İstanbul, Ege, Akdeniz, Anadolu, 18 Mart, Dicle, Marmara, Muğla, İstanbul Teknik ve Yıldız Teknik üniversitelerinden arkeolog ve restoratör; arkeoloji, mimarlık ve restorasyon öğrencilerinden oluşan yaklaşık 35 heyet üyesi her yıl iki grup halinde değişik zaman aralıkları içinde kazıda görev aldı¹. Ayrıca çoğunluğu Tırmanlar Köyü'nden gelen işçiler kazıda çalıştı. Kazı evi ve deposu olarak İzmir Valiliği, İl Özel İdaresi'nin kullanımına verdiği, kazı alanının hemen karşısındaki Paşa Ilıcısı Tesisleri kazı evi olarak kullanıldı².

1998/1999 yılı Yortanlı Barajı Kurtarma Kazı çalışmalarını; Yüzey Araştırması, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları diye üç başlık altında toplamak gerekir;

I. YÜZEY ARAŞTIRMASI: (Çizim: 1)

Yortanlı ve Çaltıkoru barajlarının gölet alanı altında kalacak alanlarda küçük bir ekiple yüzey araştırması yapılmıştır. Kazısı yapılan yerleşmenin çevredeki diğer antik yerleşmelerle bağlantısını ortaya çıkarmak, aralarındaki antik yolları saptamak yol üzerindeki eserleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Bu nedenle, kazı yapılan alanı çevreleyen ve bazılarının altında antik kalıntıların olduğu; Paşaköy (Eski Bergama), Örenli, Çaltıkoru (Parteneion), Ayaskent'in güneyi, Çitköy, İntepe ve Zagnos (Kadıköy) yerleşmeleriyle³ kazı yapılan alanla bağlantısını görmek için yaklaşık 10 km.lik bir daire içinde yüzey araştırması yapılmıştır.

Yüzyılın başında Alman meslektaşlarımızın yapmış olduğu araştırma ve müze envanterine kaydı yapılan eserlerle, eski Bergama olarak anılan Paşaköy ve çevresinde, Hellenistik Çağ ve öncesi yerleşmenin olduğu, yüzey araştırması sırasında toplanan keramik buluntuları ile kesinlik kazanmıştır⁴.

* Ahmet YARAŞ, Bergama Müze Müdürlüğü 35700 Bergama / İZMİR/TÜRKİYE
1 Arkeologlar; Daniş Baykan, Murat S. Dural, Ercan Kafacı, Selma Ekşi, Bensen B.M. Ünlüoğlu, Ebru Kılıç, Güler Şah-hüseynoğlu, Arkeolog Fotoğrafçı Mehmet Güngör, Sanat Tarihçi-Fotoğrafçı Firdevs Sayılan, Arkeolog-Kameraman Sezgin Sarıoğlu, Desinatör Burçak Madran, Mimarlar; Rana Lim, Ayşe Akbaş, S.Duygu Taftalı, Restoratör-Desinatör Candan Yaraş ve Ceren Küçükbar, Restaratör Sedat Gündül ve değişik üniversitelerden yaklaşık 20 öğrenci. kazıya katkıda bulunmuşlardır. Özveri ile çalışan bütün kazı ekibine teşekkür ederim.
2 Yardımı geçen adlarını tek tek sayamayacağım bütün kişi ve kuruluşlara, ayrıca geri hizmette bizi destekleyen müze personelimize teşekkür ederim. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile DSI arasında yapılan protokol gereği, ekonomik destek sağlanmış; Özdemir İnşaat ve Bergama Belediyesi ise kazımıza teknik yardımda bulunmuşlardır.
3 Söz konusu bu yerleşmelerin konumları ile bölgenin tarihî coğrafyası ile ilgili çalışmalarımız devam etmektedir.
4 Radt, W., "Noch ein Archaischer Löwe in Bergama", *Ist. Mitt.* 48,1998, s.451; Paşaköy'ün batısında bulunarak Bergama Müzesi'ne kazandırılan arkaik aslan heykeli yüzey araştırması yaptığımız bir yerleşimin en erken ve önemli buluntularından biridir.

Paşa İlicası mevkiinde tespit edilen antik kentin batıda antik Parteneion ile güneyde Ferizler-Doğancılar-İntepe arasında antik yol ağının varlığı saptandı. Bugün halen Paşa Köprüsü'nden, güneyde Paşaköy üzerinden takip edilebilen yol, özellikle Ferizler-Doğancılar-İntepe mevkiinde Roma Çağına ait araba tekerlek izleri bile çok açık bir şekilde saptanmıştır. Bu istikamette takip eden yol, doğu- batı doğrultulu Bergama veya Soma yolu ile birleşiyor olsa gerektir.

Kazı alanının etrafında çok sayıda kaya mezarları ve antik mimarî eleman saptanmış, taşınabilir bazı eserler kazı evine getirilmiştir.

Çevrede yapılan kaçak kazılar; Paşaköy'ün batısında Maymunsekizi Tepesi ve Çitköy'ün güneyinde İntepe civarında farklı mezar tiplerinin olduğu nekropoller tespit edilmiştir⁵.

Pergamon'a Soma'dan su getiren su yolları (künkleri, aquadük vb.) saptanmıştır⁶.

Kazı alanının ortasından geçen, yaklaşık onbeş yıl önce yapılmış olan Bergama-İvrindi karayolu su tutulmaya başlandığında, barajın göleti altında kalacak olması nedeniyle, 1999 yılında Bergama-İvrindi karayoluna başlanmıştır. Yol açımı sırasında ekibimiz tarafından tespit edilen, Örenli Köyü sınırları içinde, toprak yüzeyinde pek çok arkeolojik kalıntıya rastlanmıştır.

Önümüzdeki yıllarda, yüzey araştırmasına daha da ağırlık verilecek, tespit edilen, ancak zaman yetersizliği nedeniyle çalışılmayan alanlarda araştırmalara devam edilecektir.

II. KAZI ÇALIŞMALARI: (Çizim: 2)

Kazı alanı; 26 derece kuzey-güney boylamında, 43 derece doğu-batı enleminde olup, yaklaşık 15 yıl önce açılmış olan Bergama-İvrindi karayolunun yaklaşık 23. kilometresinde, yolun hemen kuzey ve güneyinde, kazı çalışmaları yapılmıştır⁷.

Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı, Paşa İlicası'nın tam karşısı merkez olmak üzere; Paşaköy sınırları içinde 295, 296, 297 (740), 742, 277, 290, 292 No.lu bitişik 7 değişik parselde sondaj çalışması yapıldı. Ayrıca 1999 yılında Çeltikçi köy sınırları içinde kalan 198 No.lu parselde yoğun Hellenistik keramik gözlenmiş, parsel sahibinin onayı ile, parselde 4 ayrı sondaj yapılmıştır⁸.

295-296 No.lu parsellerde; 1998 kazı sezonunda, kenarlarında yaklaşık 6 m. genişliğinde, 180 m. uzunluğunda, doğu-batı doğrultulu cadde (*Decumanus*) saptanmıştır. Caddenin sınırlarını, üzerinde kenet deliklerinin olduğu dikdörtgen bazalt blok taşlar belirtilmektedir (Resim: 1). Kenet delikleri, EXI plan karesinde *in situ* olarak bulunan postamentler ve sütunlar olduğunu göstermektedir. EVIII plan karesinde cadde üzerine düşmüş bir sütun ayak parçası dışında açılan sondajlarda henüz *decumana* ait sütun ele geçmemiştir.

Caddenin kuzey ve güneyinde yaklaşık 2,5 m. genişliğinde sıkıştırılmış toprak tabanlı *stoalar* bulunmaktadır. *Stoaların* gerisinde ise sıkıştırılmış toprak veya tuğla tabanlı olan dikdörtgen dükkânlar bulunmaktadır. Dükkânların arkasındaki kapılar aracılığı ile mekânlara geçilebilmektedir. *Decumana*sta caddeye doğru eğimli çatıdan inen yağmur suları, bazalt blokların kenarlarındaki, izgaralara, oradan da balık sırtı şeklinde ince kanallarla ortadaki ana kanala ulaşmaktadır. Ana kanal *decumanus* boyunca geçiş yapısına kadar devam etmektedir⁹.

5 Maymunsekizi Tepesi, Geç Roma nekropol alanının, İzmir I. No'lu K.T.V.K.Kurulu'na, I. Derecede Arkeolojik Sit Alanı olması için teklifte bulunulmuştur.

6 Radt, W., *Pergamon, Geschichte und Bauten einer antiken Metropole*, Darmstadt, 1999, s.150 ; Soma-Bergama arasında bulunan Roma Çağına ait Kaikos su sisteminin bu alandan geçtiği tespit edilmiş olup, Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı'nda ortaya çıkan kanallar ayrıca başka bir yayında ele alınacaktır.

7 Güneyden kuzeye A-B-C... , doğudan batıya I-II-III... şeklinde 25x25 metrelik grit sistemi oturtulan alanda, her karede kendi içinde 5x5m. karelere bölünmüş, güneyden kuzeye a-b-c...; doğudan batıya ise 1-2-3... şeklinde rakamlara ayrılmıştır. Kültür kalıntılarının konumları tespit edilirken, bu karejalı sistemi baz alınmıştır. Kazı çalışmalarında kullanılan kot sistemi ise memleket nirengi noktalarından taşınarak bütün eserler için kot alınmıştır.

8 Sondajlar 5x5 m. ebatlarında olup 1998 yılında 112; 1999 yılında toplam 130 açmada kazı çalışmaları yapıldı.

9 *Decumanus*'un tam ortasında, olasılıkla bazilikanın narteksinden geçiş yapısına kadar yaklaşık 200 m. uzunluğunda, 90 cm. derinliği, 60 cm. genişliği olan aynı doğrultuda kısmen düzgün kanal yerel sarı taşlardan oluşturulmuştur. Kana-

Caddenin güney kenarında ise Anadolu'da ender gözükten İtalya kökenli *exedra* tipinde anıtsal bir çeşme (*Nymphaeum*) tespit edildi (Resim: 2). *Nymphaeum*'un kuzeyinde sınırları tam olarak belirgin olmayan *forum* alanı saptanmıştır. Bu alan yerleşmenin merkezi konumunda olmalıdır.

EIX a1-a2-b1-b2-c1-c2 karelerine hafif yükseklikte kurulu bir bağevinin kaldırılması sonucu, 8,5x10,5 m. ölçülerinde *exedra* tipinde anıtsal bir *nymphaeum* ortaya çıkarıldı. Yarım daire şeklindeki hazne, yaklaşık 12 m³ su hacmine sahipti. Oadaki parapet ve aralarındaki üç babanın izleri halen mevcut kalker izlerinden çok açık belli olmaktadır. Ana haznenin fazla suyu kenarlardaki yarım daire şeklindeki kanallar aracılığı ile öndeki dikdörtgen orta ve kare yan kanatları olan daldırma havuzlarına akmaktaydı. Daldırma havuzlarının içten içe, doğu kanattaki; 1,9x1,2 cm., ortadaki 1,8x8,6 cm., batı kanattaki ise 1,8x1,2 cm. olup simetrikler. Ana hazne ve daldırma havuzlarının sonradan yapılmış boşaltım delikleri bulunmaktadır. Anıtsal yapının kısa yan doğu duvarlarında 90 cm. batısında 1,25 cm. açıklığı olan iki giriş kapısı bulunmaktadır. Bu mekânlar üçgen şeklinde olup yoğun kalkerleşme görülmektedir. Ana hazneye su, yapının güneyindeki geniş künkler aracılığıyla bileşik kaplar sistemi ile geliyordu. Geç dönemde yapının batısındaki kanaldan akan su *decumanus*un ana kanalına ulaşıyordu. *Nymphaeumun* içinde ve önünde bulunan çok sayıda plastik eserlerle birlikte yapının konstrüksiyonu ile ilgili teklif ve analogi yapılacaktır¹⁰.

1999 yılı kazı çalışmaları, 1998 yılında açılan sondajları genişletmekle başladı. *Nymphaeumun* önünde doğu-batı istikametinde uzanan *decumanusa* yaklaşık doksan derece açı ile forum alanında başlayan, *nymphaeumun* tam karşısında kuzey-güney yönündeki cadde (*cardo*) bulunmaktadır (Resim: 3). EVIII-IX, FVIII-IX ve G VIII-GIX plan karelerinde ortaya çıkarılan *cardo* yaklaşık 35 m. uzunluğunda, yaklaşık 7.50 cm. genişliğinde¹¹ olup *forum* alanı ile *propylon* arasında kalmaktadır. Caddenin kenarlarını sınırlayan eğime göre iki basamaklı kaldırım taşları *decumanusta* olduğu gibi bazalt blok taşlardan oluşmaktadır¹². Bazalt blok taşların üzerinde özellikle batı kanattaki blok taşların üzerinde postament izleri daha iyi izlenebilmektedir. Ancak zamanla caddenin doğusu, Geç Antik ve daha sonra Bizans Döneminde ekonomik zayıflamadan dolayı daraltılmış, mevcut cadde tabanı kullanılarak mekânlar oluşturulmuştur. Mekânı oluşturan bazalt devşirme taşlar, köşeli girinti çıkıntılar yaparak caddeyi boydan boya ikiye bölmektedir. Caddenin doğu kaldırımı ile ortadaki duvarın arasında, farklı boyutlarda mekânlar oluşturulmuştur. Bu mekânların tabanı cadde tabanından dolgu toprak ve taşlarla 15-20 cm. daha yükseltilmiş, böylece doğu kanadının ikinci basamağı, mekânın taban hizasına getirilmiştir¹³. Ancak bu mekânların içinde tabanı oyularak gömülmüş veya aynı zamanda düşünölmüş *pithoslar* yerleştirilmiştir. *Pithoslar*, bugünkü ekim yapılan yüzeye çok yakın olduğundan üst kısımları kırılmıştır. Bunlar, Geç Bizans Döneminde halkın kullandığı basit mekânlar olmalıdır. F plan karesinde etrafı basit taşlarla çevrilmiş bir mezarın olması, Bizans Çağında intra-mural bir gömüyü hatırlatmaktadır. *Decumanusta* olduğu gibi *Cardonun* ortasında veya kenarlarında belirgin bir kanal, henüz saptanamamıştır. Ancak her iki caddenin de ortası hafif bombeli olup, yağmur suları kenarlarda birikmekte, buralardan daha dar kanallarla merkezî kanallara ulaşmaktadır. *Cardonun* 1998 yılında tespit edilen *exedra* tipindeki *nymphaeumun* tam aksına

10 İlin üzeri kısmen geniş sal taşları ile kapatılmış olmalıdır. Bu kanala balık sırtı şeklindeki küçük kanalların yanı sıra güneyinde bulunan *exedra* tipindeki çeşmeden atık su gelmektedir. Kanal doğudan batıya doğru aralıksız cadde boyunca 3,87 m. de 5 cm. eğimi mevcut olup geçiş yapısına gelen su buradan latrinin daha geniş ve derin kanalı ile birleşerek İlyas (İlyas) Çayı'na akmaktadır. Yortanlı Barajı Kazısı'nda ortaya çıkarılan su sistemi ve kanallarla ilgili kazı heyet üyesi Arkeolog Murat S. Dural'ın hazırladığı geniş makale yayın aşamasındadır.

- 10 Paşaköy *nymphaeumu* olarak adlandırdığımız anıtsal yapı ile ilgili daha geniş detaylı bir yayın çalışması ayrıca yapılacaktır.
- 11 *Cardonun* kuzey ucunda cadde genişlik 7.73 cm. (GVIII b5-4), ortasında 7,96 cm. (FVII d5- FIX d1), forumla birleştiği noktada 8,11 cm. (FVIII a5 F IX a1) kadar ulaşmaktadır. *Cardonun* kuzeyden güneye doğru 30 cm. genişlediği görülmüştür.
- 12 Caddenin doğusunu sınırlayan bazalt blokların uzunluğu 36,70 cm. iken batısını sınırlayan bazalt bloklar ancak 29,31 cm. dir. Doğusundaki bazalt blokların ikinci basamağının yükseltisi güney uçta kot 27 iken (21 cm. batısında) kuzey uçta birinci basamakta 19 cm. iken güney uçta 89,710 cm. dir.
- 13 Taban, 36.5x35.5 cm. ölçülerinde tuğlalarla kaplanmıştır. Bazı tuğlaların üzerinde parmak izleri görülmektedir. Yan duvarlar ise iki sıra kırık tuğla ve yassı taşla karışık çok özenli olmayan duvarlarla çevrilmiştir. Üzerinin ise siva ile kaplandığı kısmen korunan sıvalardan anlaşılmaktadır.

denk gelmesi, aynı şehircilik anlayışı ve imar planı içinde uygulanmış olduğunu düşündürmektedir.

Forum alanı, *cardoda* olduğu gibi düzgün sarı blok taşlardan yapılmış olup zamanla çok kullanımdan dolayı yıpranmıştır¹⁴ (Resim: 2). Ayrıca kanalın üzerindeki kapak taşları zamanla çökmüştür. Kanalda kayda değer buluntu tespit edilememiştir. Cadde düz bir platformla sona ermekte, ardından iki sıra basit bir basamakla *propylon*a ulaşılmaktadır. *Cardonun* başlangıç noktasında blok halinde bütün caddeyi doğu-batı doğrultusunda boydan boya sınırlayan 10 cm. yükseklikte bir set sınırlamaktadır. Cadde bu setten itibaren yaklaşık 1 m. sonra köşe yaparak doğu ve batıya açılmaktadır. *Cardonun*, ortasındaki duvarın doğusunda setin üzerine ters oturtulmuş, Roma Dönemine ait kırık bir postament¹⁵ bulunmuştur.

Cardonun başlangıç noktasında, GVIII plan karesinde büyük bir sütun gövdesi, ve üst yapı öğelerinden sima elemanları tespit edilmiştir (Resim: 4). *Propylonun* kuzeyinde kareye yakın bir mekân (4,32 x 5,05 x 5,10 x 4,32) ortaya çıkarılmış olup mekânın batı ve kuzey köşelerinde birer kapı mevcuttur. Kuzey duvarındaki kapı 1,03 cm., batı kapısının genişliği ise 96 cm.dir. Mekânın duvarları düzgün köşeli taşlarla işlenmiş olup güney duvarında kısmen korunan harçla kaplanmış olmalıdır. Boyalı küçük fresk parçalarının bulunması duvarlarda freskin olduğunu göstermektedir. Mekânın ortasında 83,32 cm. kotunda, 16 cm. yüksekliğinde 27 cm. çapında künkler ortaya çıkarılmıştır.

Bu mekânın hemen doğusunda; tonozla örtülü doğu ve batısında; 2,07 cm. uzunluğunda, yaklaşık 60 cm. genişliğinde ve tabandan 49 cm. yüksekliğinde iki seki, kuzeyinde ise kemerli bir girişin olduğu daha küçük bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Doğru ve batıdaki sekinin arasında tabanda mozaik saptanmıştır. Mozaik tabanın üzerinde ise 66 cm. yüksekliğinde, 49 cm. çapında kırık bir dibek taşı bulunmuştur. Kuzeyindeki kapı, 1,03 cm. genişliğinde, 72 cm. kalınlığındadır.

Paşa İlcası'nın karşısında, 295 No.lu parselde, *documanusun* kuzeyinde FX-XI-XII ve GX-XI-XII plan karelerinde, *decumanusa* paralel doğu-batı doğrultuda 16.5 x 7.5 m. ebatlarında dikdörtgen bir yapı ile karşılaşmıştır. Kenarları bazalt, köşeli büyük taşlarla çevrili yapının içi sarı düzgün, çok köşeli blok taşlarla döşenmiştir. Bu taş döşeli taban, ortaya doğru hafif bombelidir¹⁶. Kenarlarda yer yer korunmuş açık bir kanal mevcuttur. Bazalt blokların üzerinde halen korunmuş iki sütun tamburunun yanı sıra 4 x 7 sütun sırasının olduğu sütun tambur izlerinden açıkça belli olmaktadır. Yapının etrafını saran duvarlardan büyük bir olasılıkla bir revakla çevrili olduğu, yani bu dikdörtgen mekânın sütun dizileri ve kanalların varlığı ile dikdörtgen mekânların ortasında bir avlu olduğu düşünülmektedir. Bu anısal avluya giriş doğudandır. Aynı aksta ve kotta avlunun doğusunda da bir başka dikdörtgen temelle karşılaşmıştır. Avlunun batısındaki dikdörtgen uzun mekânların arkasında daha geç dönemde inşa edilmiş iki adet yuvarlak seramik fırını tespit edilmiştir. Bu fırınların iç çapları kuzeybatıdaki 2 m., güneydoğudaki ise 1.90 cm. çapındadır. İçlerinde çok miktarda Geç Antik Çağa ait seramik çürüme ele geçmiştir. Avlunun kuzeyindeki (GX1 a5) mekânların birinde ise çok renkli duvar freskleriyle karşılaşmış, bunlar koruma altına alınmıştır. Avlunun doğusundaki mekânlar arasında geçişler ve su sistemi ve bunların *documanustaki* ana kanalla bağlantıları tam olarak ortaya çıkarılmıştır. FX a5-FX1 a1 açmalarında *documanusun* kuzey sınırını oluşturan bazalt bloklar tespit edilmiş, kuzeyindeki *stoadan* sonra sınırları çok iyi korunmuş dikdörtgen dükkânlar tespit edilmiştir.

1998 yılında tespit edilen FXIII plan karesindeki, Geçiş Yapısı /Kontrol Yapısı bulundu. Olasılıkla kilisenin narteksinden itibaren başlayan kanal, Geçiş Yapısı'na ulaşmakta anısal girişin arkasından güneyden gelen kanallarla birleşerek İlyâ Çayı'na doğru kuzeye daha geniş bir kanalla atık su drene edilmektedir (Resim:).

Decumanusun en batı ucunda bulunan Geçiş Yapısı'na ortasındaki araba tekerlek izlerinin olduğu ana geçiş, kuzey ve güneydeki *stoadlarda* ise simetrik iki dar geçiş

14 Yolun ortasında yaklaşık 190x136 dikdörtgen sarı blok taşlardan oluşmaktadır.

15 Ortasından ikiye ayrılmış postamentin tabanı 66x66 cm. dir.

16 Sütunların oturduğu bazalt blokların kotu 90.750 m., ortadaki bombeli avlunun kotu ise 90.717'dir.

bulunmaktadır. Bu buluntularla yapının araba trafiğine açık olduğu anlaşılmaktadır. Kalıntılardan anıtsal bir giriş olduğu anlaşılmaktadır. Anıtsal girişten sonra dikdörtgen yapıdan kuzeye doğru dönen arabalar, İlyä Çayı üzerindeki Roma köprüsünden Paşa İli-cası Termal'ine ulaşılmaktadır. Anıtsal girişin kuzeyindeki *stoa* üzerinde, 2,7x95 cm. boyutlarında, çatıdan gelen yağmur sularının beslediği kalker izlerinden anlaşılan havuz bulunmaktadır. Yapı içindeki üçlü sütun tamburu ve küçük buluntulardan yapının kut-sal bir işlevi olmalıdır. Ayrıca batıdaki merdivenlerden Geçiş Yapısı'nın ikinci kata sahip olduğu düşünülmektedir. Geçiş Yapısı içinde ele geçirilen anıtsal mermer menüa (yedi kollu şamdan) buluntusu, bu yapının olmasa bile, yerleşme içinde bir sinagog olduğuna dair ipuçları vermektedir. Geçiş Yapısı'nın kuzeyinde Roma köprüsü ile arasında kalan kısımda GXIII a1-a2, b1-b2 açmalarında latrin olabilecek bir kalıntıya rastlanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu kanal daha geniş ve latrin olabilecek plandadır. Kanal içinde yapılan kazılarda restorasyon ekibimizin tümlediği çok sayıda Bizans Çağına ait keramik ortaya çıkarılmıştır. Latrinin batısında GXIII a1-a2 açmalarında ise şarap yapımında kullanılan küvet, küvetten sızan tabana gömülmüş pithos ve küvetin güneyinde üretilen şarabın depolandığı üç adet üst kısmı eksik büyük pithos tespit edilmiştir. Bu açma-daki kalıntılar, Geç Roma Çağından kalmış olup Bizans Döneminde de kullanılmış olmalıdır. FXII d1-e1 açmalarında *stoaya* açılan, Geç Roma Çağına ait, içindeki buluntularla bir kiler saptanmıştır.

742 No.lu Parsel: 1999 kazı sezonunda F VI-F VII, G VI ve GVII plan karelerinde toplam 11 açma açıldı. 295 ve 296 No.lu parsellere oranla yaklaşık 1 m. kot farkı olan arazide, tarla toprağında alüvyon dolgu nedeniyle yaklaşık 40 cm. hiçbir kültür buluntusuna rastlanmadı.

Parselin tam ortasında, GVII ve F VII plan karelerinde yüzeyden 1 m. aşağıda yaklaşık 86,60 kotunda büyük bir yapı kompleksi ile karşılaşmıştır. Yapının üzerinde daha geç döneme tarihlenen düzgün basit taşlarla örülmiş bir taş sırasının sınırladığı basit Bizans mezarları tespit edilmiştir. Bu mezarlardan bazılarında özellikle kadınlara ait olanında Bizans Dönemine ait ölü hediyeleri ile karşılaşmıştır.

GVII a-b açmalarındaki Roma Çağına ait doğu-batı duvarının, GVII a3 açmasında köşe yaparak kuzey-güney doğrultulu bir sokağa açıldığı saptanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu sokak, 5 m.ye yakın genişlikte, yaklaşık 37 m. uzunluğunda olup *documentusla* birleşmektedir (Resim: 6). Sokak tabanı *cardo* ve *documanusta* olduğu gibi büyük sarı sal taşları ile kaplanmıştır. Sokağın batısında devşirme büyük mimarî blok taşları ile karşılaşmıştır. FVII b-c açmaları ile sokağın, kuzeyinde bir meydana açıldığı sanılmaktadır. FVII d3-4 açmalarında *documanustan* sokağa girişte araba tekerlek izlerine rastlanmıştır. *Cardo* ile kuzey-güney doğrultulu sokakla 28 m. genişliğinde 33 m. uzunluğunda bir ada oluşturulmuş olup yerleşmenin *cardo* ile *documanus* arasındaki ilk ada saptanmış oldu. Kuzey-güney doğrultulu sokak, oldukça büyük düzgün yüzeyli taşlarla döşenmiştir. Sokağın doğu ve batı duvarları, sokaktan önce temel kazılarak yapılmış olup, sokak taşları bu düzgün duvarların yanlarında uzunlamasına, ortada ise yatay olarak yerleştirilmiştir. Kanal izine bu yılki çalışmalar sırasında rastlanmamıştır.

Sokağı sınırlayan doğu ve batı duvarlarından GVII- FVII plan karelerindeki yapının batı köşesi, GVII a2 açmasına denk gelmektedir. Yapının doğu-batı doğrultulu duvarında 5 sıra halinde son derece düzgün olan duvar derzleri görülmektedir. Yapının köşe taşları daha büyük ve özenli taşlardan yapılmıştır.

Sokağın batısını sınırlayan duvar da 5-6 taş dizili kübik taşlardan dolgu duvar olup yaklaşık 65-70 cm. kalınlığında, yoldan yaklaşık 1,20 cm. yüksekliğindedir¹⁷. Duvarların sokağa bakan kısımları kübik taşlarla düzgün derz sıraları oldukça belirgin mekanın içine gelen kısımları daha ince sal taşlarının üst üste gelmesinden oluşmuştur. Dıştaki kübik taş sırası ile içteki sal taşlarının arkasında ise küçük dere taşları veya parçalanmış kayra taşları ve harçla dolgu duvar oluşturulmuştur.

17 Bu yükseklikteki duvarlar 1998 yılı azılarında ortaya çıkarılan kilise dışında Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı'nda bulunmuş en sağlam Roma Çağı duvarlardır.

Sokağın batı sınır duvarı, kuzeyde GVII a3 açmasında sokağın batı duvarının önünde iki büyük bosajlı taş tespit edilmiştir. Taşlardan birinin üzerinde üç adet kare sıralı kenet deliği ve bunlarla ilintili kurşun akıtmak için kullanılmış aynı doğrultuda kanallar tespit edildi. Bu taşların altında stratigrafik açıdan yedi ayrı tabaka seçilebilmektedir. Değişik aralıklarla üç ayrı taş ve kiremitli kireç tabakası görülebilmektedir. GVII a3 açmasında sokağın batı duvarında kuzeyde kübik taşlar yerini büyük blok taşlara bırakmakta olup farklı bir duvar örgü sistemi ile karşılaşmıştır.

FVII e3 açmasında sokağı sınırlayan batı duvarının önünde ise aynı 86,65 m. kotta beş adet blok taş tespit edilmiş olup GVII a3 açmasında olduğu gibi daha erken döneme ait olmalıydı. Blok taşlardan biri sarı kireç taşından *antae* başlığı olup düzgün blok taşların arasına yerleştirilmiştir. *Antae* başlığı; 55 cm. uzunluğunda, 66 cm. genişliğinde, 20 cm. yüksekliğindedir. Söz konusu bu blok taşların altında GVII a3 açmasında olduğu gibi aynı stratigrafi izlenebilmektedir¹⁸. Kuzey-güney doğrultulu sokağın doğusundaki duvar ise GVII a2 açmasında köşe yapmaktadır. Köşeden güneye 4,46 cm. bir duvar, 104 cm. bir kapı aralığı ve 1,59 cm. duvar ile açma içinde toplam 7,09 m. uzunluğundadır.

Kuzey-güney doğrultulu sokağın doğusundaki mekân girişinde dik duran değişik kalınlık, genişlik ve yükseklikte dört adet künk *in situ* olarak tespit edilmiştir.

Kuzey güney doğrultulu sokağın köşe yaptığı GVII a2 açmasında, sokağın doğu-batı doğrultusundaki bir başka sokakla birleştiği görülmüştür. Ancak kuzey-güney doğrultusundaki düzgün blok taş sırası burada devam etmemektedir. Yapının kuzey uzun duvarı ve batı kısa duvarının dış yüzeyi kübik taş örgüsü ile yapılmışken, içleri 5-6 cm. kalınlığında 15-20 cm. uzunluğunda kayra taşlarından örgü yapılmıştır.

742 No.lu parselde yapılan kazı sonucunda, toplam 11 açmada Roma ve Bizans seramiği, sikke, cam, kandil, metal eserler ve bir adet yazıtlı adet adak steli bulunmuştur.

740 No.lu Parsel: Bu alanda yapılan 11 açma sonucunda, bugüne kadar bilinmeyen yeni bir yapı tipi ile karşılaşmıştır; kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu dikdörtgen yapı diğer yapılara oranla kısmen biraz yüksek bir konumda inşa edilmiştir.

Yapının kısa kenarı 12.5 m., uzun kenarı 25 m. olup 3 nefli bir kiliseyi andırmaktadır. Yan nefler 1.75 cm., orta ana nef ise 5.04 cm. genişliğindedir. Yan neflerin her ikisinde duvar yüksekliği boyunca dikey kanallar, ana kayada neflerin yönünde yaklaşık 2 m. devam etmektedir. Kuzeydoğudaki nefin başlangıcındaki kanalın girişi dikdörtgen ve çok az korunmuş bir tonozla sahiptir. Güneybatıdaki nefin kanal ağzı ise geç dönemde tuğlayla örülmüş daire şeklindedir. Ortadaki nefin dolgu duvarının içerisinde 2.5 m. derinliğinde, 3 m. uzunluğunda, yaklaşık 3 m. yüksekliğinde bir niş vardır. Duvarlar kenarlarda kübik taşlar ortası ise harçla tutturulmuş küçük dere taşlarından oluşturulmuştur. Orta nefte yapının tabanı 90.20 m., kuzeybatıdaki nefin tabanı 89.97 m., güneydoğudaki nefin tabanı 90.11 m., kuzeybatıdaki kanalın tabanı 88.94 m., güneydoğudaki kanalın tabanı 88.99 m., orta nişin tabanı ise 90.14 m. kotundadır. Yapının etrafında küçük kontrol sondaj kazıları yapılmış ve hiçbir buluntuya rastlanmamıştır.

Kuzeydeki üzeri küçük bir tonozla kaplı kanal içinde yapılan kazı sonucunda kum ve toprak içinde üstte büyük hayvan kemikleri, altta ise anıtsal heykellere ait beyaz mermerden el ve parmak parçaları bulunmuştur. Kanımızca Roma Çağında bina içinde büyük kutsal heykeller sergileniyordu. Bizans Döneminde bu heykeller belki de kireç ihtiyacı için yakılarak yok edilirken eserin küçük parçaları kanallara atıldı.

Yapı kanımızca Ege Bölgesinde çok fazla görülmeyen bir kült yapısı olup Roma Çağında dinsel amaçlarla kullanılıyor olmalıydı. Buluntular, yapının Erken Bizans Döneminde de kullanıldığını göstermektedir. İçindeki heykeltraşlık eserler tahrip edildikten sonra işlevini yitirmiştir (Resim: 7).

Paşa Ilcası'nın yaklaşık 1 km. doğusunda yine baraj göleti altında kalacak, Çeltikçi Köyü sınırları içinde kalan 198 No.lu parsellerde sondaj çalışmaları yapılmıştır.

18 Blok taşlar, yaklaşık 50-85 cm. arasında genişlikleri olan bosajlıdır.

Roma Çağına ait kaplıcanın batısında Çamlık mevkii olarak anılan ve devlet orman sınırları içinde kalan arazinin topografik konumunu ve geçen yüzey araştırmasında antik nekropolün bulunduğunu saptamamız üzerine 4 adet 5x5 m. sondaj çalışmaları yapıldı; Çamlık mevkii olarak bilinen tepenin güneyinde doğu-batı doğrultulu, üzeri harçla kapatılmış, Soma-Bergama arasında su yolu tespit edildi. Yan duvarları sıvalı, üstü ise tonozlu kanal çok iyi izole edilmiştir. Gelecek yıl bu kanal takip edilmek suretiyle, Bergama su yolları ile ilgili çalışmalara yeni bilgiler eklenebilecektir. Çamlık mevkinin eteklerinde 289 No.lu parselde Geç Roma ve Bizans Çağına ait basit ölü hediyesi olmayan gömüler saptandı. Zirvede ise daha özenli Roma Çağına ait mezarların önceki yıllarda açılmak suretiyle soyulmuş olduğu görüldü. Çamlık mevkiinin güneyindeki 292 No.lu parsel içinde yapılan iki sondaj sonucunda, Geç Roma Çağında yerleşimin sınırlarının buralara kadar uzandığı tespit edilmiş oldu. Çamlık mevkiindeki nekropol kazısı ve 292 No.lu parseldeki çalışmalar önümüzdeki yıllarda da devam edecektir.

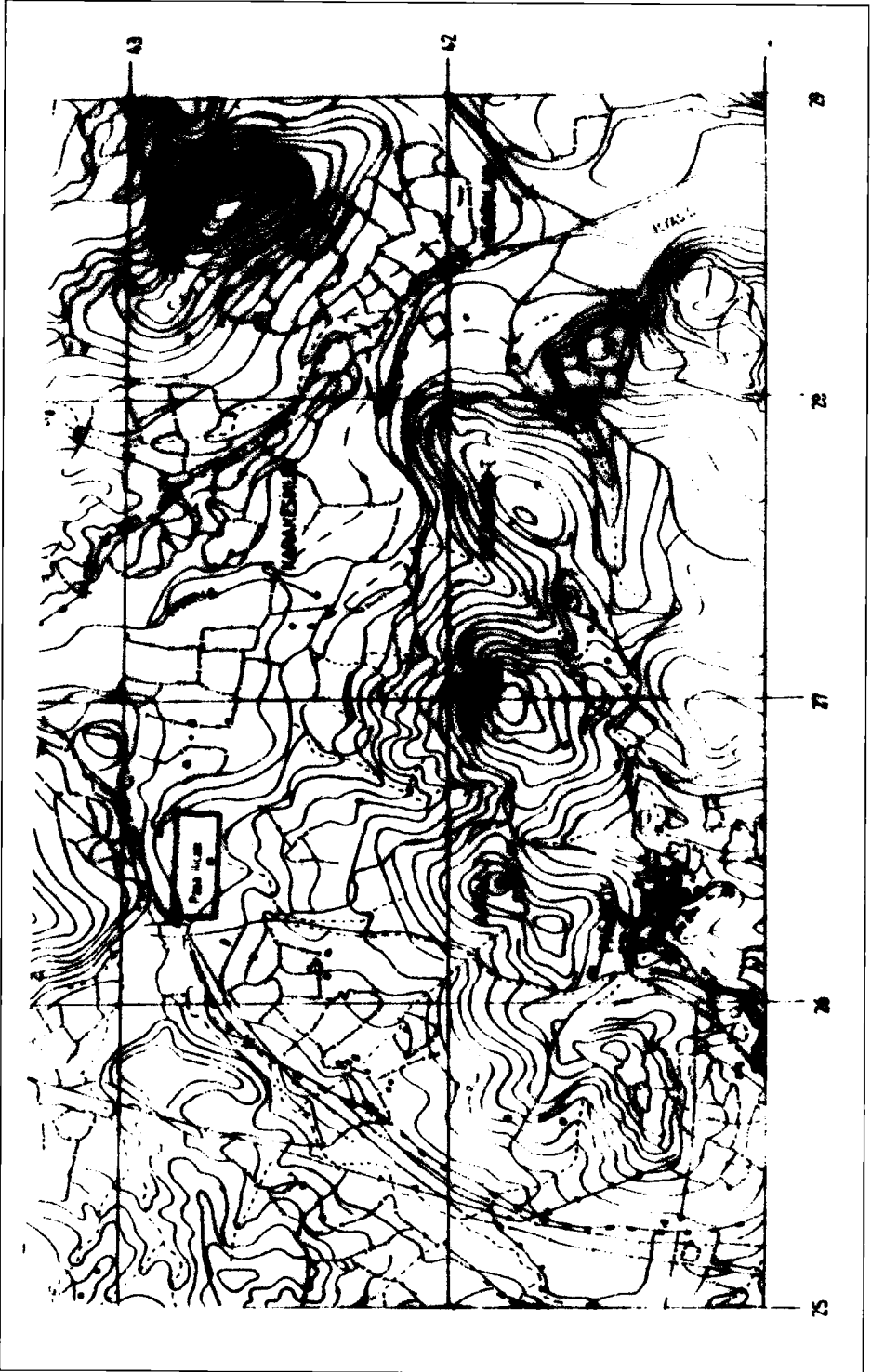
1998 / 99 Yılı Yortanlı Barajı Kurtarma Kazıları'nda toplam; 186 mimari buluntu, 51 heykeltraşlık eser, 462 pişmiş toprak eser, 2019 nümizmatik eser, 544 metal eser, 97 kemik eser, 47 cam eser ele geçirilmiştir¹⁹ (Resim: 8-13).

Kazıda ortaya çıkarılan bütün keramik parçaları, kazı sırasında yıkandı, kot ve konumları yazılarak plastik kutular içinde bilimsel normlara göre arşivlendi. Keramik buluntularını az sayıda Geç Hellenistik Çağa ait diğer buluntularla birlikte, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramiklerin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

1998-99 kazılarında yerleşmenin sınırları ve kimliği kısmen belirlenmiştir. Sıcak su kaynağı nedeniyle Hellenistik Çağda çok küçük bir *kome* görünümünde belki kutsal bir merkez olan yerleşme, Roma Çağında genişleyerek tam anlamıyla orta ölçekte sayfiye yerine / bir kente dönüşmüştür.

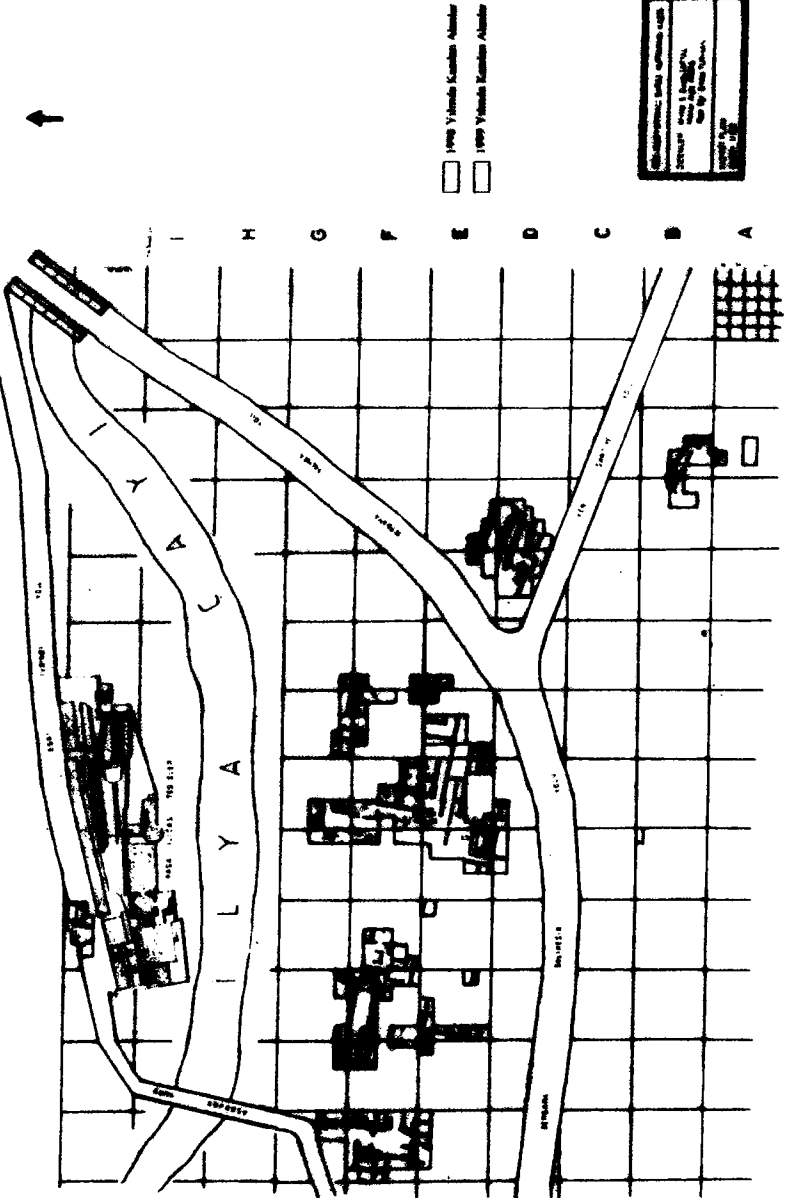
Mimarî, arkeolojik eser ve az da olsa epigrafik buluntulardan; MS II. yüzyılda yaşamış Romalı hatip Hadrianoterai'li (Balıkesir) Aelius Aristides'in (Hioroi Logoi 3-1-6) eserinde sözünü ettiği antik Pergamon'dan 120 stadia uzaklıkta (yaklaşık 25 km.) *Allianoi* antik kentinin Paşa Ilıcasi ve çevresinde iki yıldır kazı yapılan yer olduğunu düşündürmektedir. 1999 yılında zaman darlığı ve yaşanan deprem felaketinden dolayı yapılamayan, ancak önümüzdeki yıl kazı çalışmaları planlanan bazı sondaj çalışmaları ile yerleşmenin kesin kimliği ve sınırları diğer yapıları ile birlikte ortaya çıkarılacaktır.

19 Kazı buluntusu eserlerle ilgili fotoğraf ve çizimler tamamlanmış olup, kazı ekip üyeleri tarafından yakın bir zamanda Bergama Yıllığı'nda yayınlanacaktır.

Çizim 1: Paşa İlicası mevkiinin topografik durumu

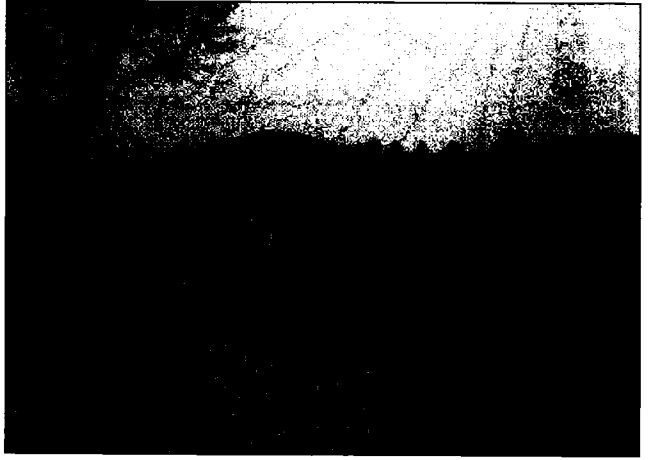
1998-1999 YORTANLI BARAJI KURTARMA KAZISI

Çizim 2: Yortanlı Barajı kurtarma kazısı

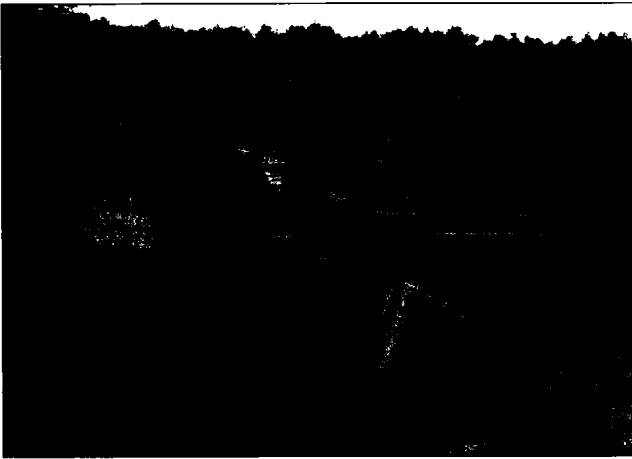
Resim 1: Decumanus'un doğudan genel görünüşü

Resim 2: Paşaköy nympheumu

Resim 3: Cardo, Geç Bizans mekânları ve nympheum

Resim 4: Propylon, Cardo ve nympheum

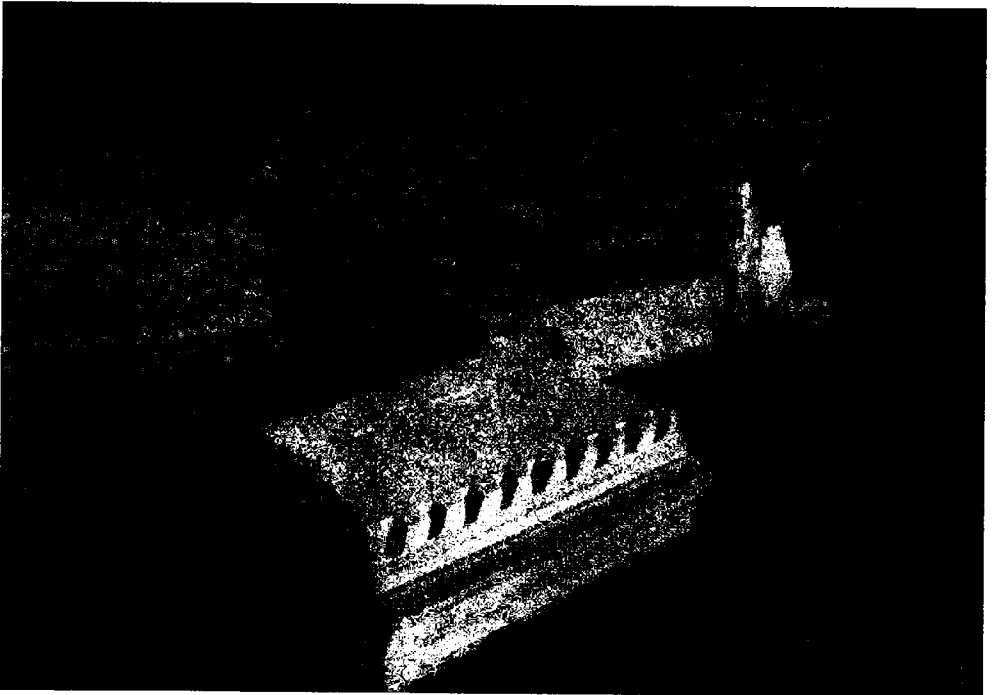
Resim 5: Anıtsal geçiş yapısının batıdan genel görünüşü

Resim 6: Kuzey-güney doğrultulu sokak ve mekânlar

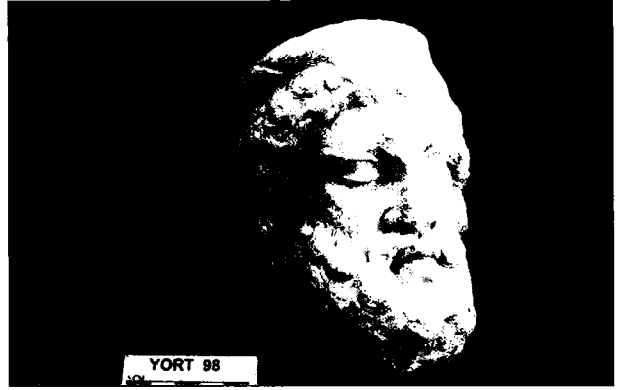
Resim 7: Kült yapısı

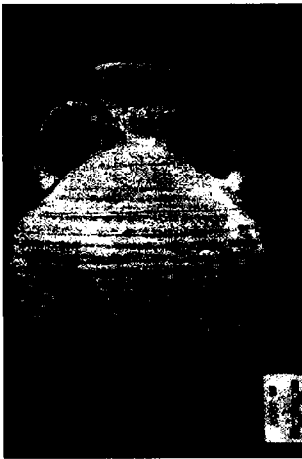
Resim 8: Propylona ait sima parçaları

Resim 9: Nympheumda bulunan kadın başı

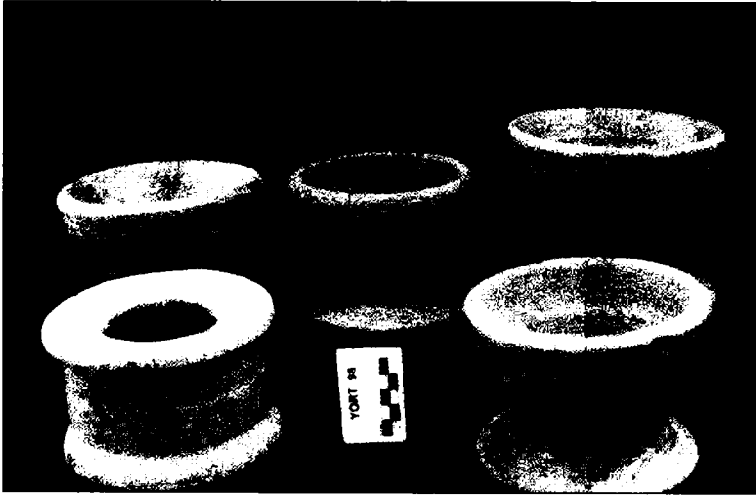

Resim 10: Geçiş yapısında bulunan Asklepios başı

Resim 11: Tümelenen bir amphora

Resim 12: Tümlenen yazıtlı amphora altlıkları

Resim 13: Focas Dönemine ait 10 altın sikke

ÖĞLENARASI VADİSİ KURTARMA KAZISI 1999

M. Fuat ÖZÇATAL*

Bakanlığımız, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 01.06.1999 gün ve 4687 sayılı ruhsatları ile; Bilecik İli, Söğüt İlçesi, Geçitli Köyü (Katlıç), Öğlenarası Vadisi'nde kurtarma kazısı yapılması uygun görülmüştür.

Kazı çalışmaları Söğüt Müze Md. V. İbrahim Ayrancı başkanlığında Söğüt Müze'sinden Araştırmacı H.İbrahim Kara ile birlikte yapılmıştır. 05.10.1999 tarihinde başlanan kazıda az sayıda işçi çalıştırılmıştır. Mimari çizimler Mim. Mh. Çetin Apaydın ve Enver Kırımlı tarafından yapılmıştır. Kazıda çıkan bir kısım eserin fotoğrafları Eskişehir Müzesi'nden Arkeolog M. Dursun Çağlar tarafından çekilmiştir. Özverili çalışmalarından dolayı kendilerine ve her türlü desteklerinden ötürü Söğüt İlçe Kaymakamı Ahmet Mailoğlu'na teşekkür ederiz.

Yukarıda adı geçen yerde kazı çalışması için izin veren ve gerekli ödeneği sağlayan Genel Müdürlüğüme şükranlarımı sunarım.

Geçitli Köyü'nün 200 m. kadar kuzeyinde bulunan vadi¹, Bursa K.T.V.K.K. tarafından 2. Derece Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Genelde bir nekropol alanıdır (Harita: 1).

1999 yılında kazı çalışmalarının yanı sıra önceki yılda da çıkan küçük buluntuların değerlendirilmesi yapılmıştır.

KAZI ÇALIŞMALARI: Vadinin batısındaki Erenler Tepesi eteklerinde, Höyücek sırtlarında (Resim: 1) 1998 yılında kazısına başlanan "Tonozlu Yapı 1" ve Hipoje 2 de yapılmıştır. Ayrıca su yolunun geçeceği kanal üzerinde bir sondaj kazısı yapılmıştır.

TONOZLU MEKÂN (1): Vadinin kuzeybatısında bulunan Erenler Tepesi eteklerinde, Höyücek sırtlarında 1998 yılında bir kısmı temizlenebilen yapının önce ön kısımları temizlenmiştir. Bu kısım tamamen tahrip olmuş durumdadır. Daha sonra yapının korunagelen arka bölümünde yapılmıştır. Beşik tonozlu, tek mekânlı yapının üzeri yassı pembe renkli kalker taşlarla örtülü olarak saptanmıştır. Yassı kalker taşlardan çatı örtüsünün döşenmesinde Horasan harcı kullanılmıştır. Bu tür çatı kiremitleri Anadolu'da bu çağlarda hiç görülmemektedir.

Tonozlu yapı dörtgen kesme taşlardan ve Horasan harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının yaklaşık uzunluğu 6.60 m., genişliği 4.85 m. olup dikdörtgen planlıdır. Girişi doğudan olmalıdır. İç kısmı yine Horasan harcı ile ince sıvalı olup sıva tamamen dökülmüştür. Arka duvar yine aynı özelliklerde olup sonradan yapılmıştır. Mekânın içinde ve arka duvarının önünde 1 m. genişliğinde bir sondaj yapılmıştır. Sondajda toprakla karışık olarak demiroksit tozlarından başka bir buluntuya rastlanmamıştır. Arka duvarın bir bölümü tahrip olmuştur (Çizim: 1).

* M.Fuat ÖZÇATAL, Arkeolog, Müze Müdür V., ESKİŞEHİR/ TÜRKİYE

1 Öğlenarası Vadisi'nin konumu için bkz. 10 Müze Kurtarma Kazıları Semineri , s.59, Ankara 2000.

Öğlenarası Vadisi'nin kuzeyinde Arabın Sırtları'nda Sakarya Nehri'ni geçtikten sonra bir başka tonozlu yapının varlığı görülmüştür. Bu yapı Tonozlu Yapı (I) ile aynı özelliklere sahiptir. Tonozlu Mekân (2) olarak adlandırdığımız bu yapı daha iyi korunmuş durumdadır (Çizim: 2). Bu yapının arka duvarında bir niş bulunmaktadır. Bu nişin daha sonraki çağlarda ocak olarak ısınmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Her iki yapı da mezar olmayıp burasının barınak olarak kullanıldığını düşünüyoruz.

HİPOJE 2: Tonozlu mekânın yaklaşık 20 m. kadar batısında bulunmaktadır. 1998 yılında kazısını yaptığımız ancak, tonozlu çatısının çökmüş olmasından dolayı tavanı temizleyerek girebildiğimiz mezarın bu yıl giriş kısmının kazısı yapılmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda *dromosun* tavanının mermerden diagonal tek bir blokla örtülü olduğu görülmüştür (Resim: 2). Giriş yan yatırılmış bir mezar steli ile kapatılmış açıkta kalan kısımları şekilsiz taşlarla doldurulmuştur (Resim: 3). *Dromosun* yan duvarları prizmatik yekpare blok taşlardan yapılmıştır. Mezar odasına geçişte bir kapı taşı kullanılmıştır (Resim: 4). *Dromosun* uzunluğu 1,40 m., genişliği 1.08 m., yüksekliği 1.00 m. dir. Böylelikle mezarın planı tamamen çıkarılmıştır (Çizim: 3).

Ayrıca D.S.I'nin yapmak istediği su yolunda Belenalan Tepesi eteklerinde yaklaşık 3x3 m. ölçülerinde bir sondaj yapılmıştır. Sondajda tamamı tahrip edilmiş durumda manastır tonozlu olduğunu düşündüğümüz, sadece bir duvarı korunmuş bir mezar odası bulunmuştur. Bulunan mezar odasının uzunluğu 2,20 m., genişliği 1,60 m., yüksekliği 1 m. kadar olmalıydı (Resim: 5).

1999 yılı kazı çalışmaları 19.11.1999 tarihinde sona erdirilmiştir. Ancak, planlanan kazılar yapılamamıştır. Bölgede kaçak kazılar oldukça fazladır. Ayrıca en önemlisi D.S.I 3. Bölge Müdürlüğü'nün yapmak istediği sulama projesi uygulamaya geçirilmeden su kanalının geçeceği yerde önceden, kurtarma kazılarının yapılması gerekmektedir.

BULUNTULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mezar Steli

Hipoje 2'de bulunan mezar stelinin bu mezar odası için yapılmış olduğu kuşkuludur. *Dromosun* girişinin ölçülerine uymamaktadır. Gri damarlı mermerden 86 cm. yüksekliğinde, 56 cm. genişliğinde ve 22 cm. kalınlığındaki mezar steli *dromosun* girişinden küçük olup açıkta kalan kısımlar şekilsiz taştan doldurularak kapatılabilmiştir. Üçgen alınlığın içinde Medusa başı, esas alanda yan yana bir erkek ve bir kadın büstü, kaideleriyle birlikte ve ayrıntılı yapıldığı halde, tepe ve iki yan akroterin hiçbir detayı işlenmemiştir (Resim: 6). Ayrıca Phrygia mezar stellerindeki figürlere göre daha şematiktir. Bu durumda hem Phrygia ve hem de Bithynia bölgesi özellikleri taşımaktadır. Komşu iki bölgenin sanatsal açıdan birbirlerini etkilemesi doğaldır.

Mezar steli Roma Çağına ait olup M.S. II.yüzyıl özelliği göstermektedir².

Küçük Buluntular³

Bu yılın çalışmalarında, 1998 ve 1999 yılı kazı sezonlarında ortaya çıkarılan maden, cam, seramik gibi küçük buluntularla sikkeler kendi grupları içinde değerlendirilmiştir.

Cam buluntular, sağlam ele geçirilen küçük kavanoz ve olasılıkla benzer formda kaplara ait kırık parçalardan oluşmaktadır. Buluntularda camın rengini ve saydamlığını yok edecek derecede bozulmalar vardır. Bu tip kaplar, dışa dönük ağızları, konik gövdeleri ve vurma tabanlarıyla karakteristik biçime sahiptir. Bu tipte kapların benzerleri

2 Şehrazat Karagöz, *Anadolu'dan Mezar Stelleri (Anatolian Steles)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İst.1984; Thomas Drew-Bear, Christine M.Thomas, M.Yıldızlıturan, *Phrygian Votive Steles*, 1999; Sencer Şahin, *Katalog der Antiken Inschriften des Museum von Iznik (Nikaia)*, II, 2. *Inschriften Griechisches stadt aus Kleinasien* Band 10, 2 (1982).

3 Maden ve cam buluntular, Dr.B.Yelda Olcay; Sikkeler, Öğr.Gör.A.Tolga Tek; Seramik buluntular Özlem Vapur tarafından yayına hazırlanmıştır.

Kıbrıs ve Mısır örneklerinde tespit edilebilir. Paralellerinin yardımıyla İ.S.4.yüzyıl tarihini önermek mümkündür⁴ (Resim: 7).

Maden eserler arasında bronzdan strigilis, altın yüzük, bilezik ve küpe gibi takı eşyalarının yanı sıra çan, çivi gibi objeler yer almaktadır (Resim: 8)§. Yüzüklerden ikisi benzer formu yansıtır. Yüzleri yıpranmış, düz ve hafif oval kasnaklıdır. Kasnak kısmı yüzük kaşına doğru genişler. Birinin üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış tam olarak tanımlanamayan çizgiler yer alır. Yayınlarda bu türde yüzüklerin genellikle Geç Roma-Erken Bizans Dönemine tarihlendirildikleri tespit edilebilir⁵.

Yüzükler arasında ilginç bir buluntu demir çerçeveye alınmış akik bir yüzük kaşındır. Demir kısmı tümüyle dağılmış, eliptik yüzük kaşı günümüze gelmiştir. Kaşın üzerinde karşılıklı atlarına binmiş halde Frig başlıklı Dioskurlar resmedilmiştir. Zeus'un oğulları Kastor ve Pollux yıldızları sembolize ederler. Bu nedenle başlarının üzerine birer adet yıldız yapılmıştır (Resim: 9). Eserin işçiliği ve benzer örneklerine dayanarak M.S.3.yüzyılda üretildiği söylenebilir⁶ (Resim: 6) (Açma: 6; Mezar:14).

Maden eserler arasında dikkati çeken bir diğeri küçük bir çandır. Yaklaşık yarım-küre biçimindedir. Üstünde yer alan taşıma halkası yıpranmıştır. Üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış iki sıra şerit yer alır. İç kısmındaki ses veren aksamı korozyon olmuştur. Benzerleri yardımıyla Erken Bizans Dönemine tarihlenebilir⁷.

Kazılarda 11adet kandil bulunmuştur. Kandillerin altısı tüm olup, dördünün *discus*unda ufak kırıklar mevcuttur. Birinin ise sadece *discus* ve omuz kısmı korunmuştur. Ele geçirilen kandillerin tümü kalıp yapımıdır. Bir bölümünün *discus*u kırık olmakla beraber, büyük çoğunluğu bitkisel motiflerden, rozetlerden, figürlerden oluşan bezemelerle süsüdür. Kandillerin bazıları kötü pişimden ve yumuşak bir hamur dokusuna sahip olduklarından üzerlerinde yer alan bezemeler tanımlanamayacak ölçüde silinmiştir (Resim: 10).

Ele geçirilen kandillerin tümü İ.S. 3. yüzyılın 2. yarısı ile İ.S. 5. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Üzerinde at figürünün yer aldığı *discus* ve omuz kısmı korunmuş olan bir örnek, kandil buluntuları arasındaki en erken örnek olup İ.S. 3. yüzyılın 2. yarısı ile 4. yüzyıl ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁸.

Kandiller arasında beş örnek armudî gövde formu, geniş omuzlu, dar *discus*lu, hafif iç bükey dipli ve tümünün kulpu deliksizdir. Bu örneklerin omuz kısmı bezemesiz olmakla beraber, aşınmadan dolayı tam olarak tanımlayamadığımız figürler ve rozetler dar *discus*ları süslemektedir. Bu kandiller paralelleri yardımıyla İ.S. 4. yüzyıl ile 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁹.

Armudî gövde formu merkezi küçük doldurma delikli, iç bükey kaideli, ilmek kulplu ve yükseltilmiş fitil delikli kandiller 4. yüzyılın 2. yarısı ile 5. yüzyıla tarihlediğimiz geç örneklerimiz olup paralelleri, Saraçhane kazısı buluntuları ve British Museum eserleri arasında tespit edilmiştir¹⁰.

Geç Roma Dönemi çark yapımı kandillerin burun ve gövde formlarına benzerlik gösteren ancak kulplu bakımından ayrı olan bezemesiz kandil, form bakımından diğer kandillerimizden farklılık gösterir. Kalıp yapımı paraleline rastlayamadığımız kandil, Geç

4 O. Vessberg, "Roman Glass in Cyprus", *Opuscula Archaeologica* Vol.VII., 1952, 146 ; J.W.Hayes, *Rc and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, 1975, Toronto, 121; *Ancient Glass in the Carnegie Museum of Natural History*, Pittsburg, 1980, 87.

5 J.C.Waldbaum, *Metalwork from Sardis: The Finds Through 1974*, Cambridge, 1983, 129, Kat.No. 814, 816,826, Res. 47 / 814 -816, 48 / 826; D.R.Davidson, *Corinth XI, Minor Objects*, 1952, 237, Kat.No.1860-62, Res.103/1860-62.

6 Dr.Koray Konuk'un bize verdiği bilgilere dayanarak bu tarihlendirme yapılmıştır.

7 Waldbaum, *Metalwork*, 1983, 43, Kat.No.93, Res.8/93.

8 O. Brooner, *Corinth IV. II: Terracotta Lamps*, 1930, Tip XXVIII, 102-114, plate XVII: 1198, 1217; J. Perlzweig, *The Athenian Agora VII: Lamps of The Roman Period*, 1961, plate 20, 921

9 O. Broneer, *Corinth IV. II: Terracotta Lamps*, 1930, Tip XXVIII, 102-104, plate XVII: 1199, 1256, plate XIX : 1290; D. M. Bailey, *A Catalogue of The Lamps in The British Museum III Roman Provincial Lamps*, 1988, plate 97: Q 2992, plate 71: 2603, 2605, plate 70;

10 J. W. Hayes, *Excavations at Saraçhane in Istanbul 2: The Pottery*, 1992, Tip 4, fig 18: 17; D. M. Bailey, *A Catalogue of The Lamps in The British Museum III Roman Provincial Lamps*, 1988, plate 97: Q 3004, Q 3006, Q 3008

Roma Dönemi çark yapımı örnekler ve kazıdaki diğer küçük buluntuların tarihlendirilmeleri dikkate alınarak İ.S. 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir¹¹.

Bu yüzyıllarda pek çok kandilin üretiminde görüldüğü gibi Öğlenarası mevkii nekropol alanında bulunan bazı kandillerin formlarının da oldukça bozuk olduğu dikkat çekmektedir.

Tam paralellerini henüz tespit edemediğimiz seramik kaplardan ikisi tümdür. Gövdenin ortasından ağzın hemen altına bağlanan iki dikey kulpa sahip keskin karınlı, halka dipli seramik kap, üzerinde yer alan yazıtı dolayısıyla özellikle ilgi çekicidir. Tüm olarak ele geçirilen diğer bir seramik kap ağız kenarından gövdenin ortasına bağlanan tek kulplu, yuvarlak gövdeli ve halka diplidir.

Kazı çalışmalarında gövde ve kulplarının büyük kısmı korunmuş olan 4 adet *amphora* bulunmuştur. Depolama ve nakil *amphoralarından* üçü kaideye doğru dar gövdeli, dikey ve yüksek kulpludur. Yivli kulplar ağız kenarını aşmaktadır (Resim: 11). Ege Denizi ve Akdeniz çevresi, Almanya, Britanya ve Güney Rusya'da tespit edilen örnekler bu *amphora* tipinin çok geniş bir dağılım alanı olduğunu göstermektedir¹². *Amphoralardan* biri, diğer üç örneğe benzemekle birlikte şişman ve yuvarlak bir gövde, ağız kenarı, karnın hemen üstünden boynun yukarisına bağlanan kulplarıyla farklılık gösterir. Bu örneğin kulp ve gövde formu bakımından yakın bir benzeri Knossos'ta bulunmuştur¹³. *Amphoralar*, tam paralelleri ile yapılan anoloji sonucunda İ.S. 3. yüzyıl ile 4. yüzyıl arasına tarihlendirilmişlerdir¹⁴.

SİKKELER

Nekropol Buluntuları

Hipoje tarzı mezardan (1 No.lu) iki sikke bulunmuştur. Her iki sikke de M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına aittir.

1- Etütlük No. 6, AE, Ağırlık: 14.6 gr., Çap: 2.7/2.9 cm., Darp yönü: 6, İmp. Antonius Pius (M.S. 138-161) adına Nikaia (İzник) kentinde basılan 4 assaria biriminde sikke. Oldukça aşınmış durumda.

Ön: [AYT KT AI AΔP ANTΩNINO ΣEB], Antonius Pius'un defne çelenkli başı sağa dönük. Solda 0.7-0.6 cm. ölçülerinde eliptik kontürmark içinde Nike figürü sola dönük.

Arka: [NIKAIΩN], İmparator ayakta sola, sağ elinde tuttuğu patera ile solunda yer alan sunağa libasyon yapıyor.

Referans: Kontürmark: Weiser 1983 : 118-127, kontürmark D; Howgego 254. Nikaia baskısı. Weiser ve Howgego bu kontürmarkın M.S. 209 öncesine tarihlendirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Nike figürü, Septimius Severus'un bir zaferine işaret edileceği gibi, şehrin ismine de yapılan bir gönderme olabilir (Howgego 1985 : 152).

2- Etütlük No 5, AE, Ağırlık: 3.5 gr., Çap: 1.9/2.0 cm., Darp Yönü: 6

İmp. Severus Alexander (M.S. 222-235) adına Nikaia (İzник) kentinde basılan 1 assarion biriminde sikke.

Ön: M AY ΣE AΔE - ΞΑΝΔΡΟΥ ΑΥ, Severus Alexander'in drapeli, defne çelenkli büstü sağa dönük.

Arka: [N] - IK - [AI]/ ΩN. Üç adet lejyon standartı, aralarına şehir ismi yatay olarak yerleştirilmiş.

Referans: BMC 102, Weiser 1983 : 213, No. 30, (4.61 gr.), Lindgren 146, 4.20 gr. Söğüt örneği ile aynı kalıptan.

11 D. M. Bailey, *A Catalogue of The Lamps in The British Museum III Roman Provincial Lamps*, 1988, plate 125: Q 3339-3341.

12 D.P.S. Peacock ve D.F. Williams, *Amphorae and The Economy: An Introductory Guide*, 1986, Class 47, 193-195.

13 J.W.Hayes, "The Villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery", *BSA* 78, 97-169, fig. 21: 32.

14 D.P.S. Peacock ve D.F.Williams, *Amphorae and The Economy: An Introductory Guide*, 1986, 194; H.S.Robinson, *Pottery of The Roman Period. Chronology*, 1959, M 237, M 274; K.W.Slane, *Corinth XVIII II: The Sanctuary of Demeter and Kore: The Roman Pottery and Lamps*, 1990, fig 29: 254.

H-1 Mezarından:

3- Env. No.: G.98-26, AE, Ağırlık 6.3 gr., Çap: 2.2/2.3 cm., Darp Yönü: 12.

İmparatoriçe Cornelia Salonina (İmp. Gallienus'un karısı, M.S. 260-268) adına M.S. 256 yılında Nikaia (İznik) kentinde basılan 2 assaria biriminde sikke.

Ön: KOPN CAΛΩNEINA CEB. Salonina'nın drapeli büstü sağa dönük.

Arka: NI – KAIEWN. Korinth düzeninde, postamentli kaideli, 6 sütunlu tapınak cephesi. Tymphanon sade bırakılmış. Tapınak içinde sağ elinde yere dayalı gemi çapası, sol elinde cornucopiae tutan tanrıça Tykhe figürü (Resim: 12).

Referans: Nikaia'daki Valerianus-Gallienus Dönemi sikke basım sistemi Weiser (1983 : 61-106) tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Weiser Salonia'nın bu tarz sikkelerini VIII. darp dönemine koymuştur (Weiser 1983: 80)

Açma 6, Mezar 7'den:

4- Etütlük No. 4, AE, Ağırlık 2.8 gr., Çap: 2.1/2.2 cm., Darp Yönü: 6.

İmp. Maximianus (M.S. 286-305) adına Cyzicus (Erdek) darphanesinde, 4. atölyede, M.S. 295-299 yıllarında basılan sikke.

Ön: IMP C M A MAXIMIANVS PF AVG. Zirhli, şua taçlı büst sağa dönük.

Arka: CONCORDIA MI - LITVM. Darphane işareti KΔ. Askerî kıyafetli imparator ayakta sağa dönük. Solundaki, skeptere dayanmış tanrı Iuppiter'den ufak Viktoria yer almakta.

Ref: RIC VI, 15b.

H-1 Mezarından.

5- Etütlük No. 9, AE, Ağırlık 2.0 gr., Çap: 1.6 cm., Darp Yönü: ?

İmp. Honorius (M.S. 395-423) adına basılmış sikke. Arka yüzü korozyondan bozulmuş.

Ön: [DN HO]NORI - [VS PP AVG], Honorius'un inci diademli, drapeli büstü s.d.

Nekropolden ele geçirilen sikke sayısı oldukça az olmakla beraber, iki konuda bize fikir vermektedir. Bunlardan ilki, Geçitli Köyü civarında bulunan, bu nekropolün ait olduğu antik yerleşimin yoğun bir şekilde Nikaia sikkelerini kullanmasıdır. Bu yerleşim Sangarios (Sakarya) Irmağı üzerinde, Bithynia ile Phrygia Epiktetos bölgelerini birleştiren ana yol hattı üzerinde yer almaktadır. Yakınlardaki en önemli metropol olan Nikaia kentinin sikkelerinin sirkülasyonunun bu bölgede yoğun olması doğaldır, şartırcı değildir.

Sikkelerin gösterdiği ikinci nokta ise, Hıristiyanlığın yayıldığı ve mezarlara hediye koyma geleneğinin terk edildiği M.S. 4 ve 5. yüzyıllarda, bu bölgede hâlâ pagan geleneğinin sürmesidir. Anadolu'nun bazı kesimlerinde mezar hediyeleri adeti zaman zaman M.S. 6. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Örneğin, Denizli Müzesi'nin Lykos Irmağı'nda yaptığı kurtarma kazılarında İustinianus I Dönemine kadar mezar hediyelerinde süreklilik gösteren nekropollere rastlanmıştır (Yıldız 1999 : 247-262). Ancak bu örnekler daha çok ücra kesimlerde yer almaktadır. Sofu Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden Bithynia'da, kırsal kesimde eski geleneğin hâlâ varlığını sürdürebilmesi şartırcıdır.

Kurtarma kazıları sırasında, definenin bulunduğu mıntıkadan bir adet bronz sikke ele geçirilmiştir. Define ile alakalı olmayan bir bulgudur.

6- Etütlük No. 8, AE, Ağırlık 1.6 gr., Çap 1.2/1.3 cm., Darp Yönü 12
İmp Anastasius (M.S. 491-518) adına, Konstantinopolis darphanesi, 4. Atölyede
basılan 5 nummi.

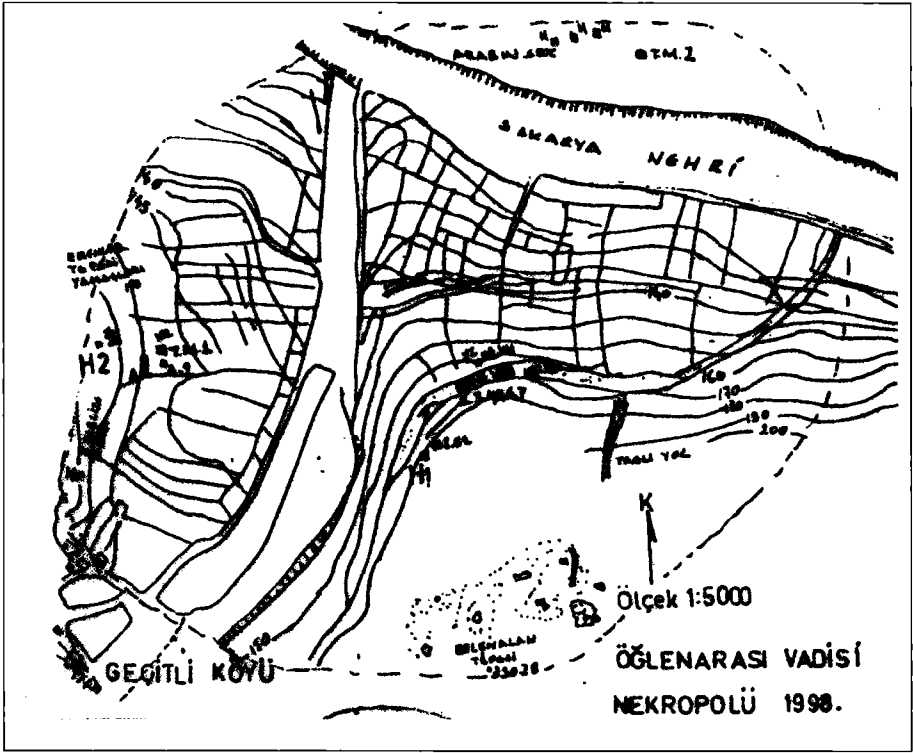
Ön: [DN ANAS PP AVG] Anastaius'un diademli, drapeli büstü sağa dönük.

Arka: E, AΔ+. 5 nummi, yıl 1 (M.S.491), Konstantinopolis darp.

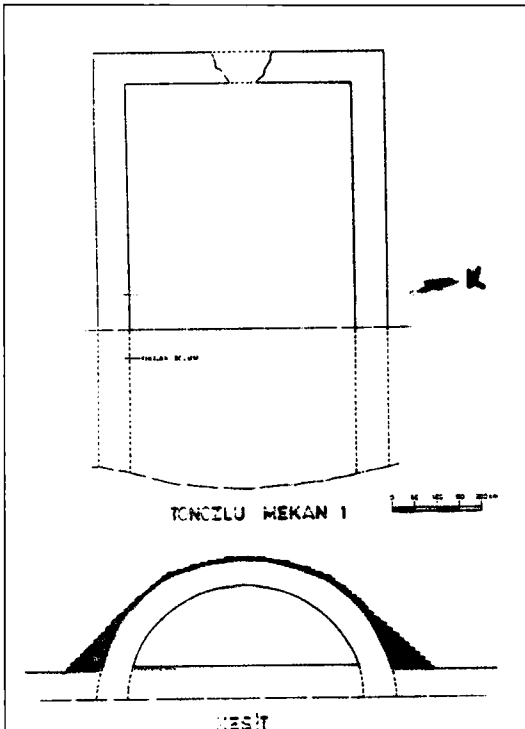
Ref: Ratto 1959 : 20, no 370

BİBLİYOGRAFYA

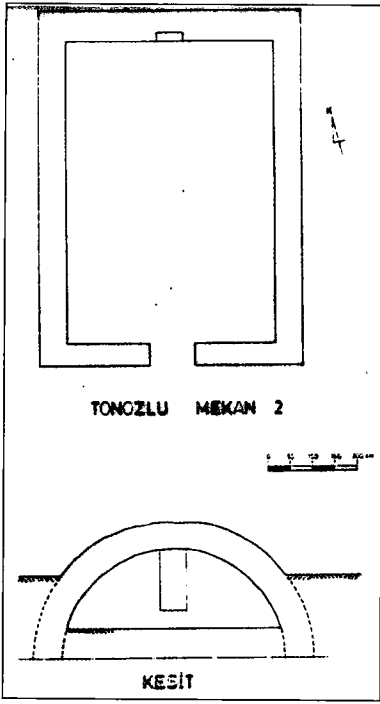
- BMC W. WROTH, *British Museum Catalogue of Greek Coins-Pontus, Paphlagonia, Bithynia, Kingdom of Bosphorus*, Londra, 1896
- Howgego C.HOWGEGO, *Greek Imperial Countermarks*, Lund, 1985.
- Lindgren I H.C.LINDGREN ve F.L.KOVACS, *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and The Levant from The Lindgren Collection*, Oakland, California, 1985.
- Ratto R. RATTO, *Monnaies Byzantines et D'Autres Pays Contemporaines a L'Epoque Byzantine*, Lugano, 1930.
- RIC VI C.V.H. SUTHERLAND ve R.A.G. CARSON, *Roman Imperial Coinage*, Vol. VI., Londra, 1966.
- Yıldız HAŞİM YILDIZ, Denizli Müzesi Müdürlüğü Lycos Vadisi Çalışmaları, IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, sf. 247-262, Ankara 1999.
- Weiser W. WEISER, *Katalog der Bithynischen Münzen der Sammlung des Instituts für Altertumskunde der Universität zu Köln, Band 1, Nikaia*, Sonderreihe Papyrologica Coloniensia Vol. XI, Opladen, 1983.

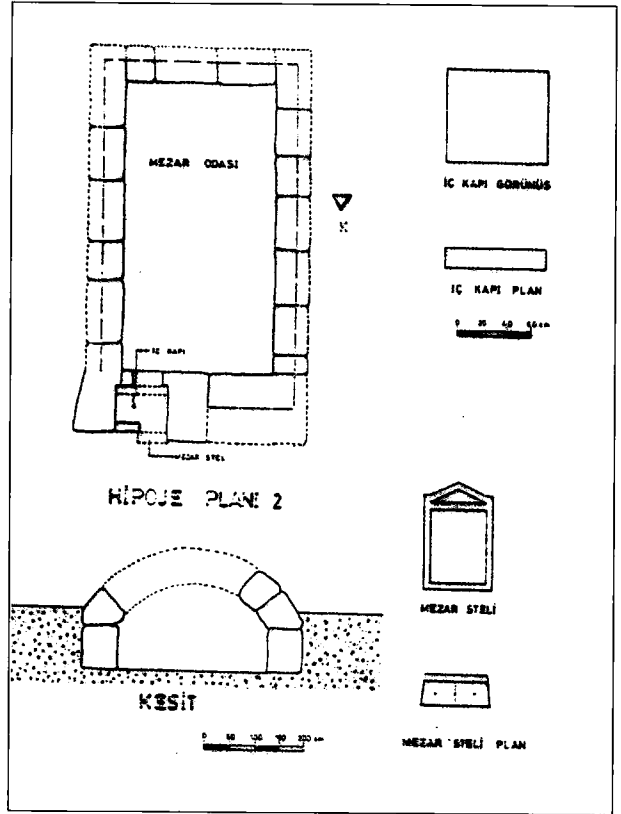
Harita

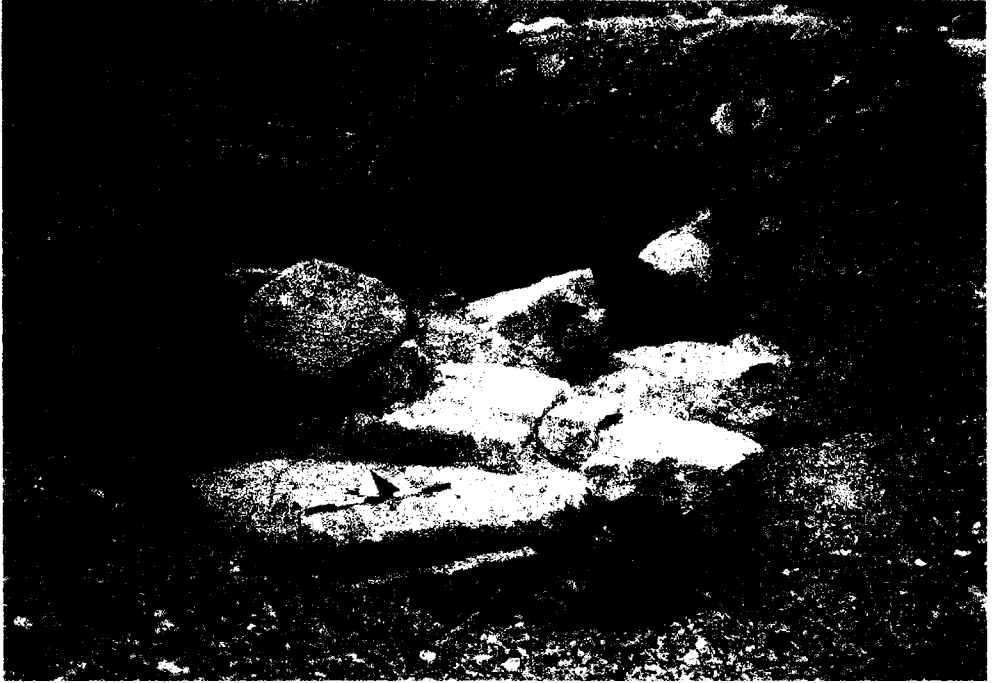
Çizim: 2

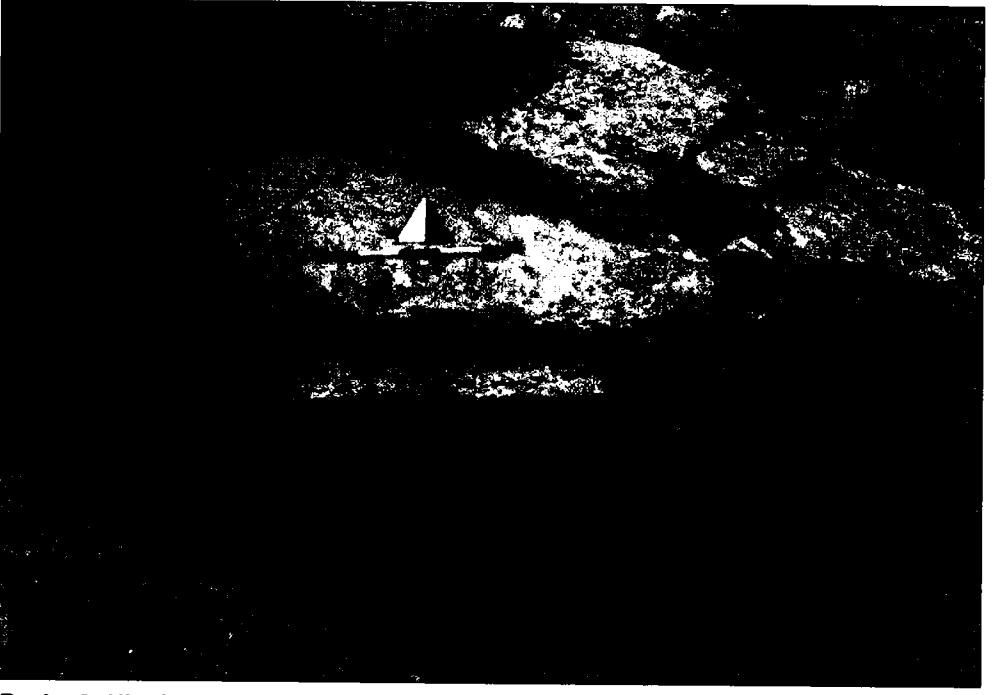
Çizim: 3

Resim 1: Öğlenarası Vadisi'nin genel görünüşü

Resim 2: Hipoje 2'nin dromosunun örtü sistemi

Resim 3: Hipoje 2'nin dromosundaki mezar steli

Resim 4: Hipoje 2'nin dromosunun mezar odasından görünüşü

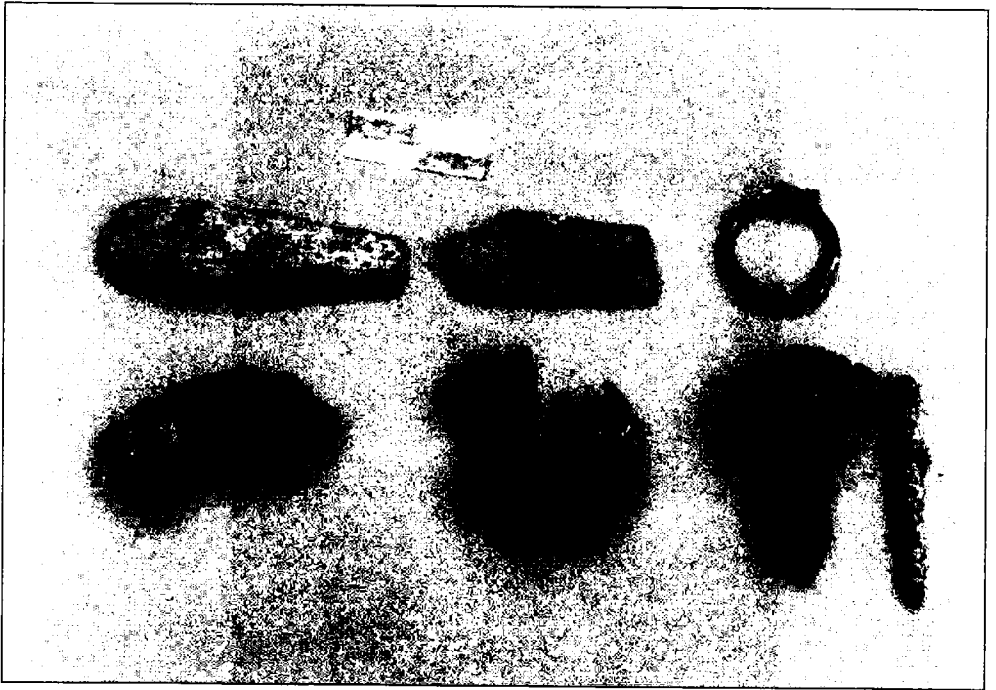
Resim 5: Manastır tonozlu mezar odası

Resim 6: Mezar steli

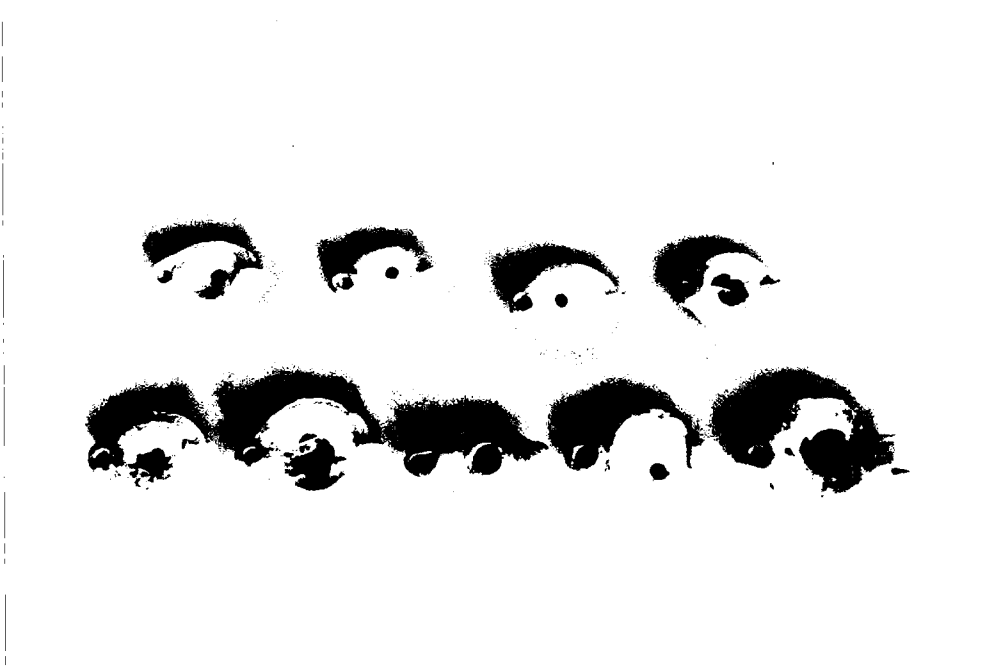
Resim 7: Cam ve pişmiş toprak kaplar

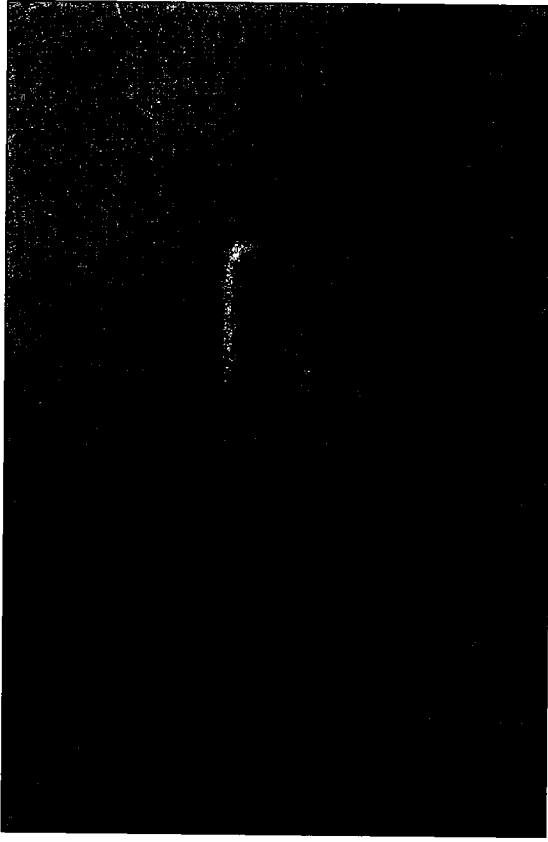
Resim 8: Madeni buluntulardan örnekler

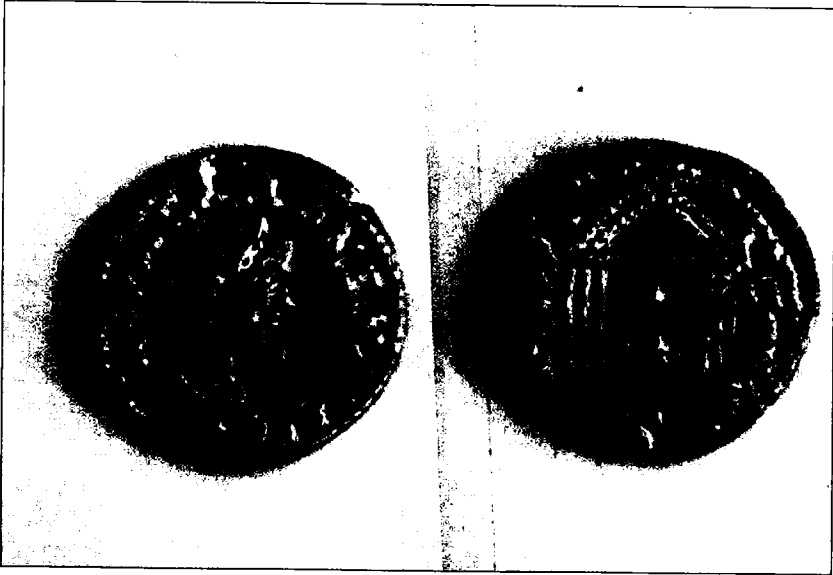
Resim 9: Yüzük kaşı

Resim 10: Kandiller

Resim 11: Amphoralar

Resim 12: Bronz sikke

PİSİDİA ANTİOKHEİA'SI 1999 YILI ÇALIŞMALARI

Mehmet TAŞLIALAN*

Yalvaç Müzesi Müdürlüğü adına Bakanlığımızın izinleri ve malî destekleri, Isparta Valiliği ve Yalvaç Belediyesi'nin maddî ve manevî katkılarıyla 1999 yılında da Antiokheia antik kentindeki temizlik, tespit ve düzenleme çalışmalarına devam edilmiştir.

Bu seneki çalışmalarımızın ağırlık noktasını, kazısı uzun yıllar önce başlayan, ancak ara verilen kentin sur duvarları oluşturmuştur. Bu nedenle, bugüne dek pek yayınlara geçmeyen ve farklı mimarî yapısıyla benzerlerinden ayrılan savunma sistemi üzerinde özellikle durmak istiyoruz.

Bu vesile ile başta Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü Sayın Dr.Alpay Pasinli ve ilgili şubelerde görevli değerli meslektaşlarıma en içten saygılarımı sunarım.

Antik kente birkaç kez gelerek çalışmalarımızı yakından izleyen, bizleri yüreklediren ve çok yönlü destekleri ile çalışmalarımızı kolaylaştıran Sayın Valimiz H.İbrahim Daşöz'e şükranlarımı sunarım.

Isparta DSİ Bölge Müdürü Sayın Murat Tezcan'a, Köy Hizmetleri Bölge Müdürü Sayın Asım Yılmaz'a sağladıkları araç ve gereç katkılarından, Yalvaç Belediye Başkanı Sayın Tekin Bayram'a desteklerinden dolayı yürekten teşekkürlerimi sunarım.

1999 yılı çalışmalarımızda başta Sayın Prof.Dr.Levent Zoroğlu bilimsel yönden, Prof.Dr.Thomas Drew-Bear yazıtların tercümesinde bize katkıda bulunmuşlardır. Kendilerine şükran borçluyuz. Batı Kapısı'ndaki çalışmalarıyla bize yardımcı olan Sayın Dr.Maurice Byrn'a, başlangıcından bitimine dek yoğun çalışmaların başından ayrılmayan Müzemiz Araştırma Görevlisi Burcu Karakurt'a, fotoğraf çekimlerini gerçekleştiren A.Salih Mavi'ye ve sayfa dizaynında bilgisayar desteği ile yardımcı olan Arzu Deniz'e içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

Bu sezonda sur duvarlarında 8 ay süren özverili bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

A-SAVUNMA SİSTEMİ

Antiokheia, Sultan Dağları'nın bir kolu üzerinde, kuzey-güney yönünde uzanan Anthios (Sel) Vadisi'ne hakim bir tepe üzerinde kurulmuştur.

Doğal tepenin deniz seviyesinden yüksekliği 1236 m. olup, batı-doğu doğrultusundaki yükseklik farkı 15-60 m. arasında değişmektedir. Surların çevirdiği alan 46.5 hektardır. Doğu-batı yöndeki uzunluk 785 m., kuzey-güney doğrultudaki uzunluk ise 990 m.dir.

Yaklaşık 120 m. yükseklikteki bu tepenin doğu, güney ve kuzey yamaçları sarp olduğundan kente, ancak batı yönden kolaylıkla ulaşılabilir. Kuzeydeki tatlı yamacı karşılık doğu ve güneydeki derin vadi tepeyi tecrit durumuna getirmiştir. Böylece akropol stratejik yönden önemli bir duruma sahip olmuştur.

* Dr.Mehmet TAŞLIALAN, Yalvaç Müzesi Müdürü, Isparta/TÜRKİYE

Akropol'ün yüzeyi düz olmayıp yer yer tepeler vardır. Yapıların birçoğu bu tepelerin yamaçlarında ve küçük vadiler içinde toplanmıştır.

Antiokeia kenti düzenli bir şehir planına sahip olup her antik şehir gibi bir surla çevrilmişti. Bugün kısmen ayakta olan ve büyük bir bölümünün izleri görülen, ovale yakın surların uzunluğu 2020 m.dir. İzlenemeyen kısımları ile birlikte 3000 m.yi bulmaktadır.

Akropol dışındaki aşağı yukarı 10 km² lik bir alanı kapsayan "polis" kesiminin surlarla çevrili olup olmadığını yeterli araştırma yapılmadan söylemek şimdilik mümkün değildir.

B- YAPILAN ARAŞTIRMA VE KAZILAR

Antiokeia savunmasına ait kalıntılar önce birçok gezginin, sonraları da arkeologların dikkatini çekmiştir.

1826 yılında kenti ziyaret eden Leon de Laborde, izlenimlerinde surların bazı kesimlerinin dörtgen düzgün bloklarla yapıldığı halde, bazı bölümlerinin devşirme malzeme ile yapıldığını ve kaba bir işçilik gösterdiğini ileri sürmektedir¹.

1833 yılında Antiokeia'ya St.Paul Kilisesi'ni aramaya gelen Arundell'e göre, kent surları kuzeybatıda bitmekte, oldukça kayalık ve sarp olan doğu yönde ise tahkimata gerek yoktu².

1913 yılında, W.Ramsay'ın kentin kuzeyindeki kapı çevresinde ve batı yönündeki surların sınırlı bir kesiminde kazı yaptığını biliyoruz³.

1924 yılında W.Ramsay ve D.M.Robinson'un kentin batı yönündeki surun az bir bölümünü ortaya çıkarttıklarını öğreniyoruz⁴.

1982-1983 yıllarında S.Mitchell ve ekibi ile birlikte yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında, kenti tümüyle çeviren surların yerlerinin tespitini yaptık. Anılan ekip tarafından hazırlanan kent planında surların yerleri belirlendi⁵.

1985-1995 yılları arasında, sınırlı imkânlarla şehrin güneyindeki surun bir bölümü ortaya çıkarıldı. Güney kapısının yerini saptadık. Güneydoğudan kuzeydoğuya doğru doğal kayalık üzerinde yer alan surun temel izlerini ve az da olsa korunan duvarın tespitini yaptık.

1996-1998 yılları arasında yürütülen çalışmalarda kuzeydoğu ve kuzeybatı doğrultusundaki duvarın yerleri belirlendi. Yer yer yapılan sondajlarla kuzey kapısının yeri ile duvarın yapısı hakkında bilgi sahibi olduk. Yaptığımız kazılarda özellikle Roma Hamamı yakınındaki duvarın bir bölümünün ortaya çıkmasını sağladık.

1999 yılı çalışmalarında, kentin batı ve güneybatı köşesindeki erken ve geç dönemlerde yapılan surun büyük bir bölümü tarafımızdan kazılarak meydana çıkartıldı.

C-ŞEHİR SURLARI

Kentin Batı Kapısı'ndan itibaren, kuzeybatıya doğru uzanan sur duvarlarının büyük bir bölümü toprak altında kalmakla beraber, belirli yerlerde kısmen korunmuş bir durumda bize kadar gelmiştir (Resim: 1).

Yukarıda belirtilen yöndeki surun seyrini genel plan üzerinde izleyecek olursak, Batı Kapısı'ndan itibaren 200 m.lik duvarın büyük bir kısmının toprak altında olmasına karşın, yer yer geç dönemde yapılan duvar kalıntılarına rastlamaktayız. Buradan itibaren erken dönemde inşa edilen 18.50 m. uzunluğunda ve 1.50 m. kalınlığında, dikdörtgen blok taşlarla yapılmış, günümüze ancak korunan yüksekliği 1.75 m. olan duvarı

1 Laborde, Leon De Voyage II, 113-4.

2 Arundell, F.V.J. *Discoveries in Asia Minor*, London 1833 s. 269.

3 Taşlıalan, M., *Pisidia Antiocheia*, Ankara, 1997, s.9-14.

4 Taşlıalan, M., *Pisidian Antioch (The Journeys of St.Paul to Antioch)*, Ankara, 1997, s.9-14.

5 Mitchell, S.-Waelkens, M., *Pisidian Antioch (The site and its monument)*, London, 1988, p.91-96.

görmekteyiz. Bu duvarın bitiminden itibaren 150 m.lik bölümü kentin batısından geçen yolun altında kaldığı ve ortalama 21 m. aralıklarla dirsek yaptığı, zeminde görülen blok taşlardan anlaşılmalıdır. Sözü edilen bu duvarın yapısına yakından bir göz atacak olursak, duvarın dış yüzünde iri düzgün bloklar, iç yüzde ise gayrimuntazam bloklar harçla birbirine tutturulmuştur. Bu kesimde duvar kalınlığı 4.50 m., kent içine bakan ve korunan yükseklik ise 5.20 m.yi bulmaktadır.

Bu erken dönem duvarının hemen önünde şehrin 25.000 kişilik *stadiumu* yer almaktadır. Stadium ile şehir arasında tünelli bir geçitin varlığına kalıntılar işaret etmektedir. Ancak bugün bu geçit tamamen moloz dolgu ile kapalı bulunmaktadır.

Dirsekli duvarı geçtikten sonra korunan uzunluğu 51 m., mevcut yüksekliği 2.50 m. ve kalınlığı 1.65 m. olan, yükseklikleri ve genişlikleri farklı devşirme malzemeden örülmüş düzgün bir duvarla karşılaşmaktayız (Resim: 2).

Söz konusu sur duvarının bir istilaya karşı (muhtemelen İ.S.III yüzyılda Got'ların akınları olabilir) çok acele olarak, en yakındaki yapıların tahrip edilmesiyle, buradan alınan muhtelif mimarî elemanlar, boğa başlı gırtlı friz blokları, tiyatro oturma yerlerine ait bloklar ve yazıtlı bloklarla yapıldığı net bir biçimde görülmektedir.

Nitekim sur duvarları dışında yer alan nekropolde yaptığımız inceleme sırasında yıkılan bazı *tholos* yapılarının blok taşlarının bu duvarda kullanıldığını tespit ettik. Ayrıca duvarda yer alan yazıtlı bloklardan da Antiokheia'da düzenlenen gladyatör oyunları hakkında bilgi sahibi olduk ve önemli bazı aile isimlerini öğrenme imkânı bulduk.

D- YAZITLAR

Antik Antiokheia şehrinin sur duvarlarında gladyatörler ile ilgili olan 9 adet yazıt bulunmaktadır. Tümü Roma İmparatorluğu Dönemine aittir. Sur duvarlarında yapı malzemesi olarak kullanılmadan önce bu taşlar bir veya belki iki anıtın parçaları idi. Bu anıtların, üzerinde gladyatör oyunları tertipleyen zengin veya önemli isimler ile oyuncuların adları bulunmaktaydı. Aşağıda sunduğumuz yazıtların ilk üçü gladyatör, diğerleri ise düzenleyenleri açıklamaktadır.

1- Yükseklik 38 cm., genişlik 148 cm., harf yüksekliği 12 cm.

ΦΑΜΙΛΙΑΜΟΝ

2- Yükseklik 37 cm., genişlik 137 cm., harf yüksekliği 11-12 cm.

ΟΜΑΧΩΝΠΟΥ (Resim: 3a).

Bu iki taş tek bir yazıtın fragmanlarıdır.

Tercümesi: "Publius....'un gladyatör ekibi....."

3- Yükseklik 32 cm., genişlik 200 cm., harf yüksekliği 12.5-13.5 cm.

ΙΟΝΟΜΑΧΩΝΠΟΥΑΙ (Resim: 3b).

Tercümesi: G(aius) Julius... un ..... gladyatör ekibi....."

4- Yükseklik 35 cm., genişlik 168 cm., harf yüksekliği 11-12 cm.

ΥΓΑΙΟΥΔΥΑΝΔΡΩΝ (Resim: 3c).

Tercümesi: ".....ve Gaius'un oğlu..... belediye başkanları....."

5- Yükseklik 33 cm., genişlik 139 cm, harf yüksekliği 14.5 cm.
ΟΥΔΥΑΝΑΡΩΝ (Resim: 3d).

Tercümesi: "..... belediye başkanları....."

6- Yükseklik 33 cm., genişlik 116 cm., harf yüksekliği 14 cm.
ΚΑΙΚΛΑΥΔΙΑΣ (Resim: 3e).

Tercümesi: ".....ve Claudia'nın ....."

7- Yükseklik 37 cm., genişlik 96 cm., harf yüksekliği 10 cm.
ΑΡΧΙΕΡΕΙΑΣ (Resim: 3f).

Tercümesi: ".....büyük rahibenin....."

8- Yükseklik 30 cm. (sol) 28 (sağ), genişlik 197 cm., harf yüksekliği 13-14 cm.
ΙΑΙΚΟΣΑΥΙΟΥΑΡΧΙ

9- Yükseklik 31.5 (Sol) 33 (sağ) cm., genişlik 120 cm., harf yüksekliği 14 cm.
ΕΠΙΕΑΣ (Resim: 4).

Bu iki taş tek bir yazıtın fragmanları

Tercümesi: ".....büyük rahibe olan eşinin....."

10- V.V.TI.IVLIVS MENOPHIL.
SIBI ET IVLIAE ATTICE UXORI E.
MEGISTE SORORI EIVS ET NAIDI
MATRI EOVM CONLIB ET SVIS

Tercümesi: " Hayatta iken, hayatta olanlara (bu mezarı yaptırdım.) Julius Menophilus kendinin ve eşi Julia Attice ve eşinin kız kardeşi Megiste ve anneleri Nais ve aynı ailenin azatlar (ının hatıralarına bu mezarı yaptırdı)"

Düzgün duvara bitişik, dıştan dışa ölçüleri 3.40 x 5.32 m. olan dikdörtgen plana sahip bir kule yapısını tespit ettik. Kulenin duvar kalınlığı 1.00 m.yi geçmekte ise de alttan itibaren birkaç taş dizisi günümüze ancak ulaşabilmiştir. Ön tarafında alt taş dizilerine kadar tahrip edilmiş olan kulenin sonradan içinin harçlı moloz taşlarla doldurulduğu mevcut kalıntıdan anlaşılmaktadır.

Kulenin bugün ayakta (mevcut yükseklik: 2.25 m.) kısmen kalan her iki yan duvarı devşirme düzgün kesme taşlardan, önde ise mimarî elemanlardan meydana gelmektedir. Alttan itibaren taş sıralarının yükseklikleri; 0.90-0.38 m. ve 0.88 m. olup kalınlıkları 0.30-0.50 m. ve 0.64 m. arasında değişmektedir. Yalnız iç kısımda harçlı küçük taşların kullanılmış olması bu kulenin de bir önceki duvar gibi geç bir dönemde (herhalde İ.S. III yüzyılda) yapılmış olduğuna işaret etmektedir (Resim: 5).

Kuzeybatıya doğru dörtgen kule ile Roma hamamı arasında yaklaşık 150 m. uzunluğunda bir kısmın düz hat şeklinde uzandığı yer yer görülen duvar kalıntılarından

anlaşılmaktadır. Kuzeybatı köşeden itibaren surun geniş açılı bir dirsek meydana getirdiğini, ondan sonra yaklaşık olarak 100 m.lik bir mesafede *palaestraya* kadar muhtemelen yine düz hat şeklinde uzanmakta, bu yapıdan itibaren girintili çıkıntılı bir şekil almak suretiyle anitsal çeşme'nin arkasından kuzeydoğuya doğru uzanmaktadır.

Büyük bir kısmı topraklarla örtülü olan bu kesimin daha önce hamam yapısı ile bağlantılı olduğunu zannetmiştik. Fakat daha sonra yaptığımız incelemelerde kuzeybatı yöndeki surun hamam yapısının yaklaşık 25 m. dışından geçtiğini tespit ettik. Bizanslılar zamanında birçok onarımlar ve değişiklikler geçirmiş olan bu kısmın, aslında ana surla çağdaş olduğu sonucuna vardık. Surun burada dışarıdan geçmesi, bu bölümde korunması gereken anitsal hamamın varlığı ile açıklanabilir.

Kentin kuzeybatı köşesinden itibaren izlenebilen yerlerde dolu duvarlara rastlanmaktadır. Bu kısımda, surun iki yüzü kesme taşlarla örülmüş ve ortası harçlı gayrimuntazam taşlarla doldurulmuştur. Diğer görülebilen yerlerde ise yer yer cephede kesme blok taşlar kullanılmıştır. Arazinin bu yönü eğimli olduğundan mevcut duvarların genişliği 1.50-2.00 m. arasında, bazı yerlerde yaklaşık 1.50 m. yüksekliğe kadar ayakta durmaktadır.

Kuzey yöndeki surun dirsekli olarak mı devam ettiği yoksa dikdörtgen veya yarım yuvarlak kulelerle mi desteklendiğini gerekli kazı yapılmadığından şimdiden kestirmek güçtür.

Kentin kuzeyinden Anthios Vadisi'ne kadar inen sur, yer yer kaybolmakta, kuzeydoğu köşede bir dirsek yaparak Hisar Tepesi yamaçlarına çıkmakta ve yamacı daima sırttan takip ederek zirveye doğru tırmanmaktadır. Bu tırmanmada araziye uyum göstermiş ve stratejik duruma önem verilmiştir. Bu nedenle, duvarlar bazı yerlerde yön değiştirmiş ve yön değiştirme noktalarında dirsek oluşturarak bu noktalar daha da sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır.

Doğu taraftaki şehir surlarına dikkat edildiğinde, bu kısımda surun oturduğu arazinin çok meyilli ve oldukça kayalık olduğu görülmektedir (Resim: 6). Kayalık arazide surlar tamamen doğal kaya üzerine inşa edilmiş, dörtgen blok taşların yanında harçlı moloz taşlar da kullanılmıştır.

Bu kesimdeki surlar takip edildiğinde, duvarların alt sırasının ana kayaya açılmış yuva üzerinde yer aldığını görmekteyiz. Bu duvar kayalık araziden geçen diğer yönlerdeki duvarların temelleri için de geçerlidir.

Arazinin durumu nedeniyle, doğu yöndeki surlar büyük ölçüde tahrip olduğundan savunma amacıyla yapılan kule ve seyirdim yerleri hakkında yeterli bilgi elde etmek mümkün olmamıştır. Bilindiği gibi, surların önemli bir unsuru da kulelerdir. Bunlar sur üzerinde belirli aralıklarla veya surun takip ettiği yolun stratejik önemine göre gereken yerlere inşa edilirdi.

Hisar Tepesi'nin doğu yamacında antik dönemlerde kullanılan taş ocağı bulunmaktadır. Yüzyıllar boyu kullanıldığı anlaşılan bu ocaktan elde edilen blok taşların kentin birçok yapısında kullanıldığı gibi sur duvarlarının inşasında da kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü surlarda kullanılan gri renkli kireç taşları ocaktan çıkarılanlarla aynı özelliğe sahip bulunmaktadır.

Hisar Tepesi'nin en yüksek noktasından güney yöne doğru ayrılan sur duvarları, aralıklı olarak ve sur doğrultusunda devam etmekte, 13 dirsek yaptıktan sonra kaybolmaktadır. Ancak, sur doğrultusunda kaya yüzeyine açılmış duvar temel yuvaları izlenebilmektedir. Buradaki tahribatın büyüklüğünü arazinin eğimine ve tepenin tabanından geçen yola bağlamaktayız.

Surların kayıp olduğu noktadan yaklaşık 25 m. sonra doğal kayalık zeminin kesilerek girişe uygun bir hale getirildiğini görmekteyiz. Buna bağlı olarak tepeye doğru yine kayalık arazinin oldukça dik de olsa düzelterek bu girişe bağlı bir yol yapıldığını kabullenmekteyiz. Çünkü bu yol Anthios Çayı üzerindeki Roma köprüsü (bugün bu köprü'nün sadece ayak izleri seçilebilmektedir.) ile bağlantılı olup buradan 4 km.lik antik bir yolla Gemen Korusu üzerindeki Men Kutsal Alanı'na ulaşmaktaydı. Şehrin ana kapılarının yanı sıra tali kapılarının da olması gerekirdi. Sur kapıları üzerinde aşağıda duracağız.

Güneydoğudan güneybatıya doğru uzanan ve akropolü asıl yerleşme yerinden ayıran surları, topraklar tarafından örtülmüş olan güney kesimini dikkate almazsak kısmen korunmuş durumda bize kadar gelmiştir. Bu surlar bazı yerlerde 4 m.den fazla bir yükseklikte ayakta durmaktadır.

Güneydoğu köşesinden itibaren sur geniş açılı bir dirsek meydana getirmekte, bundan sonra yaklaşık 120 m.lik bir mesafede sadece temel izleri veya bazı duvar blokları göze çarpmaktadır. Burada temel seviyesine kadar ortadan kalkan surların hemen bitiminden itibaren şehrin güney kapısı arasında bir kısmın düz hat şeklinde uzandığını görürüz. Kireç harcı içine yerleştirilmiş moloz taşlar ve eski binalardan alınmış devşirme malzeme (mesela arşitrav ve boğa başlı girlandlı friz blokları, saçaklık parçaları, mezar stelleri gibi) ile yapılmış olan bu duvarın uzunluğu 50 m., kalınlığı 1.50-1.60 m., yüksekliği ise bazı yerlerde 2.00 m.dir. Sur duvarı buradan itibaren kırık hatlar biçiminde toprak altında devam etmektedir. Surun bu kesiminin geç dönemde inşa edildiğine, bağlayıcı madde olarak kireç harcı kullanılmış olması ve devşirme malzemeler işaret etmektedir (Resim: 7).

Surun bu kesiminde yaklaşık 10 m. uzunlukta olan bir temel kalıntısı muhtemelen kentin Güney Kapısı'na ait olmalıdır. Sur dahilinde, birbirine dik olarak doğudan batıya ve kuzeyden güneye uzanan iki ana cadde vardır. İkinci ana cadde olan *Cardo Decumanus*'un kuzey ucunda *nymphaeum* bulunmakta ve buradan başlayan yaklaşık 700 m. uzunluğunda ve 6.00 m. genişliğindeki ana cadde, sözü edilen Güney Kapısı'na ulaşmakta idi .

Yerini belirlemeye çalıştığımız Güney Kapısı'ndan sonra sur duvarlarının yer yer kaybolduğu veya başka bir ifade ile toprak altında kaldığı, ancak güneybatı köşeye yaklaşırken yine belirli bir kısmının iri moloz taşlarla inşa edildiği göze çarpmaktadır.

Güneybatıdan batıya doğru uzanan sur, orijinal yüksekliğini koruyamamakla birlikte, oldukça iyi bir durumda bize kadar gelmiştir. Bu yönde Antiocheia'ya gelenlere görkemli bir görünüm sağlamaktadır.

1999 yılında yaptığımız çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılan bu kesimdeki surun ayrıntısı üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Kentin güneyine bakan, uzunluğu 20 m. olan surun kalınlığı 2.00-1.40 m. yüksekliği ise bazı yerlerde çift sıra 4.00 m.dir. Bu duvarın 14.50 m.lik kısmının geç dönemde yapıldığına mevcut kalıntılar işaret etmektedir. Duvarın doğu ucunda (duvar doğu yönde toprak altında devam etmektedir) surun içine girişi sağlayan talî bir kapı yer almaktadır (Resim: 8). Kapının solunda ve 5.25 m. uzaklıkta iyi durumda bize kadar gelen üzeri tonoz kemerli bir hücre (genişlik 2.90 m, derinlik 1.40 m., mevcut yükseklik 2.00 m.) herhalde bir çeşme idi.

Bugün yarısına kadar toprağa gömülü olan hücrenin üzerini örten yarım yuvarlak tonoz örtüsü, tonoz ayakları ile tonoz alın kemeri 0.30 x 0.30 m. boyutlarında çift sıra tuğladan yapılmıştır.

Bu suretle tanımladığımız hücrenin, 1.00 m. batısında erken döneme ait surun 6.60 m.lik bir kısmı devam etmektedir. Korunan 7 taş sırasının alttan itibaren yükseklikleri 0.55-0.70 m., genişlikleri 2.85-0.28 m. arasında değişmektedir. Duvarda kullanılan dörtgen iri bloklar, dövülmüş tuğla tozu-kireç karışımı bir harçla birbirine tutturulmuştur. Sura bir hareket kazandırmak için yer yer bosaşlı blokların da kullanıldığı görülmektedir.

Bu kesimdeki duvarın önünde 6.90 m. genişlik, 15.50 m. uzunlukta, mevcut yüksekliği 1.00-1.70 m. arasında değişen ve kalınlığı 2.00 m. olan bir çevre duvarı bulunmaktadır. Devşirme malzemenin harçlı olarak inşa edilen duvarın geç dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kemerli kapının önünde, koridor biçiminde (genişlik 1.50 m., uzunluk 5.95 m. ve mevcut yüksekliği 1.50 m.-2.50 m. arasında değişen) üzeri tonoz kemerle örtülü olduğu anlaşılan bir yapı bulunmaktadır.

Yarım yuvarlak tonozla örtülü koridorun her iki yan duvarının temelinde kireç harçlı ve moloz taşla yapılmış yaklaşık 1.00 m. yüksekliğindeki duvar örgüsünün üze-

rinde tuğla duvar (yükseklik 1.25 m.) yer almaktadır. Tonoz örtünün de tuğladan yapıldığını mevcut kalıntılar kanıtlamaktadır.

Bahis konusu koridorun, kemerli kapıyı korumak amacıyla yapıldığı ve Bizans Dönemine ait olduğu akla yakın bir ihtimal olarak gelmektedir.

Güneybatı köşeden Batı Kapısı'na kadar girintili çıkıntılı olarak uzanan bu duvar üzerinde göz geçdirecek olursak, bu kesimdeki surun uzunluğu 125 m., kalınlığı 1.50 m. - 2.00 m., yüksekliği ise 2.50 - 5.00 m. arasında değişmektedir. Taş bloklar bu bölümde düzgün kesilmiş ve birbirine çok iyi uydurulmuş, fakat yüzleri iri noktalı kalem ile traşlanıp bırakılmıştır. Duvarların iki yüzü dikdörtgen biçiminde dar ve geniş taşlarla, dövülmüş tuğla ve kireç harcı kullanılarak örülmüştür. Taşların bazıları yanlamasına konmuş, bir sağlamlık kazandırılmıştır. İçte ve dışta yanlamasına konulan taşlar diğer yüzü yaklaştırmakta ve bir bağlantı sağlamaktadır.

Bu bölümdeki taş sıralarının yüksekliği birbirinden pek farklı olmamakla beraber, her sıradaki yükseklik bu kısımda aynen devam etmektedir. Alttan itibaren taş yükseklikleri 0.74-0.37 m., genişlikleri 0.47-2.46 m., kalınlıkları ise 0.45-1.12 m. arasında değişmektedir.

Duvarda düzenli örgüden sonra genel kısımda orijinal durumun tamamen bozulduğu ve daha geç devirde tuğla duvar yapıldığı görülmektedir.

Güneybatı köşeden 13.60 m. mesafede, kentin dışına açılan ve günümüze iyi durumda ulaşan bir başka kapı bulunmaktadır (Resim: 9). Kemerli kapının solunda ve 7.50 m.lik mesafede düzenli duvarın önünde oldukça geç dönemde yapıldığı anlaşılan dikdörtgen planlı, dıştan dışa ölçüleri 10.50 x 8.20 m. olan, korunan yüksekliği 2.00 m., duvar kalınlığı 0.90-1.50 m. arasında değişen bu mekânın bir kule olarak mı yapıldığı, yoksa farklı bir amaçla mı kullanıldığı tespit edilememiştir.

Enteresan olan husus, bu dörtgen mekânın hemen yanında birbirine bitişik iki yarım kulenin bulunmuş olmasıdır. I No.lu kulenin dış çapı 14.60 m., duvar kalınlığı 1.30 m. ve mevcut yüksekliği 2.75 m.dir. II No.lu kulenin dış çapı 12.70 m., duvar kalınlığı 1.30 m. ve korunan yükseklik 3.20 m.dir. Her iki kulenin temeli bol harçlı moloz taşlardan yapılmış olup, tespit edebildiğimiz temel yüksekliği 1.25 m.dir.

Malzeme ve işçilikleri iki yarım yuvarlak kulede de aynı olup gri renkli kireç taşından yapılmışlardır. Alttan itibaren taş sırası yükseklikleri 0.60, 0.90 ve 0.40 m., genişlikleri farklı blokların şaşırtmalı olarak yerleştirildiği görülmektedir.

Kulelerden hiçbiri eski yüksekliğini koruyamadığından üst yapıları hakkında yeterli bilgiye sahip olamıyoruz. Bununla birlikte, dikdörtgen kulelerin üzerleri herhalde diğer bazı kentlerde olduğu gibi, tahta semerdam şeklinde, yuvarlak kulelerin üzerinde ise konik çatıların bulunduğunu söylemek mümkündür. İşte bu suretle, Anadolu surlarında şimdiye kadar rastlamadığımız birbirine bitişik çift kule planı ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz.

Kulelerin gerek mimarî formu gerekse başvuru ileri inşa tekniği ile yapıldığı dönemde ilk olma özelliğini koruduklarını ileri sürmek fazla hatalı olmayacaktır (Resim: 10).

Kule II'den itibaren 16.50 m.lik bir mesafede duvarın çıkıntılı kısmına kadar düz hat şeklinde uzanmaktadır. Kuleye yakın 3.50 m.lik kısmın düzgün dörtgen büyük bloklarla yapılmış olmasına karşın, diğer kesim harçlı küçük blok taşlarla yapılmıştır. Korunan yükseklik 3.30 m. olup, duvar kalınlığı 1.35 m.dir.

Bundan sonra 3.30 m.lik çıkıntı yapan duvar, Batı Kapısı'na kadar yine düz hat şeklinde 35.00 m.lik bir mesafe boyunca uzanmaktadır. Bu kesimde ilk 3 sırası korunarak gelen duvar, düzgün bir işçiliğe sahip bulunmaktadır. Taş sıralarının alttan itibaren yükseklikleri 0.46, 0.87 ve 0.47 m.dir. Duvar üzerinde mevcut 1.45 m. yükseklikteki kısmının moloz taş örgülü olması, bu ilavenin geç devirde yapıldığını net bir şekilde göstermektedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi araziye uygun olarak çeşitli düzeylerde inşa olunan diğer bir suru, biraz önce tanımladığımız düzgün duvarın önünde bulmaktayız. Güney-kuzey doğrultusunda kırık hatlar şeklinde uzanan duvarın görünen uzunluğu 75.00 m.dir.

Duvarın ortalama yüksekliği 2.00 m., genişliği ise 1.60 m.dir. Devşirme kesme (mimari parçalar, yazıtlar, mezar stelleri gibi) taşların arasına ufak taş-tuğla parçalarının sıkıştırılmış olması, bu sur kesiminin olduğu geç bir döneme ait olduğu konusunda şüpheli birkmamaktadır.

Sözü edilen bu duvarın hemen önünde, yapıldıkları malzeme ve işçiliğinden daha erken döneme ait olduğunu saptadığımız bir başka surla karşılaşıyoruz. Bir nceki surla bağlantılı olan kalın duvar güneybatı köşesinde dik açı yaparak, Batı Kapısı yönüne doğru girintili çıkıntılı olarak uzanmaktadır. Buradaki temel duvarı düz taraflarından yararlanılmak suretiyle, büyüklükleri değişik moloz taşlardan harçlı duvar tarzında örülmüştür. Tespit ettiğimiz temel derinliği 1.80 m.dir. Böyle kalın bir temel üzerine oturan duvar, genişlik ve yükseklikleri farklı iri dörtgen bloklarla yapılmıştır. Taş sırası alttan itibaren, 0.55-1.20 m. arasında değişmekte, duvar kalınlığı ise 1.60 m.dir.

Duvar köşesinden 7.50 m.lik mesafede, bu duvarın önünde üzeri tonozla örtülü 2 mekân bulunmaktadır. Kismen korunan baştaki dikdörtgen meknin, içten içe lleleri 3.80 x 4.35 m. olup, mevcut yüksekliği 2.00 m.yi bulmaktadır.

Tonoz rts yıkılan meknin, kalın duvarları taş-tuğla örgü sırasıyla, tonoz kemer ise tamamen tuğladan yapılmıştır. Her iki yan duvarın içeriye doğru çıkıntı yapması, nde ahşap bir kapının olduğuna işaret etmektedir. Bu meknlerin yapı ve bulunduğu yer itibariyle dkkn olarak kullanıldığını söylemek fazla hatalı olmayacaktır.

Bu dkknlardan itibaren surun 50.00 m.lik kısmı toprak altında devam etmekte, giriş kapısına yakın bir yerde 5.00 m. uzunluğundaki bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Dörtgen blok taşlardan inşa olunan surun ancak iki sırası korunarak günümüze ulaşmıştır. Bu kısımda surun çeşitli yerlerinde yaptığımız sondajlarda temellerin bazı yerlerde olduğu iri bloklarla yapıldığını, çıkıntılı bu temel üzerine geniş ve dar blokların yerleştirildiğini tespit ettik. Buradan Batı Kapısı'na ulaşan 15.00 m.lik bir bölümün toprakla örtülü olduğu görülmektedir. Bu duvarın köşesinden, doğruya doğru 3.50 m.lik mesafede bir kapı yerinin bulunması, ana girişin sonradan yıkılarak, dar bir kapı ile giriş ve çıkışın sağlandığı anlaşılmaktadır.

E- SUR KAPILARI

Antiokheia surlarının, Hellenistik Döneme ait ana ve talf kapılarının yerlerini, yeterince kazısı yapılmadığından kesin olarak tespit edemedik. Ancak ana kapıların, kentin doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde uzanan ana caddelerin batı ve güney uçlarında yer aldığını tahmin etmekteyiz. Nitekim kuzey-güney doğrultusunda uzanan ana caddenin güney bitiminde yaptığımız araştırmada burada muhtemelen tek gözlü bir kapının yerini saptadık.

Biz burada yerlerini tespit ettiğimiz veya ayakta duran kapıları tanıtmaya alışaağız.

BATI KAPISI

Bu kapı üzerinde daha önceki çalışmalarımızda ayrıntılı olarak durduğumuzdan, burada kısa bir bilgi vermekle yetineceğiz.

Kentin en görkemli kapısı, şehrin batısında yer almakta idi. İki kenar ve iki orta *pylonlu* olmak üzere üç açıklıklı geçit şeklinindedir. Tonozları taşıyan ayakların gövde ölçüleri (2.41 x 3.03 m., 2.41 x 2.96 m., 2.41 x 3.03 m.) dir. Ayakların açıklıkları ortada 4.46 m., yanlarda ise 4.28 m.dir. Bu llere göre, kapının 22.90 m. genişliğinde, 3.37 m. derinliğinde ve yüksekliğinin yaklaşık 10.00 m. olduğu hesaplanmaktadır.

Pylonların her iki yanında bitkisel motiflerle süslü plasterlerin yer aldığı anlaşılmaktadır. n cephenin odak noktasını, merkezde yer alan spandrallerde karşılıklı diz çökmüş, flama ve standart taşıyan iki Parthlı kabartması teşkil etmekteydi. Ayrıca her iki yan kemer boşluklarında girland taşıyan Nike ve Genius kabartmaları yer almakta idi.

Batı Kapısı'nın kent dışına bakan kademeli arşitravının genişçe yüzünde bronz harflerle "Gaius Julius Asper Con.212" yazıtı yer almakta idi. Arşitrav üzerinde bulunan uzun frizde hippokampos, Triton, Amazon kalkanı, zırh ve çeşitli silah betimleri bulunmakta idi. Bunun üzerine ise korniş blokları yerleştirilmişti.

Kapının kente bakan yüzünün de süslü olduğu, uzun frizde bitkisel motiflerin yer aldığı bize ulaşan kabartma bloklardan anlaşılmaktadır.

Anıtsal Kapı, gerek yapı formu, gerekse üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre, İ.S. 212 yılında yapılmış olmalıdır. Ancak son yıllarda M.Byrn tarafından yapılan araştırma sonucunda kapının, İmparator Hadrianus Döneminde inşa edildiği ileri sürülmektedir.

GÜNEY KAPISI I

Kentin güneyindeki *Cardo Decumanus*'la bağlantılı olan kapının, mevcut mimari kalıntılardan tek gözlü olduğu anlaşılmaktadır. Kapıdan günümüze çok az mimari parçalar ulaşmıştır.

Yerinde yeterince kazı yapılmadığından, yapısı hakkında detaylı bir bilgi elde edemedik. Kapıya ait az sayıdaki mimari elemanlardan, şehrin kuruluş yıllarına ait olduğu söylenebilir.

GÜNEY KAPISI II

Kentin güneybatısında bulunan çeşmenin 5.25 m. doğusunda yer almaktadır. Kapının iki tarafındaki duvar kenarları muntazam kesilmiş dikdörtgen şekilli küçük yerel kireç taşından *isodomos* tarzında örülmüştür. İki yandaki duvarların üstünü örten tonoz kemeri beşik tonoz biçiminde yapılmıştır. 1.50 m. genişliğindeki kapının, iki yanı 4.46 m. uzunluğunda bol kireç harçlı küçük taşlardan örülmüştür. Beşik tonoz biçimindeki üst örtünün de aynı malzeme ile yapıldığı görülmektedir. Kapının yüksekliği 2.10 m.dir. Döşeme taşları ile kaplanan zemin günümüze iyi durumda ulaşmıştır. Bu dar koridora bağlantılı olarak 6.14 m. uzunluğunda, 2.15 m. genişliğinde ve mevcut yüksekliği 2.45 m. olan daha uzun bir koridorla karşılaşmaktayız.

Koridorun her iki yan duvarı ve bunun üzerine örten beşik tonoz kemer bol kireç harcı kullanılmak suretiyle küçük taşlardan yapılmıştır.

Söz konusu koridor, kendisine dikey uzanan daha geniş bir koridora açılmaktadır. Kentin güneyindeki giriş kapılarından olan bu geçitin Geç Roma Döneminde yapıldığı kullanılan malzeme ve inşa tekniğinden anlaşılmaktadır.

GÜNEYBATI KAPISI

Şehir surunun güneybatı köşesinden 14.50 m. uzaklıkta ve güney yöne bakmaktadır. Kapının iki kenarındaki duvar kenarları muntazam kesilmiş dikdörtgen şekilli yerel kireç taşından *pseudo isodomos* tarzında yapılmıştır. Her iki yandaki duvarların üzerine örten tonoz kemerinin beşik tonoz biçiminde büyük bloklardan yapıldığı göze çarpmaktadır. Tonoz alın kemerinin birbirine geçmeli yapılması dikkat çekicidir.

Sağlam durumda bize kadar gelen kapının genişliği 1.75 m., derinliği 1.93 m., yüksekliği ise 2.50 m.dir.

Kapı, batı-doğu doğrultusunda uzanan uzun bir koridora açılmaktadır. 29.50 m. uzunlukta, 2.05 m. genişlikte ve yaklaşık yüksekliği 3.00 m. olan koridorun her iki yan duvarı ile bunun üzerine örten beşik tonozda küçük taşlar harçla birlikte kullanılmıştır. Tonoz örtüye yakından bakıldığında, duvarların üzerine kireç harcı ve moloz taşlardan ibaret bir çeşit betonun kalıp içine dökülmesi suretiyle elde edilmiş bir beşik tonozun oturtulduğu görülmektedir.

Kapıdan, uzaklığı (sol tarafta) 13.85 m. olan, 2.14 m. genişlikte, 3.00 m. derinlikte ve mevcut yüksekliği 2.50 m. olan derin bir niş yer almaktadır. Her iki yan duvar ile

bunun üzerini örten beşik tonozun ana koridorla iççilik açısından benzer olduğunu aynı malzemenin yapıldığını görmekteyiz.

Söz konusu niş içerisinde, dörtgen iri blok taşlarla yapılmış, temiz bir iççilik gösteren yarım yuvarlak bir duvarla karşılaştık. Düzgün duvarın temeli harçlı moloz taşlardan yapılmış, ilk taş sırası alttan itibaren 0.55 m., 0.95 m., 0.50 m. yükseklikte olup, bunun üzerinde ise tuğla örgü yer almaktadır. Blok taşların genişlikleri 0.80-1.42 m. arasında değişmektedir. Duvar örgüsünde taş sıralarının şaşırtmalı yerleştirildiğini gördük. Görülebilir yükseklik ise 2.40 m.dir.

Yarım yuvarlak duvarı yakından incelediğimizde, burada yukarıda tanımlamaya çalıştığımız bitişik yarım yuvarlak kulelerle aynı malzemenin kullanıldığını ve aynı iççiliği gösterdiğini saptadık. Böylece bu uzun koridorun sonradan yapıldığını ve erken dönem suruna ilave edildiğini doğrulamış olduk. Aslında güneye açılan kapının önünü kapatan tonoz kemerinin yan duvarı da bu görüşümüzü teyid etmektedir.

Uzun koridorun doğu ucu sonradan kapatılmış olup taban temizliği tamamen bitmediğinden, zeminin döşemesi hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamaktadır.

Kente girişi sağlayan bu koridorların geç dönemlerde farklı amaçlarla kullanıldığı anlaşılmakta ise de, bir üst yapıya sağlam bir temel teşkil ettiğini de göz ardı etmememiz gerekir.

KUZEY KAPISI

Kente geçişi temin eden kapı, *palaestra* ile anıtsal çeşme arasında yer almaktadır. Şehrin doğu-batı doğrultusunda uzanan bir cadde ile bağlantılı olduğu anlaşılan kapı, iki tarafındaki suralara bitişik olarak tek açıklıklı geçit şeklinde inşa edilmiştir.

Surun bu kesiminde yaptığımız sondajda geçit genişliğinin 4.50 m. olduğunu tespit ettik. Ne var ki, temel seviyesine kadar sökülmüş olan kapının ele geçirilmiş az sayıda mimarî elemanlarından dolayı yapısı hakkında detaylı bilgi veremiyoruz.

Kente giriş ve çıkışı sağlayan diğer kapıların varlığına inanıyoruz. Ancak bunlar yapılacak kazılar neticesinde ortaya çıkacaktır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız kent surlarında malzeme, duvar örgü sistemi ve planlama açısından farklılıklar görülmektedir. Farklı yapıdaki sur duvarlarını 3 ana grup halinde toplamak mümkündür.

Şehrin ilk kuruluş yıllarına ait Hellenistik çağ surları

Şehrin büyümesi ile inşa olunan Roma Çağına ait surlar

Bizans Dönemine ait daralan surlar

Yapıları ve dönemleri farklı sur duvarları birleşerek şehrin tamamını çevreleyen Antiokheia surlarının bugünkü durumuna 3 inşa aşamasıyla geldiği anlaşılmaktadır.

Batı yöndeki surların şehrin ilk kuruluşu ile ilgili olduğunu söylemiştik. Büyük bir bölümü toprak altında olan ve kısa bir kesimi görülen batı surunun duvar örgüsünde derzler ince yonu olarak belirtilmiş ve orta kısımları bosajlı olarak yapılmış, fazla büyük olmayan dörtgen taş bloklar kullanılmış iki duvar arası moloz taş dolgulu ve atkılı olarak yapılmıştır.

Antiokheia'nın tarihinde iki parlak döneminin olduğunu bulunan yazıtlar doğrulamaktadır. Bunlardan birincisi İmparator Augustus zamanı, ikincisi ise İ.S.III yüzyıl olduğu bilinmektedir. Her iki parlak dönemde de sivil ve dinî yapıların yoğun olarak yapıldıkları kalan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Böylece şehrin bu dönemlerde genişlediğini güneybatıda gördüğümüz surlar işaret etmektedir. Yarım yuvarlak kuleler ihtiva eden sur duvarında kullanılan malzeme ve inşa tekniği bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

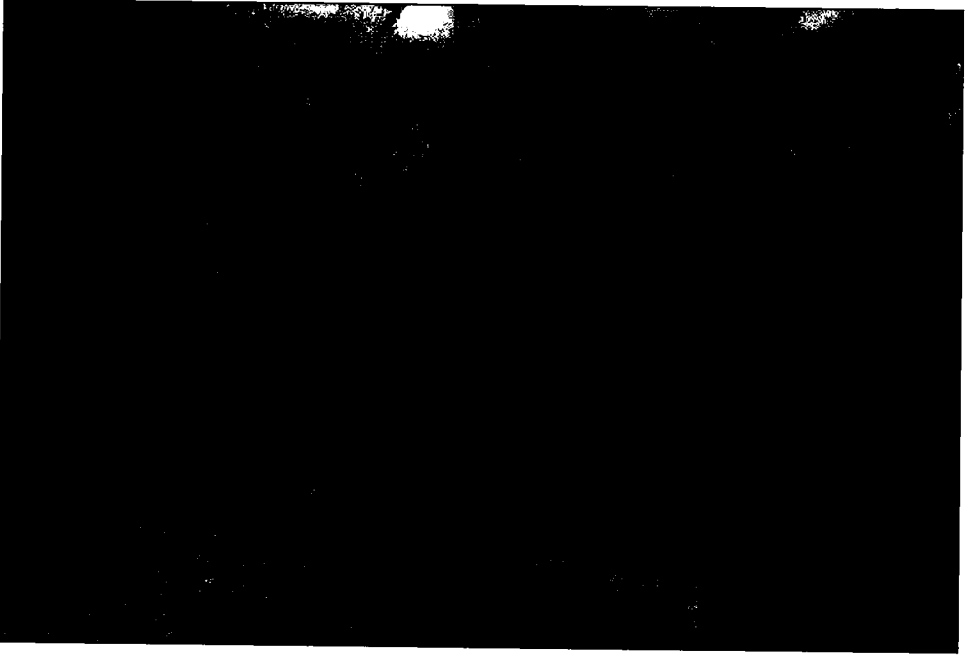
Kentin Bizans Devrinden itibaren yavaş yavaş eski görkemli günlerinin geride kaldığına batı ve güneybatıda gördüğümüz surlar tanıklık etmektedir. Bu dönemde şeh-

re sık sık yapılan istilâlardan (İ.S.III. yüzyılda Gotların, VIII. yüzyılda Arapların yaptığı gibi) korunmak amacıyla, devşirme malzeme ve acele ile yapılan surların sıklığı gözden kaçmamaktadır. Buna bağlı olarak şehrin daraldığını da belirtmemiz gerekir. Hatta 1. Haçlı ordusunun (1097) Antiokheia'ya sığındığı sırada bile kent içindeki bazı yol ve yapıların kapatılarak savunmanın güçlendirildiği dikkatimizi çekmektedir.

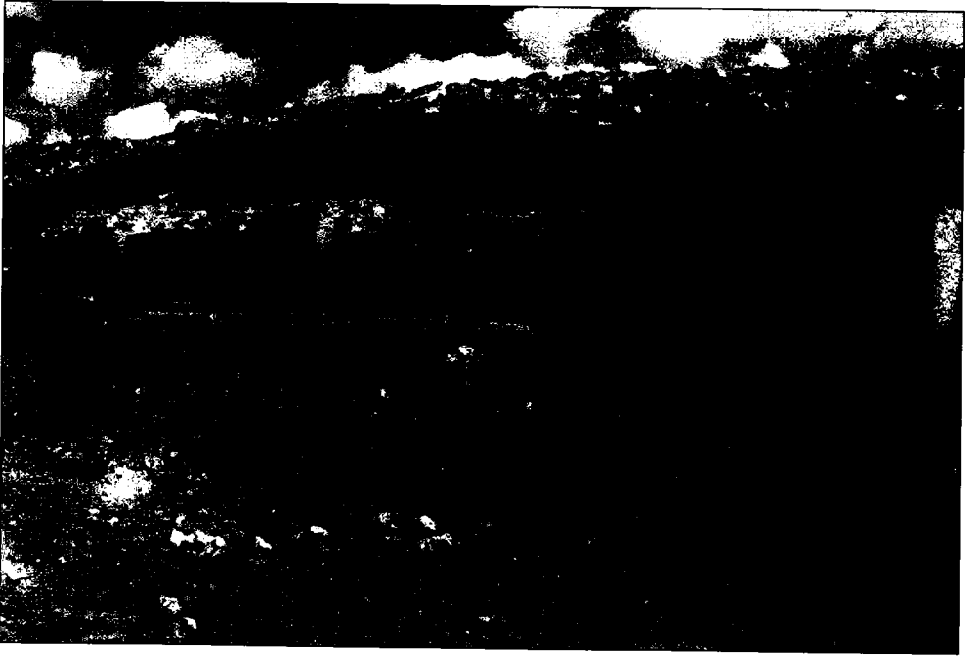
Antiokheia surlarına benzeyen sur duvarlarına, Pisidia bölgesinin şehirlerinden olan Sagalassos, Kremna ve Apollonia antik kentlerinde rastlanmaktadır. Bu sur duvarları arasında mimarî farklılıklar görülmekle beraber kullanılan malzeme ve teknik açıdan yakın benzerlikler görülmektedir.

Antiokheia surunun tarihlenmesi hususunda elimizde hiçbir yazıt bulunmadığı gibi, antik kaynaklarda da bu surdan bahsedilmemektedir.

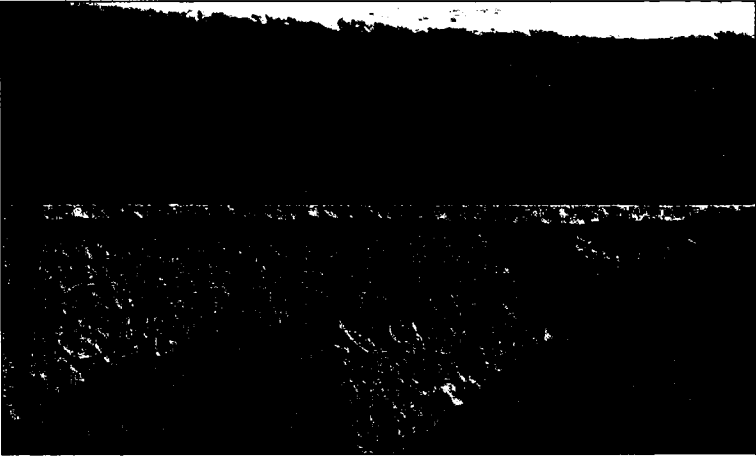
Bu duruma göre, Antiokheia surlarının şehrin kuruluş yıllarında yani Hellenistik Dönemde yapılmaya başlandığı, Roma Devrinde ihtiyaç nedeniyle genişletildiği, Bizans Döneminde ise savunmaya yönelik olarak daralarak yapımına devam edildiğini, X. yüzyıldan itibaren de sur inşasının sona erdiğini söylemek fazla hatalı olmayacaktır.

Resim 1: Batı yönündeki sur duvarından görünüm

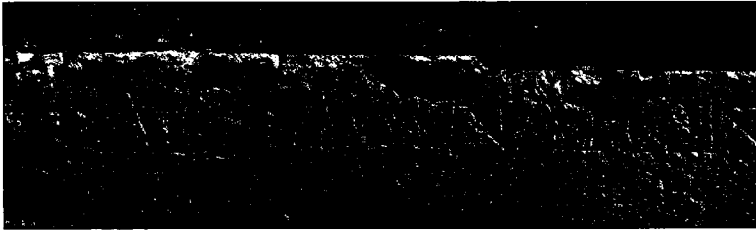
Resim 2: Batı yönündeki sur duvarından görünüm

Resim 3a: Gladyatör ekibine ait yazıt

Resim 3b: Gladyatör ekibine ait yazıt

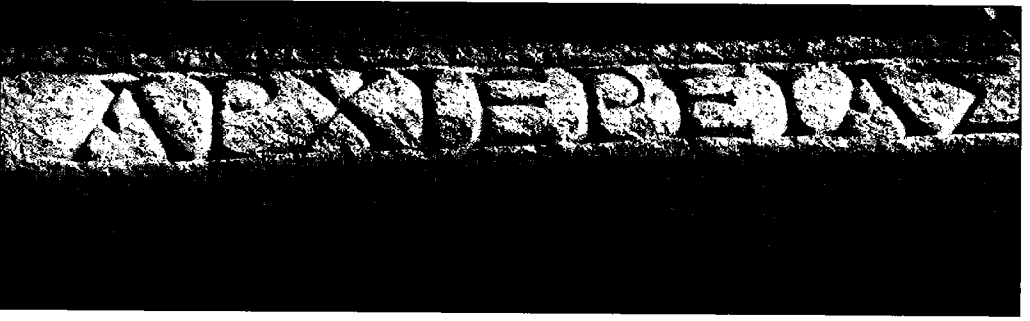
Resim 3c: Belediye başkanları ile ilgili yazıt

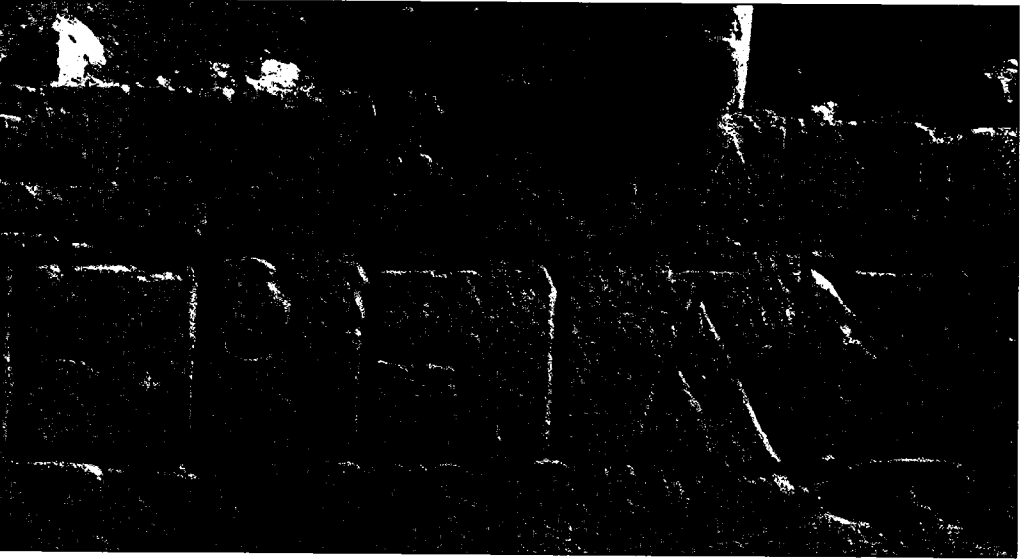
Resim 3d: Belediye başkanları ile ilgili yazıt

Resim 3e: Claudia'ya ait yazıt

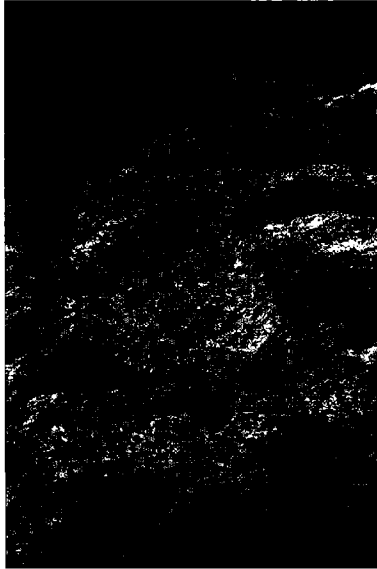
Resim 3f: Büyük rahibeye ait yazıt

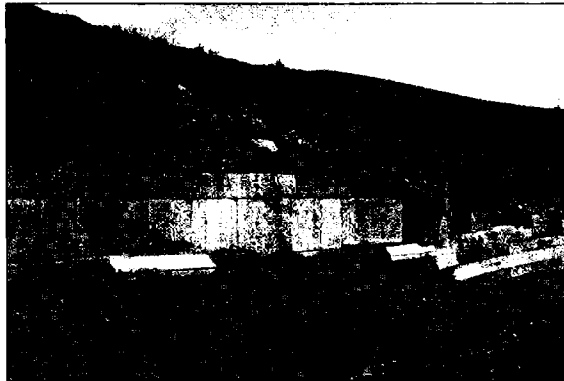
Resim 4: Büyük rahibeye ait yazıt

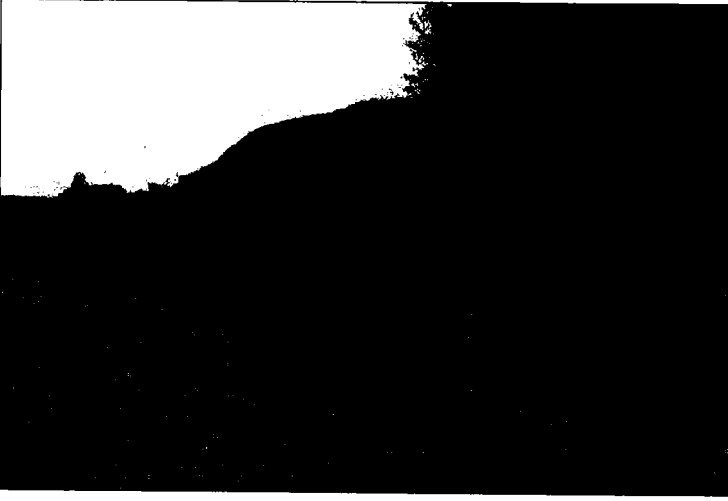
Resim 5: Batı suruna ait dörtgen kule

Resim 6: Doğu yönündeki sur duvarına ait temel yapısı

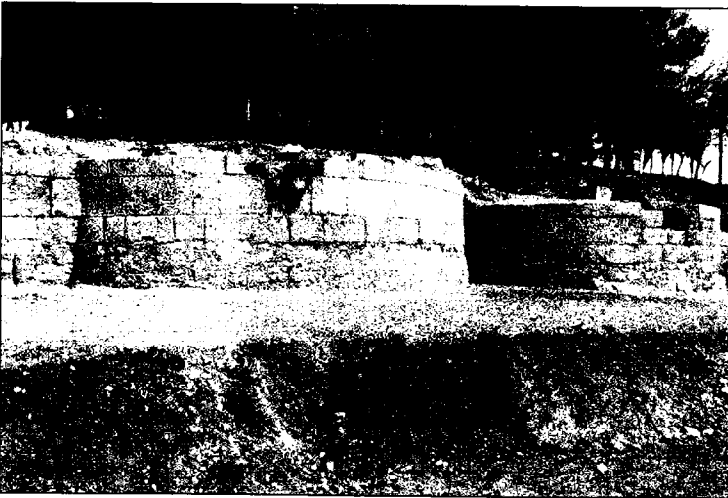
Resim 7: Güneydoğu yönündeki sur duvarı

Resim 8: Güney yönündeki sur duvarı. Kapı-çeşme yapısı

Resim 9: Güneybatı köşesindeki sur duvarı

Resim 10: Batı yönündeki yarım yuvarlak kuleler

KIRANHARMAN “O” TÜMÜLÜSÜ NAKİL ÇALIŞMALARI

İlhan TEMİZSOY*
Vahap KAYA

1954 yılında bir çobanın ihbarını değerlendiren, Gordion kazısı başkanı Prof. Rodney S. Young burada yaptığı incelemelerde, Frig mezarlarından farklı bir mezarla karşılaşır ve kurtarma kazısı yapılmasına karar verir.

1955 yılında gerekli izinleri alarak kazı çalışmalarını başlatan Prof. Rodney Young elde ettiği sonuçları özetle şu şekilde ifade etmektedir; "1954 yılının yazında birkaç çoban, tesadüfen küçük bir tümülüsün altında inşa edilmiş bir mezar bulmuştur (Resim: 1). Bu mezar Sakarya Nehri'nin batı kenarında ve antik Gordion şehrinin 1 mil kadar açığında yer almaktadır. Eğer daha önceki dönemlerde soyulmamış ise mezarın 1954'te soyulduğu açıktır.

Mezar odası, tümülüsün merkezinden biraz daha güneydoğuda ve yaklaşık 5 m. yüksekliğinde ve etrafı torakla örtülüdür (Plan: 1). Mezar yapısı; 2.47x2.48 m. ölçülerinde kare biçimli gömü odası ile bu odanın bir kapı ile bağlandığı 2.47x1.67 m. ölçülerindeki bir ön odadan oluşmaktadır. Ön oda da en dıştaki ön giriş ile bağlantılıdır. Mezar hemen hemen doğu-batı yönlüdür ve girişi doğuya bakmaktadır (Resim: 2).

Mezar yapısı, yumuşak kireç taşından ya da por taşından dikkatle kesilmiş ve düzgün bir şekilde üst üste konmuş bloklardan inşa edilmiştir. Taş sıralarının yüksekliklerinde, ayak ölçü birimi kullanılmıştır. Bu ölçü birimine göre; tabandan itibaren ilk sıra bloklar 16 cm., bunun üstünde, orta sırada 64 cm., daha sonra 32 cm. yüksekliğinde taş sıraları kullanılmıştır. Her iki kapıyı ve kapı lentonlarını oluşturan bloklar renkli taşlardan yapılarak mezar girişlerinde estetik görünüm kazandırılmıştır. Aynı renkli taşlar çatı oluşturmada da kullanılmıştır. Blokların iç yüzeyleri düzgün ve iyi traşlanmış olup değişik kalınlıktadır. Dış yüzeyleri ise tümülüsün toprağı ile kapatıldığından, kabaca şekillendirilmiştir. Mezarın tüm iç yüzeyi 2 mm. kalınlığında beyaz sıva ile sıvanmıştır. Hâlâ duvar yüzeylerinde yer yer sıva parçaları bulunmaktadır.

Duvar 1.82 m. yüksekliğindedir ve tepede kubbemsi bir yapı ile son bulmaktadır. Her iki odanın da tavanı; köşelere doğru diagonal eğimli ve dirsekli, basit piramidal kubbe şeklinde yapılmıştır. Tavanı oluşturan bloklar ilk sırada kare planlı iken, ikinci sıradaki bloklar köşelere verev konmuş ve merkeze doğru çekilmiştir. Blokların bu şekilde yerleştirilmesi ile ilk sıradaki kare plandan sonra, ikinci sırada sekizgen bir plan oluşturulmuştur. Üçüncü sırada ve dördüncü sıralarda tekrarlanan bu tarz ile tavan yükseldikçe, taşlar arasındaki boşluk da küçülmüştür. Beşinci sırada, köşe kemerlerine doğru yerleştirilen dört blokun arasında kalan elmas biçimli boşluğu kapatmak için küçük bir kapak taşı yeterli olmuştur (Resim: 3).

Ana mezar odasının tavanında bulunan kapak taşı yerinden alınmış ve kırılmış olarak bulunmuştur. Bu sebepten mezar daha erken dönemlerde soyulmuş olmalıdır. Çobanların ifadelerine göre içeri girdiklerinde, hiçbir şey bulamamışlardır.

* İlhan TEMİZSOY, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Ankara/TÜRKİYE
Vahap KAYA, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE

Tümülüsün yüzeyinde ve tepeye yakın bir yerde yer alan bir çukur içinde, dağılmış olarak bir lahte ya da bir larnaksa (hediye kutusu) ait olabilecek çok sayıda pişmiş toprak parçaları ele geçirilmiştir. Bu parçaların çoğu bir araya getirilebilmiş ve larnaksı tamamlamak mümkün olmuştur. Yine de ele geçirilemeyen bazı eksik parçaların olduğu yerlerdeki boşluklar alçı ile tamamlanmıştır. Larnaksın uzunluğu; baş kısmından ayak ucuna kadar 1.84 m.dir. Baş kısmı açık olan larnaksın ayak kısmı ile orta kısımlarında şerit biçimli bantlar ile uçtan uca yapılmış bezemeler yer almaktadır (Resim: 4).

Mezarda tarihleme yapılabilecek başka bir buluntu ele geçirilememiştir. Sadece tümülüsün yüzeyinde açılan çukurda ele geçirilen buluntulara göre çukur M.Ö. 1. yüzyılda yapılmıştır. Bu buluntular ışığında tümülüsle ilgili en erken tarih M.Ö. 1. yüzyıl ya da biraz daha öncesidir.

Mezarın ilginç çatı yapısı; Galatların Trakya üzerinden Anadolu'ya geçerken getirdikleri bir yapı tarzıdır. Diğer bir deyişle, bugünkü bilgilerimiz ışığında, M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren, Galat Dönemi ile birlikte Anadolu'da görülmeğe başlamıştır¹.

Hafirin değındiğı gibi, mezar, yapım tarzı dikkate alınarak Galatlara atfedilmektedir. Ankara çevresinde bu tarz yapılmış mezarlar açığa çıkarmıştır ve "Galat mezarı" olarak adlandırılmışlardır. Anlaşıldığı kadarı ile açığa çıkarılan hiçbir mezarda, Galatlara özgü kültürel veriler ele geçirilmemiştir. Hatta Galat kültürünü yansıtacak özgün bir kültür tanımı da yapılamamıştır.

Galatlar'ın Kelt soyundan oldukları, M.Ö.6. yüzyılda ilk defa güney Fransa'da görüldükleri, daha sonra kuzey İtalya, Alp ve Pirene Dağları ile Ren Irmağı arasında kalan ve Belçika'ya kadar uzanan bölge içerisinde yerleştikleri, M.Ö. 278-277 yıllarından itibaren akınlarla, Trakya üzerinden üç kol halinde Anadolu'ya geldikleri ve bu kollarından birisi olan Tektosag'ların Ankara'yı başkent yaparak, Kızılırmak yayı içerisinde yerleştikleri bilinmektedir². Galatların bilinen bu göçleri sırasında birtakım kültürel alışkanlıkları da beraberlerinde getirmiş olmaları doğaldır.

1934 yılında Prof.Dr. Remzi Oğuz Arık tarafından kazısı yapılan, Ankara Kazan İlçesi'ne bağlı Karalar Köyü'ndeki "Karalar T.C" tümülüsünde ele geçirilen Yunanca yazılı kitabe; "Galat kralı Deiotaros Philoromaïos'un oğlu Deiotaros" ifadelerinin okunmasından dolayı, bu tümülüs Galat tümülüsü olarak değerlendirilir. Ancak bu mezar kazısında da, definecilerin dikkatinden kaçmış birkaç küçük buluntunun Galatlara özgü olmadığı anlaşılmıştır³. Yakın benzerleri; Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından kazıları gerçekleştirilen, Ankara, Nallıhan İlçesi, Yukarı Bağdere Köyü Yalacık mevkiinde, Yalacık Tümülüsü ve Kazan-Cimşit tümülüsleri küçük buluntular olarak değil ama mimarî benzerliklerden dolayı Galat tümülüsleri olarak tanımlanır⁴.

Naklini gerçekleştirdiğimiz ve "Galat mezarı" olarak adlandırdığımız mezarın mimarî özellikleri (özellikle çatı yapım tekniğı), yukarıda bahis konusu olan mezarların mimarî tarzına benzerliğinden dolayı Galat mezarları sınıfında değerlendirilmektedir.

1955 yılında kazısı yapıldığında, soyulmuş olmasına karşın, mimari yapısında herhangi bir tahribat olmamıştır (Resim: 5). Ancak günümüze kadar geçen zaman içinde, mezarın her iki oda çatısı ve ön odanın duvar bloklarından bir kısmının hızla yok olduğu görülmüştür (Resim: 6). Çevre köylüler tarafından taşlarının sökülerek götürüldüğü ifade edilen mezarın, yerleşim yerine uzak olması, korunmasını güçleştirmiştir. Anadolu'da belli bir dönemin mimarî özelliğini taşıyan bu mezarı acilen koruma altına alarak, köklü bir çözüm getirmek gerekiyordu. Bu düşünceden hareketle Ankara, Polatlı İlçesi, Kıranharman Köyü sınırları içerisinde yer alan "O" tümülüsünün, Godion Müzesi bahçesine taşınarak yeniden yapılandırılması planlandı ve bu doğrultuda ilgili makamlardan gerekli izinler alınarak, nakil çalışmalarına başlandı.

1 Young, R.S., 1956."The Campaign of 1955 Gordion. Preliminary Report", *American Journal of Archaeology*, Vol.60, s.252.

2 Fernant, Lequenne. *Galatlar*

3 Akurgal, Ekrem. *Anadolu Uygarlıkları* s.508-509

4 Mermerci, D., Yağcı, R., *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yılığı* 1989, s.101-104

Nakil çalışmalarımıza öncelikle mezar çevresini temizlemekle başladık. Daha sonra, mezar içinin temizlenmesi ve mezar odalarını oluşturan blokların dış yüzeylerinin, açığa çıkarılması gerçekleştirildikten sonra, odaların duvarlarını oluşturan bloklar tek tek ölçülerek, belli bir sistem doğrultusunda numaralanıp rölöve çizimleri yapıldı.

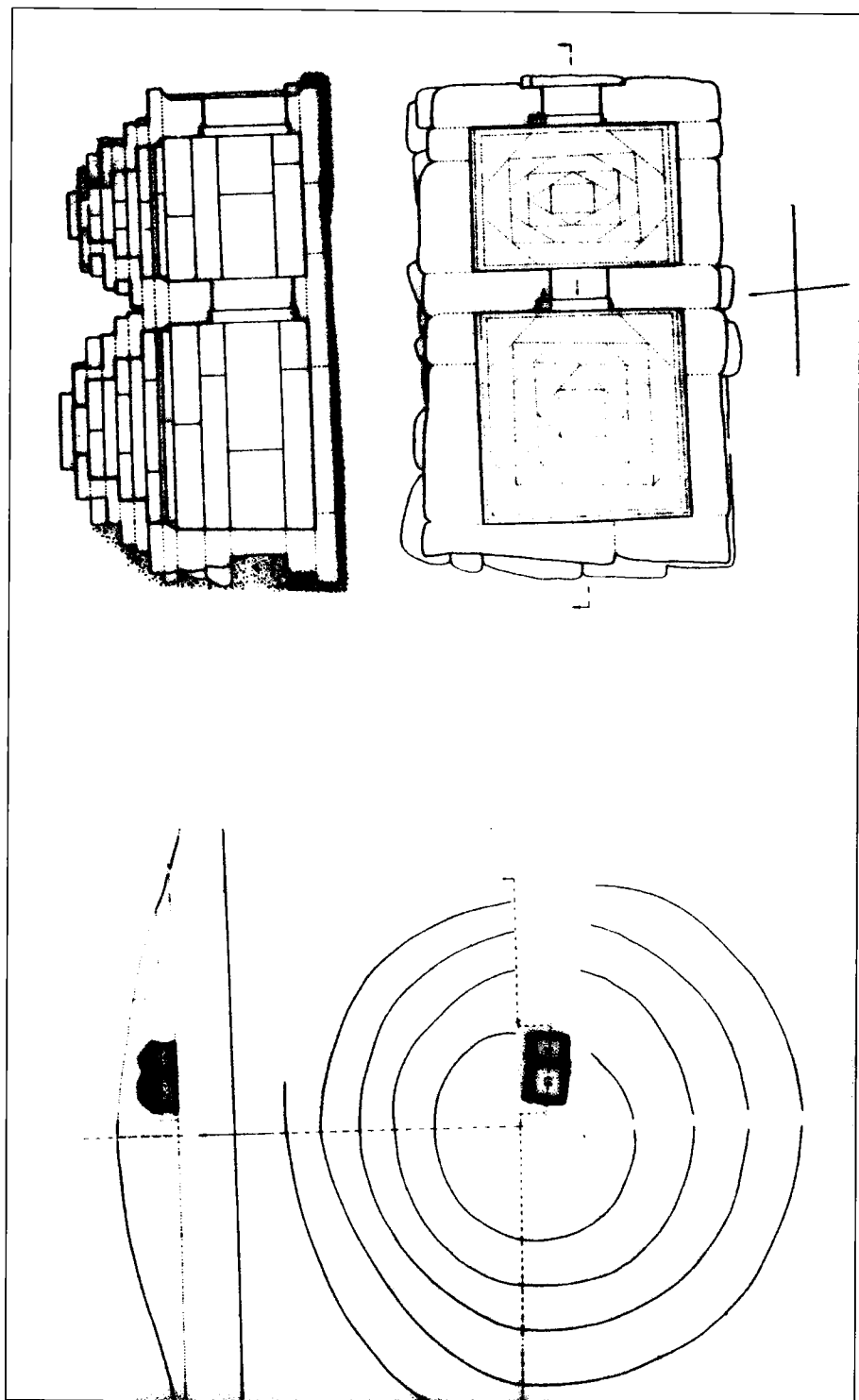
Polatlı Belediyesi'nden⁵ temin edilen iş makinası ile düzgün şekilde bloklar alındı ve römorglar yardımıyla bloklar Gordion Müzesi bahçesine taşındı. Yeniden monte etme çalışmalarını kolaylaştırmak ve sıra birliğini korumak için taşınan her blok alındığı düzen içinde müze bahçesine yayıldı (Resim: 7).

Müze bahçesinde yeniden monte edilecek alan hazırlandıktan sonra, mezar tabanı orijinaline uygun şekilde, önceden hazırladığımız plan doğrultusunda yerleştirildi. Gene planlar rehberliğinde, mezarı oluşturan bloklar numara sırasına göre, monte edilerek, mezar kompleksini yeniden yapılandırma işlemleri tamamlanmıştır (Resim: 8). Uygun bir çatı ile yarı kapalı görünüm kazandırılan tümülüsün çevre düzenlemesi yapılarak, bundan sonra tahrip edilmesi önlenmiştir (Resim: 9).

Kıranharman "O" tümülüsü nakil çalışmaları ve yeniden montaj çalışmaları; Müze Müdürü İlhan Temizsoy'un başkanlığında, Arkeolog Vahap Kaya, restoratörler; Abdurrahim Çulha, Cemal Uzundağ, Rıfat Çelik, Mithat Bozkurt ve Şöfor Ziya Akkaşoğlu'ndan oluşan ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

---

5 Polatlı Belediye Başkanı'nın, çalışmalarımıza göstermiş olduğu yakın ilgiden ve iş makinesi vererek çalışmalarımızda büyük kolaylık sağlayan katkılarından dolayı, çok teşekkür ederiz. Fotoğraf ve dia çekimleri için müzemiz fotoğrafçısı Hüseyin Şen'e teşekkür ederiz.

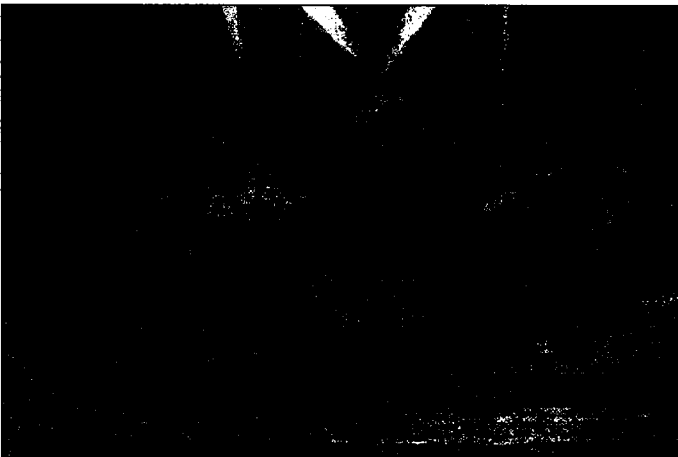
Plan: 1

Resim: 1

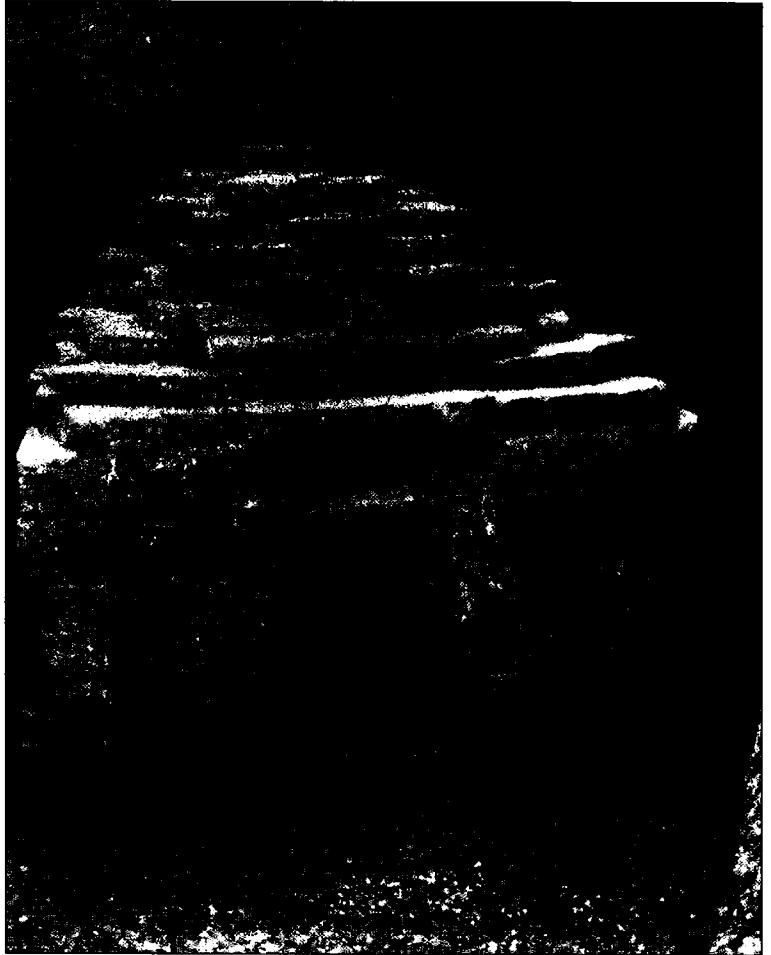
Resim: 2

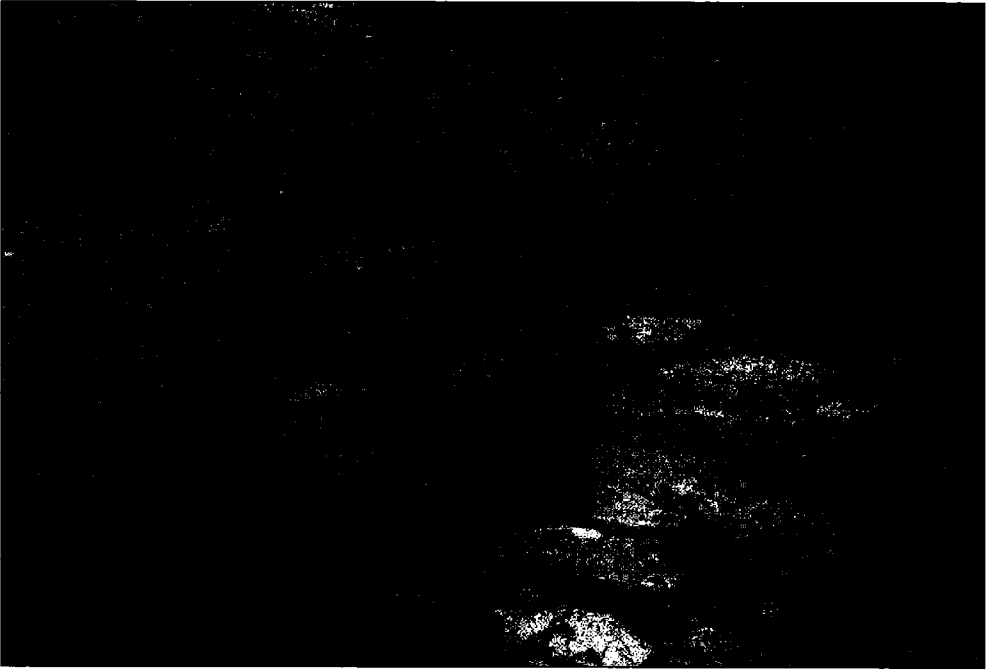
Resim: 3

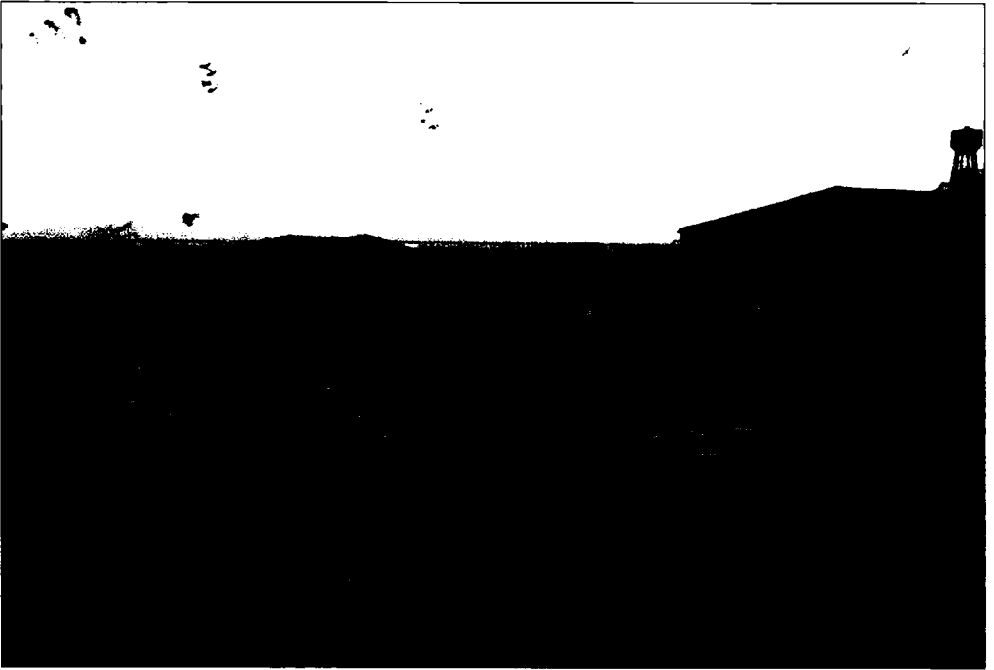
Resim: 4

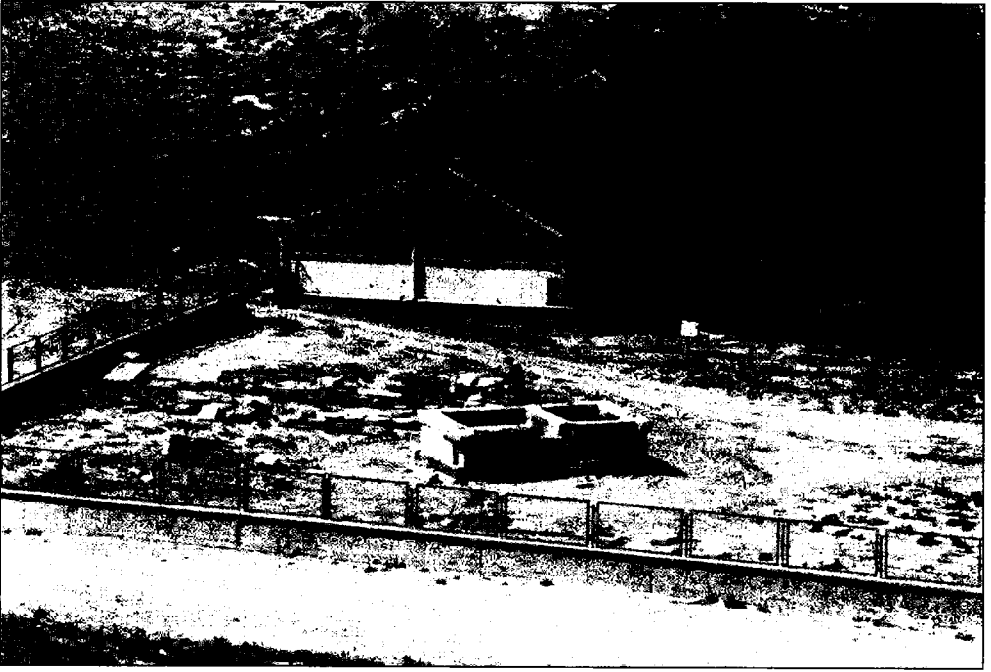
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

POLATLI KAYABAŞI MOZAIĞI NAKİL ÇALIŞMASI

İlhan TEMİZSOY*
Vahap KAYA

2000 yılında Avrupa'da yılın müzesine aday gösterilen Gordion Müzesi'nde birtakım yeni teşhir düzenlemeleri doğrultusunda ilave depo ve sergi mekânları kazandırma çalışmaları başlatılmıştır. Bir yıl öncesinden başlatılan bu çalışmalara ilaveten yeni bahçe düzenlemesi yapılmış, lokal müzemiz Gordion Müzesi bahçesinin doğu bitişiğinde bulunan, hazineye ait 5 dönümlük arazi hazineden alınarak müze bahçesine kazandırılmıştır.

Öncelikle Midas mezarında kullanılmış ağaç türlerinin yeniden dikilmesi suretiyle söz konusu alan ağaçlandırıldı. Müze iç mekânlarında yapılan yeni düzenlemelerin yanı sıra, bahçesinde de Kayabaşı Köyü mozaığı ile Galat mezarının açık hava teşhiri planlanmıştır.

Planlanan bu yeni teşhir çalışmalarından Kayabaşı mozaığı; Ankara İli Polatlı İlçesi'ne 24 km. mesafede ve bu ilçeye bağlı Kayabaşı Köyü içinde bulunmuştur. 1989 yılında mevcut evine yeni ilave yapmak isteyen mal sahibi Satılmış Kalaycı hafriyat sırasında mozaik zeminle karşılaşır ve bu durumu müzeye bildirir. Müze uzmanlarının incelemeleri sonucu bir Roma mozaik tabanı olduğu tespit edilen kalıntının kurtarma kazısı yapılmasına karar verilerek gerekli işlemler başlatılır ve aynı yıl kurtarma kazısı gerçekleştirilir.

Doğu-batı uzantısı 7.70 m., kuzey-güney uzantısı 6.60 m. ölçülerinde bir alan, kapsayan mozaik zeminin kuzey-güney uzantısı Satılmış Kalaycı'nın mevcut evinin altına doğru devam ettiğinden 1989 yılında yapılan kazı çalışmalarında mozaik zeminin bu yöndeki uzantısının yaklaşık 1.40 x 7.70 m.lik bölümü açığa çıkarılamamıştır (Resim: 1).

Müze bahçesine ya da uygun görülecek bir alana taşınması düşünülen mozaik zeminin birtakım olumsuzluklar nedeni ile nakledilmesi gerçekleştirilememiş, bunun üzerine, açılan alan kuşlanarak ve çevresi dikenli telle çevrilmek suretiyle koruma altına alınmıştır.

Yazımızın başında değindiğimiz "Avrupada Yılın Müzesi" faaliyetleri çerçevesinde, 2000 yılı müzesine aday gösterilen Gordion Müzesi'nin bahçesinde, Kayabaşı mozaik zeminin sergilenmesi gündeme geldi ve bu plan doğrultusunda on yıl aradan sonra mozaik zeminin ikinci kez kazı çalışmaları başlatıldı.

Müze Müdürü İlhan Temizsoy'un başkanlığında, müzemiz uzmanları Arkeolog Vahap Kaya, Mustafa Metin, Konya Müzesi'nden Arkeolog Kazım Mertek, müzemiz fotoğrafçısı şef Behiç Ginel, restoratörler; Abdurrahim Çulha, Rifat Çelik, Cemal Uzunbaş, Mithat Bozkurt ve şöför Ziya Akkaşoğlu'ndan oluşan ekiple gerekli yasal izinler alındıktan sonra, 2 Haziran 1999 günü kurtarma ve kaldırma kazısı çalışmalarına başlanmıştır.

* İlhan TEMİZSOY, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü, Ankara/TÜRKİYE
Vahap KAYA, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara/TÜRKİYE

Alanın kazısı yapılamayan doğu köşesinden başlatılan çalışmalarımızı, mozaik zeminin güney kenarını oluşturan bordür süslemesi seviyesine kadar açtıktan sonra (Resim: 2), bu bordür rehberliğinde, doğu- batı doğrultuda devam ettirilerek, mozaik zeminin 1989 yılında açılmayan bölümünün kazı çalışması tamamlandı. Daha sonra önceki kazı sonunda üzeri kumlanıp naylonla örtülerek koruma altına alınan mozaik zeminin tümünü açarak kazı çalışmaları tamamlanmıştır. Yapmış olduğumuz bu ikinci çalışmalarımızda daha önceki kazıda karşılaşılan küçük buluntuların benzerlerinin yanı sıra, bir ucu çizgi bezemeli kemik iğne (Resim: 3) ve fazla miktarda okside olmuş iki adet Roma sikkesi ele geçirilmiştir. Bunlardan bir tanesinin üzerinde LICINIVSI(308-324) yazısı okunabilmektedir.

Devrine ait çok çeşitli seramik buluntuların da ele geçirildiği kazı çalışmalarında, zeminin hemen 15 cm. üstünde, mozaik tabanın güney kenarını süsleyen bordürü dik keser konumda, korunagelmüş yüksekliği; 67 cm., genişliği; 70 cm. ve açığa çıkarılan (kalıntının uzantısı evin altına doğru devam etmektedir) uzunluğu 100 cm. olan bir duvar ve bunun doğu yüzünde tabanı bloka taşla döşenmiş, 180x110 cm. ölçülerinde sahanlık tabir edebileceğimiz, önemsiz bir mimarî kalıntı açığa çıkarılmıştır (Resim: 4). Daha sonraki zamanda inşa edilen bu mimarî kalıntının, mozaik zemin çevreleyen güney oda duvarını tahrip ettiği görülmüştür. Mozaik zemin çevreleyen diğer duvarların zemin seviyesine kadar tahrip olmasına karşın, güney duvarı; yüksekliği yer yer 30 ile 80 cm. boyutlarında ve yüzeyi sıvalı bir biçimde günümüze kadar kalabilmiştir. Mozaik zemin üzerinde parçalar halinde karşılaştığımız, yüzeyi geometrik bezemelerle süslü siva parçalarının, tabandan itibaren belli yüksekliken sonra, oda duvar sıvasının geometrik desenlerle süslendiğini ve gene 1989 kazısında karşılaşıldığı gibi, bu kazıda da çok küçük parçalar halinde ele geçirilen beyaz zemin üzerine kırmızı çizgi desenli siva parçalarının, tavan süslemesi amacıyla yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Mozaik zemin çevreleyen oda duvarlarının kalınlığı 80 cm. ve Horasan harcı kullanılmıştır. Giriş kapısının duvarları yer yer iki ve üç sırası korunagelmüş, mozaik zeminin konumuna göre giriş kapısının simetrik olmadığı, sağa doğru çapraz konumda olduğu görülmüştür. Zeminin ortasında yer alan Orfeuslu panonun 2.60x2.60 m.lik bölümü, su kuyusu açma faaliyetlerinden dolayı tahrip edilmiştir. Bu bölümde sadece birkaç hayvan tasviri günümüze kadar kalabilmiştir. Mozaik zeminin doğu kıyısında, kuzey-güney doğrultuda uzanan ve genişliği yer yer 70 cm. bulan ikinci bir tahribat daha dikkati çekmektedir. Köy okuna içme suyu götürme amacıyla açılan kanal, mozaik zeminin giriş kapısının önünü ve bordür süslemesini tahrip etmiştir (Resim: 5).

Ortadaki resimli panonun çevresi birbirine ters üçgen motiflerle çevrelenmiştir. Bu çerçevenin dışında birbirinden bağımsız motifler çalışılmıştır. Giriş kapı aralığı siyah mozaikle çalışılmış ve 1.30 m.dir. Giriş önünde; daire, üçgen ve eşkenar dörtgen motifleri iç içe dizayn edilmesine karşın, karşıtı daireler içinde siltize yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Bunların dışında, zemin motiflerini sınırlayan bordür çalışması ise; doğu, batı ve kuzey kenarlarda ikili kare bantlarla yapılmış olmasına karşın, güney kenar bordürün üçlü kare bantlar şeklinde yapıldığı görülür (Çizim: 1). Tamamen yerel taşlar kullanılarak şekillendirilmiş olan mozaik zeminin tesseraları (taşlar); resimli panoda çok küçük, dışa doğru giderek büyüyen boyutlardadır.

Ele geçirilen buluntuların değerlendirilmesi sonucunda; bir Roma villasına ait olan mozaik zeminin, 1989 yılında müzemiz uzmanlarının belirlediği gibi, M.S.300-350 yıllarında yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz¹.

Ortasında olması gereken resimli panonun bilinsizce tahrip edildiği mozaik zemin, görülebilen hayvan ve bitki tasvirinden "Orfeus Mozaığı" olarak adlandırılan zemin mozaik örneklerinden olduğu anlaşılmıştır. Bilindiği gibi Orfeus mozaikleri; antikiteden Erken Hristiyanlığa uzanan zaman dilimi içinde kullanılmış bir konudur. M.S.2. yüz yıldan başlayıp, M.S.4. yüz yıla kadar yapıldığı görülür. En geç örneği (günümüze kadar bir tane bulunmuştur) Kudüs'te bir mezar zeminini oluşturmakta ve M.S.6. yüz yıla tarihlendirilmektedir.

1 Koper Asım, *Müze Yıllığı*, 1989, s.198-208

Kayabaşı zemin mozaığının de içinde bulunduğu ve "Efsuncu Orfeus Mozaikleri" adı verilen bu tarz mozaiklerden dünyada 84 adet, ülkemizde ise 8 adet tespit edilmiştir. Aynı içerikli değişik sahnelerin betimlendiği mozaikler, Jarusselam (Kudüs), Urfa, Adana, Tarsus, Kayabaşı, Seleukeia, Cos ve Milet Orfeus mozaikleri olarak adlandırılmışlardır².

Orfeus sahneli mozaik zeminlerin orta panosunda, genelde bir kaya üzerine oturmuş, elinde lir çalarak şarkıları ile vahşi hayvanları sakinleştiren mitolojik kahraman Orfeus vardır. Çevresinde onun şarkılarını dinleyen vahşi hayvanlar (panter, aslan, domuz, kurt, boğa, yılan, kartal ve karga gibi) ve doğayı simgeleyen çeşitli ağaç ve çiçek motifleri yer almaktadır.

Kazısını gerçekleştirdiğimiz Kayabaşı Orfeus mozaığının de diğer örneklerde olduğu gibi orta panosunda; sağ alt köşede ayakları üzerine oturmuş durumda bir domuz tasvir edilmiştir. Bu sahnenin üstünde, ayak altında bir yılan olan, ayak yapısına bakıldığında (baş ve gövdesinin bulunduğu kısmı tahrip edilmiş) kurt olabileceğini tahmin ettiğimiz bir tasvir yer almaktadır. Gene aynı tarafta, kurt tasvirinin üstünde, kanadından kartal olduğu anlaşılan bir kuş resmedilmiştir ve bu tasvirlerle birlikte bitki motiflerine yer verilmiştir. Sahnenin sol alt köşesinde ise ne olduğunu kesin anlayamadığımız bir hayvan tasviri vardır. İlk yapılan kazılarda boğa olarak tanımlanan bu hayvanın duruş biçimi yapılan tanımlamaya ters düşmektedir. Zira arka bacakları üzerine oturmuş, ön bacakları üstünde dik duran bir boğa sahnesi diğer benzer mozaik zeminlerinde görülmemiştir. Baş kısmı tahrip olmuş bu hayvanın gövdesi panteri andırmakla beraber ayaklarının çift toynaklı olduğu net olarak görülebilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, orta panoda olması gereken mitolojik kahraman, şair ve kâhin gibi birçok vasıfları taşıyan Orfeus, sahnesi kuyu açma nedeni ile bilinçsizce tahrip edilmiştir (Resim: 6).

Kazı ve temizliğini itina ile gerçekleştirdiğimiz zemin mozaığının nakledilmesi için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, zemin planı çizilerek kesilecek panolar numaralandı. Tekrar yerleştirilirken kolaylık sağlayacak olan bu çalışmadan sonra, Konya Müzesi'nden Arkeolog Kazım Mertek'in denetimi altında, müzemin restorasyon uzmanları tarafından, mozaik zeminin kaldırılması işlemleri başlatıldı. Öncelikle zemin yüzeyi iyice temizlendi (Resim: 7). Kurumuş zeminde, belli ölçülere bölünmüş panolardan bir tanesine önce belli kıvamda sulandırılmış ağaç tutkalı sürüldü ve üzerine tülbent tabir ettiğimiz bez yapıştırıldı (Resim: 8). Belli bir kuruma seviyesine kadar bekledikten sonra, tülbent bezin üzeri yeniden tutkalları biraz daha kalın (Amerikan bez olarak bilinen, kaput bezi) bez yapıştırıldı. Bunun da üzeri yeniden tutkallanarak kurumaya bırakıldı. Bu konumda iyice kuruyan pano önceden belirlediğimiz ölçülerde, taş kesme makinesi ile kesildi (Resim: 9). Mozaik zemini oluşturan tesseraların altından özel yapılmış lama kesikler (1 ve 2 m. gibi çeşitli boyutlarda lama demirler) yardımı ile mozaik zemin bağlı bulunduğu Horasan harcından bütün blok olarak ayrıldı (Resim: 10). Ayrılan bu blok suntalam tabakası üzerine kaydırılarak yerinden kaldırıldı. Kaldırılan blok pano üzerine ikinci bir suntalam kapatıldı ve iki suntalam sıkıca bağlandıktan sonra ters çevrildi ve pano arkasında kalan harç kalıntıları temizlendi. 13 parçaya bölerek kaldırmayı planladığımız mozaik zeminin panolarının hepsi aynı işlemlerden geçirilerek yeniden monte edilme aşamasına getirilmiştir.

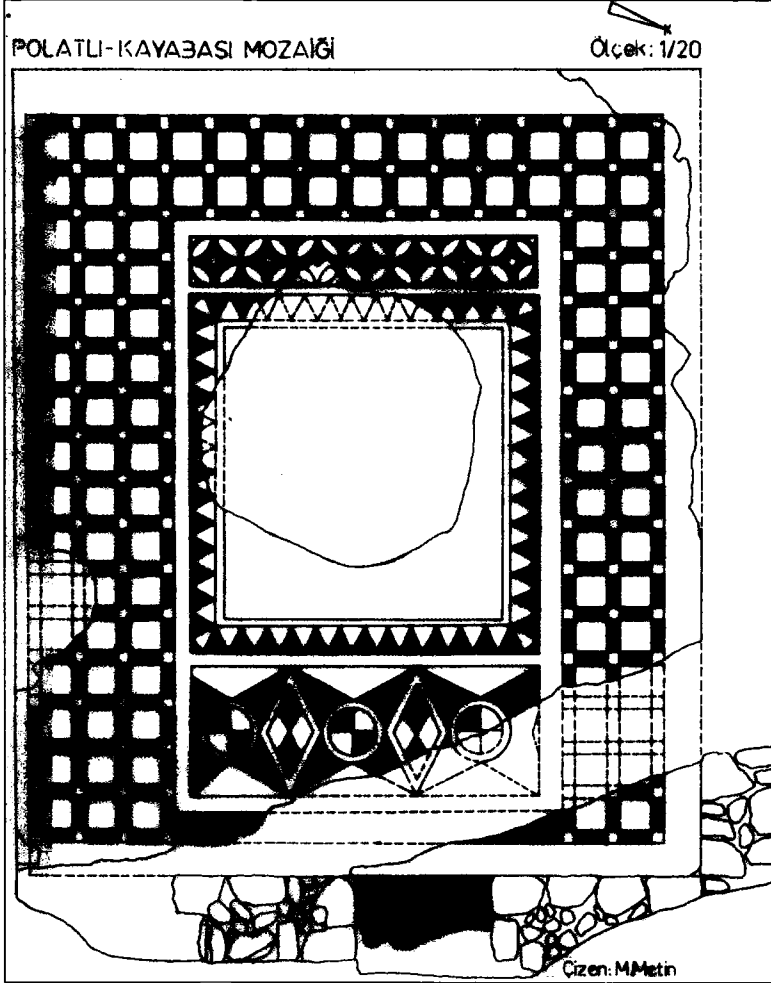
Mozaik zeminin alt yapısı; önce blokaj taş döşeme, bunun üstünde iri çakıllı bir tabaka, bunun üzerinde daha ince çakıllı Horasan harcı ve en üstte mozaiklerin döşendiği çok ince Horasan harcı vardır ve kalınlığı yaklaşık 20 cm.dir (Resim: 11).

Müze kamyonu ile 42 km. mesafede bulunan Gordion Müzesi'ne nakledilen mozaik panolar, gerekli işlemlerden geçirilerek monte aşamasına getirildi. Müze Müdürü İlhan Temizsoy'un önceden yaptırmış olduğu 9x9 m. ölçülerindeki, yarı kapalı havuza montesi planlanan mozaik panoların arka yüzleri kalekim ile sağlamlaştırıldıktan sonra, Müze Müdürü İlhan Temizsoy ve Arkeolog Kazım Mertek'in denetiminde, önce orta panodan başlanarak, sırasıyla diğer panolar yerlerine monte edildi. Bu aşamadan sonra mozaik zeminin Orfeus sahnesi dışında tahrip olan bölümleri, özel siparişle yaptırılan fayans tes-

2 Tülek, Füsün, *Efsuncu Orfeus Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 1998.

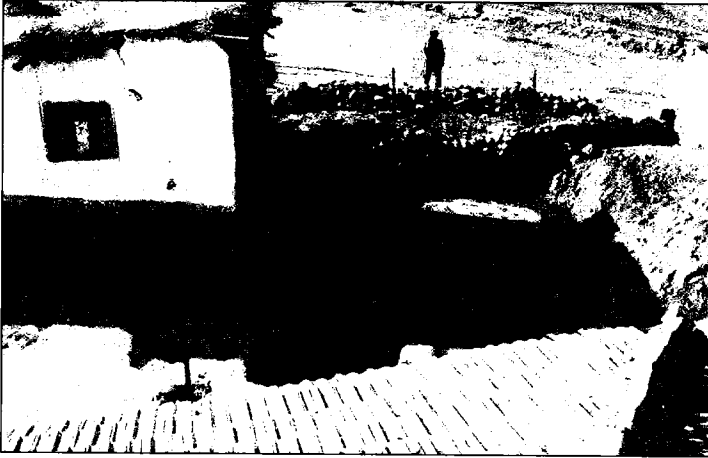
saralarla tamamlanarak restore edildi. Orijinalinde olduğu gibi, belli yüksekliğe kadar oda duvarları yükseltilemek suretiyle mozaik zeminin bütünlüğü sağlandı (Resim: 12).

Mozaik zeminin Godion Müzesi'ne taşınmasının, mal sahibi Satılmış Kalaycı'nın 10 yıllık maduriyetini ortadan kaldırdığına ve ziyaretçilerin görsel beğenisine sunarken, gerekli hassasiyeti göstererek yapılması gereken en doğru çalışmayı gerçekleştirdiğimize inanıyoruz.

Çizim : 1

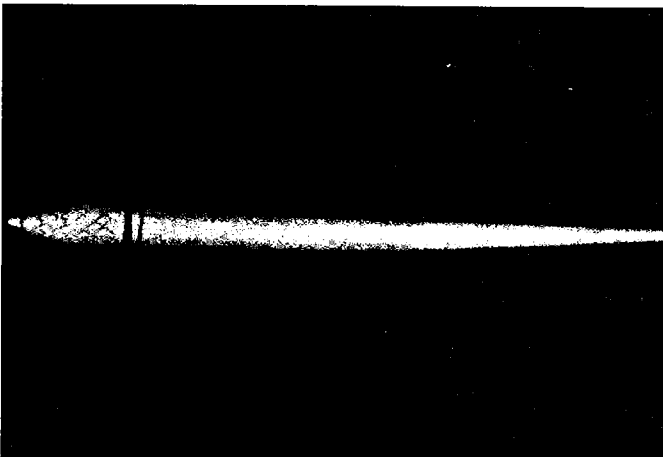
* Fotoğraf ve dia çekimleri için müzemiz fotoğrafçısı Hüseyin Şen'e teşekkür ederiz.

Resim: 1

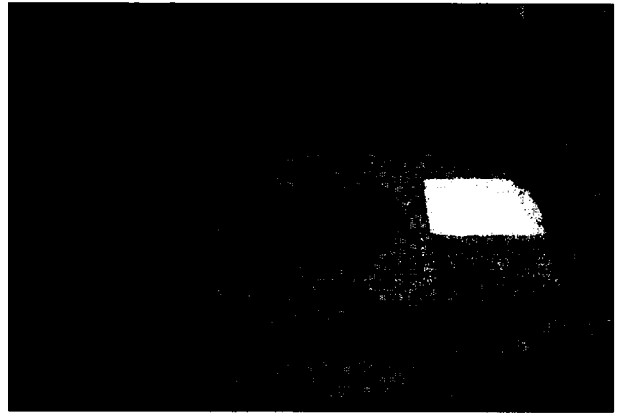
Resim: 2

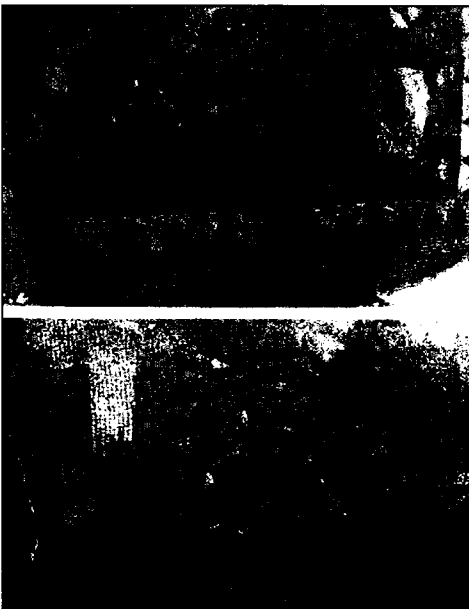
Resim: 3

Resim: 4

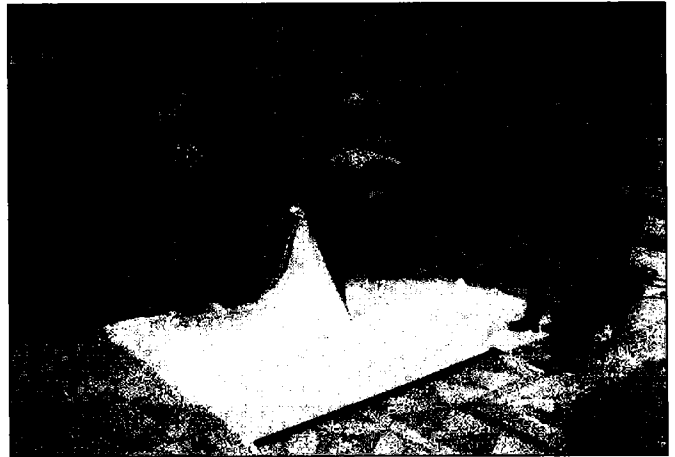
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

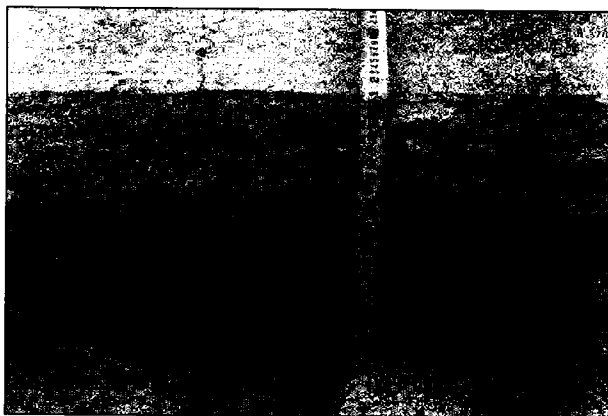
Resim: 8

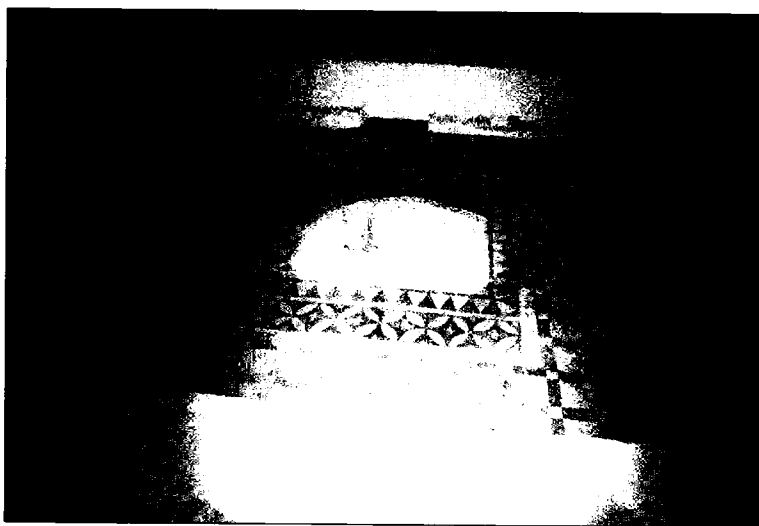
Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

KONYA-MERAM-GÖKYURT KÖYÜ KİLİSTRA ANTİK KENTİ KURTARMA, TEMİZLİK VE ONARIM ÇALIŞMALARI (1998-1999)

Nurettin ÖZKAN*

I- GİRİŞ

Konya Meram Hatunsaray'a bağlı Gökyurt Köyü sınırları içerisindeki Kilistra antik kentinde kurtarma kazısı, temizlik ve koruma amaçlı restorasyon çalışmalarına 1998 sezonunda başlandı.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Konya Müzesi elemanlarının yaptığı çalışmalar Konya İl Özel İdare Müdürlüğü'nün bütçesiyle gerçekleştirildi.

1998 sezonu Arkeolog Osman Ermişler'in başkanlığında Arkeolog Muammer Koyuncu ve Müze Araştırmacısı Nurettin Özkan'ın yürüttüğü çalışmalarda 5.5 milyar harcandı. Çalışmalar 20 işçiyle sürdürüldü ve 08.10.1998-13.12.1998 tarihleri arasında 65 günde tamamlandı.

1999 sezonunda ise İl Özel İdare Müdürlüğü bütçesinden ayrılan 8 milyar harcama ile 02.08.1999-15.11.1999 tarihleri arasında 3.5 ay çalışıldı.

Müze Araştırmacısı Nurettin Özkan'ın başkanlığında Arkeolog Muammer Koyuncu ve Arkeolog Osman Ermişler ile yürütülen çalışmalarda 13 işçi çalıştırıldı.

Ayrıca Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü mimarı Türkyılmaz Alan, Konya Müzesi elemanları meslektaşları Arkeolog Gülseren Karakap ve Müze Araştırmacısı Sultan Nur Pekdemir plan-çizim ve küçük buluntuların değerlendirilmesinde; Antalya Müzesi'nden Topograf-Arkeolog Sabri Aydal da topografik harita, v.b. teknik hazırlıklarda katkıda bulundular.

Başta müze yönetimi ve Kültür Müdürlüğü ile Konya Valiliği, Konya İl Özel İdare Müdürlüğü, İl Turizm, İl Çevre, Rölöve ve Anıtlar, İl Gençlik Spor, Meram Kadastro, İl Köy Hizmetleri müdürlükleri, DSİ Çumra Şefliği, diğer kurum ve kuruluşların yoğun katkıları ve yerel anlamda tam bir uyum içinde yapılan çalışmalarımızda emeği ve katkısı geçen kişi ve kuruluşlara teşekkür ediyoruz.

II- COĞRAFİ KONUM

Kilistra antik kenti Konya'nın 34 km. güneybatısındaki Hatunsaray (Listra) beldesinin 16 km. güneybatısındaki Gökyurt Köyü'nün sınırları içerisinde (Çizim: 1).

III- JEOLJİK DURUM

Gökyurt Köyü, çevresindeki Detse ve Botsa (Güneydere ve Yeşildere) ile aynı jeolojik özellikler göstermektedir¹. Yüzey yapısı andezit çakıllıdır. Yanardağ püskürtme kü-

* Nurettin ÖZKAN, Müze Araştırmacısı, Müze Müdürlüğü, Konya/TÜRKİYE

1 Konya MTA Bölge Müdürlüğü Etütleri.

lü olan tuf taşı yekpare kaya silsileleri oluşturmaktadır. Sarı ve kirli beyaz renkli, poma-za çakıllı tabakaların hakim olduğu tuf kayalarda yapılan radyometrik çalışmalar yaşı üst-miyosen jeolojik devre tarihlenmektedir. Bu özellikleriyle Kapadokya, İhlara, Karaman Taşkale ve çevresi oluşumlarına benzemektedir.

IV-KİLİSTRA'NIN TARİH İÇİNDEKİ YERİ

Kilistra antik kentinin adı Konya'da bulunan (İ.S. 4. yüzyıl) bir mezar yazıtında geçmektedir². 1998'de yapılan kurtarma kazısı ve temizlik çalışması esnasında doğu sırahanede eşik taşı olarak kullanılan İ.S.1. yüzyıla tarihlenen bir mezar yazıtında da Kilistra'nın adı geçmektedir (Çizim: 2).

Yapılan çalışmalarda Hellenistik Çağdan seramik parçalarına rastlandığından kentin Hellenistik Çağa kadar indiği anlaşılmıştır. Keza Geç Tunç Çağına ait (İ.Ö.II. Bin) matara biçimli bir kabın da varlığı, araştırmaların kentin tarihini daha derinlere götürülebileceği izlenimini güçlendirmektedir³.

Kilistra antik kenti Kral Yolu (Via Sebaste) üzerinde yer alır. İmparator Augustus Döneminde kurulan askeri koloniler özellikle Seydişehir yöresinde bulunan Homonodlar'ın saldırılarını püskürtme görevini üstleniyordu. Bu üslerden özellikle Lystra'dan Homonod yağmalarına ve Aziz Paulos ve Barnabas'ın misyonerlik çalışmalarından sonra, paganistler ve Musevi güçlerin taciz ve baskılarına dayanamayan erken Hıristiyanların Kilistra'ya yoğun yerleşiminin söz konusu olduğu kabul edilebilir.

Yapılan temizlik çalışmalarında İ.S.7-8. yüzyıldan kaya oyuğu şapeller ortaya çıkarılmıştır. Yine bugünkü yerleşim dokusunun bulunduğu höyüğün altının bir yeraltı şehri olduğu kesindir.

Lystra ve çevresinin İ.S.1. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlıkla tanışması, Kral Yolu'ndan, Konya'dan Yalvaç'a gidip-gelen Aziz Paulus'un Kilistra'da da kalmış olması gerekir. Köyde bir mevkiye halen "Paulönü" denmesi oldukça düşündürücüdür.

Elde edilen küçük buluntulardan Geç Osmanlı Dönemine kadar antik kent yerleşiminde iç içe yaşamın sürdüğü kanıtlanmaktadır.

V. KİLİSTRA ANTİK KENTİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Kilistra antik kenti yaklaşık 2 km² lik bir alana yayılmaktadır. Kapadokya bölgesinde olduğu gibi yumuşak lav oluşumlu kayalara oyulmuş kaya oyuğu yerleşimi şeklindedir. Kentin merkezi halen Gökyurt Köyü'nün üzerinde oturduğu dik yamaçlı, yumuşak lav oluşumlu plato üzerindedir. Bu platonun altı tamamen bir yeraltı kenti (saklı kent) durumundadır.

1. ANTİK YOL

Lystra yönünden gelen antik yol kentin doğusuna yapılmış iki köy mezarlığının arasından geçerek kentin güneybatı girişine ulaşmaktadır. Yolun kayalık zemininde derin araba tekerleği izlerine rastlanmaktadır. Antik yol kentin güney kesimini katederek kuzeybatıya doğru kıvrım yaparak aynı şekilde kenti terk etmektedir.

2. YERLEŞİM ALANLARI

a) *Devrek Yerleşim Alanı:* Kentin güneydoğu girişinde başlayan plato olup 500 x 200 m. ölçüsünde ve dik yamaçlıdır. Kentin giriş kapısının hemen güneyinde yükselen sarp kayalık üzerinde gözetleme kulesi, karakol ünitesi, açık ve oda şeklinde kaya mezarları (nekropol), eteğinde ise su sarnıcı bulunmaktadır.

b) *Konacak Yerleşim Alanı:* Antik yolun girişinden itibaren 400 m. yürüdüktan sonra bir dil gibi kuzeye doğru uzanan kaya kütesinin doğusunda kaya oyuğu şapeller

2 Belke, K., Restle, M., *Tabula Imperia Byzantini* C.IV., s. 189. (Eser Konya Ark. Müz.'dedir. Env. No: 274).

3 Bilgi, Önder, *Matara Biçimli Kaplar*, İstanbul, 1982. (Eser Konya Ark. Müz.'dedir. Env. No: 337).

ve oda mezarlarıyla, kaya yüzeyinden giden yontulmuş kanalizasyon ve pis su atık kanaletleri bulunur. Batı cephesinde ise toplantı merkezi ve bu kütleyle bağlı olarak güneybatı kenarında da "Sandikkaya" diye adlandırılan haç planlı şapel yer almaktadır. Şapelin hemen bitişiğindeki terasta ise tahrip edilmiş sivil yapı grubu bulunmaktadır.

c) Gökyurt Köyü Yerleşim Alanı: Bugünkü Gökyurt Köyü'nün yer aldığı tuf kayalık tepe (höyük) bir yeraltı şehri özellikleri göstermektedir. Höyükte bulunan ve halen Konya Arkeoloji Müzesi'nde 337 envanter numarasıyla kayıtlı olan matara biçimli kap ile İ.Ö.2. binyıla; höyükten akıntı molozlarla gelen ve temizlik esnasında bulunan seramik parçalarıyla Hellenistik Çağa kadar inilmektedir.

d) Paulönü-Koyak Vadisi Yerleşim Alanı: Köyün yer aldığı tepenin bitişiğindeki Ardıçlı Tepe'nin doğu eteğinde Kayabaşı antik mahallesi, nekropolü ve bu kaya kütlelerinin doğu yamacında Sümbül Kilise (Aziz Paul Kilisesi) ve kiliseye bağlı 2-3 katlı yapı grupları bulunmaktadır.

e) Ardıçlı Tepe-Başpınar Harmanları Yerleşim Alanı: Tepe 650x400 m. enindedir. Batı eteğinde üç nefli büyük bir su sarnıcı (Katırını) yer almaktadır.

f) Söğütlü Deresi Yerleşim Alanı: Söğütlü Deresi köy yerleşim alanının 400 m. kuzeybatısındadır. Şirahanelerin kuzey kesiminde 100 m. uzaklıkta sarnıcı bulunmaktadır. Bundan başka birkaç kaya oyuğu mekân da vardır.

g) Bayram Hacı Yerleşim Alanı: Köy yerleşim alanının 450 m. kuzeyindeki yüksek kaya kütlelerinin güney ve güneydoğu eteklerinde şapellerin de yer aldığı birçok kaya oyuğu mekânlar görülmektedir.

h) Sığırönü Yerleşim Alanı: Antik yolun Yalvaç istikametine bağlanan Kumralı, Kayalı (Tolasa) yol ayrımında bulunan yerleşim alanıdır.

ı) Ciğeryeri Yerleşim Alanı: Köy yerleşim alanının 400 m. güneyinde yükselen kayalık tepenin üst kısmında bir şapel ve bazı kaya oyuğu yerleşmeleri görülmektedir.

i) İlyas Baba-Evliya Tekke Köyü: Gökyurt Köyü'nün 1.5 km. güneydoğusunda İlyas Baba-Evliya Tekke Köyü yerleşim alanında ve doğusuna doğru uzanan kayalıklarda da kaya oyuğu yerleşim devam etmektedir.

VI- KİLİSTRA'DA KURTARILAN YAPILAR

1) DEVREK MEVKİİNDEKİ YAPILAR

a) Devrek Sarnıcı: Antik yol üzerinde kent girişinin solunda, sarp kayanın yamacındadır. Cephesi kuzeye bakar, sırtı da kayaya yaslanır. Depo kısmı kayaya oyulmuştur. İç hacmi 7.00x7.50x1.80 m.dir. Taban kotu 1.10 m. düşüktür. İçine 4 basamaklı kayadan yontulmuş merdivenle inilir. Giriş kısmı kesme taşla örülmüş, araları moloz taşla doldurulmuştur. Kilit taşına kadar yüksekliği 1.95 m.dir. Kapı ise 1.50x1.00 m.dir.

b) Devrek Gözetleme Kulesi: Kent girişinin solunda ve yola göre 2.50 m. yüksekliğindedir. Kareye yakın oyma mekân olup yol girişine hakim bir mazgal penceresi vardır. Kapı ölçüsü 0.60x1.13 m.dir. İç hacim ölçüleri 3.30x4.10x1.90 m.dir.

c) Devrek Karakol Ünitesi: Antik yol, kent girişinin solunda bulunan kaya kütlelerinin üzerinde, yola ve çevreye hakim, kent girişini kontrol altında tutan bir noktada inşa edilen bu yapı grubu ikisi geniş, birisi küçük üç oyma inden oluşmaktadır (Resim: 1).

1) Küçük Oda: Ünitenin kuzeydoğu köşesindedir. Kapı bitişiğinde seki şeklinde eyvan, önünde ise küçük hacimli bir karlık sarnıç bulunmaktadır.

2) Doğu Koğuşu: Ünitenin güneydoğu köşesinde yer alır. 3.10x2.90 m. ölçüsünde bir açıklıktan kare bir mekâna girilir. Sağında ise batı koğuşuna bağlantı sağlayan yaklaşık 0.50 m. çapında bir geçit vardır. Kare iç mekânın yarısı +30 cm. yükseklikte bölme şeklindedir. Üstte bir havalandırma deliği vardır. Sağında ise 1.00x0.85x1.10 m. hacminde bir çukur bulunmaktadır. Tümü ana kayaya oyulmuştur.

3) Batı Koğuşu: Ünitenin güneybatı köşesinde yer alır. İçerisi üç ayrı kotta ve üç ayrı bölüm görünümündedir. Geniş açıklıklı giriş kapısının sol karşısı iç zeminden 0.50 m. yüksekliğinde yarım kubbe biçimindedir. Üstte bir havalandırma deliği vardır.

Girişin solundaki doğu duvarında doğu koğuşu ile bağlantılı kemerli bir geçit söz konusudur. Girişin sağ karşısındaki düşük kotlu bölmede bulunan taş kurnalı su yatağı, bu koğuşun hamamlıklı bir ünite olduğu izlenimini vermektedir.

4) *Açık Avlu*: Üç mekânın ortasında yer alır. Zeminde su akıntıları için inceli-kalın-lı tahliye (boşaltım) kanalları açılmış ve tam bir akıntı sistemi kurulmuştur.

Avlunun kuzey kenarında, küçük odanın önünde bulunan karlık sarnıcın dış batı duvarında bir kaya mezarı vardır. Ünitenin çevresi duvarlarla örülüdür.

2) HAÇ PLANLI ŞAPEL (*Sandikkaya*)

Köylülerce "Sandikkaya" olarak isimlendirilen şapel, bugünkü köy yerleşiminin kuzeydoğusundaki kayalıklar arasında gizlenmiş durumdadır (Resim: 2).

7x7 m. boyutunda iç ve dışı yekpare ana kayaya haç şeklinde oyularak ve yontularak yapılmıştır. Haç planlıdır. Doğudaki apsis, yarım daire planlıdır. Üst kısmı bombelidir. Giriş ve yan neflerin üstü kırma çatı şeklindedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olup üstü dörtlü kırma çatı şeklindedir. Giriş, orta ve yan mekânların dışa taşkın saçakları vardır. Apsisin saçağı ise iki silmelidir (Çizim: 3).

Şapelin gövde kısmı gizlenmek amacıyla doğal olarak bırakılmış, geriden bakıldığında dikkati çekmemektedir.

Giriş kapısı batı cephesinde olup üst kısmı kemer şeklinde işlenmiştir. Kemer alınlığında 8 kollu haç kabartması görülmektedir. 1.90x0.90 m. boyutlarındaki kapının çevresini dörtlü silme dolanmaktadır. Kapıdan bir basamakla zemine inilir. Zeminde ayrıca bir döşeme olmayıp ana kayadır.

Doğuda yer alan apsise bir basamaklı merdivenle çıkılır. Ana mekânla apsis arasında 0.80 m. yüksekliğinde, uçları kırılmış, iki korkuluk vardır. Yarım daire planlı apsisin orta kısmında yer alan ana kayadan yontulmuş kaideli kürsü kırılmıştır. Apsis duvarının orta kısmında iki mazgal şeklinde apsis boşluğunun iki yanında korkuluklara bitişik sekiler vardır.

Haç kollarının güneyindekinin önünde sekisi olan bir niş vardı. Kuzey kolunun batı duvarındaki dar bir girişle kripta kısmına geçilmektedir. Kriptada mezarlar üç adet olup ana kayanın zeminine oyulmuştur.

Şapelde iç kısmında gövdeden tavana geçilirken firdolayı bir silme dolanmaktadır. Haçın batı, güney ve kuzey kollarının tavanı tonoz, apsisin tavanı yarım daire kubbe, ana mekânın üstü ise çapraz tonoz şeklinde oyulmuştur.

Ana mekânın doğuya bakan tonoz yüzeyinde, giriş kapısının üzerindeki haçın çevresinde, apsisin ön kimeri üzerinde, ana mekânın çapraz tonozunun yüzeyinde kırmızı aşı boyası ile geometrik desen ve çizgiler görülmektedir. Bu süslemeler şapelin yapıldığı ilk evreye ait olmalıdır. İkinci evrede ise (köy yaşlılarının ifadesine göre) İsa, Meryem ve diğer azizlerin figür veya portrelerinin olduğu, bunların da tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

Şapelin üstündeki terasta iki ev ortaya çıkmıştır. Kapıları batıya bakan evlerin avlusu da vardır. Evlerin planı Kilistra'da sıkça rastlanan ortada bir yüksek duvarla iki bölmeye ayrılan iki bölümlü ev planı şeklindedir.

3) SÜMBÜLİNİ KİLİSESİ (*Paulönü Kilisesi*)

Köy yerleşim alanının batısındaki Ardıçlı Tepe'nin güneydoğusunda Koyak Vadisi'ndedir (Paulönü) (Resim: 3).

Doğuya bakan üzeri kemerli, 3.00x1.35 m. boyutlarında bir kapıyla şapelin narteksine girilir. Tamamen kaya içerisine oyulmuş şapelin narteksi doğu-batı yönünde uzanan 3.40x1.95 m. ölçülerinde ve dikdörtgen planlıdır. Güney duvarında kapı girişinin hemen yanında dikdörtgen bir niş, batı ucunda da dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Güney duvarında 2, batı duvarında 2 olmak üzere, üstü kemerli dikdörtgen dekoratif süsler yer almaktadır. Narteksin üzeri tonoz şeklindedir.

Doğu duvarında ortada 1.30 m. genişliğinde ve 1.00 m. derinliğinde yarım daire şeklinde apsisi vardır. Apsisin üzeri yarım daire şeklindedir. Apsisin ortasında mazgal tipinde bir dikdörtgen pencere vardır. Sunak kürsüsü kırılmıştır. Apsisin iki yanında iki yan apsis ve ortalarında birer niş, bu nişlerde ise birer adak kürsüsü bulunmaktadır.

Ana mekânın tavanı semerdam şeklindedir. Duvarların iç yüzeyinde üzeri kemerli, iki kenarı sütun bölmeli dekoratif oyuntular görülür. Bu oyuntu panolarda ritmik olarak kabartma haç motifleri vardır. Yoğun tahrip görmüş plastik rölyefler ve dinsel form- lu çeşitli süslemeler de göze çarpmaktadır. İç mekân 5.20x3.50 m.dir.

Şapelin kriptası güney duvarının doğu kısmındadır. 2.02x2.10 m. ölçüsündeki kriptanın üzeri kubbe şeklinde olup doğu-batı yönünde iki mezar çukuru vardır.

Apsis duvarındaki pencerenin kenarındaki silmede ve iç mekânda taş üzerine kırmızı aşı boyası ile geometrik desenler görülmektedir. İlk evrede yapılan bu süslemeler, ikinci evrede kalın bir kireç tabakasıyla sıvanmış, kırmızı ve siyah renkleri seçilebilen fresklerle süslenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Paulönü'nde Sümbül Kilise'nin sağında solunda bloklar halinde 2-3 katlı mekânlar bulunmaktadır. Bu yapıların da kiliseyi tamamlayan yardımcı üniteler sayılması gerekir.

4) BÜYÜK SU SARNICI-KATIRINI SARNICI

Sarnıç Ardıçlı Tepe'nin eteğinde Başpınar harmanlarındadır. Tepenin topografik yapısına uygun olarak yamaca yekpare kaya oyularak yapılmıştır. Üç nefli iç mekân (depo) beşerli kemer açıklığı dörderden sekiz adet yekpare sütunla şekillenmiştir. Dikdörtgen planlıdır (Çizim: 4).

Köylülerce "Katirini" olarak isimlendirilen ve kilise olduğu sanılan sarnıcın kazılar sonucu ortaya çıkan dolum-boşaltım ve dağıtım kanalları, üç nefli düzende dinsel mi-marî izlenimini çürütmüştür. Sarnıca 0.96x1.97 m. ölçüsünde oyulmuş bir kapıdan, zeminine ise 5 basamaklı kayadan yontulmuş bir sahninli merdivenle inilir.

Girişin solundaki (doğu) nefte zeminde bir çukur, bu çukurun tam tepesinde ise su dolum deliği bulunmaktadır. Bu deliğin çapı 35-50, deliğe su toplayan haznelere ise 85 cm. çapındadır.

Sarnıcın önü iç mekânın kodu ile eşit durumdadır. Ön kısmın kaya kütlelerine açılan akıntı kanalları ve yivleri iç mekânla aynı olan sarnıç önünde kesme taşla yapılan kanala bağlanmaktadır. Bu kanalın kapı altına rastlayan alt kısmında çıkışı iç merdivene bağlanan iki delik bulunur. Boşaltım ve dağıtım amaçlı kanaldaki bu delikler boşaltım ve temizlik için kullanılıyor olabilir.

Sarnıcın üstünde ise toplama haznesi ve su toplama kanalları bulunmaktadır. Kayanın yontulmasıyla açılan bu kanal, üstüne "kaymak kaya" denilen taştan kapak taşları sıralanarak örtülmüştür. Bu tür kanallara "avgin" denmektedir.

5) ŞARAPHANELER-ŞIRAHANELER

Söğütlüderesi'ne cephele olarak doğal kayaya oyulmuştur. İki kapalı mekân ile ikisinin ortasında bulunan bir ön yıkama bölümünden oluşur (Resim: 4; Çizim: 5).

a) *Ön Yıkama Bölümü:* Doğu şirahanenin üstündeki yekpare merdivenden inilir. Dereyle bağlantısı, kısa duvar ve altındaki boşaltım deliğiyle sağlanır.

b) *Batı Şirahane:* Tek mazgal penceresi dereye bakar. Yekpare kaya oyma olup üstündeki su kanalından taşıma yöntemi ile giriş kapısının bitişiğindeki delikten su almaktadır. İçerisi kare veya dikdörtgen özellikli havzulara bölünmüştür. Bu havuzların özüm yıkama, çatlatma, ezme, mayalandırma, tortu çökertme, v.b. işlemler için bölümlendiği düşünülmelidir.

c) *Doğu Şirahane:* Giriş kapısının eşliğinde Roma Devri yazıtlı mezar taşı eşik taşı olarak kullanılmıştır. İki mazgal tipi pencere önündeki dikdörtgen havuzun zemini tahrip görmüş, antik onarım izleri vardır. Bu havuzların önünde kare, dikdörtgen ve daire- sel üç havuz daha bulunmaktadır. Bu havuzların duvar üstlerinde kılcal iletişim kanal-

ları vardır. Şirahanelerin bulunduğu dere boyu köy yerleşimi ile bağlıklar arasında bir üretim merkezi durmaktadır. Sirtını bir istinat duvarıyla dere boyu tarlalara dayayan bu üniteler atık suları için de birer boşaltım sistemi ile dereye bağlanmıştır.

6) KAPÇI İNİ

Mevcut köy yapılaşmasının bulunduğu köyüçi höyüğün kuzey eteğinde, köy asfalt yolunun köye giriş bölümünde yer almaktadır. Yan yana üç indenden oluşan Kapçı İni'nin birisinde çamur karılarak çarklama yapıldığı (atölye), diğerinde kapı önündeki fırında pişirilen çanak çömleğin depo edildiği sanılmaktadır. Üçüncü hacim ise yakacak deposu olarak kullanıldığı izlenimi vermektedir. Köy konağı tarafındaki (batı) ilk ine giriş 1.10x1.65 m. ölçülerinde bir kapı ile sağlanır. İçeride zemine açılmış havuzlar bulunmaktadır. Odanın doğu duvarından diğer hacme giriş için küçük bir geçit açılmıştır.

Ortadaki ikinci ine gene 1.00x1.80 m. ölçülerinde bir kapı açıklığı ile girilir. İçerişi üç bölmelidir. Giriş bölümünün batı duvarında boydan boya bir niş vardır. Mekânın güney bölümü, hafif bir kemerle belirtilmiş geniş açılı bir tonoz şeklindedir. İki kaya odanın cephelerini ortaltayan bir yerde, 2 m. çapında dairesel bir plan gösteren konik yapı fırındır. Geç devirlere kadar keramik fırını olarak kullanılan bu yapı ateşe dayanıklı moloz taşlarla inşa edilmiş, üstü, bindirme kubbeyi andıran bir şekilde örtülmüştür. Örtüye birbirine paralel hava delikleri konmuştur.

Fırının kapısı da 0.50x0.80 m. ölçülerinde olup kemerli biçimdedir.

7) SIĞIRÖNÜ MEVKİİNDEKİ YAPILAR

a) *Siğirönü Sarnıcı*: Kral Yolu'nun Yalvaç yönünden köye girişteki kayalıkların ve antik yol girişinin başında yer alır. Sağlı sollu blok taşla inşa edilen giriş cephesinde kapı açıklığı 1.60x0.75 m.dir. Sarnıcın iç hacmi 7.00x7.00x1.80 m.dir.

b) *Siğirönü Gözetleme Kulesi*: Kral Yolu'nun Yalvaç yönünden köy girişindeki yolun batısında yer alan kayalıklar arasına gizlenmiştir. 0.65x0.72 m. ölçüsündeki alçak seviyeli giriş ile yüksekliği 0.80 m. olan basık, dar ve küçük ölçekli iç içe iki odaya girilir. Kuzeye bakan mazgal pencere tam yol hakimiyetindedir. 2.00x1.50 m. ölçüsündeki ilk odadan daha düşük kotlu ikinci odaya basık ve alçak bir açıklıkla geçilir.

Kayalığın yoldan görülmeyen ve duvarları kısmen tahrip edilmiş arka üst kısmın gözetleme kulesi ile bağlantılı bir ünite olduğu düşünülebilir. 5.00 m. çapında düzensiz dairesel bir özellik gösteren bu mekân kısmen temizlenmiştir.

8) KONACAK TOPLANTI KOMPLEKSİ

a) *Kadirağa'nın İni*: Konacak mevkiinde toplantı salonunun bulunduğu kompleks içerisindedir. Cephesi batıya yöneliktir. Giriş kapısı diğer yapıların aksine görkemli, yonca kemerli şekilde kompoze edilmiştir. Cephesi çok tahrip görmüş ve yıkılmış durumdadır (Resim: 5).

Giriş bölümü 6.00x4.00 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mekândır. İçerişi 8.00x6.00 m. olup üç bölmelidir. Kapı girişinden hemen atlar atlamaz 0.45x0.75 m. ölçülerinde ağız olan bir oval kuyu bulunur. Kuzey duvarına yakın bir yerde de 1.50 m. çapında bir çukur daha vardır. Kuzey duvarda orta kısımda açıklığı 0.60 m., derinliği 0.75 m. olan bir çukur daha vardır. Yine kuzey duvarda orta kısımda bir küçük kapı, yan tarafa çıkışı sağlamaktadır. Girişin karşısında ikiye ayrılmış odalar görülmektedir. Sağdaki odanın girişi önünde ağız ölçüsü 0.70 ile 0.92 m. arasında değişen oval bir kuyu vardır. Bunun iç hacmi girişte bulunan diğer kuyulardan daha geniştir. Bu odanın kapı giriş açıklığı 1.10 m.dir. Zeminini ise giriş zeminine göre 0.25 m. daha yüksektir.

b) *Toplantı Odası*: Konacak mevkiinde 2-3 katlı mekânların bulunduğu kompleks içerisindedir. Zemin katında Kadirağa İni'nin bulunduğu yapı grubunun ikinci katındadır. Kotu 3.50 m.dir (Resim: 6; Çizim: 6).

VII- YAPILAN KORUMA AMAÇLI ONARIMLAR (Tablo: 1, 2)

Kilistra'da iki sezon boyunca yapılan koruma amaçlı onarımlar, yapının özelliği ve tahribatin boyutu dolayısıyla farklı biçimlerde gerçekleşmiştir:

1) *Özel Harç İle Yapılan Onarımlar*: Yapılan onarımlarda özel karışımli bir harç kullanılmıştır. Nevşehir Müzesi'nin sıcak ilgisii sonucunda kendilerinden temin ettiğimiz Fransa'dan ithal edilen hidrolik kireç bu harcın önemli malzemesi oldu.

Harç= Hidrolik Kireç+Taş Tozu (Por)+Su+(Asit Silikat)

Bu özel harç ile haç planlı şapelin kripta duvarındaki, apsiste sunak taşının altındaki patlakları taş duvar şeklinde; apsidteki pencere silmelerini ve apsis duvarındaki büyük, bir küçük deliği de kalıp çakarak, içerisine "helik" küçük yumru taş katarak ve içli dışlı elek teli (rabis tel) gererek doldurduk.

Bu harç ile ayrıca Devrek gözetleme kulesindeki sağ iç duvar patlağını, Devrek Sarnıcı, Sığırönü Sarnıcı, Katirini Sarnıcı boşaltım kanalı ve şaraphanelerin su boşaltım haznesini taş duvar şeklinde ördük.

Gene aynı harç ile Devrek Karakolu, Kapçı İni, Şaraphaneler ve Katirini Sarnıcı'nın çatlak yivleri doldurma ve şaplama ile kapatılmış, Katirini Sarnıcı'nın giriş kapısının kırık lento sistemi monte edilmiştir.

2) *Demir İle Yapılan Onarımlar*: Kapı ve pencere açıklığı olan yapılara "L" demir kasa içerisinde kafes şeklinde demir kapılar ve pencereler monte edilmiştir. Projesi Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca kabul edilen kapılar yapıların tarihsel kimliğiyle uyum içerisinde.

Gene Sığırönü Gözetleme Kulesi'ne demirden parmaklık şeklinde korkuluklar ve toplantı odasına sacdan ve profilden merdiven ile Katirini'ne kapı önünde "T" demirinden ve "U" demirinden izgara yapılmış ve monte edilmiştir. Kapçı İni'ne de 2 adet sac kapı yapılmıştır. Tüm demir aksamları antipas ve siyah boya ile boyanmıştır.

Demir ayrıca şaraphanelerde iç bölmelerin duvar erstorasyonlarında (döğme demir) iskelet olarak uygulanmıştır.

3) *Ahşap İle Yapılan Onarımlar*: Ahşap, harç kalıpları için kullanıldığı gibi özellikle şaraphanenin dere üstü bağlantısı olan ve orijinal yerine çakılan ahşap köprüde ve Katirini Sarnıcı'nın kapı lentosunda uygulanmıştır.

Ahşap köprü ve korkulukları yörede yoğun olan kara kavaktan, köprünün taşıyıcı uzatmaları ise ardıc kirişlerden seçilmiştir. Kirişler Mevlana Müzesi'nden temin edilmiştir. Her biri 7.5 m. olan kirişler, 4.40 m. ve 3.10 m. ye kesilerek uygulanmıştır.

4) *Taş İle Yapılan Onarımlar*: Yapılarda kullanılan taş, yapının aynı cinsi olan tuf taşından seçilmiş ve prizmatik hale getirildikten sonra uygulanmıştır.

Antik yolda kullanılan taşlar ise Ketenli mevkiinden ve köylülerin yuvarlak olduğu için "topan taş", sert-granit yapısından dolayı da "demir taş" dediği taş cinsinden seçilmiştir. Antik yolda yapılan uygulamada iri taşları zemini kazarak, ufakları ise kumla sıkıştırarak monte ettik.

VIII- KÜÇÜK BULUNTULAR

Kurtarma kazısı ve temizlik çalışmaları sırasında ele geçirilen en önemli buluntu, Kilistra antik kentinin adını veren Latince mezar yazıtıdır. Söğütlü Deresi'nde Çiftli Şaraphanenin (şaraphaneler) doğusundakinin giriş kapısında eşik taşı olarak sonradan konulan taş üzerinde şunlar okunmaktadır (Resim: 7).

"Gaius'un oğlu Gaius Petronius, Quirina aşiretinden, Kilistra şehri vatandaşı, 7. Legion'un emekli askerlerinin şefi, iki kere nişan aldım: Kolyeler ve bilezikler ve madalyalar. Oğlum Gaius Petronius ve yeğenim Lucius Petronius için bu mezar anıtının yapılmasını vasiyetnamemde emrettim"

Devrek Karakol ünitesinde 1998'de yapılan çalışmalar sırasında çift kulplu pişmiş toprak bir maşrapa ele geçirilmiştir. Bizans Devrine ait olan maşrapa parçaları halinde bulunmuş, bir kulpu da eksiktir. Aynı yerde 2 adet pişmiş toprak ağırşak bulunmuştur. Ağırşaklar Bizans Devrine ait olmalıdır. Burada ayrıca Bizans Devrine ait bakır bir sikkede bulunmuştur.

1999 sezonunda batı koğuşunda bakır bir haman taşı çıkmıştır. Ağız kenarı kırık, yoğun oksitli olup Bizans Dönemi özelliği taşımaktadır. Karakol avlusundaki küçük sarnıcın yan duvarındaki bir tekne mezarda da 2 adet küçük testi bulunmuştur. Bu testicikler de Bizans Dönemine aittir. Ayrıca eyvanımsı mekânda bir de Bizans Devrine ait üzeri zikzaklı siyah cam boncuk bulunmuştur.

Haç planlı şapelin kriptasındaki birinci mezarda 1 adet Bizans Devrine ait bronz yüzük, 1 adet bronz tel halka; ikinci mezarda ise 1 adet bronz haç ile 1 adet Selçuklu sikkesi ele geçirilmiştir.

Ayrıca Kapçı İni'nde yapılan temizlik esnasında moloz ve kırık malzeme olarak çeşitli dönem karakteri veren yoğun miktarda seramik parçalar elde edilmiştir. Bunların 4 tanesi üretim şekli ve süslemeleri açısından ilginç bulunmuştur. Örnekleme olarak seçilen bu parçalar Roma Devri özellikleri arz etmektedir. Bu durum bize Kapçı İni'nin daha önceki devirlerde de seramik üretiminde kullanıldığı izlenimi vermektedir (Resim: 8).

Genel olarak 1998 ve 1999 sezonlarında kazılan, boşaltılan ve temizlenen her ünite de akıntı ve erozyon sonucu kırık malzeme olarak Geç Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Ortaçağ seramik parçaları ele geçirilmiştir. Özellikle Selçuklu seramikleri 13. yüzyıl karakteristiğine sahiptir.

IX- ELDE EDİLEN BİLİMSEL SONUÇLAR

- 1) Kilistra antik kentinin yerleşim bölgeleri tespit edilmiştir.
- 2) Kilistra antik kentinin yeri kesinlik kazanmıştır. Şirahane'de ele geçirilen Latince yazıt Kilistra'nın adını vermesi açısından önemli bir buluntudur.
- 3) Kentin muhtelif yerlerinde yüzey buluntusu olarak ele geçirilen seramik parçaları Gökyurt Köyü'nün üzerinde yer aldığı platonun tam ortasında yükselen höyükten kaymış olmalıdır. Bu seramik parçaları Hellenistik ve Roma Devrine ait olduklarından, kentnin orta kesiminin Hellenistik ve Roma Devrinde yerleşim gördüğü sanılmaktadır. Daha sonra Bizans Devrinde kaya oyuğu yerleşmeleri geniş bir alana yayılmıştır.
- 4) Bizans Devri kaya oyuğu yerleşmelerinin tarihi hakkında bilgi edinilmiştir. Sömbülini Kilisesi'nde yapılan çalışmalarda ise, ikinci bir şapel planı elde edilmiştir. Aşı boyası ile yapılan geometrik desenler bunun 8. yüzyılın ilk yarısına ait bir yapı olduğunu, kireç sıva üzerine yapılan fresko kalıntıları da bu yapının 10. yüzyıla kadar kullanıldığını kanıtlamaktadır.
- 5) Ortaya çıkan evler Erken Bizans Devri sivil yapıları hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Aynı zamanda şirahanelerin bir kompleks halinde ortaya çıkması Erken Bizans Devri şarapçılığı konusunda da bilgi edinilmesini sağlamıştır.
- 6) Roma tarihinde Likonia bölgesinde, özellikle Homonadlar'a karşı bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan askerî üslerden (adı İncil'de geçen) Lystra'nın çevresinde daha başka yerleşimlerin de bulunduğu Kilistra ilk bulunduğu kanıtlanmıştır. Bu yerleşimler de Kral Yolu'nun (Via Sebaste) sağlı sollu güzergâhı üzerindedir (Detse, Botsa, Tolasa, Bulumea, ...).

Bayramhacı şapelleriyle Devrek oda mezarı, Kayabaşı nekropolü ve Şaraphane sarnıcının kurtarılması, temizlenmesi ve onarılarak kültür varlığı olarak sunulması gerekir.

X- TASARI VE ÖNERİLER

- 1) Kilistra antik kentinin saklı kent kimliğini tespit için köy yerleşiminin bulunduğu höyüğün altındaki yeraltı yerleşmesine ivedilikle girilmelidir.

2) İki yıldır yapılan ve bu yıl da sürecek olan kazı, temizlik ve restorasyon çalışmalarının turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi için çevre düzeni ve yapılar arasında ulaşımı sağlayacak çevre yolu ve yürüyüş bantları yapılmalıdır. Ayrıca köyde süren yaşantının çıkmazı olan kanalizasyon sorunu çözümlenmelidir. Ancak bu konular kazı bütçemizi aştığı gibi, bizim çalışma alanımıza da girmemektedir.

3) 1987 yılında "arkeolojik sit" ilan edilen köyün bu kararının "arkeolojik ve kentsel sit" olarak değiştirilmesinden yanayız. Bu değişiklik yapılan kültür yatırımının sosyal sahiplerinin tarihsel çevre bilinci içerisinde yaşamalarını ve yaşayan kültürün tarih ile birlikteliğini sağlayacağı kanısındayız.

4) Köyde kadastro çalışmaları henüz yapılmamıştır. Bugüne kadar yapılmayan bu çalışmanın resmi ya da sosyal açıdan getirisi düşünülmelidir.

5) Konya'daki diğer kurum ve kuruluşların (Kültür, Turizm, Çevre; Köy Hizmetleri, Bayındırlık, Gençlik Spor, Orman, Kadastro, TEAŞ, ...) müze kazı ekibinin çalışma hacmi ve alanı dışında kalan hizmet ve yatırımları üstlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca sivil kuruluşların sponsorluklarıyla, İl Özel İdare Müdürlüğü'nün kısıtlı bütçesine katkı ve destek sağlanmalıdır.

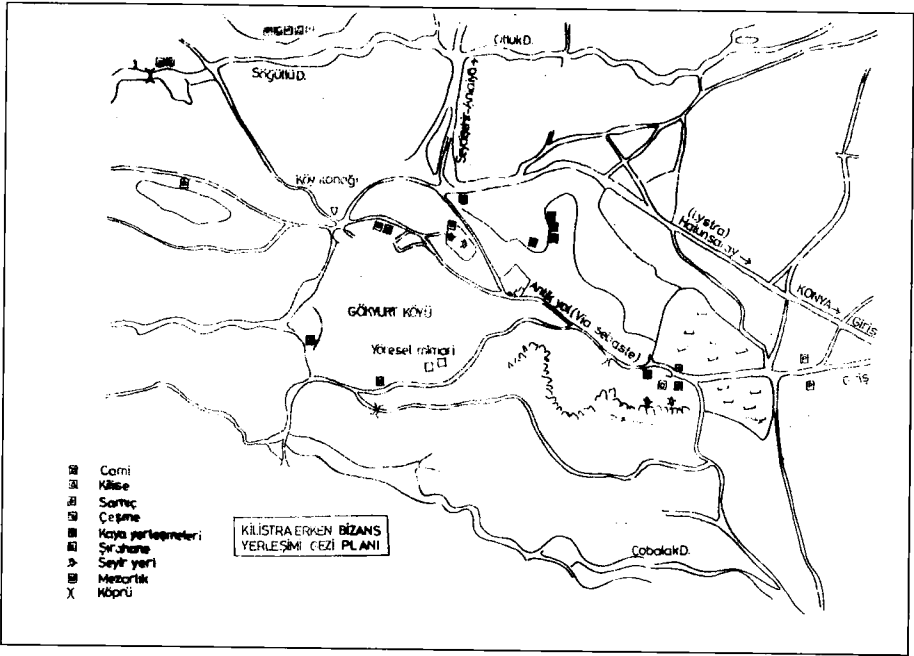
6) Yörenin yaban hayatından doğal dokusuna, dip tarihinden, yaşayan mimarîsine uzanan geniş spektrumlu bir kültür envanteri çıkarılmalıdır.

7) Köydeki yaşayan mimarî örneği bir sivil yapı restore delirek yaşayan kültürün boyutlarının sergilendiği müze, oda veya pansiyon benzeri bir fonksiyonla hizmet vermesi sağlanmalıdır (Resim: 9).

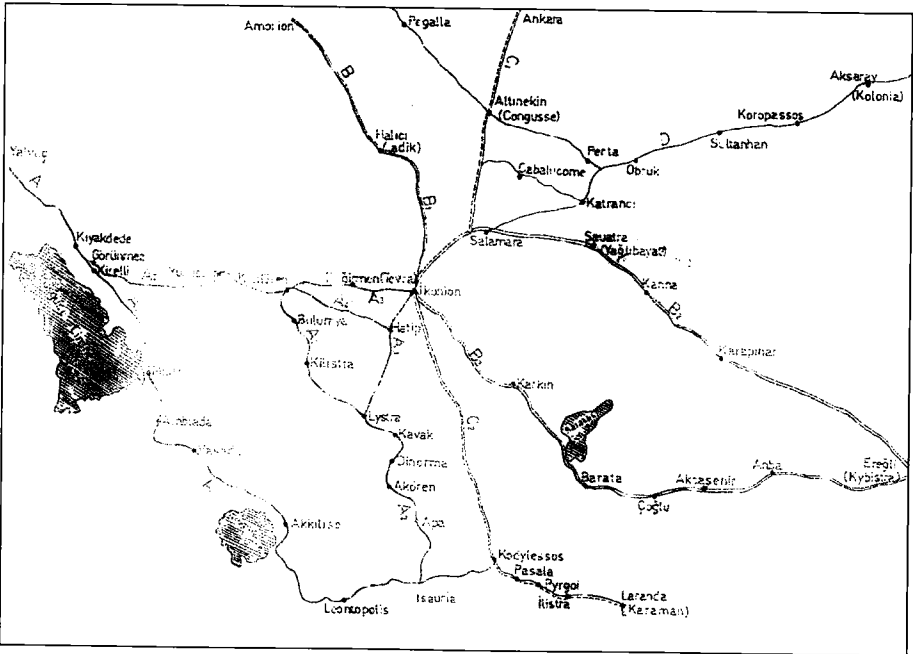
8) Tüm yapıların iç hacimlerinin rahat görülebilmesi için ışıklandırma ve aydınlatma sorununun da ivedilikle çözülmesi gerekmektedir.

9) Yeni binyılın "inanç turizmi" organizasyonlarına ayrıldığı için ivedilikle elde edilen arkeolojik bulgular Kilistra'nın tanıtımı için kullanılmalı ve bu eserlere ilişkin bilgiler, broşür, afiş, albüm, kitap, konferans, internet, video, CD, ... gibi araçlarla tur organizasyonlarına, dış temsilciliklerimize ve bilimsel çevrelere sunulmalıdır.

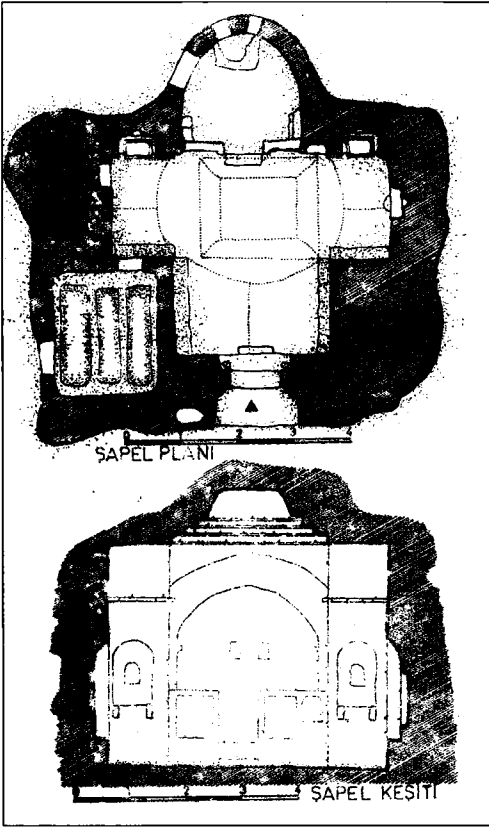

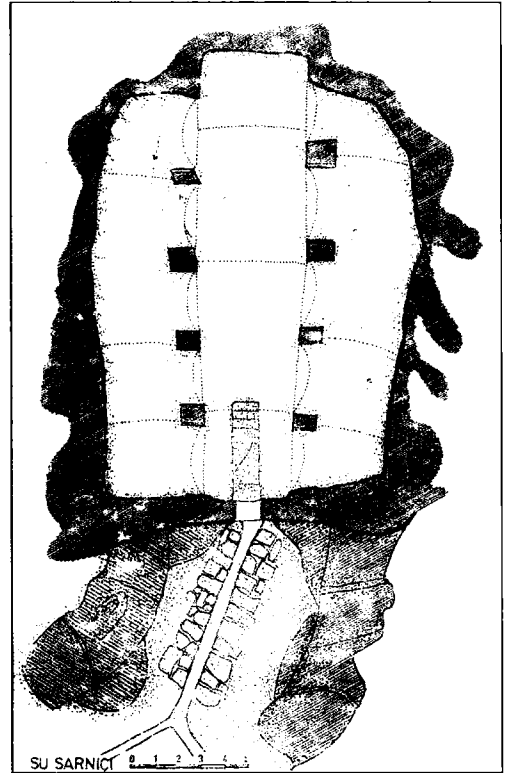
Çizim: 1

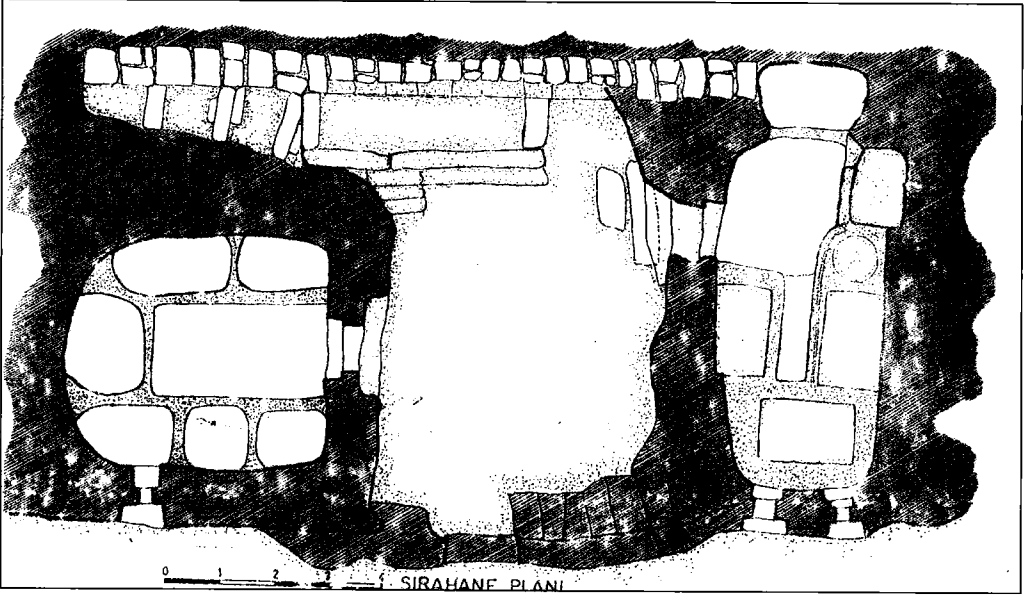
Çizim: 2

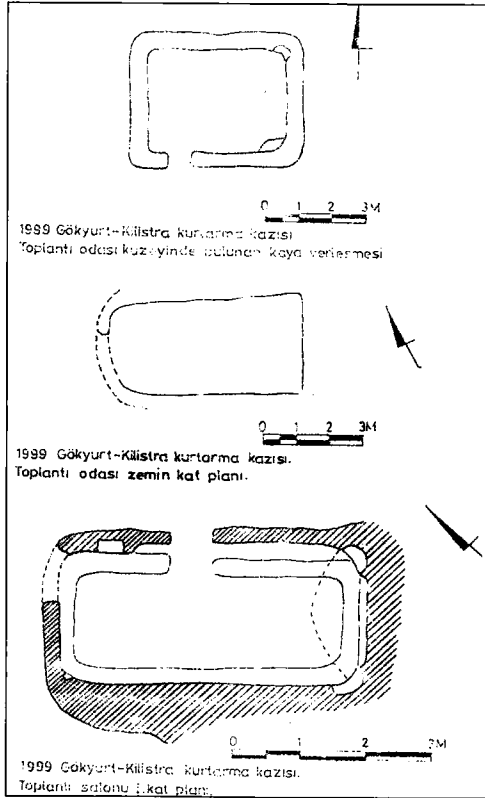
Çizim: 3

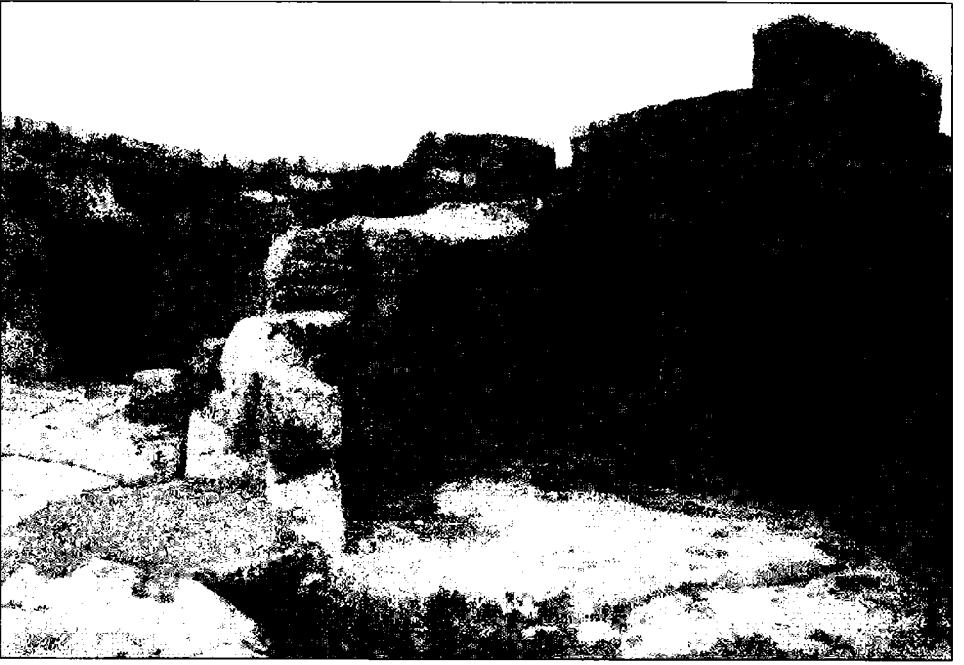
Çizim: 4

Çizim: 5

Çizim: 6

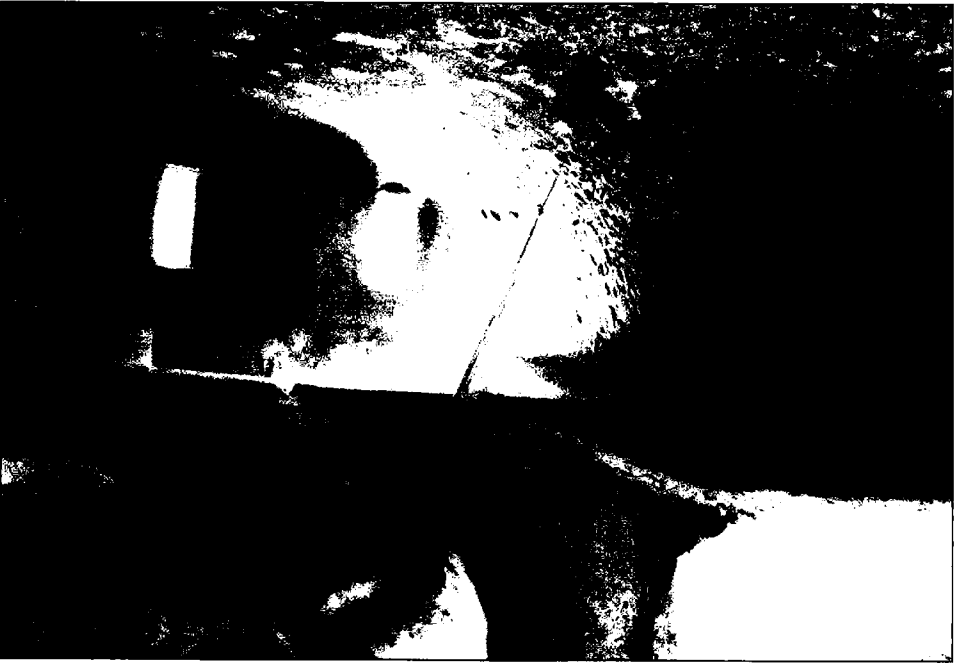
Resim 1: Devrek karakol kompleksi (Temizlikten sonra)

Resim 2: Haç planlı şapel (Sandikkaya) (onarımdan sonra)

Resim 3: Paulönü (Sümbül İni) Kilisesi apsis ve yan apsisler

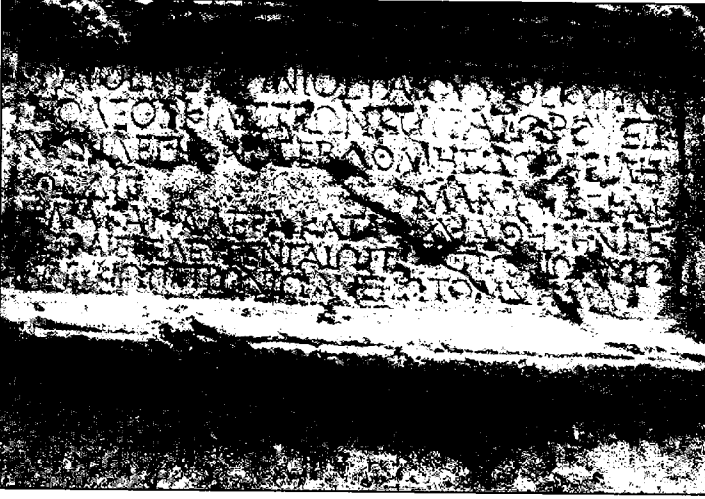
Resim 4: Doğu şaraphane içeriden görünüş

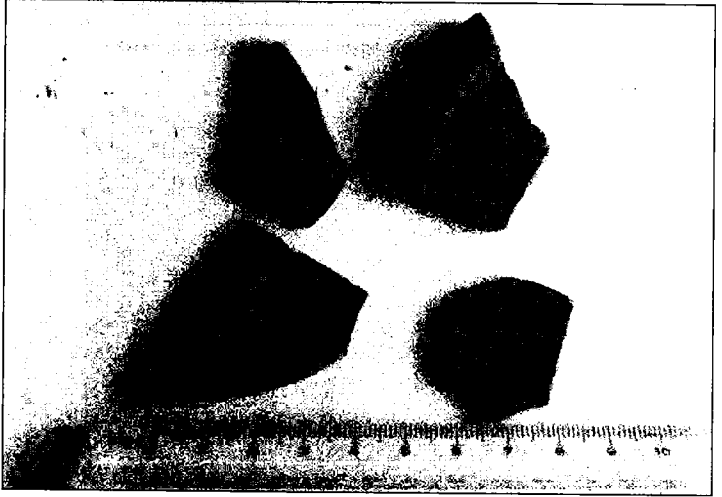
Resim 5: Konacak mevkii, toplantı kompleksi

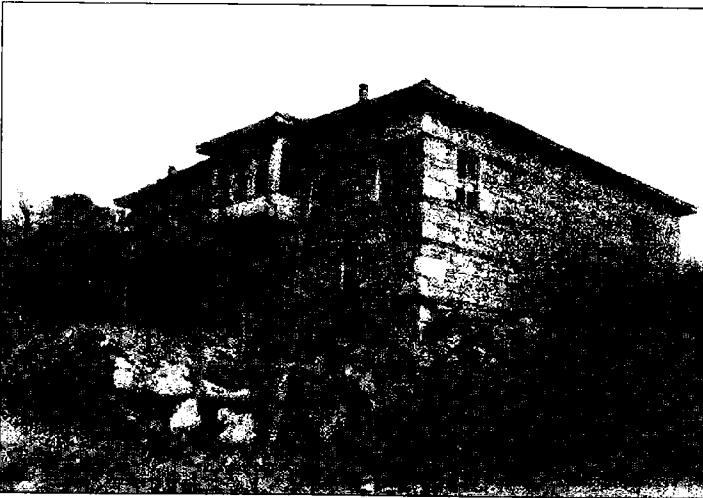
Resim 6: Toplantı odasının çıkışı ve dış cephe görünümü

Resim 7: Doğu şaraphane, eşik taşı olan mezar yazıtı

Resim 8: Küçük buluntulardan özgün işçilik veren seramik parçalar

Resim 9: İler parçalanarak elde edilen taşlarla yapılan evlerden bir örnek

1999 YILI ÇAN, ALTIKULAÇ KÖYÜ ÇİNGENE TEPE TÜMÜLÜSÜ KURTARMA KAZISI

Reyhan KÖRPE*
Musa TOMBUL
Nurten SEVİNÇ

Çanakkale İli, Çan İlçesi Altıkulaç Köyü sınırları içinde bulunan Çingene Tepe üzerinde kaçak kazı yapılmış olduğunun 08.11.1998 tarihinde köy muhtarının Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne bildirmesi üzerine, 09-10.11.1998 tarihlerinde adı geçen yere köy muhtarı ve köylülerle birlikte gidilerek incelemeler yapıldı. Yapılan ilk incelemede kaçak kazı yapılan Çingene Tepe'nin Altıkulaç Köyü'nün 2 km. doğusundaki alçak bir tepe olduğu görüldü (Harita: 1).

Çingene Tepe, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 06.04.1990 tarih ve 627 sayılı kararları ile 1.Derece Arkeolojik ve Doğal Sit olarak koruma altına alınmıştır.

Yapılan ilk incelemelerde kaçak kazıcıların doğal tepe üzerindeki tümülüsün tam merkezini kazarak çıkan toprak ve taş parçalarını tümülüsün güney eteklerine attıkları ve daha sonra çıkan toprağı tekrar içine doldurdıkları anlaşılmıştır. Yaklaşık 10x10 m. boyutlarındaki kaçak kazı çukuru tamamen doldurulmamış, yüzeyden 2-3 m. derinlikte bir çukur olarak terk edilmiştir. Toprak üzerindeki tekerlek izlerinden lastik tekerlekli bir iş makinesiyle gerçekleştirildiği düşünülen kaçak kazı sırasında çıkmış olan mimarî ve lahit parçaları, çukur içinde ve dışındaki atık toprak içinde dağınık bir şekilde bırakılmıştır. Tepe üzerinde karşılaşılan bu görüntü sonucunda kaçak kazıcıların bir tümülüsle birlikte en az bir lahti açtıkları ve tahrip ettikleri sonucuna varılmıştır. Yerleşim yerine bu kadar yakın olan ve neredeyse Altıkulaç Köyü'nden görülen tepedeki kaçak kazının sesinin bütün gece boyunca duyulmasına rağmen, köylülerce tarlalarda yapılan çift sürümü olarak algılandığından kimse bu çalışmayı merak etmemiştir.

Kazı çukuru ve atık toprak içinde yapılan incelemede mermer lahit kapakları ve mermer bir lahte ait kısa kenar parçasından başka lahit buluntularının olmamasından, kaçakçıların çıkartıkları lahti beraberinde götürdükleri kanısına varılmış ve bölgedeki tüm emniyet birimleri de bu konuda uyarılmıştır. Aynı şekilde civardaki köylü vatandaşlara da bilgi verilerek aynı gece köylerinden ya da arazilerinden geçmiş olan kepçe ve ya kamyon olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır (Resim: 1).

Kaçak kazıdan bir hafta sonra, 17.11.1998 tarihinde Altıkulaç Köyü muhtarı Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ni arayarak Altıkulaç Köyü'nden bir çobanın, köyün 5 km. kuzeyinde Altıkulaç Köyü'nü komşu Dikmen Köyü'ne bağlayan yolun hemen altındaki orman yolu kenarında, meşe fundalıkları içinde, bir çeşme yalağı bulduğunu kendisine bildirdiğini, muhtarın da köylülerle birlikte buraya giderek mermer bir lahti atılmış olarak bulduklarını bildirmesi üzerine Çan Altıkulaç Köyü'ne bir hafta sonra tekrar gidilmiştir.

* Reyhan KÖRPE, Arkeolog, Arkeoloji Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE
Musa TOMBUL, Arkeolog, Arkeoloji Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE
Nurten SEVİNÇ, Müze Müdürü, Arkeoloji Müzesi, Çanakkale/TÜRKİYE

Yerinde yapılan incelemede, lahtin mermerinin tümülüsteki mermerlerle benzerliği ve üzerindeki makine ile yapılmış yeni kırıklar nedeniyle bu lahtin Çingene Tepe Tümülüsü'nde yapılan kaçak kazı sonucu çıkarılan lahit olduğu anlaşılmıştır. Büyük bir ihtimalle kaçakçılar tarafından tekrar alınmak üzere buraya saklanmış olan lahit, 19.11.1998 günü Çanakkale Seramik Fabrikaları'ndan temin edilen bir iş makinesi ve kamyon ile kaçak kazı çukurundaki diğer lahit kapağı ve lahit parçalarıyla birlikte Çanakkale Müzesi'ne getirilmiştir. Mevsimin yağışlı olması ve lahit üzerinde orijinal boyaların bulunması nedeniyle lahit Çanakkale Müzesi salonları içinde o haliyle birlikte koruma altına alınmıştır.

Figürlü ve orijinal boyalı olan lahtin kaçak kazı sırasında, kısa yan yüzlerinden birinin tamamen, iki uzun yan yüzünün de büyük ölçüde kırılarak tahrip edildiği tespit edilmiştir. Bu nedenle çukur içerisinde kalmış olabilecek bu parçalar ve bunun dışında kaçakçılar tarafından fark edilemeyen ya da ulaşılamayan diğer mezarların olabileceği de düşünülmüştür. Bu nedenle hem bu parçaların toplanması, hem de varsa diğer mezarların kurtarılması amacıyla burada acil kurtarma kazısı yapılması gerektiğine karar verilmiş ve konu Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bildirilmiştir.

Bu yazımız üzerine Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce 25.11.1998 tarih ve 11529 sayılı kazı ruhsatnamesi gönderilmiş, ancak kurtarma kazısı ruhsatı almış olmamıza rağmen, bölgemizdeki mevsim koşullarının sağlıklı bir kazıya imkân vermeyecek şekilde kötü gitmesi üzerine aynı tarihte kurtarma kazısı gerçekleştirilememiştir. Söz konusu yer müdürlüğümüzce devamlı kontrol altında tutulmuş ve bölgede mevsim koşullarının düzelmesiyle 09.06.1999-12.07.1999 tarihleri arasında müdürlüğümüzce kurtarma kazısı yapılmıştır.

09.06.1999 tarihinde başlayan Çingene Tepe kurtarma kazısı Çanakkale Arkeoloji Müzesi Müdürü Nurten Sevinç başkanlığında, Arkeolog Reyhan Körpe ve Arkeolog Musa Tombul tarafından gerçekleştirilmiştir. Kazıda Altıkulaç Köyü'nden 6 işçi çalışmıştır.

Kurtarma kazısında önce Çingene Tepe ve üzerinde bulunan tümülüsün harita üzerinde koordinatlarıyla tespiti yapılmıştır. Daha sonra kazı işçileriyle tepe üzerinde bulunan çalı ve otların temizliği yapılarak, kaçak kazıcılar tarafından açığa çıkarılmış olan mimarî parçalar arazi üzerinde belirlenen bir alana toplanmaya başlamıştır.

Kurtarma kazısının öncelikli amacının kaçakçıların yapmış olduğu tahribati ortaya çıkarmak ve onlardan arta kalan lahit parçalarını çıkarmak olduğundan, çalışmalara atılmış olan toprağın tekrar gözden geçirilmesi, içindeki mimarî parçaların toplanması şeklinde devam edilmiştir. Tepenin güney yamacına atılmış olan toprak buradan alınarak tepenin 25 m. güneyine yığılmaya başlanmıştır. Bu toprağın kaldırılmasından sonra, kazı çalışmalarına kaçak kazı çukuru içinde devam edilmiştir.

Kaçak kazı çukuru içinde yapılan çalışmalarda, kaçak kazıcıların doldurdukları çukur boşaltılmaya başlanmış, çalışmalarda mimarî buluntularla birlikte lahte ait en küçük parçalar bile dikkatle toplanarak, mimarî parçalar arazide daha önceden belirlenen yere taşınmıştır. Kazı çalışmalarında kaçak kazıcıların yüzeyden 4.5 m. derinliğe kadar indikleri tespit edilmiştir. Çalışmalarda çukur içine sonradan doldurulan toprak temizlenerek kaçak kazı çukuru tamamen ortaya çıkarılmıştır.

Kaçak kazı çukuru içinde yapılan çalışmalar sonucunda 10x10 m. boyutlarındaki çukurda *in situ* olarak sadece doğu ve batı kısımda birkaç mimarî taşın kaldığı, bunlar dışında mimariye ait tüm taşların tahrip edildiği görülmüştür. Korunmuş olan mimarî buluntu ise yuvarlak bir mezar yapısının karşılıklı iki yayı ve bu yayı oluşturan iki sıra mimarî bloktur. Mimarî bloklardan alt sıra yapının temeline ait olup yapının duvarlarını oluşturan bloklardan sadece biri yerinde korunmuş olarak bulunmuştur. Gerek *in situ* olarak bulunan bu taşlar üzerinde, gerekse kazı sırasında atılan toprak içinden çıkarılan mimarî taşlar üzerinde kazıcı makinelerin izlerini görmek mümkündür. Çalışmalarda mimarî taşların yanı sıra lahte ait renkli bir parçanın da kazı çukurunun en dibinde bulunması ve kaçak kazının ana toprağa kadar devam etmesi, kaçak kazıcıların tümülüs içindeki mezar odasının tabanına ulaştıklarını göstermektedir (Resim: 2). Hatta mezar oda-

sının içini tamamen makine ile kazdıkları ve tabanda da yaklaşık 50-60 cm. derine indikleri toprağın atılmasıyla anlaşılmıştır.

Kaçak kazıcıların açtıkları çukurun tamamen açılmasıyla kaçak kazıcıların biçimi de anlaşılmıştır. Buna göre tümülüsün merkezinde kepçe ile önce kanal şeklinde bir çukur açıldığı, bu çalışma sonunda tümülüs içindeki yuvarlak planlı mezar odasının bir köşesi bulununca, bu mezar odasının tam ortasında ikinci bir sondajla lahte ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Kaçakçılar lahti bulduklarında gene kepçe ile içini de kazdıklarından lahitte gördüğümüz tahribat meydana gelmiştir. Kazıcıların lahti dışarı çıkardıktan sonra gene kepçe ile mezar odasının tamamını ortaya çıkaracak şekilde kazıyı yanlara doğru genişlettikleri, en sonunda tabanda yapılan son bir sondajla kaçak kazıya son verdikleri görülmüştür.

Böylece kurtarma kazısında kaçak kazı çukurunun içinin temizlenip tamamen ortaya çıkarılmasıyla tümülüs içindeki mimarî de açığa çıkarılmış oldu (Resim: 3; Çizim: 1). Fakat açığa çıkarılan mimarî taşların azlığı ve lahit üzerindeki eski kırıklar, tümülüse daha erken dönemlerde girildiğini, lahtın soyulduğu ve tümülüs mimarîsinin taşlarının da alındığını göstermektedir (Resim: 4; Çizim: 2). Kaçak kazıcıların da lahit içinde bir şey bulamadıkları için lahti böylesine tahrip ettikleri sanılmaktadır.

Kurtarma kazısı çalışmaları açığa çıkarılmış olan mimarînin boyutlarını ve tam şeklini öğrenmek amacıyla çukur içinde kaçak kazıcıların kazmadan bıraktıkları alanlarda devam etmiş ve mimarî yapıya ait kalıntılar tamamen ortaya çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan bu mimarîyle birlikte daha önce çıkmış olan tüm mimarî taş parçalarının fotoğrafları çekilmiş, ayrıntılı çizimleri yapılmıştır (Resim: 5; Çizim: 3, 4).

Açığa çıkarılan mimarîden bunun 3.7 m. çapında bir *tholos* şeklinde yuvarlak mezar olduğu anlaşılmış, fakat yüksekliğiyle ilgili bilgi edinilememiştir. Buna rağmen, yapıda iki ayrı taş cinsinin kullanıldığı, temel ve duvarlarda sarı renkli tuf taşı, *tholosun* üst örtüsünü oluşturan üst kısımlarda ise andezit kullanıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 6). *Tholosun* doğusunda bulunan giriş kısmı, erken dönemlerde temel taşına kadar sökülmüş ve daha sonra burası molozla doldurulmuştur. *Tholosun* duvarları ile toprak arasındaki taş yongaları *tholos* inşaatı sırasında taşların burada yontulduğu ve molozunun izolasyon amacıyla toprakla duvar arasına konduğunu göstermektedir. *Tholos* tabanı sıkıştırılmış toprak olup lahtın bu toprak taban üzerinde doğu-batı yönünde durduğu ve lahtin figürlü yüzünün güneye dönük olduğu toprak üzerinde bulunan lahte ait renk izlerinden anlaşılmaktadır.

Kurtarma kazısı sırasında bulunan küçük parçalar ve kemiklerin tümülüsün üst seviyelerinde bulunan Bizans Dönemi mezarlarına ait olduğu, çukurun kesitlerinde izlerini saptadığımız tuğlalardan öğrenilmiştir.

Çingene Tepe'de yaptığımız kurtarma kazısına 17.07.1999 tarihinde son verilmiştir. Kazı sonucunda çıkartılan mimarî parçalar mezar odasının yeniden ayağa kaldırılmasını sağlayacak sayıda olmadığından, mimarî parçalar numaralanarak kazı çukuru içine yerleştirilmiş ve kazı çukuru, çıkarılan tüm toprağın tekrar eski yerine konmasıyla kapatılmıştır. Lahte ait buluntular ile diğer küçük buluntular ve kemikler incelenmek amacıyla Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir.

LAHİT

Çingene Tepe Tümülüsü'nden çıkan ve halen Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde koruma altına alınmış olan lahit üzerinde 1999 yaz aylarında Troia kazısının konservatörlerince çalışma başlatılmış ve mevcut renklerinin korunması yapılmıştır. Ayrıca kurtarma kazısında çıkan diğer figürlü parça üzerindeki topraklar temizlenmiş ve kırık parçaların yapıştırılmasına başlanmıştır.

241x95x85 cm. boyutlarında kaba grenli beyaz mermerden yapılmış olan lahtin bir kısa ve uzun yan yüzü alçak kabartma olarak yontulmuş ve boyanmıştır. Lahtin uzun yüzünde av sahnesi, kısa yüzünde ise savaş sahnesi betimlenmiştir.

Kısa yüzdeki savaş sahnesinde zırlı bir süvari elindeki mızrağı karşısındaki düşmana saplarken tasvir edilmiştir. Pers giysili ve zırlı olan süvarinin mızrakladığı kişiyle, atının arkasında ayakta duran kişilerin de giyimlerinden Yunanlı oldukları tahmin edilmektedir. Savaşın dağlık ve ormanlık bir alanda meydana geldiğini göstermek için ağaçlar kayalar arasından çıkmaktadır. Savaşta ağaçların altında düşmüş olan Yunan giysili savaşçı başından Pers süvarisine mızraklanmaktadır. Bu arada süvarinin atı, ön ayaklarını bu savaşçının üzerine koyacak şekilde kaldırmaktadır. Ayrıca atın kuyruğu düğümlemiş ve bir kurdele ile bağlanmıştır. Gerideki diğer bir ağacın dalında ise yırtıcı bir kuş durmaktadır. Başında miğfer, vücudunu ve ayaklarını zırlarla kapatmış olan süvarinin atının da alın kısmında zırh bulunmaktadır. Atın sırtına konmuş olan bir keçe üzerinde oturmakta olan süvari, lahit sahibinin kendisi olmalıdır. Alçak kabartma olarak yapılmış olan sahnede ağacın dalları ve arkadaki Yunanlı savaşçının kolu sahne dışına taşmıştır. Ayrıca sahnenin sol üst köşesinde dal üzerinde tünemekte olan kuş da tamamen sahnenin dışındadır. Sahnede fon derinlik vermek amacıyla maviye boyanmış; at, Persli süvarinin zırları, Yunanlı savaşçıların saçları ve silah kayışları, arkadaki Yunanlı savaşçının ayaklarındaki zırlar ile ağaçlar kırmızı; kuş, Yunanlı askerlerin giysileri, eyer örtüsü, atın toynakları, kuyruğu ve kayalık alanlar beyaz boya ile boyanmıştır. Gene eyer örtüsündeki bezemeler ile ağaçların bazı dalları boya ile yapılmıştır (Resim: 7).

Lahtin uzun yüzünde domuz ve geyik avı sahnesi betimlenmiştir (Resim: 8). Ortadan bir ağaç ile ikiye bölünmüş olan sahnenin sağ tarafında domuz avı, sol tarafında geyik avı yapılmaktadır. Bu uzun yan yüzün sol tarafı kaçak kazı sırasında büyük ölçüde tahrip olmuştur. Geyik avındaki at üzerindeki avcı figürünün sadece üst kısmı kurtarma kazısı sırasında ele geçirilmiş, alt kısımlara ait parçalar ise restorasyonla tamamlanmaya çalışılmaktadır. Buradaki sahnede at üzerindeki avcı, elindeki mızrakla yerde duran iki geyiğe hamle yapmaktadır. Ağaç altında çökmüş olan geyikler bu ani saldırıyla arkalarına bakarak sıçır şekilde tasvir edilmiştir.

Sahnenin sağ tarafındaki domuz avı daha sağlam olarak elimize geçmiş durumdadır. Buradaki tek tahribat üst kısımdaki, erken dönemden kalma kırıktır. Fakat bu kırık ve sonradan bu alanda yeni yapılmış kırık buradaki avcının yüzünü tamamen yok etmiştir. Buradaki kompozisyonda kuyruğu düğümlemiş kurdele ile bağlanmış atın üzerindeki Pers giysili avcı, karşısındaki domuz mızrağını saplamaktadır. Bu domuz avının sol taraftaki geyik avından farkı, geyiklerin aksine domuzun avcıya karşı atağa kalkmış olmasıdır. Hatta ön ayaklarını kaldırarak ileriye hamle yapmış olan domuzun ön ayakları aynı şekilde ön ayaklarını kaldıran atın ayaklarından daha yukarıda yapılmıştır (Resim: 9). At ve domuz adeta yüz yüze gelmiş gibidir. Domuz biri sırtında, biri de önünde bulunan iki av köpeğince ısırılmaktadır. Yüz kısmı tahrip olmuş olan at üzerindeki Perslinin kollu pelerini arkasında uçuşmakta, üzerinde kısa kılıcından başka hiçbir zırh bulunmamaktadır. Bu haliyle karşısındaki domuzdan daha zayıf görünmekte olup böylece kişisel cesareti ön plana çıkarılmak istenmektedir. Bu figürün arkasında bulunan ikinci figürün göğüs zırlı olarak yapılması bu cesareti daha da pekiştirmektedir. Asıl mezar sahibi olduğunu düşündüğümüz bu figür, savaşta olduğu kadar avda da cesur bir kişi olmalıydı.

Alçak kabartma olarak yapılmış olan figürler ve fon tamamen boyanmıştır. Boya olarak kırmızı, yeşil ve açık sarı ve siyah renk kullanılmıştır. Domuz, pelerin ve eyer örtüsünün süsleri, atın kuyruğundaki kurdele ve atın toynakları kırmızı; ağaç, geyikler, atlar, köpekler ve giysiler sarı; domuzun sırt tüyleri siyah ve fon da yeşil renge boyanmıştır (Resim: 10).

Kazı sırasında bulunan lahtin küçük parçasının temizlenmesiyle ortaya çıkan figür giyimiyle ve açık başıyla Persliden çok yerli halktan birine benzemektedir. Kısa saçları ve portre özelliği taşıyan yüz ifadesiyle bu kişinin sıradan biri olmadığı açıktır. Bu figürün hemen arkasında bulunan bir başka figür daha sonradan kazanmıştır.

Lahtin diğer kısa yüzüyle uzun yüzü bezemesizdir. Bezeli kısa yüzdeki taşıma çıkıntısı traşlanmış olmasına rağmen, bezemesiz kısa yüzdeki lahti taşımakta kullanılan çıkıntı traşlanmadan bırakılmıştır.

Kurtarma kazısı sırasında toprak içinden çıkarılan lahte ait mermer kapak parçalarının birleştirilmesiyle, kapağın hafif kırma çatı şeklinde ve omurgalı yapıldığı anlaşılmaktadır. Kapak parçalarındaki kırıkların eski olması, bu tahribatin son kaçak kazıyla değil, erken dönemde yapılan soygun sırasında olduğunun bir başka kanıtıdır.

Lahtin diğer kırık parçalarıyla kapağına ait parçaların restorasyonu 2000 yılı içinde devam edecektir.

LAHTİN TARİHLENDİRİLMESİ

Altıkulaç lahtinin tarihlendirilmesiyle ilgili çalışmalarımız, lahtin restorasyon çalışmalarının tamamlanmamış olması nedeniyle henüz başlamamıştır. Fakat yapılan ilk değerlendirmelerimizde bu lahitte karşılaştırılabilecek bir Pers lahtinin bölgemiz civarında çıkmamış olduğu görülmüştür. Bu nedenle lahit üzerindeki kabartmaların karşılaştırılması Pers mezar stelleri üzerindeki kabartmalarla yapılmıştır. Özellikle de Altıkulaç lahti uzun yüzünde bulunan av sahnesinin Anadolu'da bulunmuş olan Pers mezar stelleri üzerindeki av sahneleriyle karşılaştırıldığında, buradaki domuz avı sahnesinin şimdi İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmekte olan Çavuşköy mezar steli üzerindeki av sahnesine benzediği görülür. Çavuşköy mezar steli üzerindeki av sahnesinde at üzerindeki Pers giyimli kişi, karşısındaki domuzla mızrağıyla vurmaktadır. Bu sahnede ki domuz da tıpkı Altıkulaç lahtindeki domuz gibi ön ayaklarını kaldırarak avcıya doğru hamle yapmaktadır. İki sahne arasındaki benzerlik avcının uçuşan pelerini ve domuzla saldıran köpeklerle daha da artmaktadır. Buna karşın Çavuşköy mezar stelinde aynı kompozisyon içinde gördüğümüz figürleri Altıkulaç lahtinde farklı kompozisyonlar içinde görmekteyiz. Örneğin Çavuşköy mezar stelinde atın arkasında ayakta görülen mızrak taşıyan figür, Altıkulaç lahtinde kısa yüzde bulunan savaş sahnesindeki atlının arkasındaki figüre benzemektedir. Ayrıca Çavuşköy mezar stelindeki ağaç ve geyik de Altıkulaç lahtinin uzun yüzündeki geyik avına benzemektedir.

Altıkulaç lahtindeki atlı figürü gerek binicisinin kıyafeti, gerekse eyer örtüsü ve atın kuyruğunun bir kurdale ile bağlanmış olmasıyla Pazırık kurganlarında bulunmuş lahit üzerindeki atlılarla büyük benzerlik gösterir (Resim: 10, 11). Pers mezar stelleri üzerinde gördüğümüz cenaze alayı, ziyafet ve av sahneleri İskit-Pers kültürünün önemli ikonografik özellikleri olarak bilinmektedir. Altıkulaç lahtindeki atların bu özelliği bunu pekiştirdiği gibi, atlardaki bu ayrıntının diğer Pers mezar stellerinde bulunmayıp, sadece bu lahit üzerinde görülmesi bu kişinin geleneği burada da sürdüren İskit kökenli bir yönetici olabileceğini akla getirmektedir. Lahit ve mezar stellerindeki av sahneleri Asur orijinaline dayanan ve Pers krallarının saraylarını süsleyen duvar dekorasyonlarını örnek almıştır. Bunlar günümüze kadar gelmemiş olmakla birlikte, Batı Anadolu'daki etkilerine bakarak bir fikir edinilmektedir. Pers mezar stellerinde bu kompozisyon kullanılmıştır. Pers krallarının günlük yaşantısında önemli bir yeri olan av, özel olarak hazırlanmış av parklarında yapılmaktaydı. Pers kralının temsilcisi olan satraplar da kendi yönetim bölgelerinde benzer av parkları oluşturmuşlardı. Bu av parklarından biri de Daskylaion yakınlarındaki Kuş Cenneti'nin bulunduğu yeri. Büyük Pers kralının yaşantısını örnek alan satrapların buyruğunda olan yöneticilerin de bu şekilde yaşamak zorunda olduğu bildirilmektedir. Altıkulaç'ta bulunan yöneticinin de av parkı köyün hemen üzerinde günümüzde bile domuz, karaca gibi yaban hayvanlarının bolca bulunduğu ormanlık alan olmalıdır.

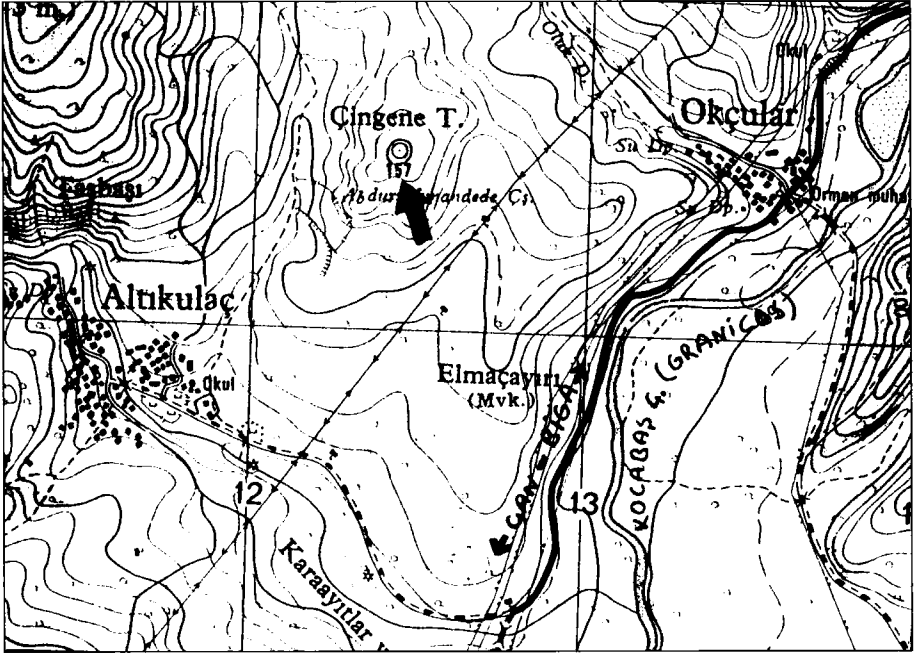
Altıkulaç lahti üzerinde Pers mezar stellerinde gördüğümüz cenaze ziyafeti sahnesi ve yazıt bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarak da lahtin kısa yan yüzünde taşlanmadan bırakılmış olan taşıma çıkıntısından yola çıkarak bu yan yüze belki de böyle bir sahnenin işleneceğini düşünebiliriz. Altıkulaç lahtinin üzerindeki plastik özelliklerden yola çıkarak M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından sonraki bir tarihte yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan kurtarma kazısında tümülüs içindeki *tholos* şeklindeki yuvarlak mezar odasının birkaç temel ve üst yapı taşlarından başka tarihlemeye yardımcı olacak buluntu ele geçirilememiştir. Ele geçirilen taşlar ise bu *tholosun* yüksekliği hakkında bilgi ver-

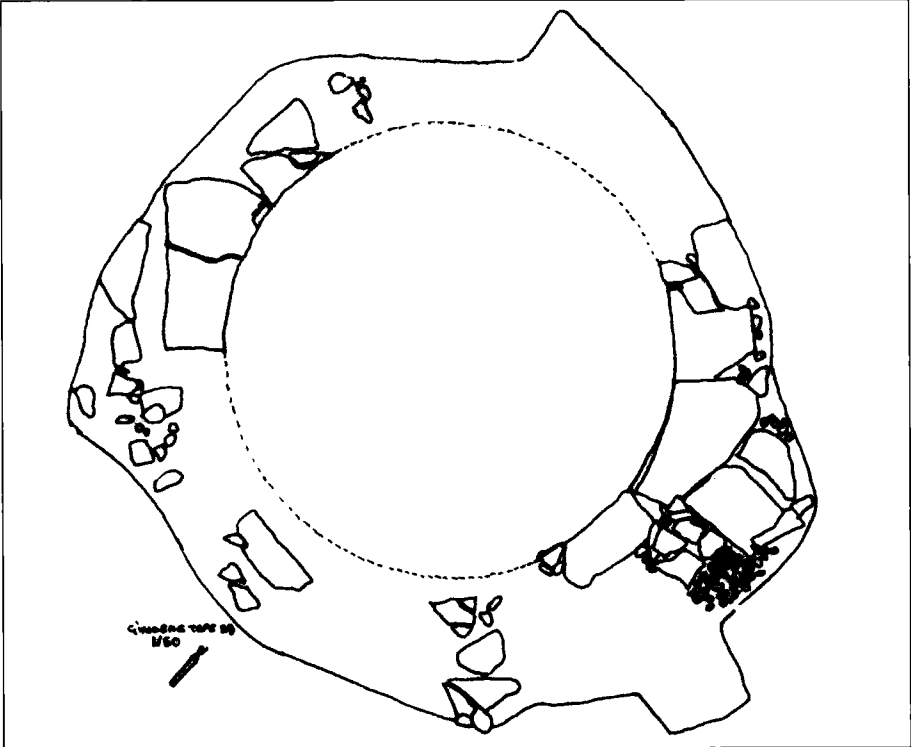
memektedir. Bindirme tekniğiyle kubbesi kapatılan *tholos* tipi mezarlara Kıta Yunanistan ve Ege adalarında M.Ö. II.bin yılından itibaren rastlanır. Bu mezarların benzerleri Batı Anadolu ve Trakya'da arkaik ve klasik devirlere ait tümülüsler içinde çıkmaktadır.

Altıkulaç lahti Troas bölgesinde şimdiye kadar ele geçirilmiş olan en önemli Pers buluntusudur. Bölge M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Pers egemenliğine girmiş, özellikle iç bölgeler M.Ö. 336'ya kadar Pers egemenliğinde kalmıştır. İç bölgelerde Pers hakimiyeti buralardaki Pers yanlısı yöneticiler aracılığıyla olduğu gibi, bizzat Pers komutanları idaresindeki küçük kale-köyler vasıtasıyla olmaktadır. Altıkulaç lahtinin sahibi olan kişi de muhtemelen böyle bir Pers komutanı olmalıydı. Bu yöneticinin oturduğu kaleye ait kalıntıları Altıkulaç Köyü'nün altında görebilmekteyiz. M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen sur duvarlarının bir antik yerleşme için küçük, fakat bir kale için de oldukça büyük bir alanı çevirmesi, burasının Ksenophon'un Hellenika'sında bahsettiği "berkitilmiş bir köy" olduğunu göstermektedir. Yerleşim yerinin konumu da bunu destekler niteliktedir. Buradaki yerleşim günümüzde Kocabaş Çayı olarak bilinen Granikos Çayı'nın yaklaşık 3-4 km. batısında doğal bir tepe üzerindedir. Bu konumuyla Granikos Çayı'nı takip eden, Troas'ın iç bölgesiyle batısı arasındaki yolu da kontrol etmektedir.

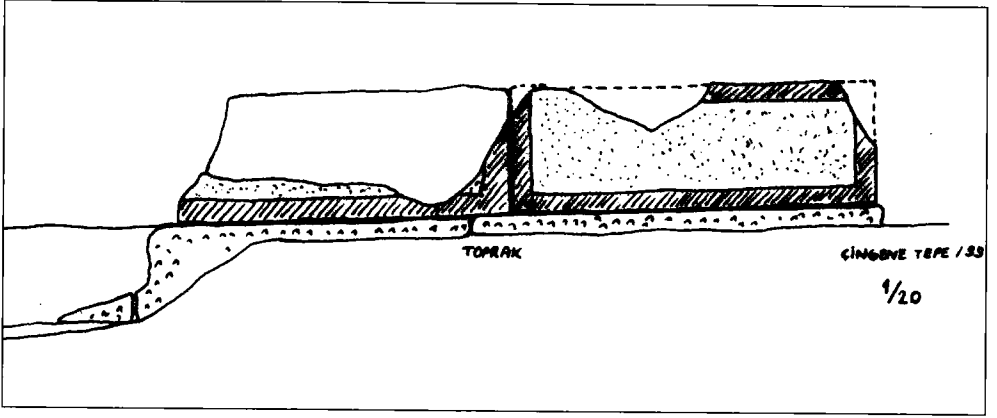
Altıkulaç lahti arkeoloji dünyasında pek çok karanlık noktayı aydınlatacak özelliklere sahiptir. Lahit şimdiye kadar Anadolu'da bulunmuş olan tek Pers lahti olmasının yanı sıra bir tümülüsün mezar odasında bulunmasıyla da ilktir. Bulunan Pers mezar stellerinin hep bir tümülüs üzerinde kullanıldığı iddia edilmiş, fakat böyle bir tümülüs şimdiye kadar açılmamıştır. Altıkulaç lahti, tümülüsü ve yerleşimi Anadolu'daki Pers varlığı ile ilgili yapılan araştırmalar için de bir kilometre taşıdır. Müzemizce Altıkulaç Köyü içinde ve yakınlarında bulunan tümülüslerde gerçekleştirilecek olan araştırmalar Troas bölgesindeki Pers varlığının daha fazla tanınmasına yardımcı olacaktır.

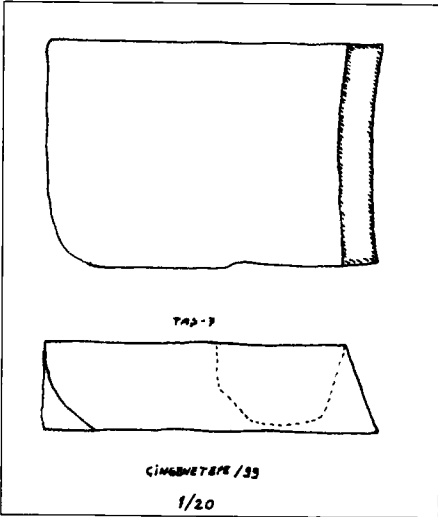
Harita: Altıkulaç Köyü ve Çingenetep'e'yi gösteren 1/25 000 ölçekli harita

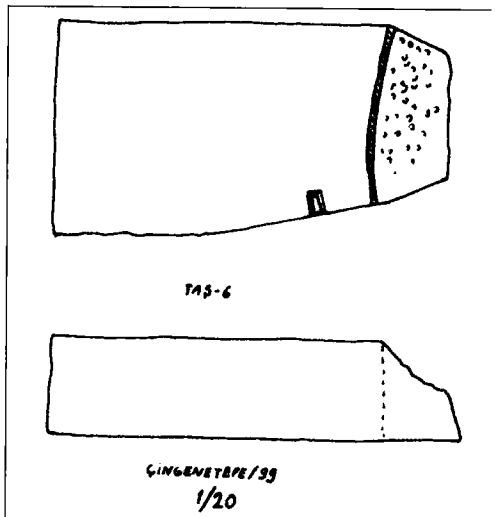
Çizim: 1

Çizim: 2

Çizim: 3

Çizim: 4

Resim 1: Kaçak kazı çukurunun lahit kapağı ve lahit gövdesinin parçalarıyla birlikte görünüşü

Resim 2: Lahtin uzun yan yüzüne ait boyalı ve kabartmalı parça

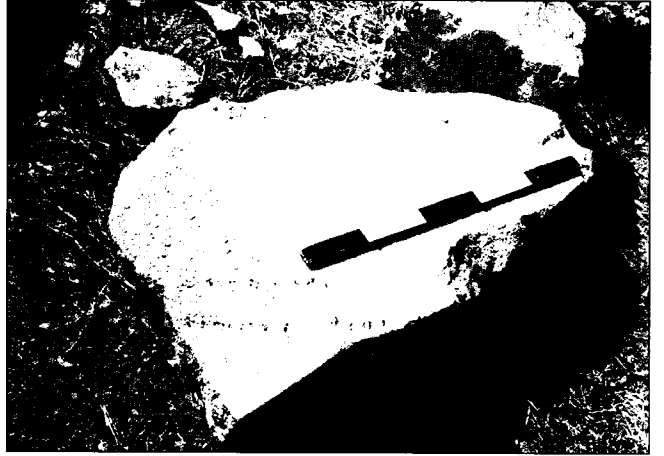

Resim 3: Tholos planlı mezar yapısının temel kalıntıları

Resim 4: Tholos şeklindeki yapının *in situ* olarak bulunan temelinin ilk taş sırası

Resim 5: Tholosun üst yapı taşlarından biri

Resim 6: Tholos yan duvar taşı ve üst yapı taşının birlikte görünümü

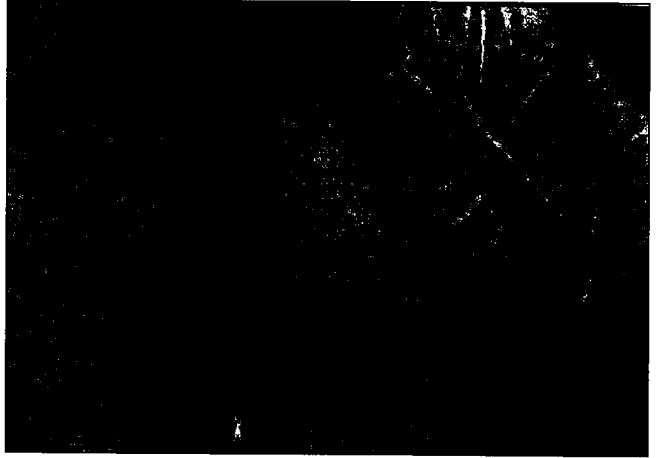
Resim 7: Altıkulaç lahtinin kısa yan yüzü

Resim 8: Altıkulaç lahtinin uzun yan yüzü

Resim 9: Uzun yan yüzdeki domuz figürü

Resim 10: Uzun yan yüzdeki eyer örtüsü detayı

Resim 11: Uzun yan yüzdeki atın kuyruğundaki düğüm detayı

NEVŞEHİR MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ 1999 YILI ONARIM VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Şinasi BAŞAL*
Şultan TUTAR

1999 yılındaki restorasyon ve onarım çalışmalarına geçmeden önce, Kappadokya bölgesinin jeolojik oluşumu hakkında bilgi vermek istiyorum. Kappadokya, jeolojik oluşum olarak yeryüzünün enteresan bölgelerinden biridir. Bölgeyi çevreleyen, Erciyes Dağı, Hasan Dağı, Göllüdağ gibi büyük volkan dağları jeolojik dönemlerde aktif birer volkandı. Jeolojik değişim bu büyük volkanlarla birlikte, irili ufaklı çok sayıda küçük volkanların püskürmesi ile üst Miyosen Dönemde (on milyon yıl önce) başlayıp, Holosen Döneme (günümüz) kadar devam etmiştir. Çünkü peribacalarının oluşumu halen devam etmektedir.

Avanos ve Ürgüp ilçeleri, konumuz içerisinde olan bölgenin jeolojik özelliklerini taşırlar. Bilindiği gibi, briketin ham maddesi bims, volkanik taneli bir kumdur. Bunun yanında, Ürgüp, Avanos, Tomarza ve Himmetdede gibi bölgelerdeki inşaat taşları da volkanik özellikler taşırlar.

Bölgenin tarihi gelişimine baktığımızda ise, tarih öncesi dönemlerden, Osmanlı Dönemine kadar değişik kültür özelliklerini görmekteyiz. Bu gelişimlerden dolayı tüm Anadolu'da olduğu gibi zengin bir kültür mozayigini görmek mümkündür. 1924 yılına kadar Ürgüp ve ilçe sınırları içerisinde, Rum asıllı vatandaşlar yaşamakta idi. Mübadele nedeniyle evler terk edildi. Buradan da anlaşılacağı üzere, konut kültürü de etkileşme alanı içerisinde idi.

CANSEVER KONAĞI

Nevşehir Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında yapılan koruma restorasyon çalışmaları içerisindeki Cansever Konağı, Mustafapaşa Beldesi, Ürgüp İlçesi'ne 5 km, Nevşehir İli'ne 25 km. mesafededir. Mustafapaşa Beldesi, Sümer Caddesi, 4 numaradadır. Mülkiyet olarak, 5 Pafta, 5301 numaralı parsel üzerindedir. Yapının tapusu Emine Cansever'e ait olduğundan ismini buradan almaktadır. Cephe olarak doğu-batı istikametinde yapılan bina, Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 09.05.1981 tarih ve 2810 sayılı kararı ile eski eser yapı olarak tescil edilmiştir. Daha sonra bina, Mustafa Paşa Belediyesi'nin teklifi, İl İdare Kurulu'nun 01.08.1991 gün ve 399 sayılı kararı ile kamulaştırılmıştır. Çalışmalarımıza teknik eleman yardımında bulunan, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne, Kayseri Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne ve İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne teşekkür ediyoruz.

Yapıyı genel olarak tanımladığımızda, düzgün kesme taştan 2 kat olarak inşa edilmiştir. Üzeri kırma çatılı ve oluklu kiremitle örtülmüştür. Çıkma balkonlu (cumba) ve orta avlulu olarak yapılan bina mimarî olarak yöresel bir özellik gösterir (Resim: 1). Keremli büyük kapı ve eyvanlı bir aralık ile orta avluya ulaşılır.

* Şinasi BAŞAL, Müdür Yrd., Nevşehir Müzesi, Nevşehir/TÜRKİYE
Şultan TUTAR, Arkeolog, Nevşehir Müzesi, Nevşehir/TÜRKİYE

Binaya dıştan bakıldığı zaman, dış cephede alt kat ana giriş kapısı dikdörtgen korniş içerisinde yuvarlak kemerlidir (Çizim: 1). İki kanatlı ahşap kapının üst bölümünde dikdörtgen çerçeve içerisinde çarkifelek bezemesi vardır. Kapı zarında pirinç kapı tokmağı bulunmaktadır. Taş kemerde ise hayat ağacı işlenmiştir. Kapının sağ yanında alt kat oda penceresi ile sonradan kapatılan kemerli ahır kapısı bulunur. Alt katın diğer duvarları bezemesiz düz haldedir.

Üst kata geçişi sağlayan, kornişte, spiral yayın içerisinde küçük halde işlenmiş gülbezekler kornişte hareket sağlar. Binanın dış cephedeki bütün tezyinatı cumbanın konsolu ve konsol aralıklarındadır. Cumbayı 6 adet konsol taşır. Bu konsollar üzerinde üçer adet gülbezek vardır. Orta konsol aralığında bir kabara ve altına büyükçe bir gülbezek konmuştur. Yan aralıklarda ise çarkifelek ve gülbezek motifleri ortak alanlarda kullanılmıştır (Resim: 2). Cumbanın alt kornişinde ise Meander motifi hareketi tamamlar. Binanın tüm cephelerindeki pencere açıklıklarında olduğu gibi balkon korkuluklarında da parmaklıklar için demir kullanılmıştır.

Ana binadaki sofada ise Osmanlı padişahının tuğrası bulunmaktadır. Bu konuda önce çevrede yaptığımız araştırmaları değerlendirmemiz gerekir. Bina yaklaşık 1885 yılında yapılmıştır. Bu dönemde buralarda Rum asıllı vatandaşlar oturmakta idi. 1924 yılındaki mübadele sonunda buradaki vatandaşlar Yunanistan'a gittiler. Buralara da göçmenler geldi. Böylece evin eski bir Rum ailesinin oturduğu ev olduğu anlaşılıyor. Böyle de olsa bu eve yerleşen Türkler, Rumların dinsel inancına saygı göstererek kalemişi sahneyi siva ile yok etmeyip en iyi şekilde korumuşlardır. Evin ana yapısı içerisindeki sofaya da Osmanlı tuğrasını ve kalemişi tavan süslemelerini yaptırmışlardır. Tuğra kapının üzerindeki yuvarlak kemerli vitray camlı aydınlığın üzerindedir. Dikdörtgen kapının 2 yanında iki pencere açıklığı vardır. Pencereler dikdörtgen formda olup giyotin pencere türündedir. Tavan altında tüm odayı çevreleyen kalemişi bitkisel bir bordür vardır. Bordürün zemini yeşil renklidir. Yeşil zemin üzerine sarı, mavi ve açık pembe renklerle bitkisel bir bezeme zinciri bulunur.

Üst kata, ana giriş kapısının solundaki ve orta avlunun sağındaki 16 basamaklı taş bir merdivenle çıkılır. Giriş aralığının solundaki merdivenden çıkıldığında köşk oda, küçük oda, hela ile divanhaneye, buradan da geçilerek 2. odaya ulaşılır. Sahanlıktan küçük bir merdivenle çatı altına varılır. Üst katta balkona açılan divanhanenin girişinin solunda daki oda yanında küçük bir gizli oda, sağ taraftaki köşk odaya girişte, ahşap kapı açıldığında, gizli bir geçidin varlığı göze çarpar. Bu galerinin ucunda bir hela ve gizli bir oda mevcuttur. Kapı hem içeriden hem dışarıdan açılıp kapanma özelliğine sahiptir (Çizim: 3). Yörede yaptığımız araştırmalarda bu özelliklerin çok evde var olduğunu tespit ettik. Gerekeç olarak da etnik, dini ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkan tehlikelerde sığınma amaçlı kullanılmış olduğu belirtilmektedir.

Balkonun iki köşesinde, gülbezek taş taşıyıcılar üzerinde yükselen ahşap kirişler çatı çıkıntılarına ulaşır. Bu sütunlar aynı zamanda bina cephesinde hareket sağlar.

Zemin katta, ana giriş kapısından orta avluya geçilir. Orta avluya doğrudan açılan, 3 oda, 1 şapel ve tafana (mutfak) bulunmaktadır. Orta sofa ve yan odalardan oluşan bölümler ise tonozlu bir aralıkla, orta avluya bağlanır. Zemin katta bu bölümlerin dışında 1 ahır ve 1 de danalık ile bahçenin önünde havuz bulunmaktadır (Çizim: 1).

Zemin katın en önemli odası, köşk odası olarak da bilinen odadır. Köşk odaya yarı yuvarlak taş bir eşikle girilir. Kapısı kemerli olan odanın her yanı taştır. Oda 3 kemer ve üç aralıktan meydana gelmiştir. Kapının arkasında ahşap bir parapet vardır. Restorasyon çalışmaları esnasında, sağlam taşlar traşlanarak temizlenmiştir. Bozulan taşlar ise, çürütme yöntemiyle alınarak yerlerine aslına uygun taşlar konmuştur. Pencere ve sedirlerdeki eskiyen ahşaplar da aslına uygun, yenisi ile değiştirilmiştir.

Kapının karşısında 3 pencere aralığı vardır. Pencerelerin dış cephe önünde demir korkuluklar vardır. Oda içerisinde 4 tak (niş) ve 1 pencere açıklığı bulunmaktadır. Yan tarafta ise kayıt odası denen kiler vardır. Kiler tonoz ile örtülüdür. Tak ve 1 sergen bulunan kiler, evin en önemli öğelerinden birisidir. İç kısımda ise pencerelerin üzerinde, Hıristiyan mitolojisi ile ilgili bir sahne betimlenmiştir (Resim: 3). Sahne kalemişi olarak

çalışılmış ve dinsel yaşamla ilgili olup altında 11 satır yazı bulunur. Bu yazıların Türkçesi şöyledir¹.

Üste ;

EFESLİ AYELLİS'E GÖRE

LYKIANOS'A GÖRE

Alta ;

1. İftira 2. İftiraya uğrayan 3. Tanrılar İüpiter ve Hera 4. Kıskaçlık 5. Kötü niyet, husumet 6. Dolandırmak 7. İftiraya maruz kalan 8. Şeref 9. Bilmemezlik 10. Özür dilemek 11. Gerçek

Bu sözler arasında tanrılar İüpiter (Zeus) ve Hera'nın adının geçmesi enteresandır. Bilindiği gibi bu tanrı ve tanrıça Yunan mitolojisinin büyük tanrılarıdır. Ancak 19. yüzyıl sonunda yapılan bu binada kalemişi bezemenin altına isim olarak yazılması bile araştırılması gereken bir unsurdur. Bu odada kalemişi sahne ve yanlarında kalemişi çiçek motifleri vardır. Bu süslemede ana renkler kullanılarak pencere kenarlarından tavana kadar uzayan hayatağacı tüm odaya hareket kazandırır.

Köşk odanın açıldığı aralık taşları son derece yıpranmış ve yıkılacak durumda idi. Bu nedenle, bu bölümdeki taşların çoğunluğu değiştirilmiştir. Değiştirmeler yapılmadan evvel bu bölüm çelik taşıyıcılarla askıya alınmıştır. Çelik taşıyıcılarla sağlama alınan yapı üzerinde önce kalması gereken taşların taş çürütmeleri daha sonra çok fazla erimiş taşlar alınarak yerine aynı bölgeden getirilmiş yeni taşlar monte edilmiştir.

Orta avlunun sağındaki merdiven sadece Güvey odası denilen özel odaya ulaşır (Çizim: 3) Güvey odasına girildiğinde pencere önü ve yanlarda ahşap sedir dizisi vardır. Kapının sol tarafında ise yuvarlak kemerli bir niş ve nişin içerisinde kalemişi çiçek bezemesi bulunur. Tamamen taş işçiliği ile yapılan odada ahşap kaplama kullanılmamıştır. Tavan da kemer örtü ile örtülmüştür. Güvey odasında taşlar sağlam olduğu için sadece taşlar üzerindeki bozulmalar traşlama yöntemi ile temizlenmiştir.

Konağın alt katında bulunan ahır, iki bölümdür. Birinci bölümde büyük baş hayvanların barındığı, 6 kemer 5 aralıktan oluşan büyük ahır bulunur. Büyük ahırda, yemlik olarak oyulmuş 4 taka (niş) vardır. İkinci bölümde ise danalık denilen küçük ahır vardır. Küçük ahır 3 kemer 3 aralıktan oluşmuştur. Bu bölümde de 3 adet yemlik takası (niş) oyulmuştur. Büyük ahır ve danalık denilen küçük ahırın üst örtüsü taştan yuvarlak kemerlidir. Ahırların doğrudan sokağa açılan kapısı örülerek kapatılmıştır.

Yapı kompleksinin etrafı taş duvar ile çevrilidir. Düzgün kesme taşı bahçe duvarının yüksekliği 4 ile 3.5 metre arasında değişir. Duvar sınırları içerisinde doğu ve batı ucunda iki adet de yöre halkı tarafından bahçe denilen alanlar vardır. Bahçede değişik meyve ağaçları ve mevsimlik sebzelerin ekilebileceği alan vardır.

ESKİ TEKEL BİNASI

Neveşehir İli, Avanos İlçesi, Orta Mahalle Zafer Sokak No: 3'te 74 pafta, 601 ada, 11 parselde kayıtlı, orijinal adı Doktor Nuri Bey Konağı olan ve halk arasında "Tekel Binası" olarak adlandırılan konak; Bakanlığımız G.E.Ē.A.Y. Kurulu'nun 13.11.1982 tarih ve A-3894 sayılı kararı ile tescillenmiştir.

1992 yılında güzel sanatlar galerisi ve sanat evi yapılmak üzere Bakanlığımızca istimplâk edilmiş, 1992 yılında Bakanlığımız Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nden gönderilen ödenekle çatısı onarılmıştır.

Bakanlığımızın 11.6.1993 tarih ve 2389 sayılı oluru ile "Halı Müzesi" fonksiyonu verilmesi uygun görülmüş ve "Halı Müzesi" olarak kullanılmak üzere 1996 yılında ören yeri gelirlerinden 08.11.1996 tarihinde 5.265.000.000-TL'ye ihale edilmiştir. 1. ve 2. ihale bedelleri dahil 21.419.961.000-TL'ye mal olan konağın restorasyonu 15.12.1997 tarihinde bitirilmiştir.

1 Bu yazıların çevirisi için yardımcı olan, Fener Patrikhanesi yetkililerine ve arkadaşım Alex'e teşekkür ederim.

Avanos'un en görkemli evlerinden biri olan yapı, üç katlı olarak düzgün kesme taşlar ile inşa edilmiştir. Çatısı kırma ve beşik çatı olmak üzere iki kademelidir. Güney ve doğu yönünde iki cephe görüntüsü vermektedir. Aynı yönlerde L biçiminde hayati yer almaktadır (Resim: 4).

Orta kat balkonunun sol üst köşesinde, ahşap dikmenin arkasında yer alan kitabedeki "Maşallah" yazısının altındaki H.1320 tarihinden, M.1902 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Evin asıl girişi hayatın güneyinde yer alan cümle kapısı olarak tabir edilen portal şeklinde düzenlenmiş kapıdan sağlanmaktadır (Resim: 5). Portal şeklinde düzenlenen bu kapının açıklığı blok bir lento ile geçilmiştir. İki kanatlı ahşap kapının üzerine beşik kemerden oluşan pencere şeklinde bir boşluk bırakılmıştır. Bu boşluk ve kapı işlemeli taşlardan meydana gelen bir çerçeve içine alınmıştır. Portalin diğer kısımları düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir.

Hayati çevreleyen duvar güney cephede alçak yapılmış, doğu cephesinde ise 4.50 metreye kadar yükselecek biçimdedir. Alçak olan duvarların üzerinde dövmeler demir korkuluklar vardır. Cümle kapısının arka sağ köşesinde kapısı hayata açılan bir hele vardır. Hayatin zemini doğal taş kaplamadır. Hayatin kuzeydoğu köşesinde kullanılan 3 küçük hücre bulunmaktadır. Binanın kuzey ve batı cepheleri sadedir. Zemin katın doğu yanında, kare kesitli ayaklar üzerine oturan, beşik kemerler ile desteklenmiş üzeri düz tavanlı, zemini düzgün taş kaplama, iki kat basamak yükseklikle hayat zemininden ayrılan bir sıra revak vardır (Resim: 6). Üst katın doğu cephesinin ortasında bulunan balkon, dambaşı ile evin bağlantısını sağlar. Balkon zemini ahşap kirişlerin üzerine yerleştirilen düzgün kesme taştan oluşur. Zemin tabliyesi güneydoğu köşesine yerleştirilmiş S kıvrımlı payanda ile desteklenmiştir. Üzeri sundurma çatı ile kapatılmıştır. Balkondan kare planlı dambaşına geçilir. Dambaşının kuzeydoğu köşesindeki kapı direk sokağa açılmaktadır (Çizim: 5).

Binanın güney cephesi en hareketli cephesidir. Bu cephenin yaklaşık ekseninde yer alan iki sütun üzerine çift yönlü kemer atılımı ile oluşturulan taş revak, ikinci kat (köşk katı) balkonunu biçimlendirmiştir. Dövmeler demir korkuluğa sahip bu balkon beş ahşap giriş ve bu girişler arası ahşap kemerler ile harim odasına bağlanır. Harim odası aynı şekilde çatı ile bağlanmıştır. Çatı ile düzenleme arasında üçgen alınlık meydana getirilmiştir. Orta kat balkonunun ortasına bir geyik derisi ve kafası gerilmiştir (Çizim: 6).

Zeminin doğuya bakan tarafında bulunan revakların sonunda eve girişi sağlayan iki kapı vardır. Doğü duvardaki kapı ile merdiven aralığına diğer kapı ile de küçük aralığa giriş sağlanır. Merdiven aralığındaki merdiven, üç kolla üç sahına ayrılmıştır. Merdivenin arka sağ köşesinde taş basamaklarla çıkılan hela vardır. Merdiven aralığının güneyinde iki, kuzeyinde ise bir sofa vardır. Aralığın güneyindeki sofalar içten bir kapı ile birbirine bağlanır. Bu sofaların güneye bakan duvarlarına ikişer pencere açılmıştır. Ayrıca her iki sofaya da, güney duvarı boyunca birer ahşap sedir yerleştirilmiştir. Güneybatıdaki sofanın kuzeyinde yer alan bir kapı hamama açılmaktadır. Tavanı düz tahta kaplamalıdır. Bu mekânın kuzey duvarının ortasında bir çiçeklik yer almaktadır. Güneydoğu köşede yer alan sofanın üzerinin bir kısmı sivri tonozla, bir kısmı ahşap kirişler üzerine tahta kaplamadır. Kuzey duvarında ahşap bir yüklük vardır. Merdiven aralığının kuzeydoğu köşesindeki bir kapı ile küçük bir koridora geçilir. Bu koridorun batı duvarındaki kapı ile bugün kiler olarak kullanılan üç çatıdan oluşmuş tonozlu, kuzeydeki sofaya geçiş sağlanır. Bu sufanın batı duvarında iki penceresi ve bu duvar boyunca uzanan taş sediri, kuzey duvarının ortasında yüklük vardır. Küçük koridorun doğu duvarındaki kapı ile aynı zamanda avludan geçiş sağlandığı "L" planlı sivri tonozlu küçük aralığa giriş sağlanır. Bu aralığın kuzeydoğu köşesinde yer alan iki kapıdan, biri küçük bir odaya diğeri ise mutfağa açılmaktadır. Mutfağın kuzey duvarında basık kemerli iki ocak nişi, güney duvarında avluya açılan büyükçe bir penceresi vardır. Doğü duvarında ise kilere (kayıt damına) açılan bir kapı bulunmaktadır. Bu katta (zemin katta) bulunan güneybatı sofa dışında tüm birimlerin üzeri takviye kemerleri ile desteklenmiş sivri tonoz örtülüdür. Güneybatı sofa ise düz tavanlıdır. Son zamana kadar "Tekel Binası" olarak adlandırılan bu binanın zemin katı tamamen betonla kaplanmıştır.

Konağın "köşk katı" olarak adlandırılan orta katına alt katından uzanan merdivenler ile çıkılmaktadır. Alt katta olduğu gibi doğu-batı doğrultusunda uzanan üst aralığın güney duvarının yaklaşık ekseninde yer alan bir kapı "divanhane" adı verilen bir odaya açılmaktadır. Bu odanın güney duvarındaki bir kapı ile balkona çıkılır. Divanhanenin doğu ve batı duvarlarında yer alan birer kapı ile iki yanında "köşk oda" adı verilen mekânlara geçiş sağlanır. Güneybatı köşk odasının kuzey duvarında ise hamama girişi sağlayan bir kapı bulunur.

Merdiven aralığının kuzey duvarından kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir koridor ile bağlantı sağlanır. Koridorun batısındaki iki kapıdan; kuzeydeki mutfığa, güneydeki odaya açılırken, doğudaki her iki kapı birer oda ile bağlantı kurmaktadır.

"Köşk katı" olarak adlandırılan bu katta merdiven aralığı dışındaki tüm birimlerin zemini ahşap kaplamadır. Tavanlarının da ahşap olduğu bu katta, hemen her odanın tavanı ortasına çeşitli ahşap göbekler yerleştirilmiştir.

"Harim odası" olarak adlandırılan konağın üçüncü katına merdiven aralığının batı ucundaki ahşap merdiven ile çıkılır. Köşk katındaki divanhanenin hemen üzerinde olan bu odanın tabanı ve tavanı ahşaptır. Güney duvarı eksenindeki bir kapı ile balkona açılan odanın güneydoğu ve güneybatı köşelerine "S" biçiminde birer ahşap sedir yerleştirilmiştir (Çizim: 7).

Konağın güney cephesi en hareketli cephesidir. Bu cephenin yaklaşık ekseninde yer alan iki sütun üzerine çift yönlü kemer atılımı ile oluşturulan taş revak, ikinci katın (köşk katının) balkonunu biçimlendirmiştir. Dövme demir korkuluğa sahip bu balkon beş ahşap kiriş ve bu kirişler arası ahşap kemerler ile harim odasının balkonuna bağlanır. Harim odası balkonu aynı şekilde çatı ile bağlanmıştır. Çatı ile bu düzenleme arasında ahşap bir üçgen alınlık meydana gelmiştir.

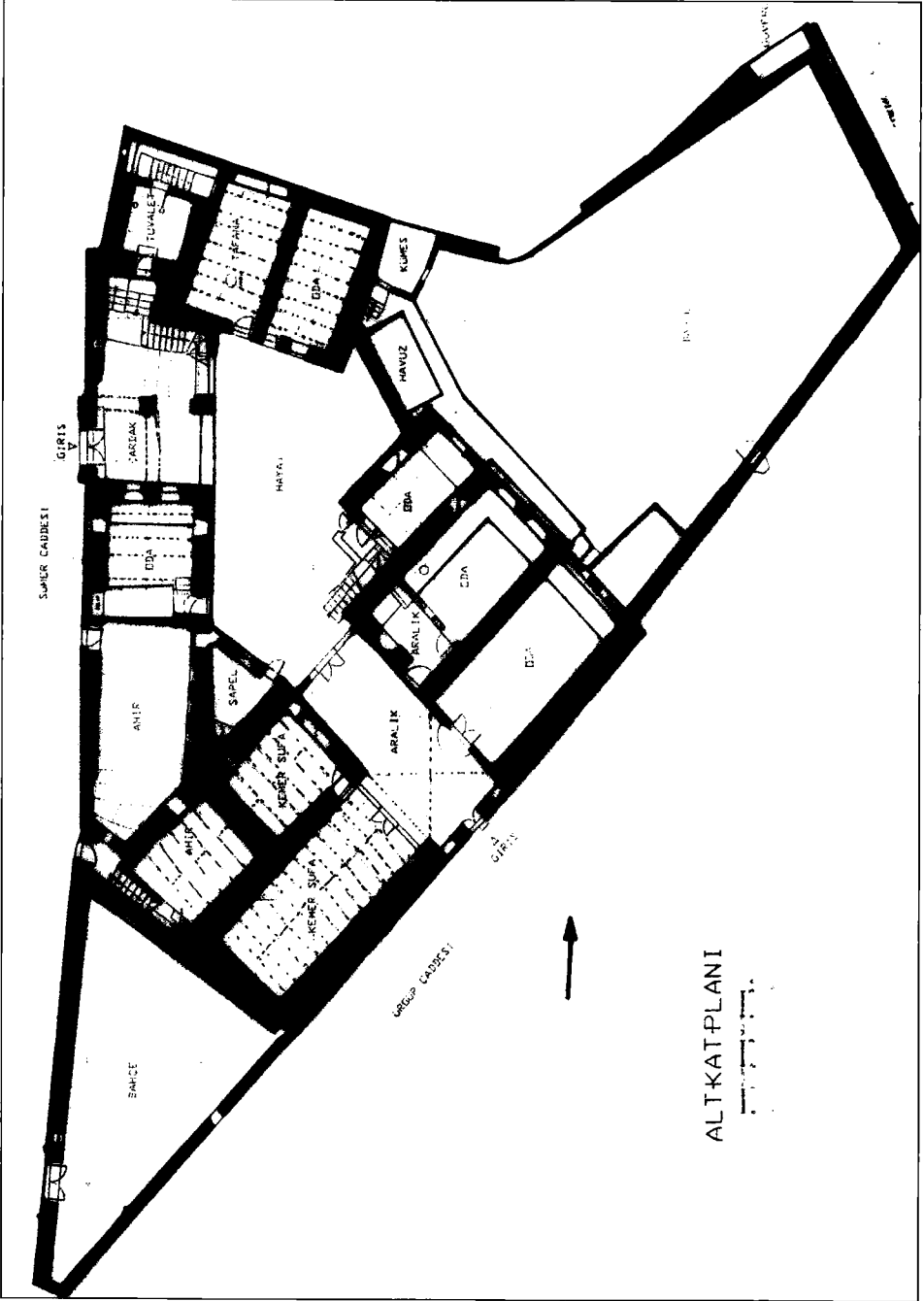
Tüm cepheler boyunca uzanan bezemisz silmeler alt kat ile üst katı birbirinden ayırmış, aynı zamanda cephelere hareketlilik kazandırmıştır. Restorasyon kapsamında öncelikle çatı yalıtımı sağlandı. Kırılan kiremitler değiştirildi (Resim: 7). Çürüyen, kırılan ahşaplar yenilendi (Resim: 8). Bahçe duvarı ve binanın dış cephesinde çürüyen, eriyen taşlar yerinde çürütülmek sureti ile yöreye uygun tuf taşı ile takviye edildi. Bahçe duvarının ana giriş kapısının teyzinatlı kısmı tek tek numaralandırılarak söküldü, çürüyen taşlar sağlamları ile değiştirilerek yeniden yapıldı. Bahçedeki revak altında bulunan düzgün kesme taşlardan bozulanları yenileri ile değiştirildi.

Ahşap tirabzanlar ve basamaklar aslına uygun olarak değiştirildi. 1. katta güneybatıya bakan odanın ahşap tavan örtüsünün ahşapları ve diğer odalardaki tavan ahşap kaplamaları değiştirildi. Zemin kattaki betonla kaplı odaların tabanları ahşapla kaplandı. Pencerelerin ahşap bölümleri elden geçirildi. Odalarda çürüyen sedirler ve dolap kapakları yenilendi. Binanın iç ve dış taş duvarlarında raspa yapıldı. Binanın içinde ve dışında bulunan helâlar kullanılamayacak durumda olduklarından aslına uygun olarak yeniden yapıldı.

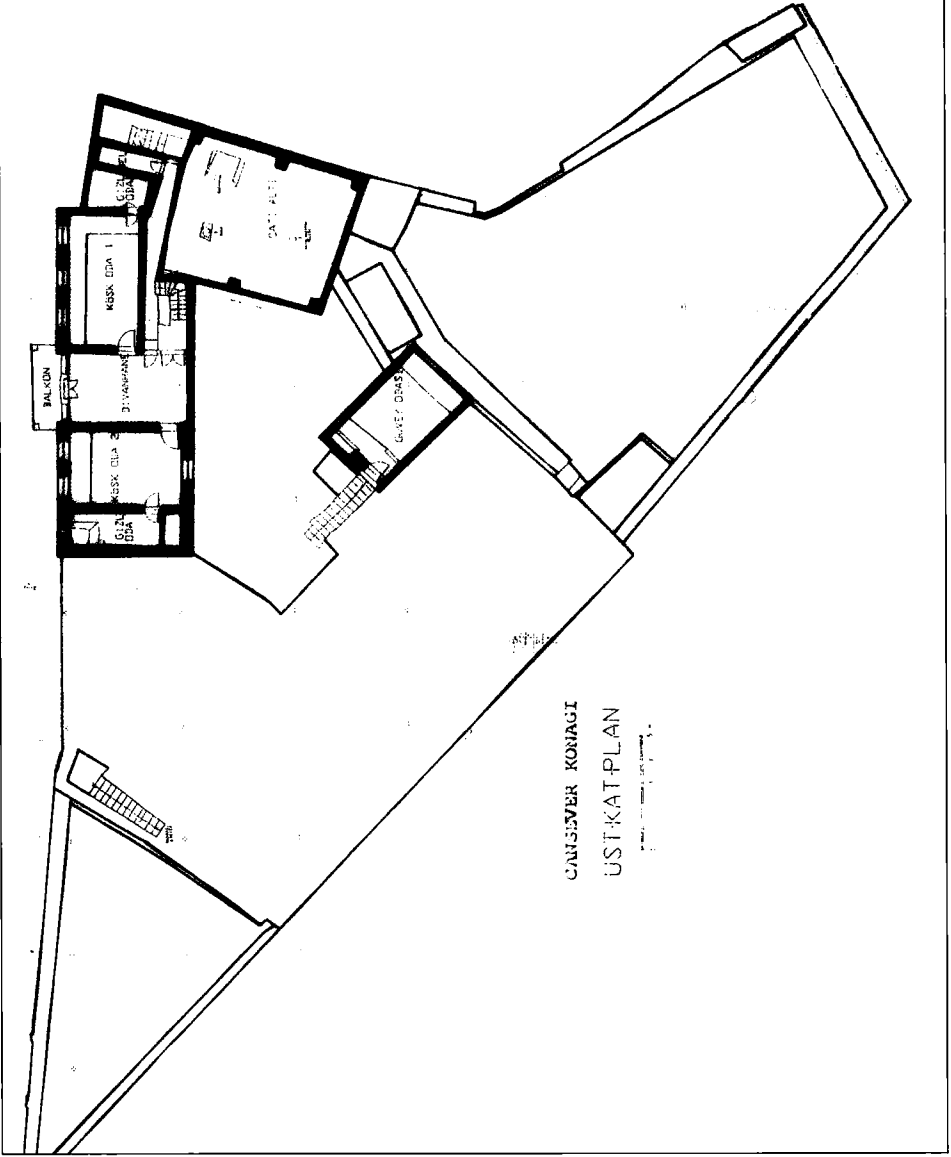
Ortadaki çiçek motifinden dışa doğru ışınsal olarak yerleştirilmiş oymalı ahşap çiteler ile oluşan dairesel tavan göbekleri ile basit yıldız geçme ve geometrik motiflerden oluşan ahşap tavan göbekleri orijinal olarak korundu. Yan yana sıralanmış düz çubukların ortasına yapılmış "S" kıvrımlarını içeren dövme demir pencere ve balkon korkulukları boyandı.

Bakanlığımızın 08.05.1998 tarih ve 1970 sayılı olurları ile konağa "El Sanatları Müzesi" fonksiyonunun verilmesi uygun görülmüş olup, konağın "El Sanatları Müzesi" olarak açılabilmesi için müdürlüğümüzce 1998 ve 1999 yıllarında Genel Müdürlüğümüzle gerekli yazışmalar yapılmış, ancak teşhir ve tanzim projeleri henüz gerçekleştirilememiştir.

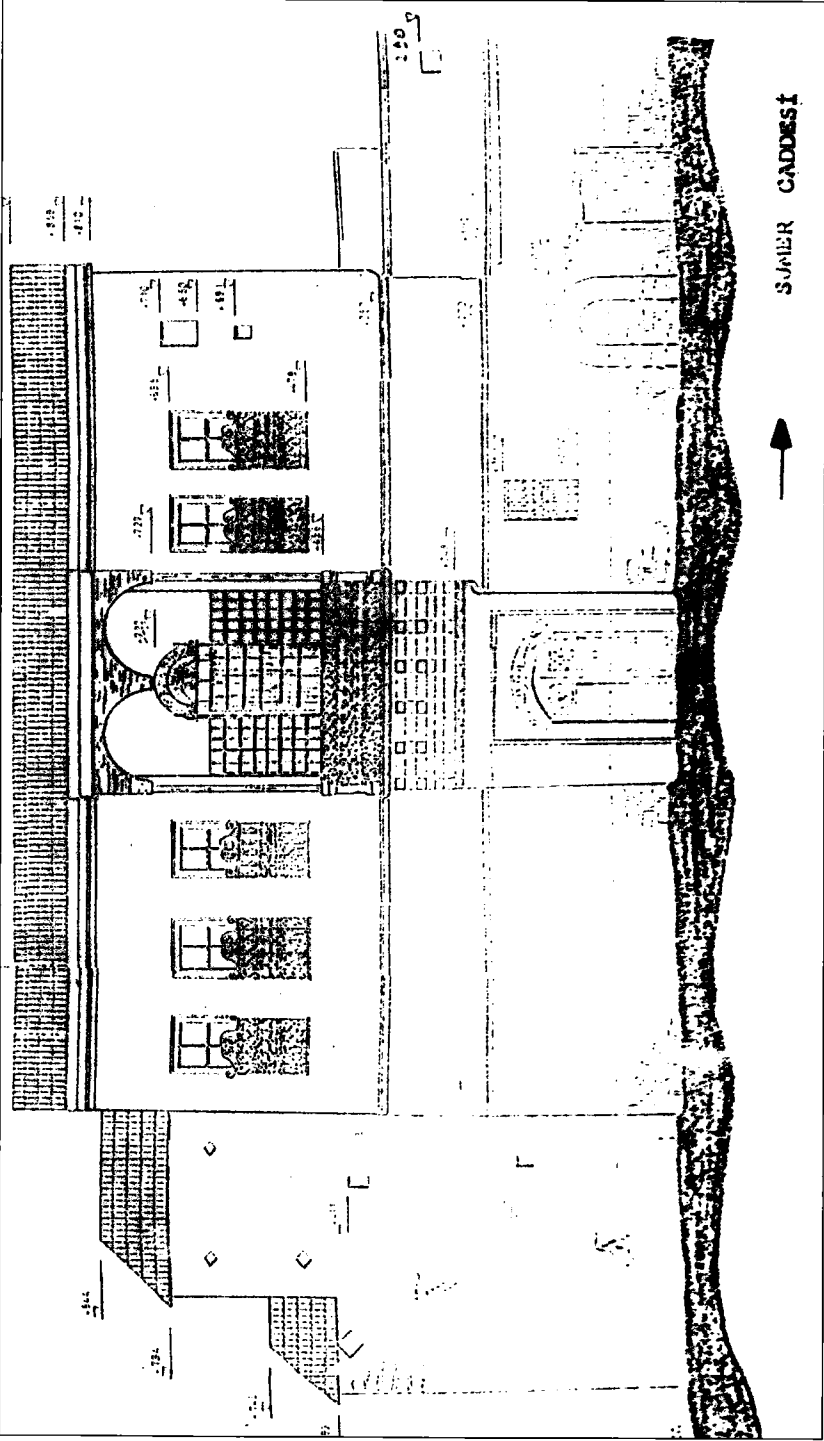

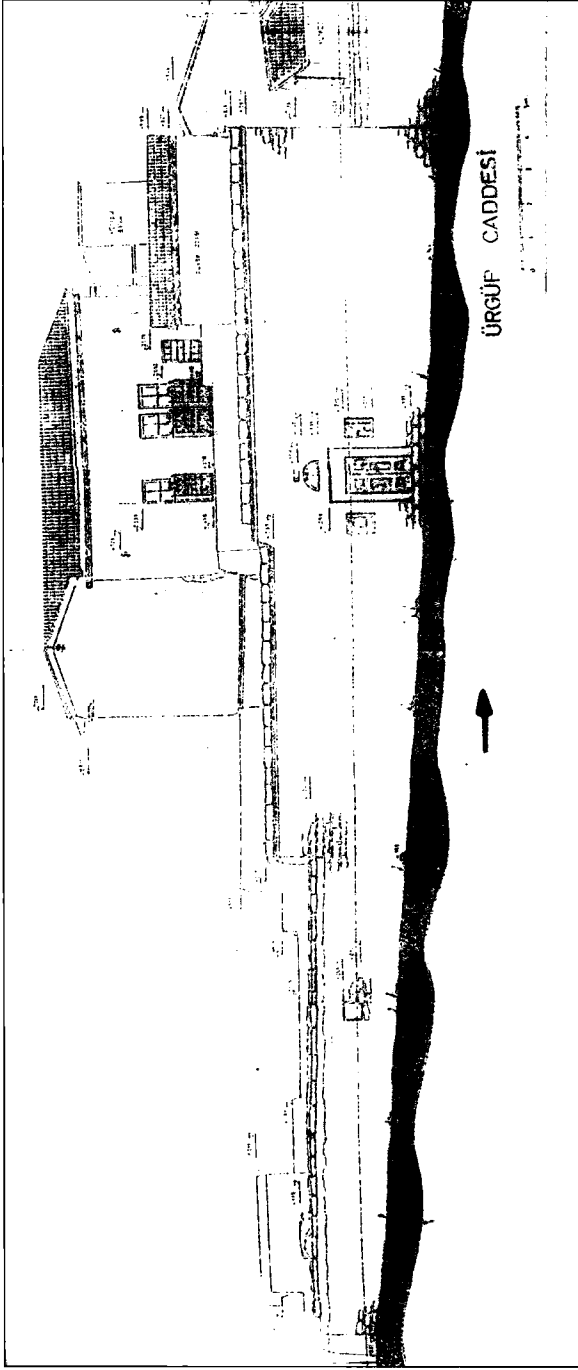
Çizim 1: Cansever Konağı, alt kat planı

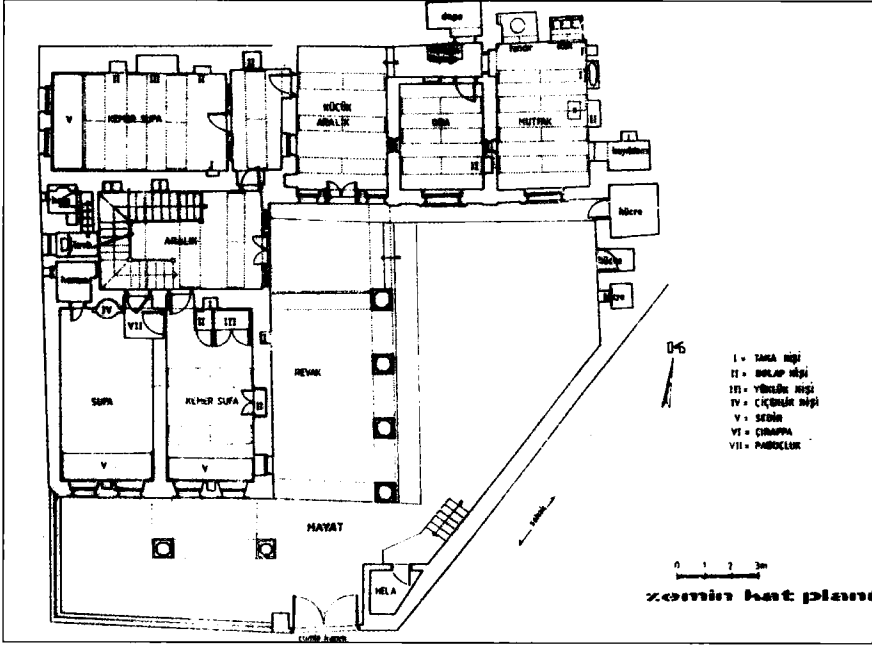
Çizim 2: Cansever Konağı, üst kat planı

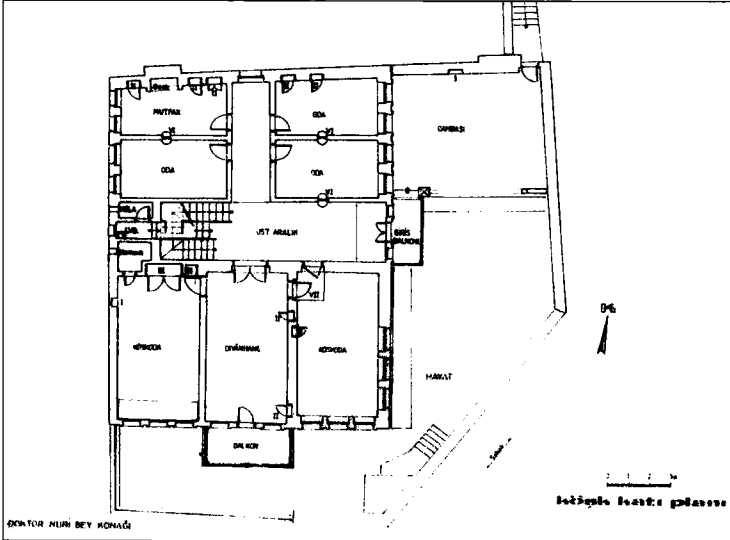
Çizim 3: Cansever Konağı, (ön) batı cephe görünümü

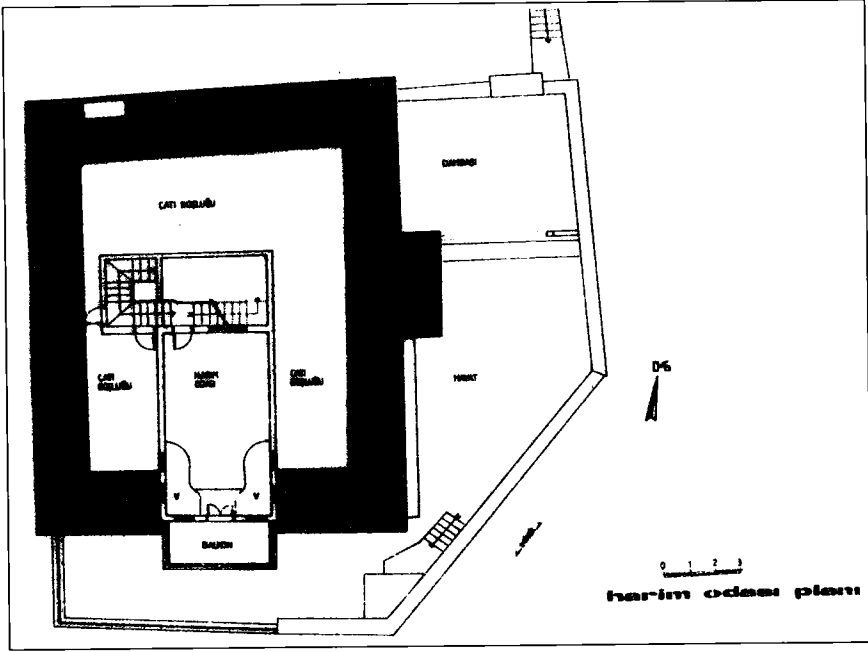
Çizim 4: Cansever Konağı, (yan) güney cephe görünümü

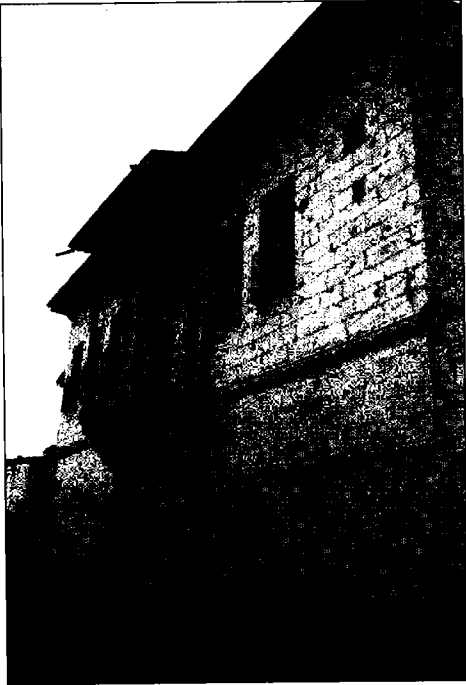
Çizim 5: Zemin kat planı

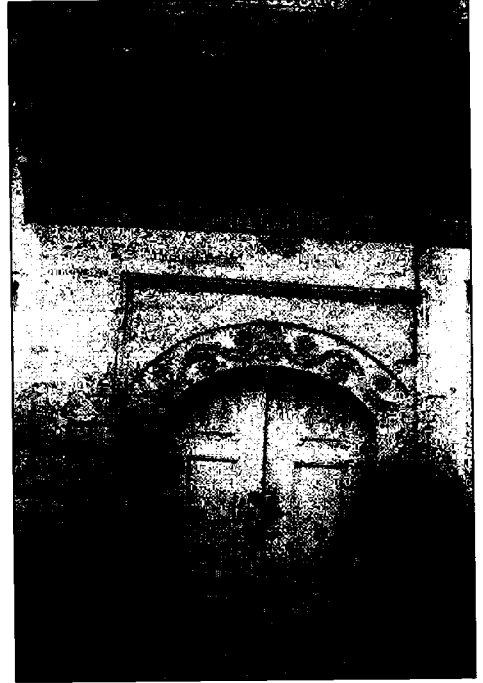
Çizim 6: Köşk katı planı

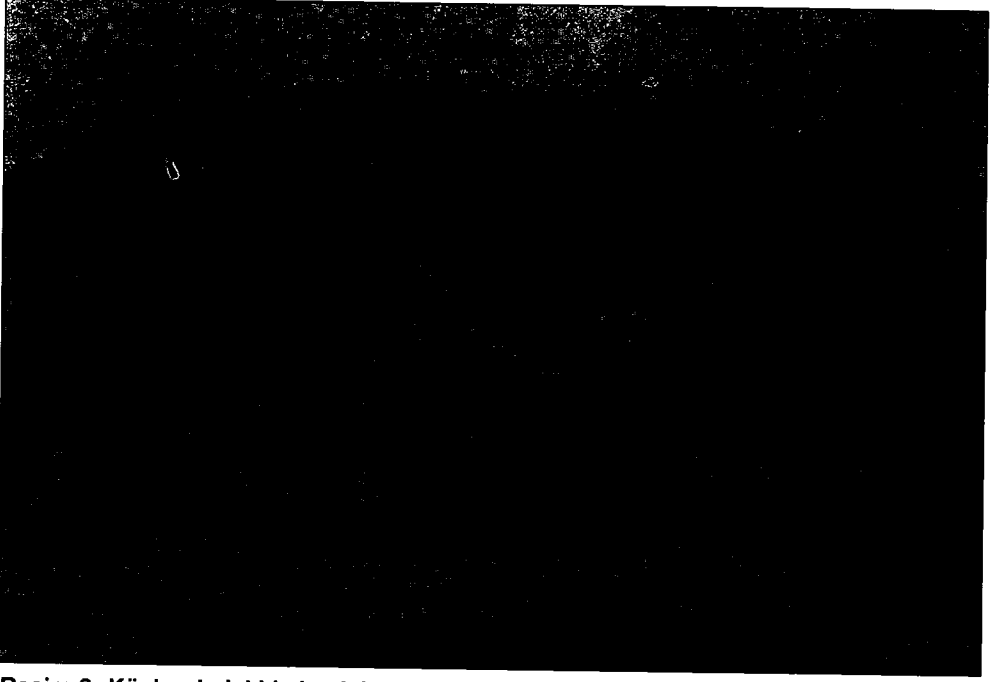
Çizim 7: Harim Katı planı

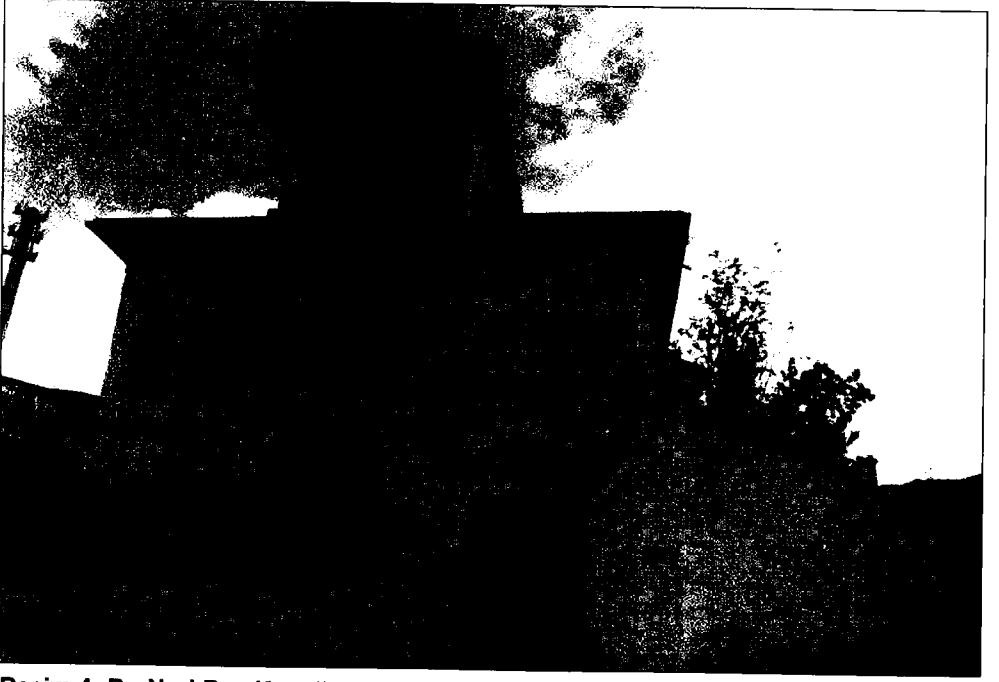
Resim 1: Ön cephe görüntüsü

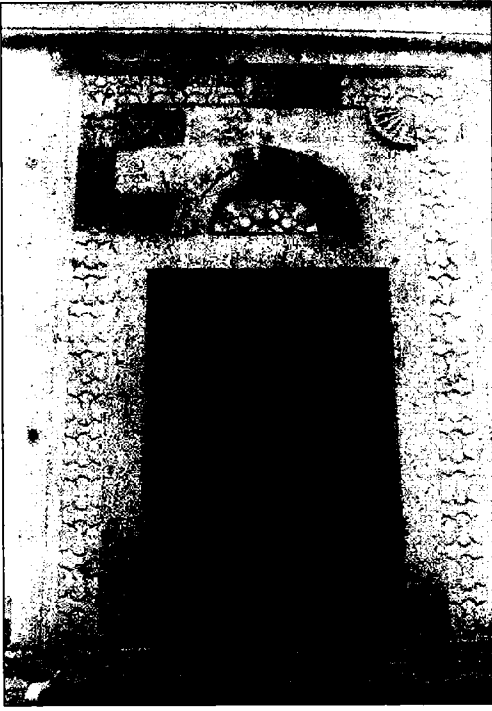
Resim 2: Cumba altı konsol bezemeleri

Resim 3: Köşk odadaki kalemişi sahne

Resim 4: Dr. Nuri Bey Konağı, genel görünüm

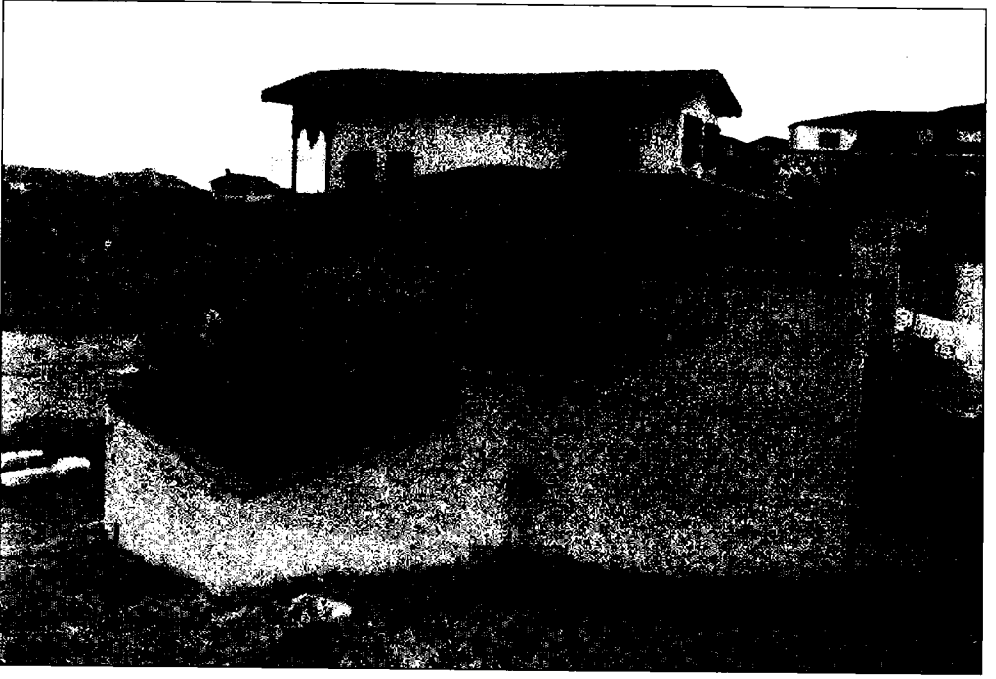

Resim 5: Ana giriş kapısı

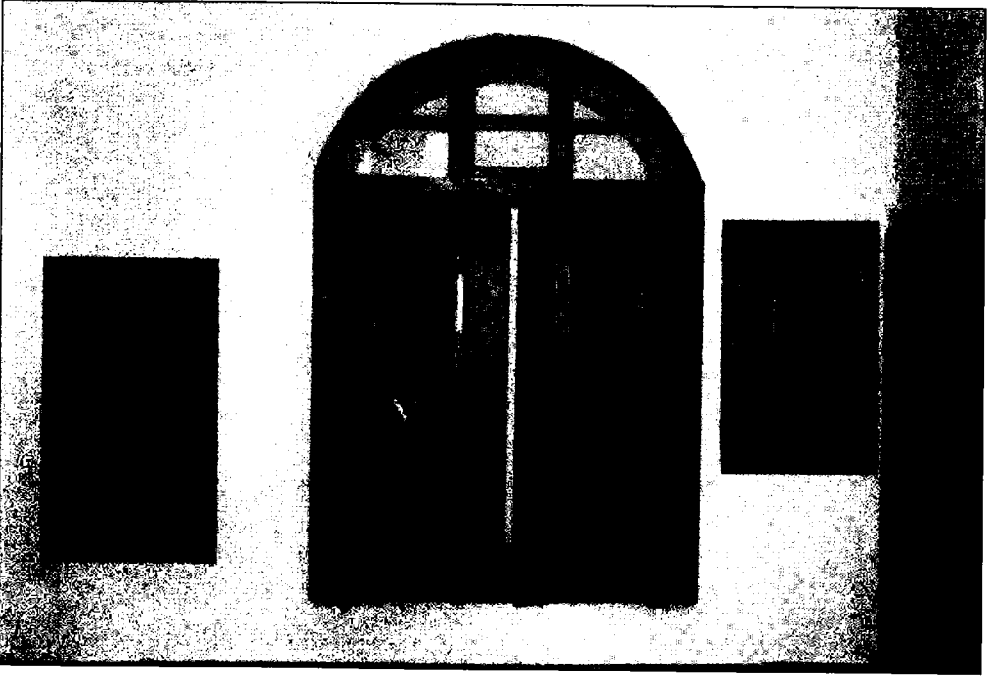

Resim 6: Revak

Resim 7: atı onarımının görünümü

Resim 8: Restorasyon sonrası ahşap dolaplar

GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ ÇEVRE DÜZENLEMESİ ÇALIŞMALARI

Halis YENİPİNAR*

Göreme Açık Hava Müzesi, Göreme Kasabası'nın 1 km. doğusunda, Göreme Vadisi olarak da adlandırılan alanda yer alır. Peribacaları ve tuf kayalara oyulmuş manastır, kilise, yemekhane ile çeşitli kaya mekânlardan oluşan ve bölgede yer alan dinî yerleşim merkezlerinden en önemlisidir (Resim: 1).

Göreme, M.S. 2. yüzyıldan itibaren iskâna sahne olmuş ve 4. yüzyıldan itibaren de Hristiyanların yoğun manastır hayatı yaşadığı önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. XII. yüzyılın ilk yarısında bölge Selçuklular'ın eline geçince, Bizans İmparatorluğu'nun diğer kesimleri ile olan kültürel ilişkisi kopmuş, kilise ve manastır yapımı duraklamıştır.

Kapadokya bölgesi ve dolayısıyla Göreme Açık Hava Müzesi içinde yer alan kaya oyma kilise ve manastırların yer aldığı bölge ile ilgili ilk ciddi çalışma Fransız rahip Guilliame De Jerphanion tarafından 1905-1912 yılları arasında yapılmış ve bu çalışmalar 1925 yılında yayınlanmıştır¹.

1956 yılına kadar sahihsiz kalan Göreme Açık Hava Müzesi içindeki kilise, manastır ve çeşitli kaya mekânlar, bu yıldan itibaren müze haline getirilerek ziyarete açılmış ve 1985 yılında UNESCO tarafından dünya kültür mirasına dahil edilmiştir.

Göreme Açık Hava Müzesi içinde ziyarete açık 15 adet kilise, 8 adet yemekhane manastır ve diğer çeşitli kaya mekânlar yer almaktadır.

Bölgedeki kaya kiliselerinin yapısal açıdan sağlamlaştırılmasına yönelik araştırmalar yapmak üzere, 1972 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın davetlisi olarak UNESCO temsilcileri bölgeye gelerek çeşitli incelemeler yapmışlardır. UNESCO uzmanlarının yaptığı bu tetkikler neticesinde, bölgedeki bir takım kiliselerde, acil olarak yapısal sağlamlaştırma çalışmalarının yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yapısal korumanın yönteminin belirlenmesi için, UNESCO ve ICCROM uzmanlarının laboratuvar çalışmaları devam ederken, Kültür Bakanlığı ve ICCROM uzmanlarının katılımı ile 1976 yılında Tokalı Kilise'de duvar resimlerinin restorasyon ve konservasyon çalışmaları başlatılmıştır. Bu arada yörenin kayaçları kimyasal analiz ve testler yapılmak üzere örnekleri alınarak İtalya'daki ICCROM laboratuvarına gönderilmiştir. 1976-1980 yılları arasında Tokalı Kilise'deki restorasyon ve konservasyon çalışmaları tamamlanmış ve 1981 yılından itibaren Karanlık Kilise duvar resimlerinin restorasyon ve konservasyon çalışmalarına başlanmış ve bu çalışma 1990 yılında bitirilmiştir.

Her geçen sene ziyaretçi sayısı artan Göreme Açık Hava Müzesi'nde, doğal erozyonun yanında, ziyaretçi yoğunluğu nedeniyle meydana gelen tahribatların önüne geçilmesi için, sağlıklı hale getirme ve sağlamlaştırma çalışmalarının yapılması zorun-

* Halis YENİPİNAR, Müze Müdürü, Nevşehir/TÜRKİYE

1 J. De. Jerphanion, *Une Nouvelle Proville De L'art Byzantin. Les Eglises Rupestres De Cappadoce*, Paris 1925-1942.

luluk haline gelmiştir. Yılda ortalama 2 ile 5 mm.lik² erozyona maruz kalan kaya yüzeylerinin tahribatının önlenmesi amacı ile 1985 yılının Mart-Nisan aylarında bölgeye gelen ICCROM eksperleri Mr. F. Lizzi, Mr. P.P. Rossi, Mr. G. Torraca ve Mr. J. Malliet, arazide bir uygulama yapmışlardır. Uygulama kapsamında, erozyona uğrayan kaya yüzeyleri deneme amaçlı olarak, yöresel malzemelerle hazırlanan kireç harçlı bir tabaka ile kaplanmıştır.

UNESCO ve ICCROM uzmanlarınca yapılan tetkiklerin değerlendirilmesi için 1993 yılının Eylül ayında ICCROM ve Kültür Bakanlığı iş birliği ile "Göreme Vadisi'ndeki Kayaya Oyulmuş Kiliselerin Korunması" ile ilgili bir seminer düzenlenmiştir. Neticede, içinde anıt bulunan kaya kütlelerinin erozyona karşı aşınmasını önlemek amacı ile yapılan araştırmaların laboratuvar ortamında başarılı olmasına karşın, doğal ortamda başarılı olmadığı ve ileride bulunacak bir malzeme ile kaplanmasının yararlı olabileceği söylenmiştir.

Yukarıda açıklanan test uygulamaları, 1996 yılında, Nevşehir Valiliği ile Kültür Bakanlığı arasında yapılan protokol gereği, Nevşehir Valiliği'ne aktarılan ören yeri gelirleri ve Bakanlık yatırımlarından, bölgedeki anıtsal özelliği olan tuf kaya kütlelerinin erozyona uğrayan yüzeylerinin yapısal açıdan sağlıklılaştırılmasını ve geçirimsiz hale getirilen yüzeylerin altında bulunan duvar resimlerinin tahribini önlemek ve geleceğe daha sağlıklı aktarmak üzere, Nevşehir Müze Müdürlüğü'nün koordinatörlüğünde görevlendirilen Bakanlık uzmanları, 1986 yılında ICCROM uzmanlarının yapmış oldukları test uygulamasının nispeten olumlu sonuç verdiğini görmüş ve Göreme Açık Hava Müzesi'nde yer alan ve içinde duvar resimleri bulunan önemli yapıların olduğu kaya kütlelerine uygulanmasına karar vermiştir (Resim: 2, 3).

Kaya yüzeylerini sağlamlaştırma çalışmaları ile paralel olarak, Göreme Açık Hava Müzesi'nde Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 11.05.1991 tarih ve 1029 sayılı kararı ile onanan Göreme Açık Hava Müzesi Çevre Düzeni Planı kapsamında ilk olarak yüksek tonajlı araçların Tokalı Kilise önünden geçerek yarattığı vibrasyon etkisinin kiliseye zarar vermesini önlemek için otoparkın daha aşağıya alınması çalışmalarına başlanmıştır, 1997 yılında taş parke döşeme ve satış yerlerinin yapımı ile otoparkın inşası tamamlanmıştır. Otoparkın yapımı ile birlikte araçların Tokalı Kilise önünden geçmesi azaltılarak yıpranmanın bir nebze de olsa önüne geçilmesine çalışılmıştır (Resim: 4, 5).

Göreme Açık Hava Müzesi Çevre Düzeni Projesi kapsamında yapılan bir diğer çalışma da yürüme yollarının ve gezi güzergâhının ıslahı çalışmalarıdır. 1029 sayılı kurul kararı ile onanan çevre düzeni projesinde 1/200 ölçekli detay projeleri çizilmediğinden dolayı, taş detayları belirlenmemiştir. Taş detaylarının belirlenmesi için 16.03.1996 tarih ve 427 ve 17.05.1996 tarih ve 471 sayılı Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararları ile yürüme yollarında, bordürlerde ve merdivenlerde kullanılacak taşların Kayseri yöresinden çıkan sert tuf taşı olması kararlaştırılmıştır. Kurul kararları doğrultusunda yürüme yollarının ve gezi güzergâhının ıslahı için 1997 yılında Kapadokya Koruma Geliştirme Projeleri kapsamında Bakanlığımız transfer ödeneğinden gönderilen ödenekle ihale yapılmış ve toplam 21.029.127.000.-TL. harcama yapılarak, yıllardır uğraş verilerek gerçekleştirilen yürüme yolları ile sakat ziyaretçilerin dahi Çarıklı Kiliseye kadar gidebilmeleri sağlanmış ve ziyaretçilere rahat bir yürüme alanı meydana getirilmeye çalışılmıştır. Yürüme yollarının taş kaplaması ile Açık Hava Müzesi gezi yollarında doğanın ve ziyaretçilerin yapmış olduğu erozyonun önlenmesi; toz ve çamurdan uzak, rahat bir ziyaret ortamının oluşturulması amaçlanmıştır (Resim: 6, 7, 8, 9).

Göreme Açık Hava Müzesi'nde yer alan kiliselerin tabanlarında ziyaretçi yoğunluğu sebebiyle aşınmalar meydana gelmekte idi. İlk olarak 1997 yılında, Turizm Bakanlığı'ndan gönderilen 1.200.000.000.-TL. ödenek ve üzerine ören yeri gelirlerinden ilave edilen 800.000.000.-TL ödenekle Tokalı, Yılanlı ve Karanlık Kilise'de, 1999 yılında da yine Turizm Bakanlığı'ndan gönderilen ödenekten 4.100.000.000.-TL. harcamayla, El-

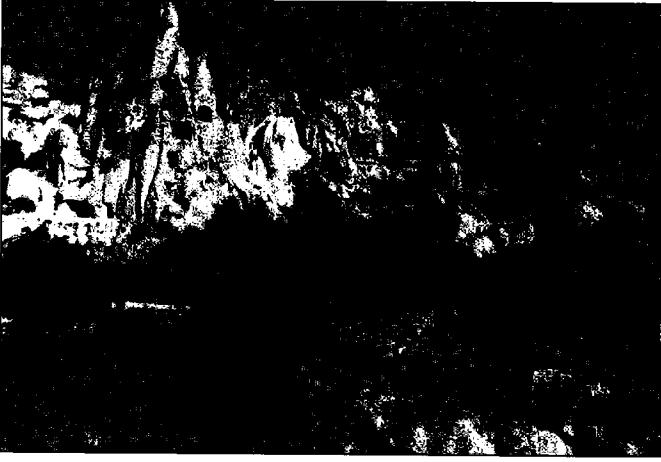
2 E.De Witte The Safeguard Of The Rock-Hewn Churches Of The Göreme Valley, 5-10 September 1993, ICCROM 1995.

malı ve Çarıklı Kilise'de uygulanan ve empenye edilmiş ahşaptan yapılan yürüme yolu ile kilise tabanlarının yoğun ziyaretçi akınından aşınması ve ziyaretçilerin duvar resimlerini sürtünme, dokunma ya da kazıma yoluyla tahrip etmelerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Yine bu çalışmalar kapsamında Göreme Açık Hava Müzesi içinde yer alan kilise, manastır, yemekhane ve çeşitli kaya mekânların kapı ve pencereleri empenye edilmiş ahşaptan yapılmış kapı ve pencere ile değiştirilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında 8.676.307.000.-TL. harcanmıştır (Resim: 10).

1999 yılında Göreme Açık Hava Müzesi'nde yapılan bir diğer uygulama da ören yerindeki mevcut tuvaletin ıslah edilmesi ve özürülü ziyaretçilere de hizmet verecek yeni bir tuvaletin yapılmasıdır. 1999 yılı Ekim ayında yapılan ihale ile çalışmalara başlanmış ve sene sonunda 39.000.000.000.-TL.lik bir harcama ile tuvaletin yapımı gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarla ziyaretçilere çağın gereklerine uygun ve gerekli hijyenik ortamın sağlandığı, modern anlamda bir tuvalet sunulmuştur (Resim: 11, 12, 13, 14). Çalışma kapsamında eskiden yapılmış ve bozulmaya başlayan bazı çevre duvarları ve çeşme de yeniden dayanıklı yöresel taş ile kaplanmıştır (Resim: 15).

Göreme Açık Hava Müzesi çevre düzeni çalışmaları kapsamında hedeflenen çalışmaların büyük bir bölümü gerçekleştirilmiş olup, 2000 yılı başında ihalesi yapılan Tokalı Kilise giriş kapısı ve çevresindeki tehlike arz eden kayaların sağlamlaştırılması çalışmaları da bitirildiği zaman, Göreme Açık Hava Müzesi'nde yer alan kültür ve tabiat varlıklarının yapısal açıdan sağlıklılaştırılmalarına yönelik çalışmalar bir ölçüde bitirilmiş olacaktır.

Kültür ve tabiat varlıklarımızın kurtarılmasına yönelik çalışmalarda desteklerini esirgemeyen Kültür Bakanlığı'na, Nevşehir Valiliği'ne ve Bakanlığımız teknik elemanları ile diğer emeği geçenlere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Resim 1: Göreme Açık hava Müzesi'nin görünümü

Resim 2: Göreme Açık hava Müzesi'nde yapılan sağlamlaştırma çalışması öncesinde

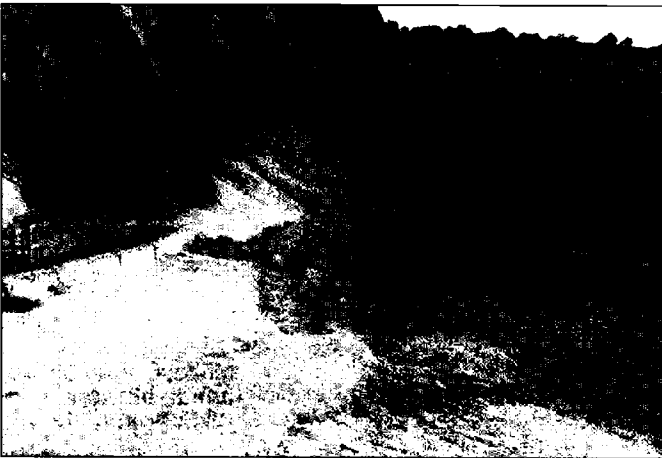
Resim 3: Sağlamlaştırma çalışmalarının bittikten sonraki görünümü

Resim 4: Göreme Açık hava Müzesi, çevre düzenlemesi kapsamında yapılan otoparkın önceki görünümü

Resim 5: Otoparkın bittikten sonraki görünümü

Resim 6: Göreme Açık hava Müzesi, çevre düzenlemesi kapsamında yapılan yürüme yolunun önceki durumu

Resim 7: Yürüme yolunun bittikten sonraki görünümü

Resim 8: Göreme Açık hava Müzesi'nde yürüme yolunun önceki durumu

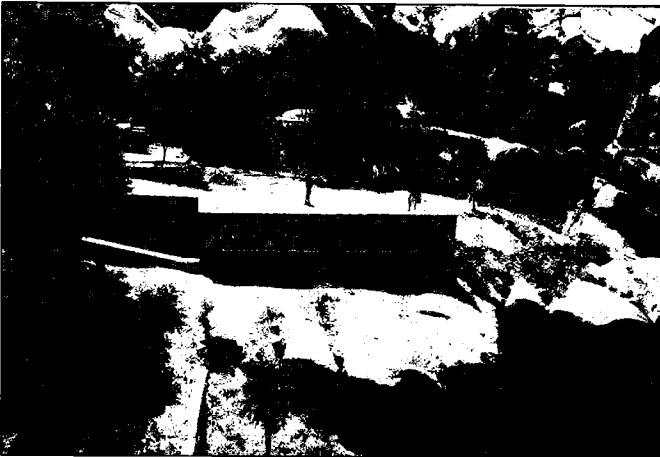

Resim 9: Göreme Açık hava Müzesi, yürüme yolunun bittikten sonraki durumu

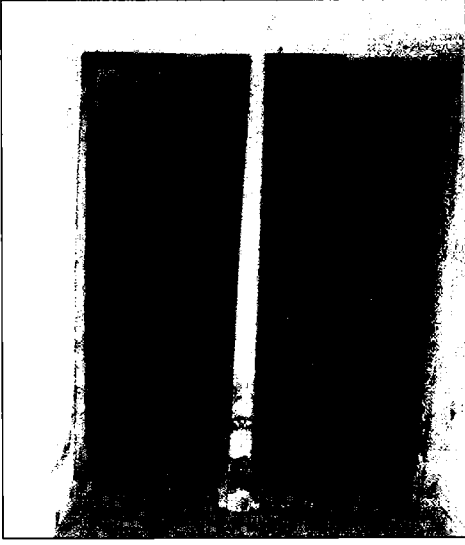
Resim 10: Göreme Açık hava Müzesi, Tokalı Kili-se'de yapılan ah-şap yürüme yolu

Resim 11: Göreme Açık hava Müzesi, çevre dü-zenleme projesi kapsamında yapımı gerçekleştirilen tu-valetin, yapım önce-si dıştan görünümü

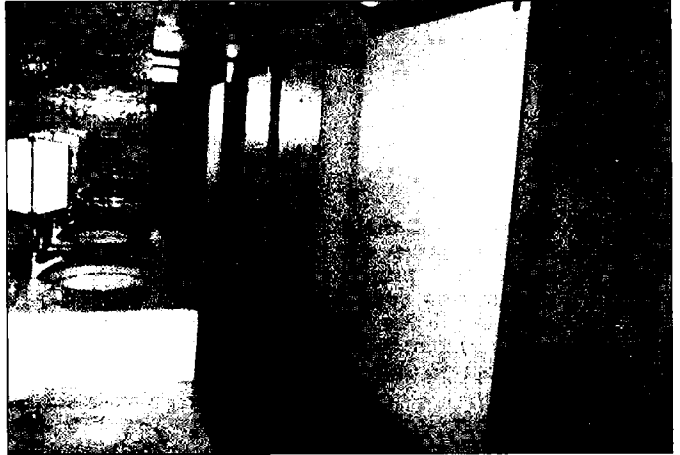

Resim 12: Tuvaletin yapım sonrası dıştan görü-nümü

Resim 13: Göreme Açık hava Müzesi tuvaletinin yapım öncesi içten görünümü

Resim 14: Göreme Açık hava Müzesi tuvaletinin, yapım sonrası içten görünümü

Resim 15: Göreme Açık hava Müzesi, çevre düzenlemesi kapsamında yenilene ihata duvarı

1999 YILI GÜMÜŞLER ÖRENYERİ TEMİZLİK ÇALIŞMALARI

Fazlı AÇIKGÖZ*

Bakanlığımız, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.10.1999 tarih ve 10139 sayılı kazı ruhsatnamesi gereğince, ilimiz Merkez Gümüşler Kasabası'nda bulunan Gümüşler Manastırı'nın üst kısmında (doğu) temizlik çalışmaları, Niğde Valiliği'nce sağlanan olanaklarla ve Gümüşler Belediyesi'nin desteği ile, 16 Kasım-08 Aralık 1999 tarihleri arasında yapılmıştır.

Çalışmalara müdürlüğümüzün denetiminde Arkeolog Fazlı Açıkgöz, Müze Araştırmacıları Mahmut Altuncan ve Ayşe Ersoy katılmışlardır.

Gümüşler Manastırı'nın (Resim: 1) da içinde bulunduğu Gümüşler ören yeri (Resim: 2) Niğde'ye 9 km. mesafede, Niğde-Kayseri karayolunun 4 km. doğusunda bulunmaktadır.

Kapadokya bölgesinin güney ucu olan Niğde İli içerisinde kalan, Gümüşler Manastırı ilimizin en iyi korunan duvar resimlerinin bulunduğu önemli bir merkezdir. Daha önce örenyerinde müdürlüğümüzce 1989-90 yıllarında yapılan çalışmalar sonucunda önce manastırın iç mekânlarında (Resim: 3), (orta avlu, yanlarındaki odalar, mekânlar, küpler, depolar ve mezarlar) temizlik ve kazı çalışmaları tamamlanmış ve ışıklandırılarak bugün çok rahat bir şekilde gezilip görülecek duruma getirilmiştir.

Manastır 9-12. yüzyıllar arasında ana kayadan oyularak yapılmıştır (Resim: 4). Bir orta avlu ve bu avluya bağlanan kilise, yeraltı mekânları vb. müstemilattan oluşur. Avluya 9 m. uzaktaki kayaya oyulmuş koridordan geçilerek girilir. Kare planlı kayaya oyulmuş avlunun dik duvarlarının yüksekliği 14 m. kadardır. Avlunun doğu, güney ve kuzey kısımları çeşitli odalar ve mekânlar şeklinde oyulmuş, kuzeydeki büyük oda ve orta avlu tabanı mezarlık olarak kullanılmış, güney tarafta ise iki katlı yeraltı şehri bulunmaktadır. Avlunun batı duvarının iç kısmı ise iki kat şeklinde oyulmuştur. Alt katta birbirine açılan iki bölümden (nartex) sonra kilise kısmına ulaşılır. Kilisenin ana kayadan oluşturulmuş dört sütununun üzeri sıvanmış ve rozet motifleriyle bezenmiştir (Resim: 5). Kuzey ve doğu duvarları da resimlerle kaplıdır (Resim: 6). Ayrıca kuzey duvarına açılmış kemerli odacıkta (nişte) üç adet mezar bulunmaktadır. Duvar resimleri 1960'lı yıllarda İngiliz Arkeolog-Restoratör Michael Gough tarafından onarılmıştır.

Duvar resimlerinin konuları; Hz. İsa, Meryem, doğum, müjde, tapınağa takdim, ilk banyo, Deesis, bazı İncil yazarları, havariler ve kilise babaları diye adlandırılan azizlerdir. Kapadokya bölgesindeki diğer kaya oyuğu kiliselerle karşılaştırdığımızda bu kilise yapısal açıdan çok daha gelişmiş durumdadır, ancak duvara sadece ana sahneler işlenmiştir. Kilise duvarlarının büyük bir bölümü de sıvasızdır. Dolayısıyla duvar resimleri yoktur.

Daha sonra manastırın batı (alt) kısmında kalan ve Bakanlığımızca kamulaştırılan ve demir parmaklıkla emniyet altına alınan alanların (Resim: 7) önce temizlikleri

* Fazlı AÇIKGÖZ, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Niğde/TÜRKİYE

yapılmış, (Resim: 8) Genel Müdürlüğümüz Yapı İşleri Dairesi Başkanlığı'nda hazırlanan çevre düzenleme projesi doğrultusunda gideri Turizm Bakanlığı'nca karşılanarak 1998 yılında tamamlanmış, 1999 Mart ayında da projede belirtilen çim ekimi ve bitkilerin dikimi müdürlüğümüzce yapılmıştır (Resim: 9).

Bu yılki çalışmalar Valilik Makamı, Gümüşler Kasabası Belediye Başkanlığı ve Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucunda; iş gücünün (işçilerin) Gümüşler Belediye Başkanlığı'nca karşılanması, Valilik Makamı'nın Mahallî İdareler ödeneğinden 750.000.000.-Tl.lik ödenek verilmesi ayrıca belediyenin traktör kepçesi ile Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nden 1 adet kamyon sağlanarak çıkarılan kazı toprağı ve molozların taşınması sağlanmıştır (Resim: 10).

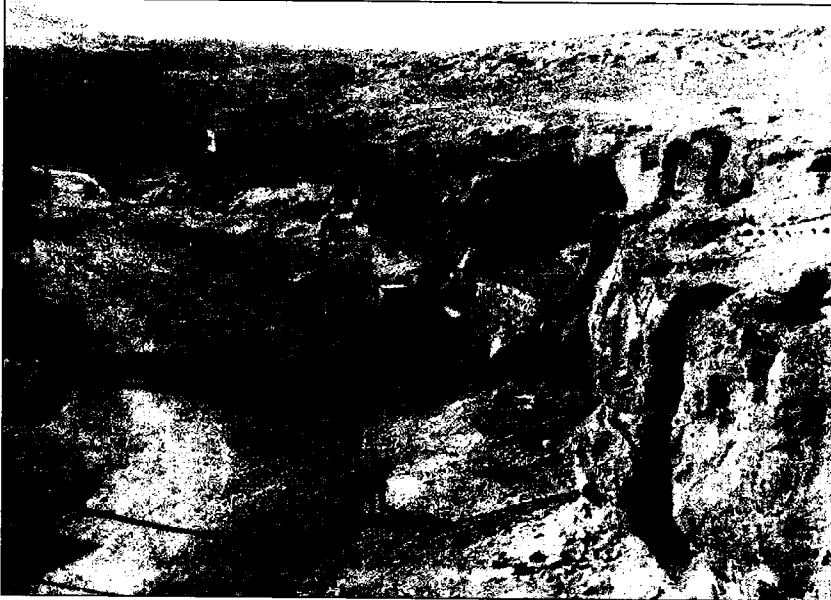
16 Kasım - 08 Aralık 1999 tarihleri arasında ortalama 8 işçi ile yapılan çalışmalar sonucunda, manastırın üst kısmında yer alan kayaya oyulmuş mekânların içleri ve bu alanların ek yapılarındaki (Resim: 11, 12), (depo, ocak tandir, niş) dolgular (toprak, saman, gübre) yıkıntılar, molozlar tamamen temizlenmiş ve orijinal kullanım alanları ortaya çıkarılmıştır. Doğadaki suyun hiç zahmetsizce depolanması için kaya eğimine göre birbiri ile bağlantılı (yukarıdan aşağıya doğru) kuyular bir sistem çerçevesinde açılmıştır. Burada bazı alanlarda kaya cephelerinde ayrılmalar ve çökmeler olduğu görülmüştür.

Ancak sonraki kullanımlarda eklenen bazı alanlar ve bir kısım duvarlar hem mekânların güvenliği (kaya çökmesine, ayrılmasına, kopmasına karşı) hem de kullanım devamlılığının gösterilmesi açısından içleri ve çevreleri temizlenerek olduğu gibi bırakılmıştır (Resim: 13).

Gümüşler ören yerinin üst kısmındaki temizlik çalışmalarına 2000 yılında da devam edilecek ve bitirilmesine çalışılacaktır (Resim: 14, 15). Daha sonra da çevre düzenleme projesi uygulamaya konularak 1989 yılında başlayan çalışmalar tamamlanarak yerli ve yabancıların ziyaretlerine hazır hale getirilecektir.

Resim 1: Gümüşler Manastırı'nın girişı

Resim 2: Gümüşler ören yeri, genel görünüm

Resim 3: Manastırın orta avlusuna açılan kilise ve diğer mekânların girişleri

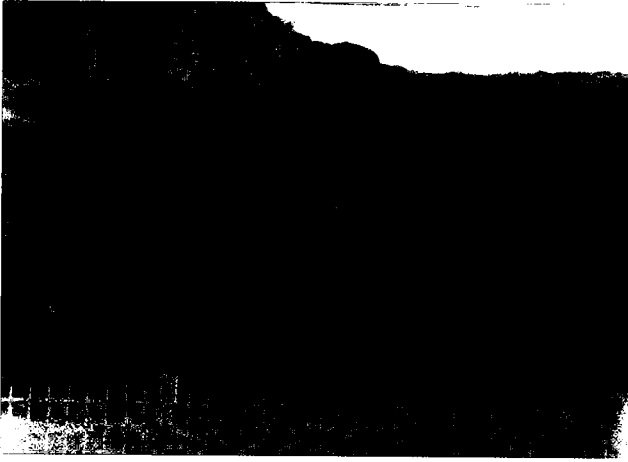
Resim 4: Manastırın orta avlusuna açılan kilise ve diğer mekânların girişleri

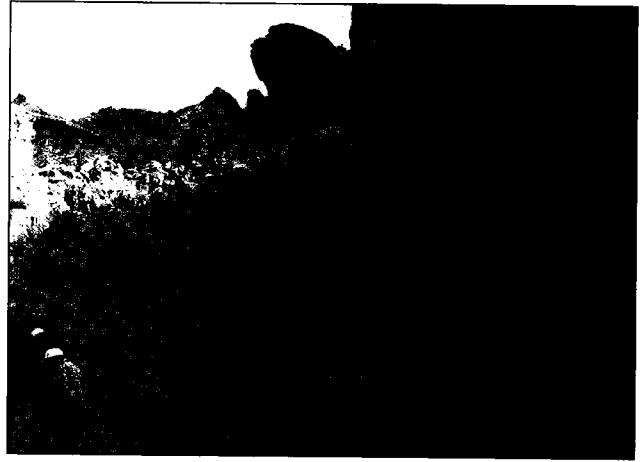
Resim 5: Kilisenin sütunları ve ana apsisteki duvar resimleri

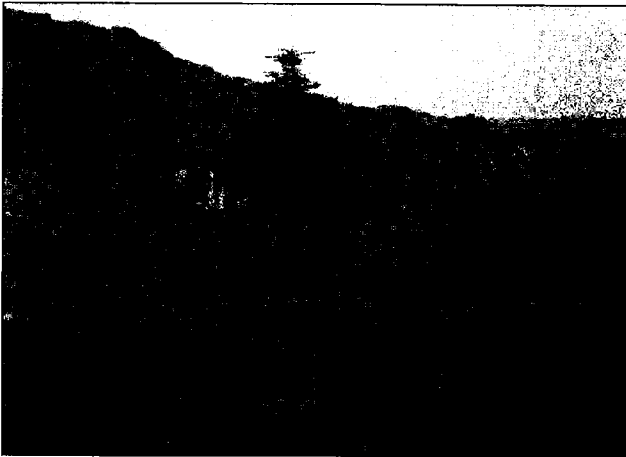
Resim 6: Duvar resimleri (Müjde ve Doğum sahneleri)

Resim 7: Manastırın alt kısmında düzenlemesi yapılan alanların demir parmaklıkları (temizlik öncesi)

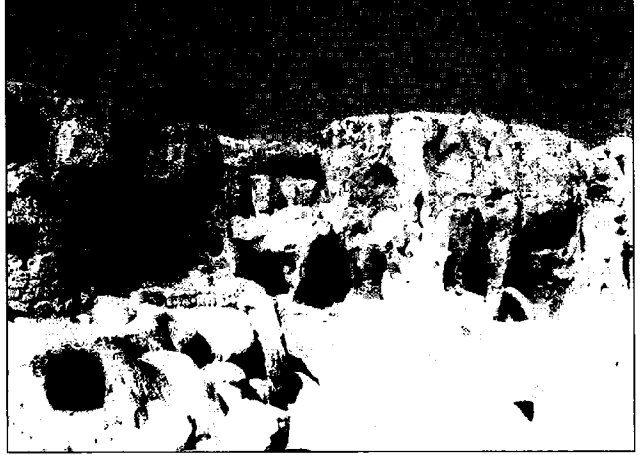
Resim 8: Alt kısım temizlik çalışmaları

Resim 9: Alt kısım, temizlik ve çevre düzenleme çalışmalarından sonraki görünüm

Resim 10: Manastırın üst kısmında, 1999 yılında yapılan temizlik çalışmaları

Resim 11: Temizlikleri tamamlanan mekânların iç ve dış görünüşleri

Resim 12: Temizlikleri tamamlanan mekânların iç ve dış görünüşleri

Resim 13: Sonraki kullanımdan, yerinde bırakılan bir ev

Resim 14: Manastırın üst kısmında, 2000 yılında, temizlik çalışmaları sürdürülecek alanlar

Resim 15: Manastırın üst kısmında, 2000 yılında, temizlik çalışmaları sürdürülecek alanlar

AMASYA MERKEZ KIZLAR SARAYI 1999 YILI KAZI VE ÇEVRE TEMİZLİK ÇALIŞMALARI

Ahmet YÜCE*
Muzaffer DOĞANBAŞ

Amasya Merkez Hatuniye Mahallesi, Kralkaya Mezarları ören yerinde, Kızlar Sarayı mevkiinde yer alan ve Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 5.5.1992 gün ve 2364 sayılı kararıyla ilan edilen 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde bulunmakta olan hamamların kazı ve çevre temizlik çalışmalarına; Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 22.02.1999 gün ve 1116 sayılı ruhsatları ile birlikte Valilik Makamının 18.03.1999 gün ve 712/450 sayılı görev olurlarına istinaden Müze Müdürü Ahmet Yüce başkanlığında Müze Araştırmacıları Muzaffer Doğanbaş ve Celal Özdemir, Müze Fotoğrafçısı Şahin Kul ve Müze Bekçisi İsmail Akça'dan oluşan ekip ile finansmanını Toy-Tek İnşaat Turizm Sanayi A.Ş. tarafından sağlanan günlük ortalama 10 işçinin katılımı ile 21.03.1999 günü başlanmış ve 31.05.1999 günü sona erdirilmiştir.

Amasya Merkez Kızlar Sarayı mevkiinde kazı ve çevre temizlik çalışması yapılan hamam sayısı ikidir. Bunlardan 1 No.lu hamam, Kızlar Sarayı ören yerinin batısında, güneye meyilli bir alanda bulunmaktadır. 2 No.lu hamam ise, alanın kuzeydoğu köşesinde sur duvarı üzerinde yine 1 No.lu hamamda olduğu gibi meyilli bir sahada bulunmakta olup, güneyinde Kızlar Sarayı kafeteryası yer almaktadır (Plan: 1; Resim: 1).

Hamamların bulunduğu alanın Kızlar Sarayı olarak anılmasının nedeni daha önceki yüzyıllarda burada bir saray kompleksinin varolmasıdır¹. Bu sarayın "İsfendiyar Sarayı" olarak da anıldığı, bilinen tarihinin ise Şadgeldi Paşazade Divitdar Ahmed Bey zamanına kadar uzandığı konusunda bilgiler mevcuttur². Bütün bu bilgilerle birlikte edinilen bilgiler arasında sarayın iki adet hamamının da bulunduğu öğrenilmektedir. İşte günümüze dek gelebilen bu iki hamamın anılan saray hamamları olduğu anlaşılmıştır³.

Kazı ve temizlik çalışmaları iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk olarak 1 No.lu hamamda, daha sonra iki No.lu hamamda çalışmalar yapılmıştır.

1 NO.LU HAMAM

1 No.lu hamam Kızlar Sarayı ören yerinin batısında güneye meyilli bir arazide yer almaktadır. Kısmen ayakta olan hamamın iç kısmında kaleden sel yoluyla gelerek buraya dolan dolgu toprak kaldırılmış ve bu çalışmalar sırasında hamamın sıcaklık kısmında iki adet mermer kurna aynalığı ele geçirilmiştir. Kurna aynalıkları kabartma bezemeli olup bezemeler daha çok palmet ve rumilerden oluşmaktadır (Resim: 2, 3).

1 No.lu hamam; kareye yakın planlı, kesme taş ve moloz taş malzeme ile birlikte yer yer tuğla malzemeyle yapılmış, tabanı mermer döşeli olup üstü tonoz ve kubbe-

* Ahmet YÜCE, Arkeolog, Müze Müdürü, Amasya/TÜRKİYE
Muzaffer DOĞANBAŞ, Sanat Tarihçisi, Müze Araştırmacısı, Amasya/TÜRKİYE

1 Yaşar, H.Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, s.45

2 Yaşar, H.Hüsameddin, *a.g.e.* s.45

3 Urak, Gediz, "Amasya'da İki Saray Hamamı" *IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C.3, s.385

lerle örtülmüştür (Plan: 2). Küçük boyutlu bir hamam olan yapıya batı cephesinden girilmekte olup girişin sağında soyunmalık ve solunda WC mekânı yer almaktadır (Resim: 4). Soyunmalık kısmından sivri kemerli dar bir kapı ile sıcaklık mekânına geçilir. Kare planlı bu mekânda doğu, kuzey ve güney beden duvarının iç yüzeyinde birer musluk nişi ve kurna yerleri bulunmaktadır. Sıcaklık kısmının üzerini örten kubbenin büyük bir bölümü yıkılmış olduğundan, bugün mevcut değildir. Beden duvarlarında ise, sıcak ve soğuk su kanalları ile tüteklilik boruları yer almaktadır (Resim: 5).

Hamamın su deposu (külhan kısmı), sıcaklık ile soyunmalık mekânlarının güneydoğu köşesinde yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan bu kısmın üzeri tonoz örtülü iken bugün bu örtü tamamen yıkılmış ve ayrıca güney beden duvarı da tamamen ortadan kalkmıştır.

Muhtemelen 1 No.lu hamamın giriş mekânı ile bağlantılı olan ve hamamın güneybatı köşesinde kare planlı, kerpiç duvarlı, duvar üzerleri tuğla tozu ve kireç karışımı siva ile sıvalı, tabanı altıgen kırmızı renk tuğlalar ile döşeli bir mekân ve bu mekânın kuzey cephesinde basit bir ocak nişi ve şerbetlik bölümü açığa çıkarılmış olup mevcut izlerden bu bölümün alçı bezemeli olduğu gözlemlenmiştir. Hamamın girişinde yer alan bu mekânın olasılıkla dinlenme yeri ya da hamam köşkü olduğu kanısına varılmıştır (Resim: 6).

Hamamın köşk kısmının batısında, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, üzeri tuğla malzeme ile örtülü, iç kısmı düzgün sıvalı ve üstten kapaklı bir girişe sahip olan ve su deposu olması olasılığı yüksek bir mekân ortaya çıkarılmıştır (Resim: 7). Ayrıca hamamın kuzeydoğu yanında yer alan ve hamam beden duvarlarına birleştirilmiş, moloz taş ve balçık harçla örülmüş basit duvar kalıntıları meydana çıkarılmıştır. Bu duvar kalıntılarının hamam müstemilatına ek yapılar olup geç dönemde yapılmış oldukları anlaşılmıştır.

1 No.lu hamamın kuzeyinde, yaklaşık 50 metre uzaklıkta, kareye yakın dikdörtgen planlı, duvarları moloz taş ve harçla örülü bir havuz mekânına rastlanmıştır. Ayrıca 1 No.lu hamam civarında doğu-batı doğrultusunda yüzü güneye dönük olarak yan yatırılmış olan ve muhtemelen bir kadına ait iskelete rastlanmıştır. İslamî ölçülere uygun bir şekilde gömü işlemi yapılmış olan iskeletin etrafı temizlenerek açığa çıkarılmıştır (Resim: 8).

2 NO.LU HAMAM

Kızlar Sarayı kafeteryasının kuzeydoğu köşesinde, sur duvarı üzerinde, meyilli bir sahada inşa edilmiştir. Yapı kare planlı, beden duvarları kesme taş, moloz taş ve Horasan harcı ile örülerek yapılmıştır (Plan: 3; Resim: 9). Günümüzde oldukça harap bir durumda olan yapının giriş kısmı kare planlı ve üzeri Türk üçgenleriyle geçilen bir kubbe ile örtülmüştür. Bu mekân, hamamın soğukluk ya da soyunmalık kısmı olmalıdır. Buradan yuvarlak kemerli dar bir kapıdan ılıklik mekânına geçilmektedir. İlıklik mekânı ise, kare planlı ve üzeri Türk üçgenleriyle geçilen bir kubbe ile örtülmüştür. Hamamın bu kısmında, taban seviyesinde yapılan kazı çalışmalarında bu mekânın altında hipokost tünellerinin varlığı tespit edilmiştir. Bu tüneller 30 x 30 cm. ebatlarında ve 4 cm. kalınlığındaki düz tuğlaların üst üste örülmesiyle meydana getirilmiş olan payeler arasında kalmakta olup, boşluklar 45 x 45 cm. ölçülerindedir (Resim: 10). Bu kısımda yer alan mevcut tüneller üzerine Horasan harcı ve tuğla tozundan meydana gelen harçla yaklaşık 15 cm. kalınlıkta taban döşemesi yapılmıştır.

İlıklik mekânında yapılan temizlik çalışmaları sırasında etütük mahiyette Roma Çağına ait bir adet bronz sikke ele geçirilmiştir.

İlıklik mekânından sivri kemerli, dar bir kapı ile sıcaklık mekânına geçilmektedir (Resim: 11). Sıcaklık mekânı kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü olup kasnakta sivri kemerli kör pencere nişleri bulunmaktadır. Bu kısımda ılıklikta görüldüğü gibi, külhan bölümünden gelen sıcak buharların dolaştığı cehennemlik bölümünün devam ettiği görülmüştür. Bu kısımda yer alan tuğla payeler üçer sıra halinde düzenlenmiştir. Ayrıca cehennemlik kısmından külhan kısmına geçişi sağlayan tahliye tüneli de açığa çıkarılmış-

tir. Sıcaklık kısmı batı beden duvarına bitişik olarak yapılmış olan ve üzeri tonoz örtülü, dikdörtgen planlı külhan kısmı yer almaktadır.

2 No.lu hamamın dış batı beden duvarı kenarında yapılan temizlik çalışmasında meydana çıkarılan basit duvar kalıntılarında, hamamın müstemilat (odunluk vb.) kısmının burası olabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca bu kısımda Osmanlı Dönemine ait etütlük mahiyette iki adet gümüş sikke ele geçirilmiştir.

Plandan da anlaşılacağı üzere 2 No.lu hamamın güney cephesinde kalmakta olan dikdörtgen planlı, üzeri tonoz örtülü ve tuğla malzeme ile yapılmış su deposu temizlenerek açığa çıkarılmıştır.

2 No.lu hamamın güneyinde ve antik çağ Amasya kalesine gizli geçişi sağlayan geçitin giriş kısmında temizlik çalışması yapılmış, bu çalışma sonucunda; hamamda bulunan ısıtma (hipokost) sisteminin saray temel kalıntılarının bulunduğu alana doğru uzanmış olduğu anlaşılmıştır (Resim: 12).

BULUNTULAR

- 1- Eserin Adı : Kurna aynalığı
Cinsi : Mermer
Bulunduğu Yer : 1 No.lu hamam, sıcaklık mekânı
Ölçüleri : Yükseklik : 46 cm., Genişlik :54 cm., Kalınlık :13 cm.
Çağı : Osmanlı
Tanımı : Kareye yakın ölçülerde beyaz mermerden yapılmış olup, üzerinde palmet ve Rumî motifleri kabartma olarak işlenmiştir.
- 2- Eserin Adı : Kurna aynalığı
Cinsi : Mermer
Bulunduğu Yer : 1 No.lu hamam, sıcaklık mekânı
Ölçüleri : Yükseklik : 55 cm., Genişlik : 61 cm., Kalınlık : 14 cm.
Çağı : Osmanlı
Tanımı : Bir öncekiyle aynı üslup ve bezeme özelliklerine sahiptir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Amasya Merkez Kızlar Sarayı mevkiinde yer alan hamamların tarihi, Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin'in verdiği bilgiler ışığında Eratnalılar Devrine kadar uzanmaktadır. Çünkü mevcut hamamlar, Eratnalılar Devrinde varlığı bilinen saray kompleksinin birer parçasıdır. Fakat biz mevcut hamamların özellikle ilk yapılanmanın daha eski olabileceği kanısındayız. Özellikle bu alanın Hellenistik Çağdan beri yoğun iskân görmüş olması ve ayrıca hamamların üst kısmında, Amasya Kalesi eteklerinde yer alan bazı su kanallarının mevcut izlerinin hamamlarının yakınında son bulması, bu hamamların temellerinin Hellenistik Çağa kadar uzanmış olma olasılığını güçlendirmektedir.

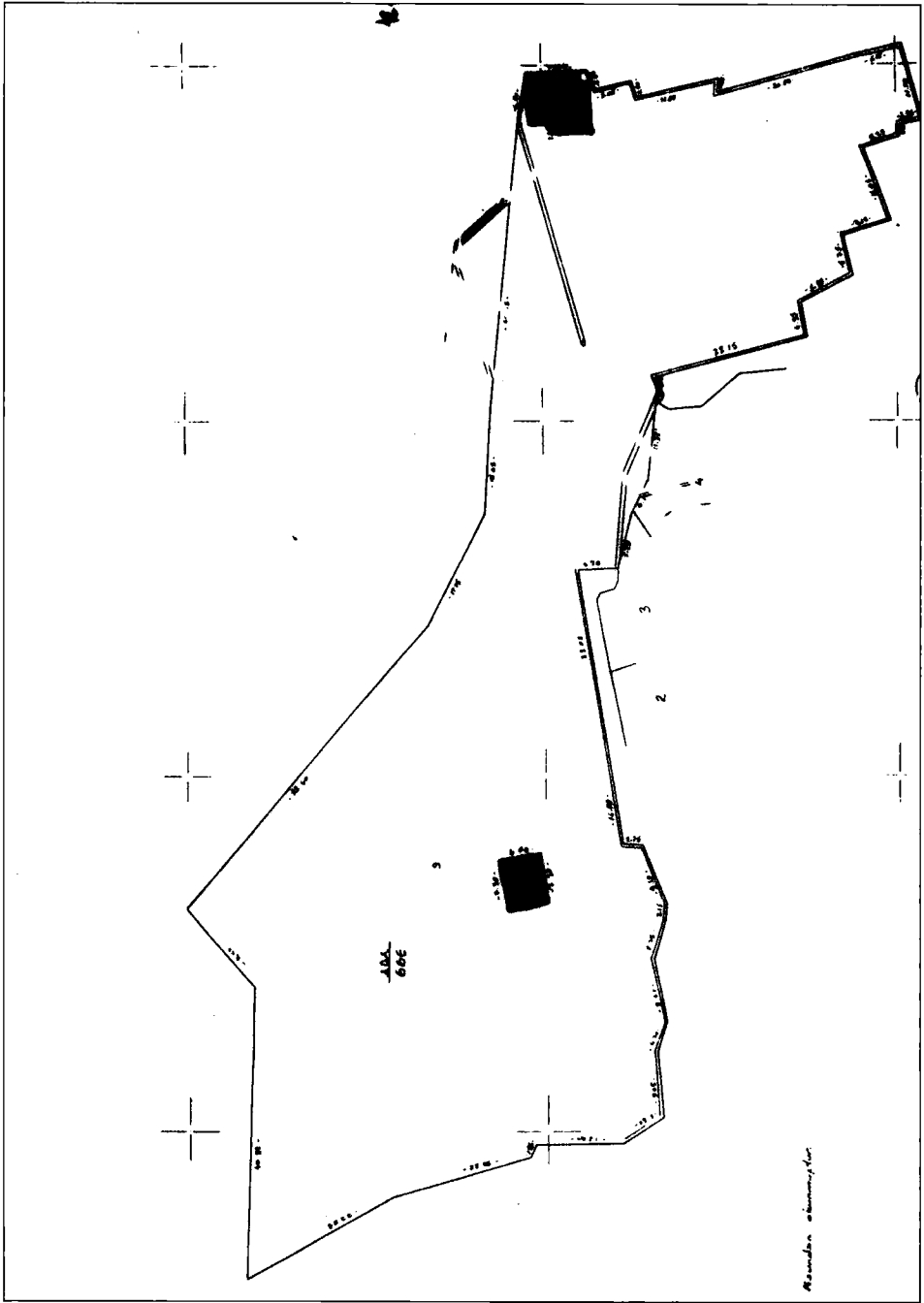
Daha sonraki yıllarda yapılacak kazı çalışmalarında özellikle derine inildikçe, hamamların ilk yapılış tarihi konusunda kesin bir sonuca varılacaktır.

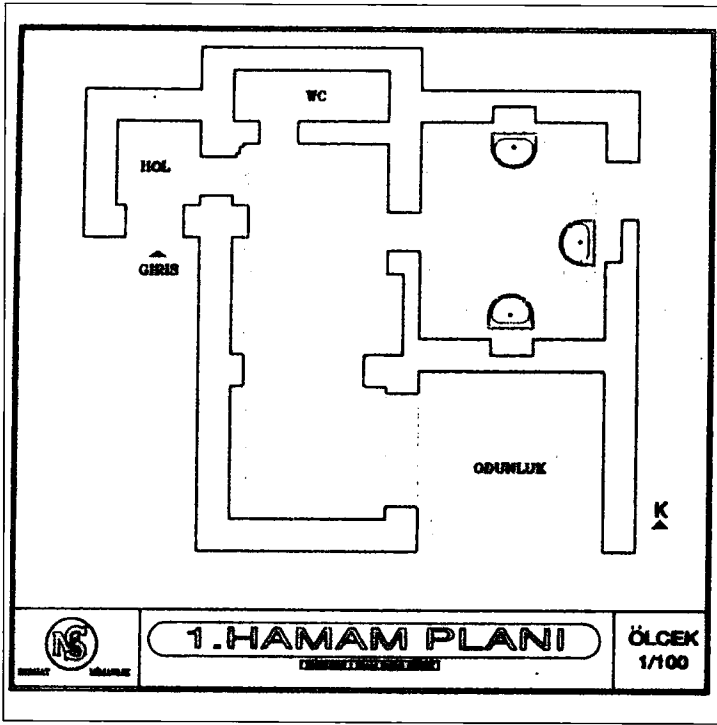
Bugün var olan hamam kalıntıları üzerinde yapılan incelemede; hamamların çeşitli dönemlerde onarım görmüş olduğu, özellikle 2 No.lu hamamın iki kez sıvalarının yenilenmiş bulunduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır.

Kızlar Sarayı mevkiinin Bakanlığımızca ziyarete açık bir ören yeri olması nedeniyle hamamların civarında Müzemiz Müdürlüğünce gezinti yolları ve seyir terasları oluşturulmuştur.

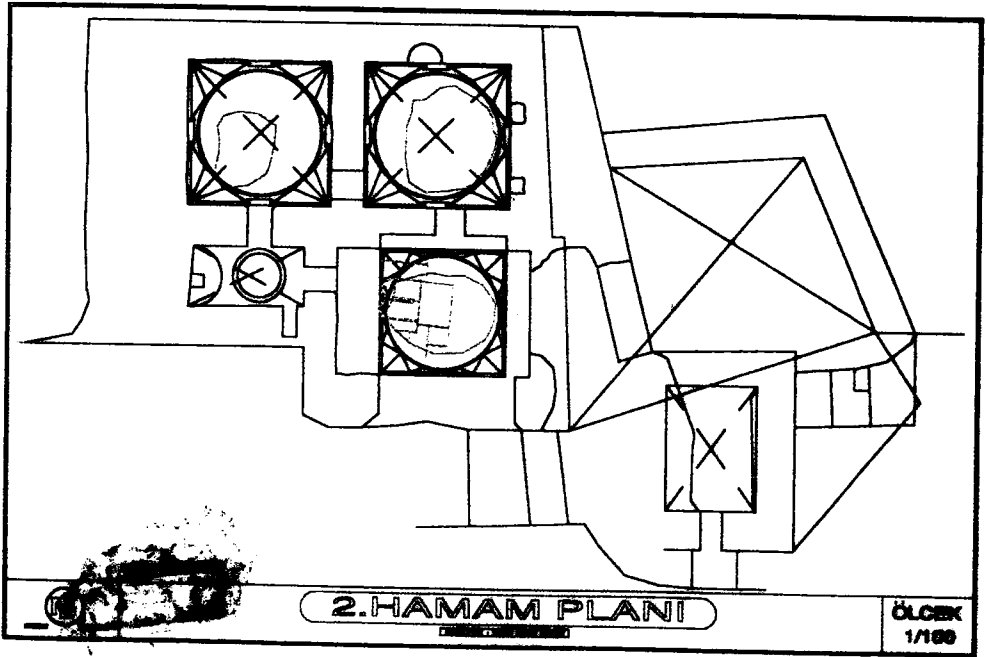
KAYNAKÇA

- STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap XII, 3/39, Çev., A. Pekman, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İst., 1993
- URAK, Gediz, "Amasya'da İki Saray Hamamı" *IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C.3, Ankara, 1995
- YASAR, H.Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, *Amasya Bld.Kül. Yay.*, Ankara,1986

Plan: 2

Plan: 3

Resim 1: Kızlar Sarayı mevkiinin genel görünümü

Resim 2: 1 No.lu hamamda ortaya çıkarılan kurna aynalığı

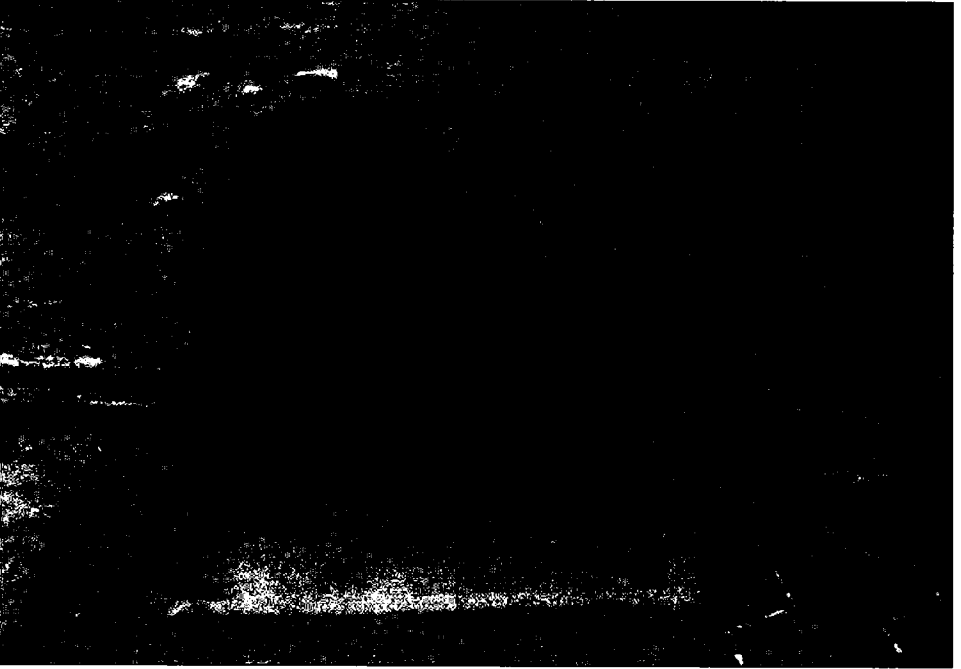
Resim 3: 1 No.lu hamamda ortaya çıkarılan kurna aynalığı

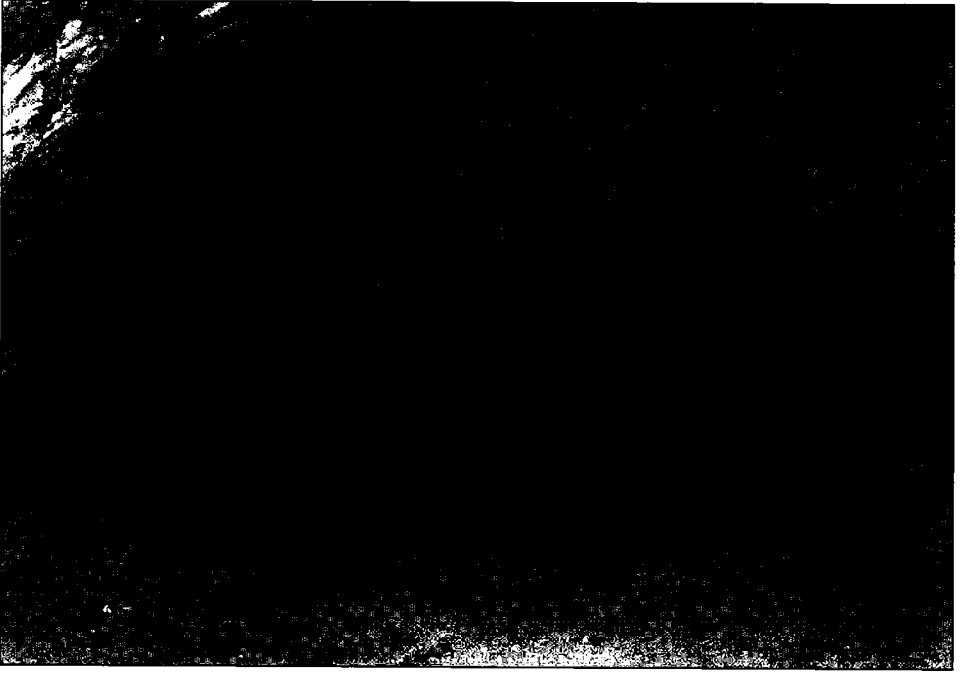
Resim 4: 1 No.lu hamamın WC mekânından görünüm

Resim 5: 1 No.lu hamamın genel bir görünümü

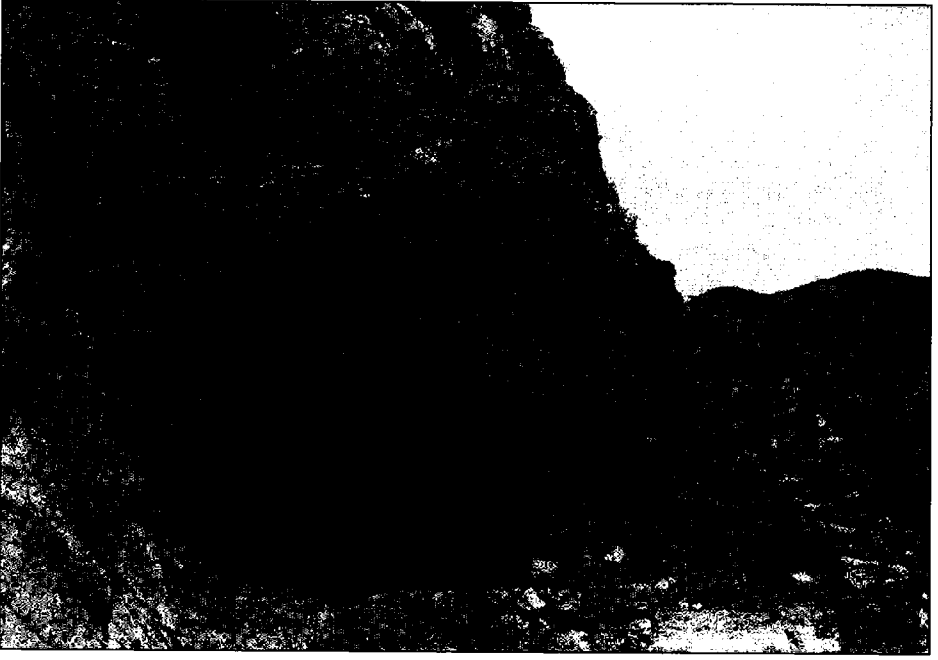
Resim 6: 1 No.lu hamamın batısındaki köşk kısmının ocağından bir görünümü

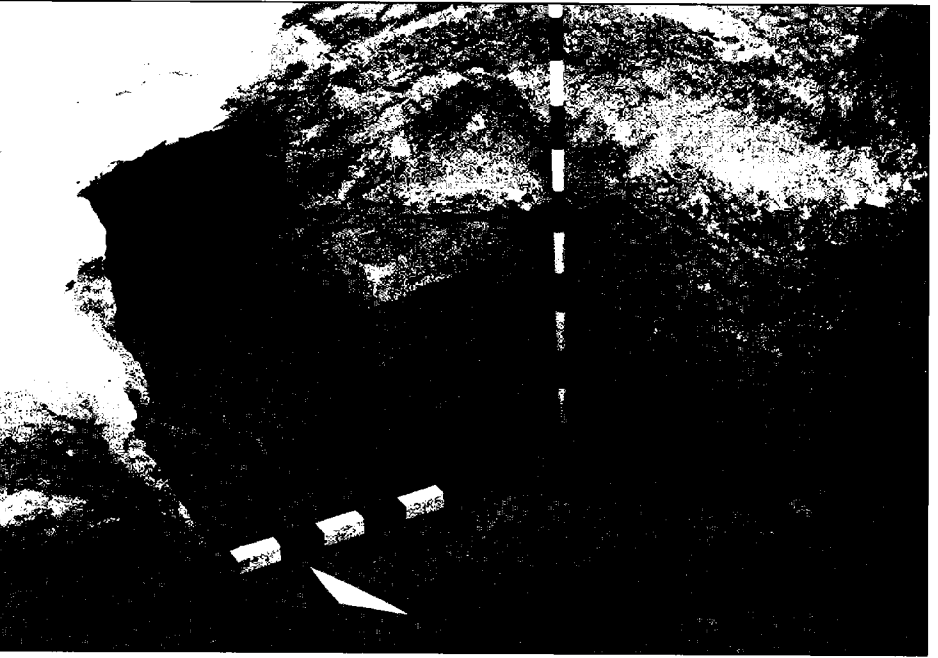
Resim 7: 1 No.lu hamamın batı yanında ortaya çıkarılan su deposu

Resim 8: 1 No.lu hamamın güneyinde ortaya çıkan iskeletin genel bir görünümü

Resim 9: 2 No.lu hamamın genel bir görünümü

Resim 10: 2 No.lu hamamın ılıklik kısmı tabanındaki cehennemlik kısmı

Resim 11: 2 No.lu hamamın sıcaklık mekânına girişı sağlayan kapı

Resim 12: 2 No.lu hamamın gúneyinde yer alan cehennemlik tünellerinden görünüm

SİNOP GELİNCİK MEZAR ODASI

Fuat DERELİ*

Sinop İli merkez Gelincik Mahallesi Kiremitçiler Yolu mevkiinde, mezar odası kurtarma kazısı, Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.05.1999 gün ve 4402 sayılı olurları doğrultusunda 15.06.1999 -14.07.1999 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Gelincik Mahallesi Kiremitçiler Yolu'nda devam eden kanalizasyon çalışmaları sırasında, 24.04.1999 tarihinde gece kepçe ile yapılan çalışmalar sırasında, mezar odasının tonozlu tavanı yaklaşık 75 cm. eninde, boydan boya delinmiş ve içine bir miktar daha toprak doldurularak künkler yerleştirilerek üzeri toprakla örtülmüştür (Resim: 1). Hemen yanındaki Ayışığı Apart Otel'i sakinlerince çalışma sırasında tarihi esere rastlandığının bildirilmesi üzerine, Müze Müdürü İsmail Tatlıcan tarafından konu yerinde incelenmiş olup, 26.04.1999 tarihinde, Müze Müdürü İsmail Tatlıcan ve Arkeolog Fuat Dereli tarafından, atılan toprağın bir kısmı boşaltılarak, açılan boşluktan içeri girilmiş, yapının fonksiyonu belirlenmeye çalışılmıştır.

26.04.1999 tarihindeki incelemeden, burada, tavanı tonozlu, tonoz ve yan duvarları tamamen çiçeklerle bezeli bir mekân yer aldığı ve bunun büyük ihtimalle mezar odası olabileceği kanaatine varılmıştır. Önemli bir kültür varlığına rastlanmış olması nedeniyle buradaki kanalizasyon boruları kaldırılmış ve bu alandaki kanalizasyon hattı iptal edilmiştir.

Mevcut yapının büyüklüğünü, planını ve durumunu belirlemek amacıyla başlangıçta müze elemanlarınca ve kepçe yardımıyla içerdeki dolgu toprağın bir bölümü boşaltılmıştır. İki günlük çalışma sonunda, mezar hakkında ön bilgi edinilebilecek duruma gelinmiştir. İlk incelemelerden mezar odasının yaklaşık 4.70X4.30 ebatlarında, dikdörtgen planlı tonozlu ve kuzeydoğu-güneybatı konumlu olduğu, tonozun ve yan duvarların çiçek motifleriyle bezendiği ve mezar odasının içinin, ön cephede tavana kadar, arka cephede duvar yüksekliğinin yarısına kadar toprakla dolu olduğu tespit edilmiştir.

Bu tespitler sonucunda, burada ivedilikle kurtarma kazısının yapılmasına karar verilmiş ve konu Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne iletilerek kazı izni istenmiştir. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 25.05.1999 gün ve 4402 sayılı olurları ile kurtarma kazısına izin verilmiştir.

Mezar odasının eğimli bir arazide yer alması ve ilimizin en çok yağış aldığı bir ayda tespit edilmiş olması, kanalizasyon çalışması sırasında kepçe tarafından kırılan bölümlerinin ivedilikle onarılmasını gerektirmiştir. Aksi takdirde yağın yağmurla birlikte kanalizasyon hafriyatı toprağının tamamen mezar odasına dolması kaçınılmazdı. Böyle bir durum hasıl olduğunda, kurtarma kazısı sırasında büyük problemler yaşanacaktı. Bu nedenle kurtarma kazı izni gelene kadar, mezar odası içindeki dolgu toprağın boşaltılması ve tonozdaki tahribatin onarılması çalışmalarına zaman geçirilmeden başlama zureti doğmuştur.

* Fuat DERELİ, Arkeolog, Müze Müdürlüğü, Sinop/TÜRKİYE

Dolgu toprağın boşaltılması, başlangıçta Orman İşletme Şefliği'nden 3 mevsimlik işçi ile 2 hafta boyunca sürdürülmüş, yangın mevsiminin başlaması nedeniyle daha sonraki günlerde, belediyeden sağlanan 4 işçi ve müzedeki geçici işçiler ile devam edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında, D.S.İ. Müdürlüğü araç-gereç konusunda her türlü olağışı sağlamıştır. Yardımlarından dolayı her üç kuruma şükranlarımızı sunarız.

DOLGU TOPRAĞIN BOŞALTILMASI ve ONARIM ÇALIŞMALARI

Mezar odası içinde yapılan ilk incelemeden, ön cephede tavana kadar arka bölümde duvar yüksekliğinin yarısına kadar toprak olduğu tespit edilmiştir. Dolgu toprağın üstteki az bir bölümü, kanalizasyon çalışmaları sırasında künklerin yerleştirilmesi için doldurulmuş, ancak tonozdaki kırık hizasında olmayan geri plandaki bölümde, toprağın eski dolgu toprağın konumu (geriye doğru eğimli bir şekilde olması), bu toprağın mezar ön cephesindeki bir tahribattan yağmur suları ile gelmiş olabileceğine işaret etmekteydi. Kepçe tarafından, tonozun boydan boya yarılması, yarattığı boşluk nedeniyle tonozun tam orta bölümünde tavanı askıda bırakmıştır. Kuzey yan bölümü her ne kadar dolgu toprak tarafından destekleniyorsa da, zamanla bu toprağın boşaltılması gerektiğinden can güvenliği açısından tehlike arz etmekte idi. Bu nedenle çok sağlam bir meşe direği tonozun askıda kalan bu bölümüne destek olarak yerleştirilerek çalışmaya bundan sonra devam edilmiştir.

Dolgu toprağın boşaltılması, kepçenin açmış olduğu ön cephedeki boşluktan yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Büyük bölümü insan gücü ile başlatılan dolgu topraktan ele geçirilen malzeme ayrıca tasnif edilmiştir.

Dolgu toprağın büyük bölümünün yağmur suları ile dışardan gelmiş olma ihtimali göz önünde tutularak buradan çıkarılan malzeme mezar dışından olabilir düşüncesiyle, başlangıçta mezarla kesin ilişki kurulmamış, ancak odanın zeminindeki mezarlardan ele geçirilen malzeme ile karşılaştırdıktan sonra yorumlamaya gidilmiştir.

Dolgu toprağın boşaltımı sırasında mezar odası güney yan duvarı takip edilerek, ön cephe duvarının tespitine çalışılmış, duvarın tespitinden sonra, giriş kapısına ulaşmak hedeflenmiştir. Bu bölümdeki tahliye işleri, toprağın tavana kadar dolu olması ve zamanla sıkışmış olması nedeniyle uzun bir zaman almıştır. Ayrıca mezar odası içindeki rutubetin fazla oluşu çalışmayı zorlamıştır. Ön cephe duvarının kapı girişinin güneydeki bölümü tamamen ortaya çıkarıldığında duvarın sadece 122 cm. yüksekliğinde bir bölümünün günümüze kadar ulaştığı görülmüştür. Bu bölümün tonozu kadar olan kısmının kepçe tarafından tahrip edildiği tahmin edilmektedir. Duvar kalınlığı 50 cm. olarak belirlenmiştir. Bu duvar 175 cm. uzunluğunda kuzeybatı istikametine devam ettikten sonra son bulmaktadır ve bu noktada kapı girişi yer almaktadır. Kapı girişi tespit edildikten sonra, çalışmada buradaki toprağın boşaltılmasına öncelik verilmiştir. Kapının kuzeybatısındaki bölümde ise toprak muhafaza edilerek askıdaki tonozu destek görevi sürdürülmüştür. Kapı girişinden mezar dışına ilerlenerek, mezar odası önündeki olması muhtemel dromos ya da ön odanın tespiti hedeflenmiştir. Ancak kapı girişinde ilerledikçe ve kapı boşluğu ortaya çıktıkça, olması tahmin edilen ön odaya ait tavan konstrüksiyonuna rastlanmıştır. Kapı eşik seviyesinde, kapı boşluğu geçildiğinde, kapının kuzeydeki yan duvarına bitişik ve giriş istikametine devam eden 35 cm. kalınlığında ve eşikten itibaren 35 cm. yükseklikte bir duvara rastlanmıştır. Bu duvarın bir benzeri, kapı girişinin güneybatısındaki yan duvardan itibaren diğer duvara paralel olarak ilerlemektedir. Ancak, eşik seviyesinde günümüze ulaşmıştır. Bu durum bir dromosa işaret etmektedir. Ancak dromosun çok az bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Dromos kuzeybatıdaki Cemalettin Kaya'nın konutu yönünde devam etmekte olup, konuta ait yolun altında kalmaktadır. Yaklaşık 4-5 metre kalınlığında toprakla örtülmüştür. Turizm mevsimi oluşu, yer sahiplerinin rıza göstermemesi ve önemli ölçüde iş gücü ve maliyet gerektirmesi gibi nedenlerle dromos bu alanda takip edilememiştir. Dromos kuzeybatıdaki 95 cm.lik bir bölümü, üstteki yola ait yaya kaldırımının sınırına kadar (aynı zamanda, Ayışığı Motel'e ait parsel sınırı) ulaşmaktadır. Kazı çalışmaları bu noktada, daha sonra güney istikametine devam etmek üzere durdurulmuştur.

Mezar odası ön cephesinin güneydeki bölümü ve kapı girişi temizlendiğinde, ön cephenin kuzeyde kalan bölümünün kapı girişi yan duvarından itibaren en fazla 105 cm. yüksekliğinde bir bölümünün günümüze kadar ulaştığı üst bölümünün tamamen yıkık olduğu görülmüştür (Resim: 2). Mevcut duvarların üzerindeki toprak kesitinde duvar izine rastlanmamıştır. Buradaki toprak, askıdaki tonozu destek görevi sağladığından tonozun onarımına kadar kaldırılmamıştır.

Bundan sonra ilk olarak, mezar odası içindeki çalışma ortamının güvenliğini sağlamak için, kepçe tarafından tonozun kırılan bölümlerinin onarımı yönünde çalışmalara başlanmıştır. Tonoz ve yan duvarlar moloz taşlar arası kireç harç, Horasan kullanılarak yapılmıştır. Aynı zamanda iç yüzeyde ilk olarak kalın bir sıva daha sonra fresk için ince bir sıva kullanılmıştır. Tonozun iç yüzeyinin sıvalı oluşu nedeniyle, kırılan bölümlerin beton harçla tamamlanmasında sakınca görülmemiştir. Bu nedenle, tonozun kırılan bölümü altına saçtan kalıp yapılarak, tonoz kalınlığında harç doldurulmuştur. Sağlık açısından, aradaki açıklığa tonozun duvarları içine girecek şekilde demir çubuklar yerleştirilmiştir. Tonozun kepçe tarafından kırılan bölümünden sadece ön cephe yan duvarlarına denk gelen bir bölümünün onarımı, mezar odasına giriş-çıkış için kullanılmak üzere daha sonraya bırakılmıştır. Tonozun kırılan bölümleri harçla doldurulduktan sonra betonun kuruması için çalışmaya bir hafta ara verilmiştir. Daha sonra, kalıplar sökülerek mezar odası ön cephesi kuzeydeki bölümden itibaren boşaltılmasına başlanmıştır.

Tonozu atılan betonun kurduğundan emin olduktan sonra, çalışmaya kalıplar sökülerek devam edilmiştir. Kalıplar söküldükten sonra, saçların yer yer esnemesi nedeniyle onarılan bölümlerde sarkmalar olduğu görülmüş (Resim: 3), daha sonra bu sarkmalar tıraşlanarak ince bir sıva ile düzeltilerek tonozun diğer yüzeyiyle aynı seviyeye getirilmiştir. Kalan toprağın tahliyesi sırasında her ihtimale karşı meşe direği kaldırılmamış, zaman zaman yeri değiştirilmiştir.

Mezar odası ön cephesi kuzey bölümündeki dolgu toprak, girişindeki üst eşik seviyesine kadar tahliye edildikten sonra, kuzey ön cephe duvarı ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarın üst kısmının tonozu kadar yok olduğu tespit edilmiştir. Bu duvarın tespitinden sonra mezar odası genel planı kapı girişi eşik seviyesinde genel olarak ortaya çıkarılmıştır. Bundan sonra mezar odası içinde, ileride zeminde yapılacak kazıya ön hazırlık için tesviye yapılmış, tesviye sonrasında, 6 ayrı mezar tespit edilmiş olup, mezar odasının aile mezarlığı olabileceği kanaatine varılmıştır.

Başından beri yağacak bir yağmurun, doğuracağı zararlar, getireceği yeni problemler endişesi içinde, gerekli önlemler hızla alınmaya çalışılmış ve kazı çalışmaları bu endişe içinde yönlendirilmiştir. Bu duyu içerisinde, mezar odası içerisindeki mezarların kazısı en sona bırakılmış ve mezar odasının yıkılan ön cephe duvarlarının onarımına ivedilikle başlanmıştır.

Duvarların onarımına başlamadan önce, onarımın orijinale yakın olması düşüncesiyle, çevrede araştırma yapılarak eski yapı taşı temin edilmeye çalışılmıştır. Yaklaşık 3 kamyon taş temin edilmiş ve yapının bütün onarımında bu taşlar kullanılmıştır.

Temin edilen bu taşlarla öncelikle ön cephe duvarlarının yıkılan bölümleri tonozu kadar örülmüştür (Resim: 4). Kapı üst lento taşı, eski yapı kalıntısı olup ayrı bir yerden temin edilerek yerleştirilmiştir (Resim: 5). Duvarların tonozu kadar örülmesinden sonra, tonozun ön cephe kenarı boyunca kırık olan yerleri ve giriş-çıkış sağlayan güneydeki bölümü saç kalıplar kullanılarak beton harçla tamamlanmış ve iç kısımda sonradan ince bir sıva ile düzeltilmiştir. Böylece mezar odasının iç onarımı tamamlanmıştır.

Mezar odası kapı girişi önündeki toprağın bir bölümü tahliye edilmiştir. Buradaki boşluktan yararlanılarak mezar odası girişi yönünde değil, üstteki yaya kaldırımın kenarı boyunca güney yönünde kazıya devam edilmiştir. Bundan amaç, mezar odası önünde, odaya ulaşımı sağlayan bir koridor (sahte dromos) oluşturmaktır. Çünkü kazı bittikten sonra mezar odasına giriş çıkışı sağlayacak bir uygulama gerekliydi. Mezar odasının mevcut kapı girişinin yer aldığı bölüm, dar bir alan ve kapı girişinin yüzeyden oldukça derinde olması gibi nedenlerle giriş-çıkış için uygun değildir.

Mezar odasına çapraz olarak yaklaşık 4 metre uzunluğunda 120 cm. genişlikte bir koridor açılmıştır. Daha sonra bu koridorun yan duvarları eski yapı taşları ile örülerek üzeri betonla kapatılarak sahte bir dromos oluşturulmuştur (Resim: 6). Koridorun bitim noktasında duvarlar yol seviyesinden 10 cm. kadar yükseltilerek, koridora giriş sağlayacak baca şeklinde bir ağız oluşturulmuştur (Resim: 7). Koridorun ağız kısmına demir bir merdiven yerleştirilmiş ağız kısmı saç bir kapakla örtülmüştür (Resim: 7).

Daha sonra koridorun üzeri toprakla tamamen kapatılmıştır. Tüm bu çalışmaların sonunda, mezar odasının hiçbir dış etkiden etkilenmeyecek şekilde korunması gerçekleştirilmiştir.

Mezar odasının onarımı tamamlanıp, korumaya yönelik tüm çalışmalar tamamlandıktan sonra oda içindeki mezarların kazılmasına başlanmıştır.

MEZAR ODASI ve MEZARLAR

Oda içindeki toprağın boşaltılmasından sonra, yapının genel planı ortaya çıkarılmıştır. Mezar odası, dikdörtgen planlı olup, tonoz çatılıdır. Giriş güneybatı cephededir. Tonoz ve yan duvarlar moloz taş ve Horasan örgülü olup iç yüzeyde kireç harç sıvalıdır. Girişte 3 adet eşik yer almaktadır (Resim: 8). Kapı girişinden arka duvardaki mezarlara kadar uzanan yaklaşık 135 cm. genişlikte ve 350 cm. uzunlukta, zemini 50-60 cm. genişlikte, 130-135 cm. uzunlukta 6 adet blok taşla kaplı bir koridor oluşturulmuştur. Koridorun her iki yanında ve güneydoğudaki bitim noktasında ikişer adet mezar yer almaktadır. Koridorun zeminindeki blok taşlar mezarların dış yüzeylerinde oluşturulan çıkıntılar üzerine yerleştirilmiş olup zemin toprağı ile arasında da 10 cm. boşluk bırakılmıştır. Mezarlar 2'şerli olarak, iki yan duvarla arka duvar paralel olarak yerleştirilmiştir. Mezarlar birbirinden 4 cm. kalınlığında, 27x13 cm. ebatlarında tuğla ve kireç harçla örülmüş 15 cm. kalınlığında duvarlarla ayrılmaktadır (Resim: 9). Aynı duvar örgüsü sadece 2 No. lu mezarın güney cephesinde oda duvarına bitişik olarak yer almaktadır. Bu durum diğer mezarlar için söz konusu değildir.

Mezar odası duvarları ve arka duvar, mezarların zemininde yaklaşık 65 cm. yükselen bir duvar üzerinde yükselmektedir. Tonoz eteklerinin bu duvar üzerine oturduğu bölümde duvar üzerinde 10 cm. genişliğinde bir çıkıntı oluşmuştur. Mezarları birbirinden ayıran ara duvarlar bu çıkıntıya kadar yükselmektedir. Bu çıkıntılı kısım ön cephede yer almaktadır.

Kapı girişi ön cephede olup, kapı yan duvarlarının en fazla 122 cm. ye ulaşan bölümü günümüze kadar korunagelmıştır. Kapı aralığı 110 cm. olarak tespit edilmiştir. Kapı aralığında 3 adet eşik taşı kullanılmıştır. Bu dıştaki, 12 cm. kalınlığında ve 10 cm. yüksekliğindedir. Daha sonraki eşik taşı 40 cm. genişliğinde olup 24 cm. genişliğindeki son eşik taşı ile 3 cm. yükseklik farkı vardır (Resim: 8). En içteki ve ortadaki eşik taşında, kapı miline ait zivana delikleri görülebilir durumdadır. İçteki zivana deliği kapının içe açıldığına işaret etmektedir. Ancak, ortadaki zivana deliğine anlam verilememiştir. Çünkü, ikinci bir kapının dışa doğru işlev görmesi en dıştaki eşik tarafından engel teşkil etmektedir. Bu durumda ortadaki eşik taşının devşirme malzeme olabileceğini ya da dıştaki eşikğin sonradan ilave edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Kapı işlevi gören büyük bir taş rastlanmamıştır. Bir ihtimal ahşap kapı kullanılabilir.

Kapı girişi önünde tespit edilen ve birbirine paralel devam eden iki duvar kalıntısı muhtemelen bir dromosa işaret etmektedir. Ancak dromosun kuzeyindeki duvarının sadece 35 cm. yüksekliğindeki bir bölümü günümüze kadar ulaşmıştır. Güneydeki dromos duvarın kalıntıları ise eşik seviyesinde görülebilmektedir.

Mezar odası yan ve arka duvarları genel olarak sağlam olup arka duvarda çatlama ve yerinden oynama söz konusudur. Dikkatle, incelendiğinde tonoz dahil mezar odasının tüm cephelerinin sıva kaplı olduğu ancak, aşırı rutubet nedeniyle önemli bir bölümünün tahrip olduğu görülebilir durumdadır. Tonozdaki çiçek bezemeler kırmızı ve yeşil renk ağırlıklı olup aralarda kırmızı renk festonlar yer almaktadır. Tonozda daha sa-

ğlam kalmış çiçek bezeli freskonun arka, ön ve yan duvarları tamamen kapladığı, ancak dolgu toprak altında kalan kısmın önemli ölçüde tahrip olduğu fark edilebilmektedir.

Moloz taş arası Horasan örülü tonozun dış yüzeyi 10 cm. kalınlığında, pişmiş toprak harçla çok sert bir koruyucu tabaka ile kaplanmıştır. Yağmur sularının sızıntısını önlemek amacıyla yapılan bu koruyucu ile moloz taş sırası arasına, yoğun kireç harçla karışık irili ufaklı moloz taştan oluşan bir ikinci koruma bendi oluşturulmuştur.

Mezar odası içindeki kazı tamamlandığında, mezar odasının 473 X 433 cm. ebatlarında, mezarların zemininde tonozu kadar 270 cm., koridordan tonozu kadar 270 cm., koridordan tonozu kadar 240 cm. yükseklikte olduğu tespit edilmiştir.

1 NO.LU MEZAR ODASI

Girişin sağında yer alan ilk mezardır. 164 X 118 cm. ebatlarında olup, kuzeybatı güneydoğu konumludur. Mezar duvarları zemine kadar kırmızı boya lekeleri taşımaktadır. Mezarın en üst seviyesinde hayvan kemiklerine rastlanmıştır. Zemin 50 cm. derinliktedir. 40 cm. derinlikte, iskeletlerin üzerinde, künk kırıkları, moloz taşlar, kiremit parçalarının yanı sıra az sayıda keramik parçası tespit edilmiştir. Künk ve taş parçaları arasında sağlam vazo ele geçirilmiştir (Envanter No: 5). Mezar içinde, iskeletler dağınık durumdadır. Atılan moloz taşların basıncı ile bazı kemikler kırılarak dağılmıştır. Mezarın kuzey cephesindeki iskelet kuzey-güney konumlu olmalıdır. Kafatasına rastlanmamıştır. Kemiklerin dağılmış olması ölü gömme tarzını ve sayısını tespit etmeye engeldir.

2 NO.LU MEZAR (Resim: 10)

96 X 167 cm. ebatlarındadır. 1 No.lu mezarın devamında yer almaktadır. Diğer mezarlardan farklı olarak, mezar odası yan duvarına gelen cephede çıkıntıya kadar ikinci bir duvar örülmüştür. Mezar yan duvarlarındaki sıvaların dökülmüş olmasından boyalı olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Ölüye ait kemikler çok dağınık vaziyette olup 5 adet kafatası tespit edilmiştir. Kafatasları hiç birinde iskeletle bağlantılı olmayıp serbest durumdadır. Bu nedenle, buradaki kemiklerin sadece bu mezara ait olduğu söylenemez. Mezar önceden tamamen karıştırılmış durumdadır. Sağlam bir esere rastlanmamış olup sadece kremasyona uğramış bir kap parçası ele geçirilmiştir (Resim: 29). Bunun yanı sıra kırık ince kapak taş parçaları dağınık vaziyette yer almaktadır. Yine bu taşların basıncı ile kemiklerin bir bölümü parçalanmış durumdadır. Ölü gömme tarzı tespit edilememiştir.

3 NO.LU MEZAR

100 X 190 cm. ebatlarındadır. Mezar odası arka duvarına paralel olarak yerleştirilmiştir. Kuzey-güney konumludur. Kemikler dağılmış durumdadır. İki ölüye ait olabileceği düşünülmektedir. Baş kuzey istikamettedir. Sağlam buluntu ele geçirilmemiş olup, sadece çok az sayıda, kap kaçak parçası bulunmuştur (yanmış çömlek kırıkları, amp-hora parçası kâse parçaları vb.). Mezar yan duvarlarında kırmızı boya lekelerine rastlanmıştır.

4 NO.LU MEZAR

100 X 190 cm. ebatlarında olup mezar odası arka duvarına paralel olarak yerleştirilmiştir. Mezar toprağı temiz olup buluntuya rastlanmıştır. Çok az sayıda küçük kap parçasının yanı sıra 2 adet koku şişesine ait dip parçası ele geçirilmiştir. Mezar yan duvarlarındaki sıvalar sağlam kalmış olup kırmızı boya lekeleri görülebilir durumdadır. Sadece bu mezarda net olarak ölü gömme tarzı tespit edilebilmektedir. Mezarda tek bir kişiye ait iskelet mevcut olup *in situ* durumdadır. Baş kuzey yönde olup doğuya yöneliktir. Sırt üstü yatırılmıştır. Bacaklar dizden itibaren bükülmüş olup sağ bacak düz olarak, sol bacak ise dizden itibaren 45 derece açı ile içe doğru yerleştirilmiştir (Resim: 32).

5 NO. LU MEZAR

112 X 167 cm. ebatlarındadır. Mezar odası kuzey duvarına paralel olarak yerleştirilmiştir. Mezarın içi tamamen keramik kırıkları ile doludur. Sadece fitil borusu kırık genelde sağlam bir kandil ele geçirilmiştir (Envanter No: 2). Bunun dışında terra sigillata keramikler, amphora ağız, kulp ve gövde parçaları ile küçük mutfak kaplarına ait parçalar ve yanmış çömlek parçaları diğer 4 mezarda rastlanandan çok daha fazla ele geçirilmiştir. Bu mezardaki iskeletler de (kemik miktarı birden fazla ölüyü işaret ediyor) tahrip olmuş durumdadır. Kafatasına rastlanmamıştır. Kemiklerin dağınık oluşu gömü tarzını tespitte engeldir. Kemiklerin yer yer parçalanmış olması, yoğun miktardaki keramik parçanın iskeletler üzerine sert bir şekilde atıldığıını düşündürmektedir.

6 NO. LU MEZAR

110 X 167 cm. ebatlarındadır. Girişin solunda yer almaktadır. Kuzey duvarına paralel konumdadır. Mezar üst seviyesinden mezar zeminine kadar yoğun keramik parçalara rastlanmıştır. Bu mezardan 2 adet cam parfüm şişesi, bir adet bronz perone sağlam olarak ele geçmiştir (Envanter No: 1-3-4). Keramik parçaların arası tuğla ve taş kırıkları ile doludur. Mezarda iskelete rastlanmamıştır. Bu mezarda ele geçirilen keramik miktarı en fazla olanıdır. Ancak bu parçaları tümleme çalışması sonucunda bir bütün kap elde edilmiştir.

BULUNTULAR (Resim: 11, 12, 13)

Dolgu toprağı içerisinde sağlam bir eser ele geçmemiştir. Genelde pişmiş toprak amphora parçaları (ağız, kulp, gövde, dip vb.) küçük kap parçalarının yanı sıra kiremit parçaları ele geçirilen malzeme arasındadır. Ele geçirilen 3 adet bronz sikke etütlük nitelikte olup, mezarların üst seviyesine yakın yerde bulunmuştur. Dolgu toprak içinde ele geçirilen pişmiş toprak malzeme, mezarlarda ele geçirilen pişmiş toprak malzeme ile çağdaştır.

Mezarda ele geçirilen 1 adet pişmiş toprak vazo, 1 adet bronz perone, 1 adet pişmiş toprak kandil ile 2 adet cam parfüm şişesi genelde sağlam olup envanteri yapılmıştır.

Sadece 5 ve 6 No. lu mezarda yoğun miktarda pişmiş toprak malzeme kırık olarak ele geçirilmiştir. Bu malzemenin, özellikle 2 mezara soygun sırasında doldurulduğu tahmin edilmektedir. Bu malzemenin tümleme çalışması yapılmış ancak, tam bir kap elde edilememiştir.

Ele geçirilen pişmiş toprak malzeme, sikkeler ve cam parfüm şişeleri geç Roma dönemine işaret etmektedir. Gerek dolgu topraktan, gerekse mezarlarda ele geçirilen pişmiş toprak amphora kırıklarının bir bölümü M.S. IV. yüzyıldan VII. yüzyıla kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır.

<i>Kazı Envanter No.</i>	: 1
Eserin Adı	: Perone
Eserin Yapıldığı Madde	: Bronz
Eserin Devri	: Geç Roma
Ölçüler	: Uz. 20.5 cm., Kal. 3 mm.
Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası	: 6 No.lu mezar
Tanım	: İnce uzun silindirik gövdeli. Her iki uç halka şeklinde, bir ucu kırık, oksitlenmiş.
<i>Kazı Envanter No.</i>	: 2
Eserin Adı	: Kandil
Eserin Yapıldığı Madde	: Pişmiş toprak
Eserin Devri	: Geç Roma

Ölçüler : Yük. 5 cm., Uz. 9.5 cm., Gen. 7 cm.
Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası : 5 No. lu Mezar
Tanım : Fitol burunu kırık. Genelde sağlam. Yanlara doğru genişleyen hafif gövdeli diskusun bittiği yerden başlayan yukarı eğimli kendinden kulplu. Kulp üçgen profille bitmektedir. Kulp ön yüzünde stilize motif mevcut. Diskus tam merkezde olup, diskustan kulp ve fitil borusuna şular uzanmakta. Fitol borusu ağız halka şeklinde şeritle çevrilmiş. Kaide yuvarlak ve düz.

Kazı Envanter No. : 3
Eserin Adı : Parfüm Şişesi.
Eserin Yapıldığı Madde : Cam
Eserin Devri : Geç Roma
Ölçüler : Yük. 4.5 cm., Ağız Ç. 1.5 cm., Ga. Çapı 2.4 cm.
Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası : 6 No. lu mezar
Tanım : Açık mavi renkli. Ağız kenarı muntazam olmayan boru şeklinde. Ağız kenarı içeri katlanmış. Konkav boyun, küresel gövde, dip yuvarlak, içe girintili tabakası altında sarımtırak lekeler görülmekte. Sağlam.

Kazı Envanter No : 4
Eserin Adı : Parfüm şişesi.
Eserin Yapıldığı Madde : Cam
Eserin Devri : Geç Roma
Ölçüler : Yük. 4.6 cm. Ağız Ç. 1.3 cm. Gövd. Çapı 2.4 cm.
Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası : 6 No. lu mezar
Tanım : Ağız kenarı muntazam olmayan boru şeklinde. Ağız kenarı içe katlanmış, konkav boyun, küresel gövde, dip içe girintili. Açık mavi renkli. Yüzeyde dökülen mine gibi siyah aşınma tabakası altında sarımtırak lekeler mevcut. Sağlam.

Kazı Envanter No. : 5
Eserin Adı : Vazo
Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak
Eserin Devri : Roma
Ölçüler : Yük. 14 cm., Ağız Ç. 4.5 cm., Gövd. Çapı 8.5 cm.
Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası : 1 No. lu mezar
Tanım : Aşağı doğru daralan konik gövdeli. Tek kulplu. Geniş ağızlı. Dışa açılan dudak profilli. Kısa ve kalın boyun. Kesik konik formu omuz kahve rengi sırla kaplanmış. Sır bazı yerlerde gövde üzerinde kaideye kadar akmış. Gövde kendinden yivli. Kaide yuvarlak ve düz.

MEZAR ODASI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER

Beşik tonozlu, tek odalı, dromosu olan bir yapıdır. Odanın iç yüzeyi, tamamen cenneti tasvir eden çiçeklerle bezelidir. Aile mezarlığı olarak düşünülmüştür. Ele geçi-

rilen malzemenin uzun yıllar (yaklaşık 200 yıl) boyunca kullanıldığı sanılmaktadır. Ön cephe duvarlarının ve kapının üst kısımlarının yıkık olması mezarın soyulduğuna işaret etmektedir. Yine mezarlardaki tahribat ve pişmiş toprak ölü hediyeleri dışında (1 adet kandil, 1 adet vazö dışında genelde parçalanmış vaziyetteki kap-kaçak parçaları) ölü hediyesi olabilecek madeni objeye rastlanmaması, bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Mezar odası son kullanımdan sonra kendi döneminde soyulmuş olmalıdır. Üst kısmı yıkılmış olan ön cephe duvarlarından günümüze kadar ulaşan kalıntıların üst seviyesinden mezarların zeminine kadar yer alan dolgu toprak içinde, hayvan kemiklerine, yanık kap-kacak parçalarına özellikle kapı aralığında yoğun karbon tabakasına rastlanmıştır. Bu durum uzun kullanım döneminde, ölülerin ziyaret edildiği düşüncesini, dini törenlerin yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Mezarlar içinde ele geçirilen keramik malzeme ile yakın benzerlik göstermekte olup çağdaştır. Bu durum mezarların tarihinin genel olarak tespitinde önemli bir ipucudur. Öyle ki aynı tabaka içinde ele geçirilen 3 adet bronz sikke mezarların tarihi hakkında genel bir bilgi vermektedir.

Gömü tarzı konusunda net bir bilgi edinilememiştir. Tek bir mezar (4 No.lu mezar) dışında iskeletler, birbirine karışmış vaziyette moloz taş, kiremit, kırık pişmiş toprak malzeme arasında dağılmış durumdadır. 2 No.lu mezarda iskelet sayısında fazla kafatasının yer alması ve bunların iskeletlerle bağlantısı olmaması, diğer mezarlara ait olabileceğine işaret etmektedir. Yine aynı şekilde, ölü hediyeleri sayılabilecek pişmiş toprak malzemenin kırılarak 5 ve 6 No.lu mezarlara doldurulmuş olması, soygun sırasında mezarların tamamen karıştırıldığını göstermektedir.

Mezar iç yüzeyini tamamen kaplayan freskodaki çiçek motiflerinin hepsi aynı tarzda olup yeknesaklık arz eder. Aralarında sadece festonlar yer almaktadır. Çiçekler ve festonlar kırmızı, yapraklar yeşildir. Aşırı boya kullanılmış olmalıdır. Tonozun üst kısımlarında genelde korunagelmüş olan çiçek motifleri tonozun eteklerinde, dolgu toprağın yarattığı rutubet nedeniyle büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır (Resim: 14)

TARİHLENDİRME

Mezar odası içindeki dolgu toprakta, mezarların üst seviyesine yakın bir yerde ele geçirilen 3 adet bronz sikke ile 6 No.lu mezarda ele geçirilen 1 adet bronz sikke dışında başka bir şey ortaya çıkarılmamıştır. 6 No.lu mezarın zeminine ele geçirilen sikkelerin aşırı korozyon nedeniyle tahrip olmuş durumdadır. Ancak ölçüleri ve genel karakteri itibarıyla dolgu toprakta ele geçen 2 bronz sikke ile benzerlik arz etmektedir. Sikkeler Theodōius I Dönemine işaret etmektedir¹. Ele geçen bir sikke ise Bizans Döneminden olup aşırı tahrip olmuş durumdadır.

6 No.lu mezarda ele geçirilen 2 adet cam parfüm şişesi Geç Roma Dönemine ait olmalıdır². Yine 5 No.lu mezarda ele geçirilen kandil de Geç Roma Dönemine işaret etmektedir. Kırık parçalar halinde ele geçirilen terra sigillata keramikler ile diğer pişmiş toprak malzemenin çoğunluğu Geç Roma Dönemi özelliği arz etmektedir. Ancak, 5 ve 6 No.lu mezarlardan ele geçirilen pişmiş toprak amphora parçaları (özellikle yivli bej renk olanlar) Sinop Demiciköy kazılarında ortaya çıkarılan atölyelerde üretilen amphoralarla benzerlik göstermektedir. Gerek malzeme gerekse teknik ve form olarak bu atölyelerin ürünü olması muhtemeldir. Bu atölyeler IV. ve V. Yüzyıllarda yoğun imalatta bulunmuş olup VII. yüzyıla kadar faaliyet göstermişlerdir.

Bezeme yönünden, Anamur nekropolündeki A VII. 29 mezarı ile³, Anadolu dışında ise Güney Rusya'da Kerç 1873 mezarındaki bitkisel motiflerle çok yakın benzerlik göstermektedir⁴.

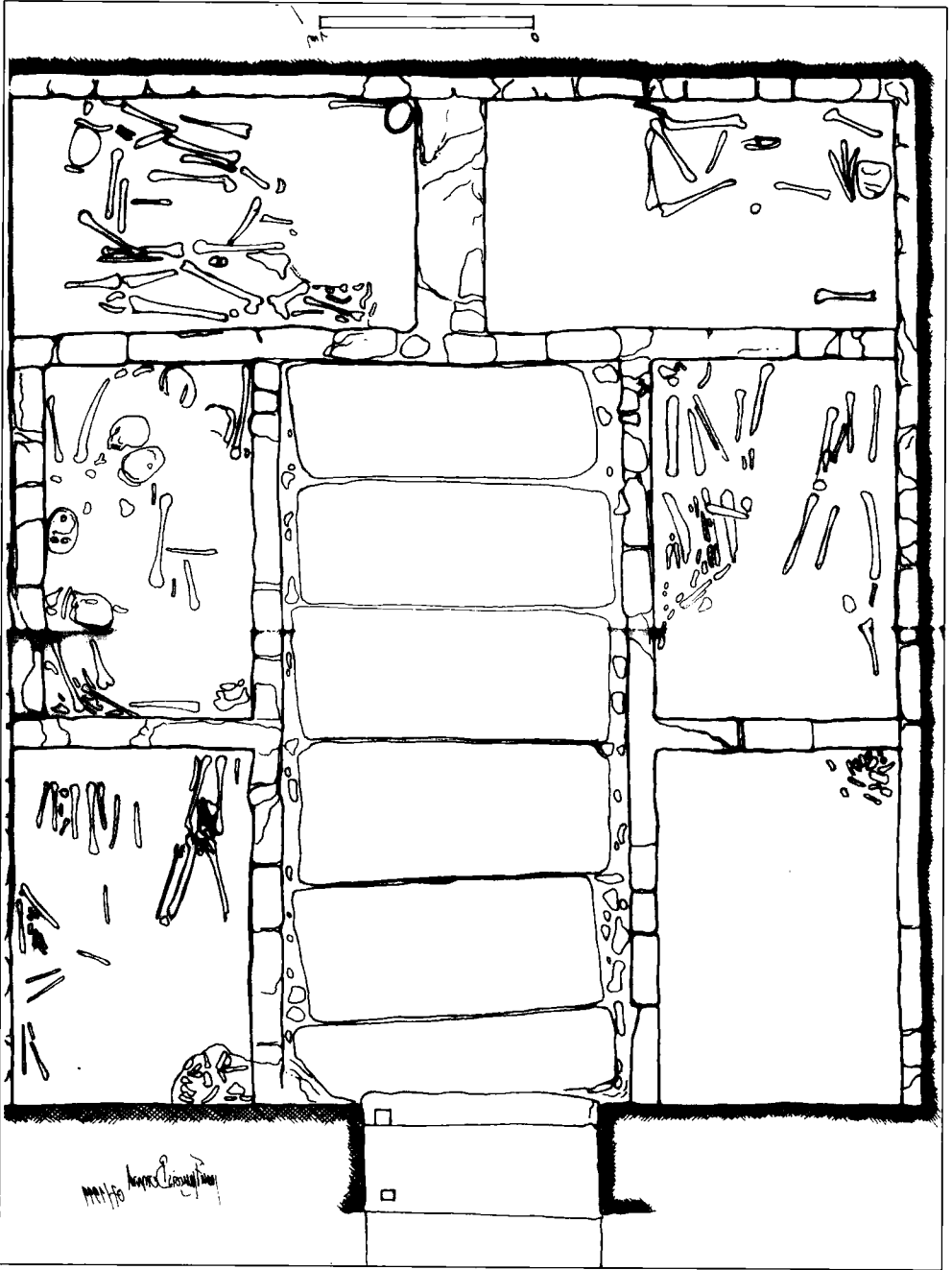
Mimarî ve bezeme yönünden benzerlerine M.S. I. yüzyıldan itibaren Güney Rusya'da (Kerçte), İtalya'da (Ostima Isola Sacra) ve Anadolu'nun güney kıyılarında rastlanan bir geleneğin devamı olarak, kazıda ele geçirilen malzeme ışığında, Gelincik mezar odasının M.S. IV. yüzyılda inşa edilip I. veya II. yüzyıl boyunca kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz.

1 David R. Sear, *Roman Coins*, London 1974.

2 C.S. Lightfoot-Melih Arslan, *Anadolu Antik Camları*, Ankara 1992.

3 Elisabeth Alfoldi Rosenbavum, *The Necropolis of Anemurium*, Ankara 1971.

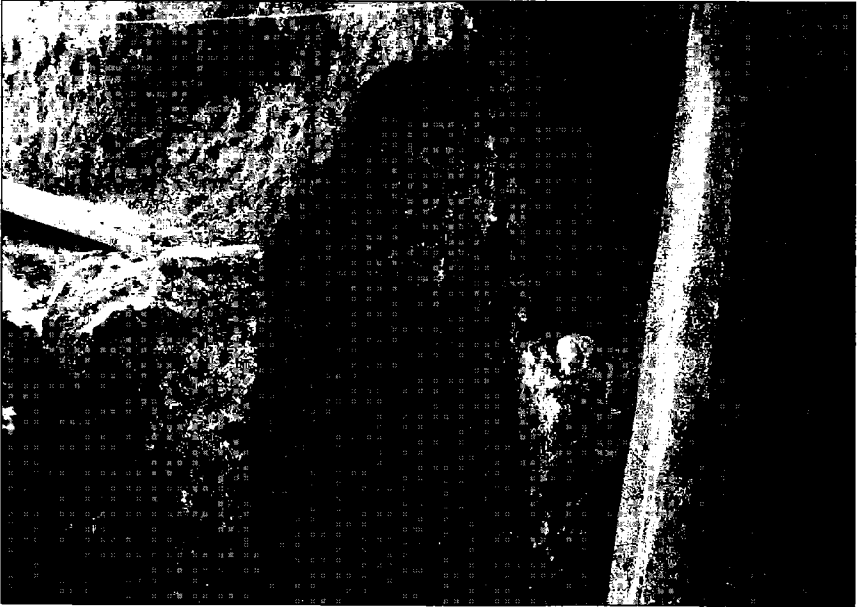
4 M.I. Rostovtzel, *Antique Decorative Painting in S. Russia*, Petrograd 1914

Çizim: 1

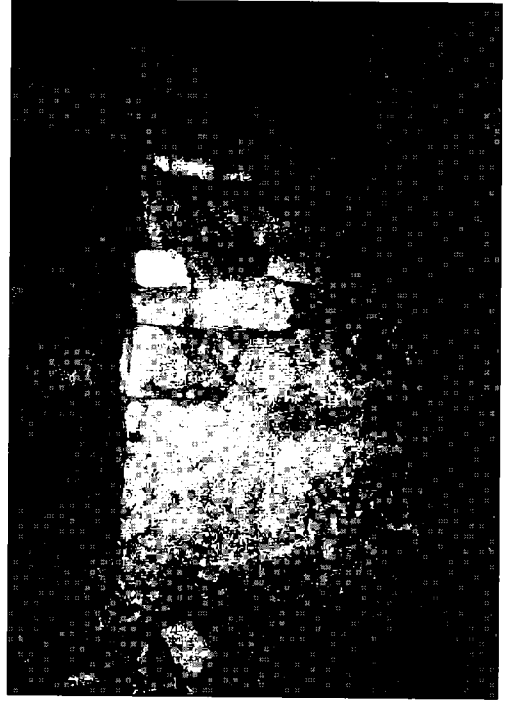
Resim 1: Mezar odası üzerinde açılan kanal

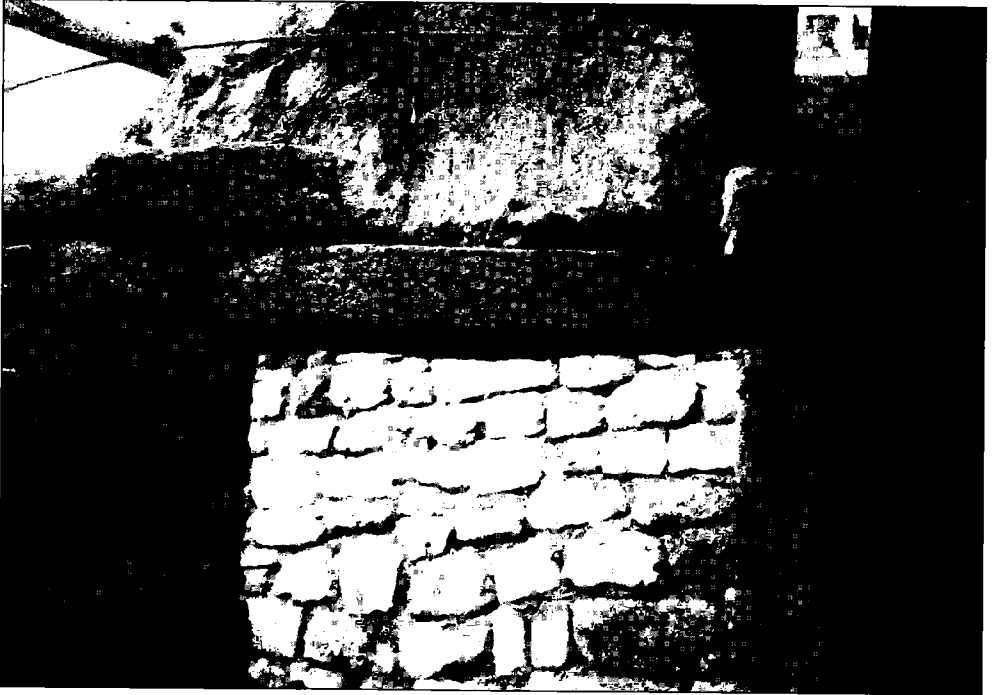
Resim 2: Mezar odası, ön cephe kalıntıları ve giriş

Resim 3: Tozozun sonradan onarılan bölümü

Resim 4: Onarılan ön cephe duvarı

Resim 5: Onarılan kapı girişi

Resim 6: Mezar odası önünde yapılan sahte drenaj

Resim 7: Dromosun tamamlanmış hali

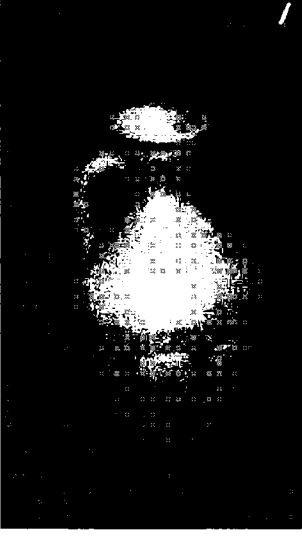
Resim 8: Mezar odasının genel görünümü

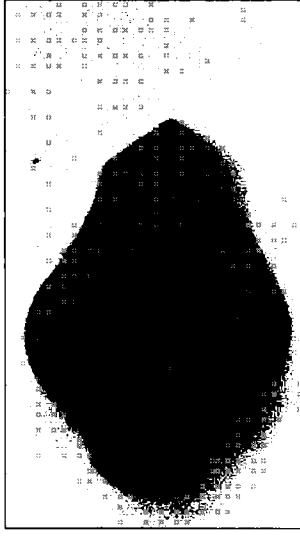
Resim 9: Mezar odası, onarım sonrası genel görünümü

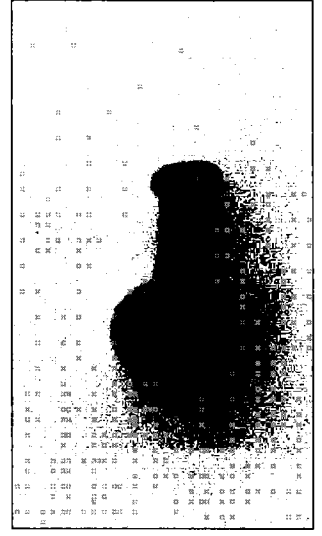
Resim 10: 2 No.lu mezar

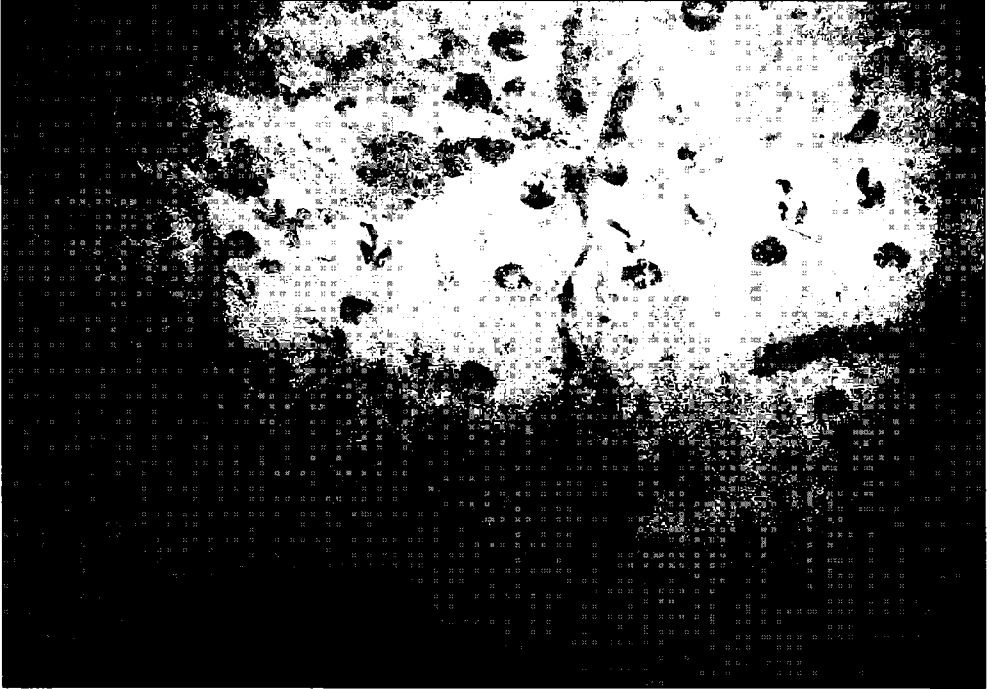
Resim 11: Vazo

Resim 12: Kandil

Resim 13: Parfüm şişesi

Resim 14: Mezar odası, tonozdaki süsleme

GAZİANTEP İLİ, NİZİP İLÇESİ, KALEMEYDANI KÖYÜ ARAŞTIRMALARI 1999

Emin YENER*

Birecik Baraj Gölü'nün suları altında kalacak olan kültür varlıklarının belgelenmesine yönelik olarak Gaziantep İli, Nizip İlçesi, Kalemeydanı Köyü'nde bir araştırma yapmak üzere yaptığım başvuru Bakanlığımız Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 22.06.1999 gün ve 005827 sayılı yazıları ile uygun görülmüştür.

Kalemeydanı Köyü araştırmalarının başkanlığında Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi Mükerrrem Kürüm ve Arkeolog Hakan Özkan'ın katılımı ile yapılması planlanmıştır. Ancak Arkeolog Hakan Özkan araştırma tarihinde Tralleis kazılarında görevli olduğundan çalışmalara katılamamıştır.

Kalemeydanı Köyü araştırmaları 23.06.1999 tarihinde başlamış, toplam 15 gün sürdürülen çalışmalar 08.07.1999 tarihinde sona ermiştir. Çalışmalarımız sırasında ekibimize her türlü yardım ve desteği sağlayan Gaziantep Müzesi Müdürü Dr. Rifat Ergeç'e, konakların rölevelerini çıkartıp, planlarını çizen Mükerrrem Kürüm'e, konakların kitabelerini okuyan, transkripsiyonlarını ve çevirilerini yapan ADÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı Doç. Dr. Adnan İnce'ye, çalışmalarımızda yardımcı olan oğlum Barış Yener'e, ayrıca bize mihmandarlık yapan Kalemeydanı Köyü'nden Mustafa Yıldız'a teşekkür ederim.

Kalemeydanı Köyü Gaziantep İli, Nizip İlçesi'ne bağlıdır. Gaziantep İli'ne 55 km., Nizip İlçesi'ne 30 km. uzaklıkta, Fırat Nehri'nin batı yakasında ve Urfa'nın Halfeti İlçesi'nin de karşısında yer almaktadır. Kalemeydanı Köyü 18. yüzyılın sonlarında Rumkale'den göçen insanlar tarafından kurulmuştur. Kalemeydanı Köyü sarp kireçtaşı kayalıklarla sınırlı dar bir vadi içerisinde ve alüvyonlu topraklar üzerinde yer almaktadır. Aşağı Fırat Vadisi'nde Kuzey Suriye ve Mezopotamya kültürlerinin birikimi üzerinde yaşamını sürdüren köy, Halfeti İlçesi ile birlikte baraj gölünün suları altında kalacaktır. Kalemeydanı Köyü sadece kültür varlıklarını değil, bereketli topraklarını, bağ ve bahçelerini de baraj gölüne terk edecektir. Mezopotamya'dan ve Kuzey Suriye'den gelen Karkamış, Birecik, Belkıs (Zeugma), Horum (Urima), Ehneş (Arolis) gibi kentlerden geçen Rumkale Turuş (Tharse), Samsat (Samosata) ve Anadolu'nun iç kesimlerine uzanan antik yolun üzerinde bulunan Kalemeydanı Köyü, aynı zamanda bir geçit noktasında yer almaktadır. Fırat Vadisi bu bölgede hem nehir taşımacılığına hem de kara ulaşımına olanak sağlamaktadır.

Kalemeydanı Köyü'nde çok kısa ve kısıtlı imkânlarla yaptığımız çalışmalarda belgeleme şansı bulduğumuz taşınmaz kültür varlıkları şunlardır.

- 1- Feyzullah Efendi Konağı
- 2- Çelebibey Konağı

---

* Emin YENER, Arkeolog, Müze Müdürü, Aydın/TÜRKİYE

- 3- Saray kalıntıları
- 4- Sulama kanalları
- 5- Kalemeydanı Höyük
- 6- Rumkale

FEYZULLAH EFENDİ KONAĞI

Feyzullah Efendi Konağı, Kalemeydanı Köyü'nün Nizip yönünden girişinde yer almaktadır. 1901-1902 tarihli yapım kitabesine göre Feyzullah Efendi tarafından yaptırılmıştır. Konak geleneksel dış sofalı, eyvanlı Türk evlerine güzel bir örnektir. Yörede nahit denen kesme taşlarla yapılmış olan konak iki katlıdır (Resim: 1). Geniş bir avlu içerisinde yer alan konağın yönü Fırat Nehri ve Halfeti İlçesi'nin bulunduğu kuzey yönüne dönük bir konumda yapılmıştır. Mirasçıları tarafından kuzey-güney yönünde bir duvarla ikiye bölünen konağın zaman içerisinde bazı bölümleri yıkılmış, bazı eklemelerle orijinal planı bozulmuştur (Çizim: 1, 2).

Konağın ana giriş kapısı güneydeki baş odanın altından yuvarlak kemerli kabaltı şeklinde bir geçişle sağlanmıştır. Bu kapıdan oda hayatı denen geniş bir avluya girilmektedir. Bu avlu çevresinde konukların ağırlandığı bir nevi selamlık diyebileceğimiz odalar, ahırlar ve çeşitli yapılar bulunmaktaydı. Bu yapıların çoğu zaman içerisinde yıkılarak yok olmuştur.

Oda hayatı denen avludan, yuvarlak kemerli büyük bir yavrulu kapı ile konağın avlusuna geçilmektedir. Alt katın güneyinde konak boyunca doğu-batı yönünde uzanan tonozlu bir mekân (kabevi) bulunmaktadır. Depo ve kiler olarak kullanılan bu mekândan dışarıya küçük dikdörtgen aydınlatma (ışıklık) pencereleri açılmaktadır. Bunların dışında alt katta dış cepheye pencere yoktur.

Tonozlu bölümün önünde ortada yuvarlak kemerli bir eyvan ve eyvanın her iki yanında kapıları eyvana açılan iki oda bulunmaktadır. Orijinal planda bu odalara dik olarak yapılmış simetrik iki oda daha mevcut olup bu odalar yıkılmıştır. Batı yönündeki yıkılan bölümün yerine sonradan iki oda ve bir mutfak eklenmiştir. Avlunun ortasında bir su kuyusu, bir curun ve köşede tuvalet bulunmaktadır. Alt katın avluya bakan cephesinde ve pencere üzerinde kuş takaları vardır.

Üst kata avludan, basamakları profilli taşlarla yapılmış bir merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven korkuluğu ahşap ve demir parmaklıklıdır. Konağın mirasçılar tarafından ikiye bölünmesinden sonra üst kata çıkış için bir merdiven daha eklenmiştir. Merdivenle üst katın sofasına çıkılmaktadır. Sofanın önünde 4 adet ahşap sütunla desteklenen ortada bir adet küçük, yanlarda ikişer adet olmak üzere 5 adet ahşap kemer yer almaktadır. Kemerlerin arası demir parmaklıklı ahşap trabzanlıdır.

Üst katta sofaya bakan üç adet eyvan bulunmaktadır. Güneydeki eyvana iki basamakla çıkılmaktadır. Eyvan tabanı bir sıra siyah bir sıra beyaz taşla döşelidir. Tavan örtüsü bağdadî teknikle yapılmış kubbe şeklindedir. Bu eyvana çıkan üç oda vardır. Güneydeki oda baş odadır. Odaların yan duvarları, nişler ve yüklükler ahşap kaplamadır. Oda tavanları tekne tavan şeklindedir. Odaların tümünde mahallî adı "küpye yeri" olan ahşap oymalı ve bezemeli nişler vardır.

Kapı ve pencereler basık kemerlidir. Pencereler demir parmaklıklı, kepenkli ve yarım kafeslidir.

Çatı kırma çatı olup alaturka kiremitlidir.

Feyzullah Efendi Konağı kitabeleri

1- Yapım Kitabesi

Ana giriş kapısı üzerindeki kitabe 8 satırlık tâlik yazı (Resim: 2)

Transkripsiyon

Zini devlet ki Feyzullah efendi
Bu dâr-ı hurremi hoş etti bünyâd
Bahîşt-âsâ Müzeyyen kasr-ı dil-keş
Çü oldu bu havâlide nev-icâd
Felek döndükçe Mamûr eyle yâ rab
Ahâlîsin dahi mesrur (u) dil-Şâd
Yazıldı cevheri tarih-i tevfik
Zihî her lahza kasr-ı dil-keş-âbâd

1319

Çeviri

Ne mutlu ki Feyzullah efendi
Bu gönlü şenlendiren evi (konak) güzelce yaptı
Bu cennet gibi süslenmiş gönül çekici konak,
Buralarda yeni yapıldı
Rabbim dünya durdukça onu yaşat
ve içinde yaşayanları mutlu et
Tanrının yardımı ile cevherin tarihi yazıldı
Bu gönül çekici mamur konak ne güzeldir.

1901-1902

2- Kapı kitabesi

Üst katta kapı üzerinde bulunan iki satır tâlik yazı

Transkripsiyon

Ya müfettihe-l evbâb
İftahlena hayre-l-bab

1319-1321

Çevrisi

Ey kapıları açan tanrı
Bize hayırlı kapılar aç

1901-1904

ÇELEBİ BEY KONAĞI

Kalemeydanı Köyü'nün orta kesiminde bulunan konak Güneydoğu Anadolu'nun geleneksel konut mimarisine uygun olarak yapılmıştır. Çelebi Bey Konağı geniş bir avlu içerisinde yer almaktadır. Kuzey-güney yönünde uzanan konak zemin kattaki ikiz kemerli eyvan ve müstemilatı ile birlikte L şeklinde bir plan göstermektedir (Çizim: 3, 4).

Doğu cepheden büyük bir yavrulu kapı ile avluya girilmektedir. Ayrıca bahçenin kuzeyinde küçük bir kapı daha mevcuttur. Bölgede nahit adı verilen kesme taşlarla inşa edilen konağın bazı bölümlerinde moloz taş da kullanılmıştır.

Alt katta mutfak, kiler ve depo olarak işlevlendirilmiş bölümler bulunmaktadır. Üst katın altı boydan boya tonozlu bir yapı olup zamanla üç bölüme ayrılarak kullanılmıştır. Cephesi kuzeye bakan çifte kemerli eyvan ve eyvanın her iki yanında, kapıları eyvana açılan iki oda yer almaktadır. Alt kat odalarında ocak tabir edilen şömineler vardır (Çizim: 5). Kapı ve pencereler dikdörtgen formlu olup basık kemerlidir. Alt kat pencereleri ahşap parmaklıktır. Eyvanın batısında bulunan odanın önünde çevresi taş döşeli kü-

çük bir havuz, avlunun ortasında bir kuyu ve kuzeybatı köşesinde tuvalet bulunmaktadır. Ayrıca avluda zeytinyağı ve şıra yapımında kullanılan bir curun yer almaktadır.

Üst kata avludan, ahşap ve demir parmaklıklardan yapılmış tırabzanlı taş bir merdivenle çıkmaktadır. Merdiven taşları profillidir. Ortada yuvarlak kemerli bir eyvan, sağında ve solunda iki büyük odanın yer aldığı üst kat, yaşam bölümü olarak tasarlanmıştır. Eyvanın sağında bulunan odadan eyvanlı yapının damına çıkılan bir kapı bulunmaktadır. Bu odanın duvarı üstte üç kademeli profile sahip taş sırası ile bitmektedir. Eyvanın solundaki odanın kuzey duvarında ayrıca 1 adet tepe penceresi vardır. Üst katın avluya bakan batı cephesinde kuş pencereleri (kuş takası) vardır. Oda tavanları yuvarlak ahşap direk üzerinde ahşap kaplamalıdır. Tavan etekleri de ahşaptır. Evin çatısı düz damlı olup çift kemerli eyvan ve müştemilatının damı hem kışlık yiyeceklerin kurutulması hem de sıcak yaz akşamlarında oturmak ve uyumak için kullanılmaktadır.

Çelebi Bey Konağının Kitabesi

Üst kat kapı üzerinde 4 satırlık talik yazı (Resim : 4)

Transkripsiyon

Güzel yerde yapıldı barekallah
Nazardan saklasın Hak inşâ-allah
Nedima söyledim tarih-i tamın

Ne çok ruşen safalı maşa-Allah

1340

Çeviri

Allah Mübarek etsin ne güzel yerde yapıldı
Tanrı onu inşallah nazardan saklasın
Ey Nedim, Tarih-i tamını söyledin
Maşallah ne çok aydınlık ve mutluluk verici (bir yer)

1921-1922

SARAY HARABESİ

Saray harabesi Kalemeydanı Köyü'nün en batı ucunda bulunmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru önemini tamamen yitiren Rumkale'de yaşayan halk Rumkale'yi terk etmiştir. Bu insanların bir kısmı Halfeti Kazası'na yerleşmiş bir kısmı da Kalemeydanı Köyü'nü kurmuşlardır. Rumkale'nin ileri gelen bir kesimi Kalemeydanı Köyü'nün kaza merkezi olmasını istediklerinden halk arasında saray denilen binayı yaptırmışlardır. Bu yapının hükümet konağı olarak tasarlandığı, ancak kaza merkezinin Halfeti'ye alınması ile yapının tamamlanmadığı söylenmektedir. Kesme taşlarla yapılmış bina U şeklinde bir plan göstermektedir. Taşları alınarak başka yapılarda kullanılan bina bugün çok harap bir durumdadır (Resim: 5).

SULAMA KANALLARI

Bugün Rumkale altında ve Kalemeydanı Köyü'nde bulunan bahçeleri sulayan su, Merzimen Çayı'ndan gelmektedir.

Bu sulama kanalları eskiden Kalemeydanı mezrası olarak adlandırılan toprakların sulanarak veriminin artırılmasına yönelik, Rumkale (kazası) eşrafından Es-Seyyid Mehmet Şerif Bey tarafından, Habib-ün-Neccar Vakfı adına, H. 1201 M. 1786 tarihinde yapılmıştır.

Bu konuda hazırlanan 21 şeval-i Mükerrerem 1208 H. (1793 M) tarihli Vakfiye-i Şerriye de (Resim: 6);

"Büyük gayretle Merziban Nehri'nden mezraya su kanalı açtık. Elimizdeki tezkerede (senette) görüleceği gibi, kanal açma işinde 20.000 guruş masrafımız oldu"

denmektedir.

Merzimen Çayı üzerinde oluşturulan küçük bir baraj görünümündeki bentten kanallara alınan su, cazibe ile Kalemeydanı Köyü'ne kadar getirilmiştir (Resim: 7). Kanalin uzunluğu yaklaşık 7,5 km. dir.

Su kanalı arazinin durumuna göre, toprak kesimlerde ark şeklinde, kayalık kesimlerde bazen kanal şeklinde bazen tüneller açılarak yapılmıştır.

Bentten kanala alınan su Merzimen Çayı'nın sağ sahilini takip ederek Rumkale'ye kadar getirilmiştir. Rumkale'nin altından yaklaşık 150 metre uzunluğunda bir tünel açılarak su kalenin doğu yakasına geçirilmiştir. Suyun çıkış noktasında bugün harap durumda olan kaya içerisine oyularak yapılmış bir değirmen kalıntısı bulunmaktadır. 1970'li yıllara kadar kullanılan değirmen defineciler tarafından dinamitlenerek tahrip edilmiştir. Su kanalı Fırat'ın sağ sahilini takip ederek güney yönünde devam etmektedir. Yine arazinin durumuna göre zaman zaman kanallarla zaman zaman tüneller açılarak, bazen de küçük su kemerleri üzerinden geçilerek Kalemeydanı Köyü'ne ulaşmaktadır.

Yaklaşık 200 yıldan beri Kalemeydanı Köyü'nün sulama suyunu temin eden su bendi ve kanallar her yıl imece usulüyle köylülerce onarılmaktadır.

KALEMEYDANI HÖYÜK

Kalemeydanı Köyü'nün girişinde bulunan höyük köyün mezarlığı olarak kullanıldığı için "Mezartık Höyük" olarak da adlandırılmaktadır (Resim: 8). Höyük yaklaşık 10 metre yükseklikte olup küçük bir höyüktür. Höyükte bugüne kadar hiçbir araştırma ve kazı yapılmamıştır. G.Algaze 1990 yılında Kalemeydanı Köyü'nde yaptığı yüzey araştırmasında Eski Tunç, IV. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen seramik parçaları bulunmuştur.

RUMKALE

Rumkale, Kalemeydanı Köyü'ne 3 km. mesafede ve Merzimen Çayı'nın Fırat'a döküldüğü yerde sarp bir kayalık üzerinde bulunmaktadır (Resim : 9). Kalenin ilk çağlarda yapıldığı biliniyor, ancak şimdiki yapısıyla kale Ortaçağ'dan kalmadır. Kalenin adı Arapların kullandığı kal'at ar Rum adından gelmektedir. Diğer uluslar da bunun kendi dillerine uydurulmuşunu kullanmışlardır. Örneğin Bizanslılar Rhomaion Koula'yli; Süryaniler Hesna the Rhomaye'yi.

Günümüzde çok harap bir durumda olan kale 120x230 metre boyutlarındadır. 3500 m² lik bir alanı kaplamaktadır. Kale surları, kesme taşla yapılmıştır. Dolgu malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır. Mimari yapılarda da aynı malzemeyi görmek mümkündür. Ancak kemerlerde tuğla görünümlü kesme taşların da kullanıldığını görebiliriz.

Rumkale, Asur Kralı III. Salmanassar tarafından 855 yılında alınan Şitamrat şehri olarak kabul edilmektedir. III. Grigoris Rumkale'yi 1113 yılında satın alarak kataliklik makamını buraya taşımıştır. 13. yüzyılda Rumkale'de bir çok Yakubi bulunmaktaydı. Yakubi Patriği II. Ignace zamanında kale patriklik merkezi olmuştur. Bu durum 1292 yılına kadar sürmüştür. Rumkale Memlûklülerin sürekli saldırılarına maruz kalmıştır. Memlûk hükümdarı Kalaun zamanında Baybars kumandasındaki Arap orduları 1279'da Rumkale'ye saldırmış ve Ermeni kesimini yağmalayarak kaleyi ateşe vermişlerdir. Daha sonra El-eşref Halil zamanında Rumkale'ye yeni bir sefer düzenlenmiş ve

kale 1292'de alınmıştır. Rumkale Suriye Naibi Sancar tarafından onarılarak kal-at el-müslümin adını aldı. Önemini büyük ölçüde yitiren kale 1516 dan sonra Osmanlı haki-miyetine geçmiştir. Halep eyaletine bağlanan kale 1737'de eyalet olmuş ve yerel yöne-ticiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

Rumkale üzerinde kale beyine ait konak kalıntıları, cami kalıntısı, Barşawma Ma-nastırı, Aziz Nerses Kilisesi, büyük kuyu ve çok katlı çarşı ve bedesten kalıntıları bulun-maktadır (Harita: 1).

SONUÇ

Çok kısa sürede yaptığımız çalışmalarda amacımız, Birecik Barajı suları altında kalacak olan Kalemeydanı Köyü'nde bulunan taşınmaz kültür varlıklarını belgelemek-ti. Her geçen gün özgünlüğünü kaybeden çok kısa süre sonra da yok olacak bu eser-ler için ne yazık ki çok geç kalınmıştır. Bu konuda bir arkeolog olarak daha fazla duyar-sız olamaz, o güzelim yerleşim dokusunun hiç olma sa bir kısmını belgelemek konu-sunda ilgisiz kalamazdık. Çalışmalarımız sırasında 3 adet konut, 1 adet kale, 1 adet hö-yük ve 1 adet su yolunu belgeledik. Ancak bu çalışmayı yeterli görmüyoruz. 2000 yılın-da da çalışma şansı bulabilirsek başka taşınmaz kültür varlıklarını da tespit edip belge-leyebileceğimizi ümit ediyoruz.

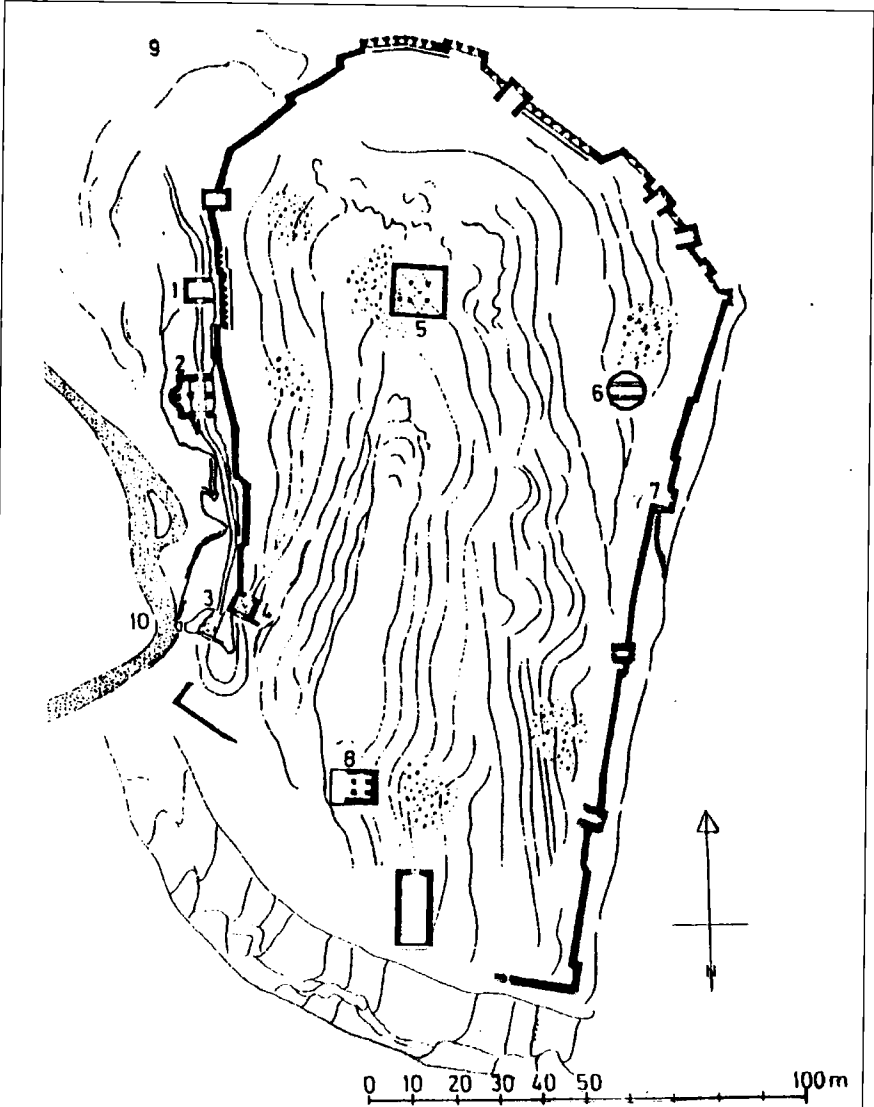
KAYNAKÇA

- ALGAZE, Guillerme, *The Tigris - Euphrates Archaeological reconnaissance project 1990 XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: s.425-445 Çanakkale 1991
- AKKOYUNLU Zahide, *Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1989
- HEKKENKEMPER Hansgerd, *Burgen der kreuzrittlertzeitinder Grafschaft Edessa und im konig reich klenarmenien* Bonn 1976
- KARPUZ Haşim, *Erzurum Evleri*, Ankara 1984
- KUBAN Doğan, *Türk Hayatlı'lı Evi*, Mısırlı Matbaacılık A.Ş İstanbul 1995
- KÜÇÜKOĞLU Cihat A, *Birecik*, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1996
- ÖZDOĞAN Mehmet, *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul 1977 O.D.T.Ü yayınları
- SEDAT Hakkı Eldem, *Türk Evleri Plan Tipleri*, İstanbul 1968
- SERDAROĞLU Ümit, *Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar*, 1975 Ankara 1977
- SÖZEN Metin, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, Gün Matbaası İstanbul 1971
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkilap kitabevi İstanbul 1993
- WAGNER, Jörg, *Seleukia am Euphrat/ Zeugma* Wiesbaden, Dr Ludwig Reichert 1976

MAHALLİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Arık	: Ark, Su kanalı
Ayakyolu	: Abdeshane
Bardak	: Kiremit
Belleme	: Enine uzatılmış ahşap kiriş
Curun	: Taştan oyularak yapılan su yalağı, tekne
Cümlekapısı	: Avlu kapısı
Çörten	: Dam oluğu
Direk	: Kirişten kirişe veya duvardan duvara uzatılan tavan kirişi

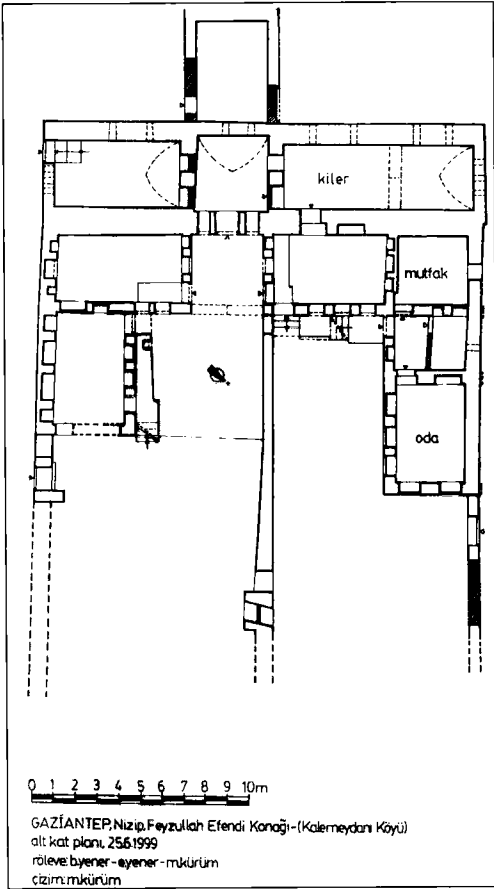
Divanhane	: Baş oda
Eyvan	: İki oda arasında kalan üç yönü kapalı önü açık mimarî mekân
Hampara	: Duvar dolgusunda kullanılan küçük moloz taş
Haremlik	: Kadınlara özel günlük yaşamın geçtiği bölüm
Havara	: Beyaz küfeki taşı
Hayat	: Avlu
Him	: Temel
Kab	: Tonoz
Kabaltı	: Üzeri tonozla örtülü sokak
Küpyeyeri	: Dolap şeklinde nişler
Kuştağası	: Evlerin cephelerinde kuşların yuva yapması için yapılan küçük nişler
Mandal	: Kapıyı açmaya yarayan düşey kol
Nahit	: Kesme taş
Ocaklık	: Mutfak
Örtme	: Sundurma
Pervaz	: Tavan kenarı
Seki	: Yerden yüksek, merdivenle çıkılan taş döşeli mekân
Süllüm	: Ahşaptan yapılmış merdiven
Süyük	: Dam saçağı
Tağa	: Tavana yakın küçük pencere
Tutya	: Çinko levha
Yavrulukapı	: Enikli kapı
Yüklük	: Yatak yorgan koymaya yarayan dolap
Zırza	: Kapı sürgüsü

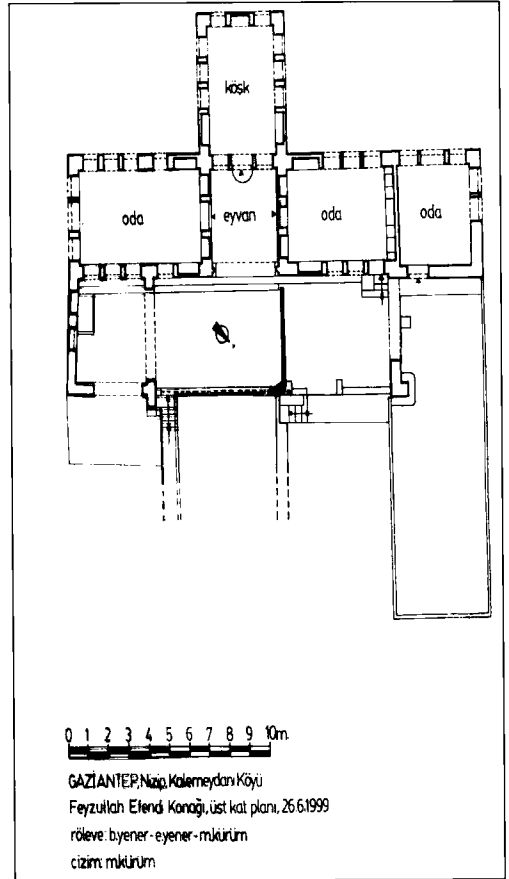
RUMKALE HARİTASI
(Hellenkemper 1976)

1. Birinci kapı 2. İkinci kapı 3. Üçüncü kapı
4. Dördüncü kapı 5. Barşavma manastırı
6. Kuyu 7. Doğu kapısı 8. Aziz Nerses Kilisesi
9. Köprü kalıntısı 10. Merzimen çayı

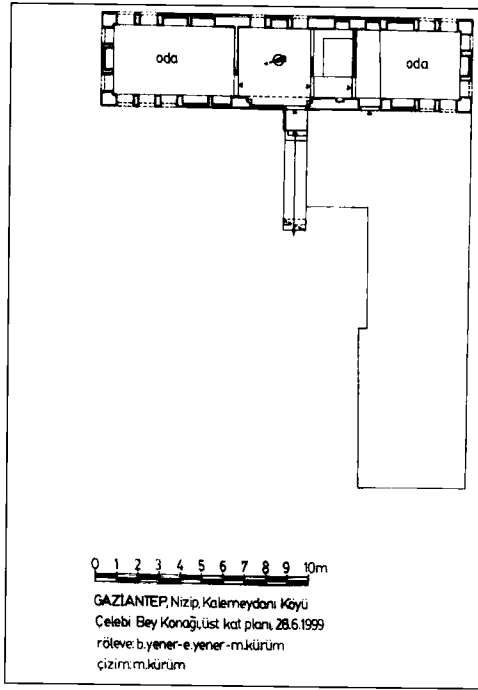
Harita: 1

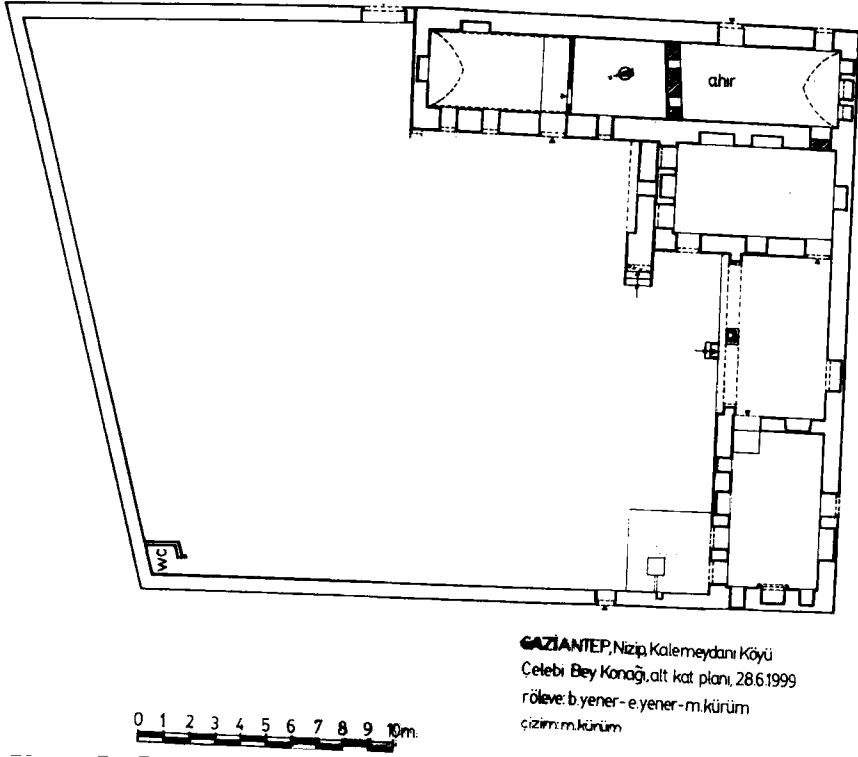
Çizim: 1

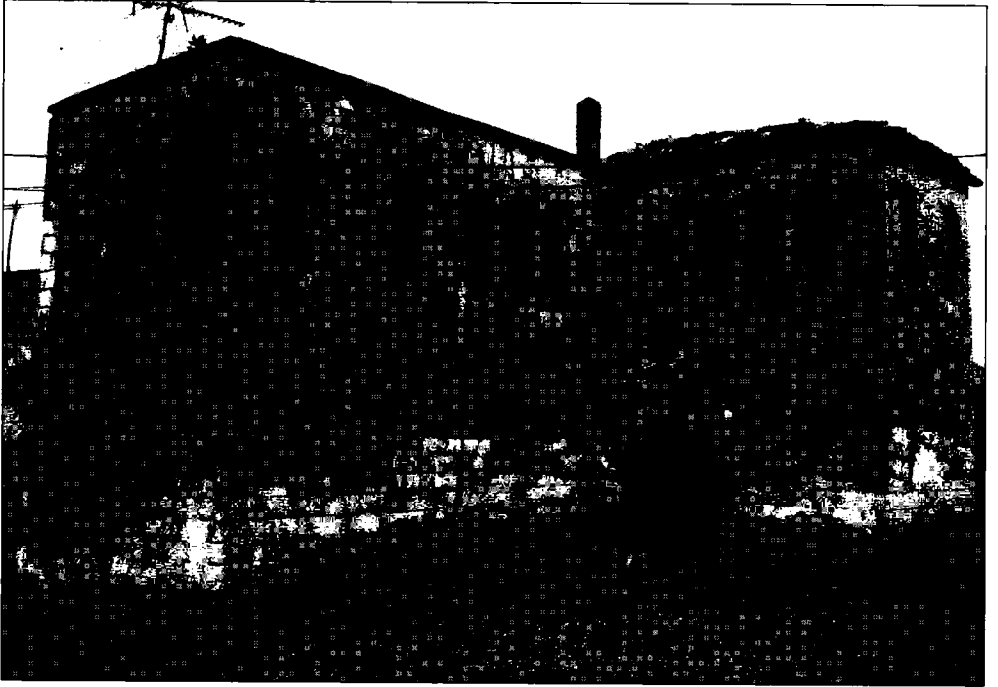
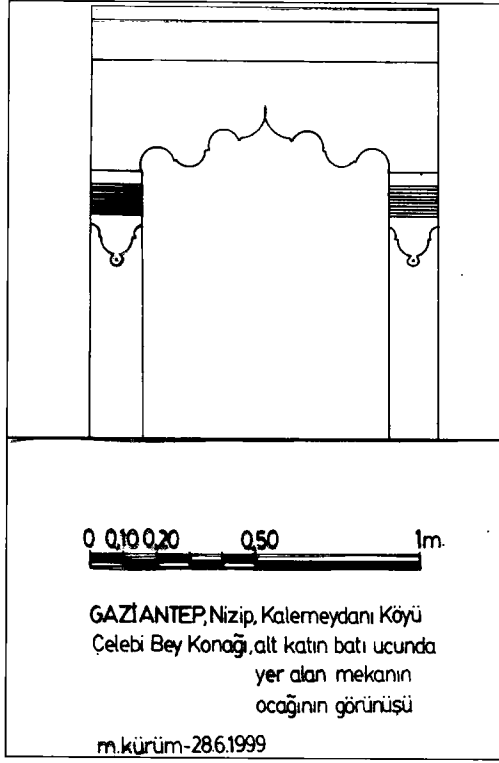
Çizim: 2

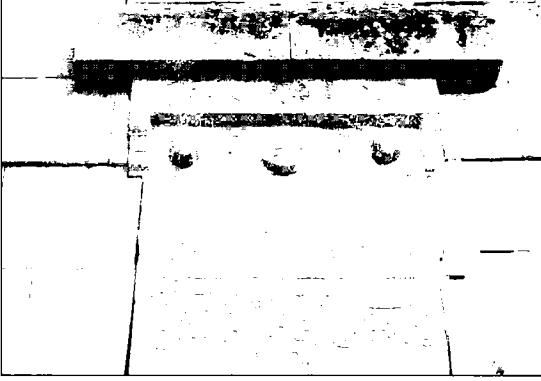
Çizim: 3

Çizim: 4

Resim 1: Feyzullah Efendi Konağı, genel görünüm

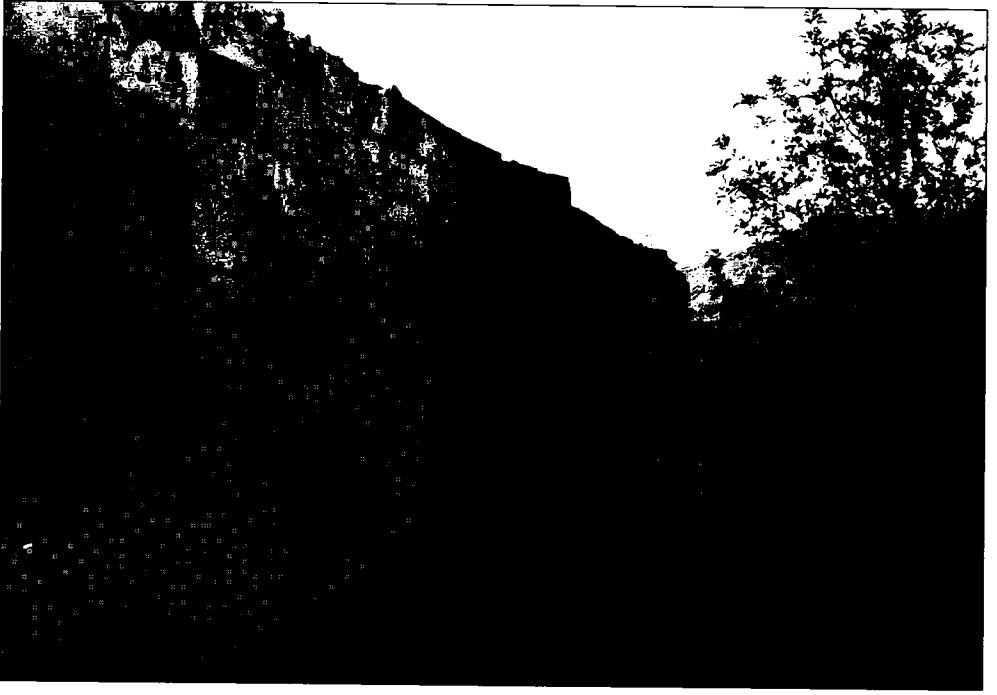
Resim 2: Feyzullah Efendi Konağı'nın kitabesi

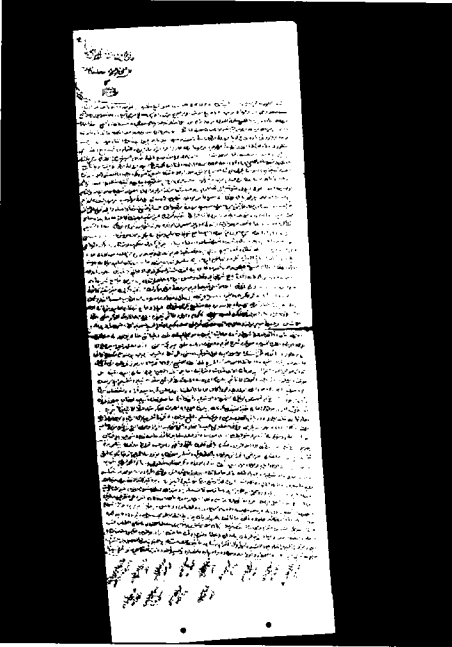
Resim 3: Çelebi Bey Konağı'nın genel görünümü

Resim 4: Çelebi Bey Konağı'nın kitabesi

Resim 5: Saray kalıntısı

Resim 6: Sulama kanalları ile ilgili vakfiye

Resim 7: Merzimen Çayı üzerinde bulunan sulama bendi

Resim 8: Kalemeydanı Höyük

Resim 9: Rumkale

ADIYAMAN TURUŞ KAYA MEZARLARI KAZI VE TEMİZLİK ÇALIŞMASI

Fehmi ERARSLAN*

Adıyaman il merkezine 40 km. uzaklıkta (Harita: 1) ve Adıyaman-Şanlıurfa karayolunun 1 km. batısında, antik dönemde Tharse (Harita: 2) günümüzde ise Turuş (Kuyulu) olarak bilinen bu yerde, 60 kadar kaya mezarının yer aldığı nekropol bulunmaktadır.

Tescil edilerek koruma altına alınmışsa da, mezarların bakımsız, işlevsiz görüntüsü ve her geçen gün artan kaçak kazı çukurları burası için bir şeyler yapmamız gerektiğini göstermektedir. Müze iş yoğunluğunun azaldığı ve finansın da sağlandığı 1999 yılı düşüncemizin uygulamaya sokulacağı yıl olacaktı.

Bu kazı ve temizlik çalışmasının hem kültür varlıklarımıza verilmesi gereken önemi, hem de mezar sahiplerine hukukî ve insanî anlamda bir saygıyı ifade edeceği düşüncelerini taşıyorduk.

Çalışmalarımızı iki ana amaç yönünde başlattık¹. Birincisi; içi taş, moloz, toprak v.b. dolgu malzeme ile dolu olan yarı açılmış mezarları temizlemek ve sağlıklı biçimde ziyarete sunmak (Resim: 2). İkincisi; mezar yapılarının ve arkeolojik verilerin tahribini önlemek için kapalı mezarları açmak ve gün ışığına çıkarmak (Resim: 3).

Toplam 60 kadar mezarın tespit edildiği Turuş nekropol alanı giriş kısmında (Harita: 3), 18 Ekim 1999 tarihinde kazı başkanı yönetiminde bir tekniker, 6 müze personeli ve 10 işçi olmak üzere toplam 17 kişilik çalışma grubu ile kazı ve temizlik çalışmasına başlandı².

I- MEZARLARIN KONUMU VE YAPILIŞ BİÇİMLERİ

Düz bir alan yerleşimine sahip kentte Roma Döneminde yerleşime en yakın kayalık tepe nekropol alanı olarak kullanılmıştır (Resim: 1). Mezarlar zeminden aşağıya doğru ana kaya oyularak yapılmıştır. Uzaktan pek fark edilmeyen mezarlar yapılırken yön olarak herhangi bir tercih yapılmamıştır. Kazıya başladığımız kısımda doğu yönüne bakan mezarlar olduğu gibi kayalık tepesinin konumu itibarıyla batı, kuzey ve güney yöne bakan mezarlar da yapılmıştır. Mezarların görkemli yapısı oyularak işlenmiş basamaklı girişten sonra görülmektedir. Dikdörtgen ve bazıları kemerli kapı girişinden sonra bir oda ve bu odaya bağlı mezar odaları bulunur. Bazı mezar odalarının kapı girişleri ahşap kapı pervazı taklidî biçimindedir.

* Fehmi ERARSLAN, Müze Müdürlüğü, Adıyaman/TÜRKİYE

1 Kazı izni verme lütfunda bulunan Genel Müdürlüğümüze şükranlarımızı sunarız.

2 Kazı çalışmaları süresince araç temini ve manevi desteklerini esirgemeyen Vali Yardımcıları Sn. Bayram Yılmaz ve Sn. Adnan Türkdamar'a şükranlarımızı sunarım. Araçlarını hizmetimize veren kurumun müdür ve şoförlerine teşekkür ederim. Ayrıca kazı süresi boyunca uyumlu ve fedakârane çalışan tüm müze personeline de takdir ve teşekkürlerimi iletiyorum.

II- MEZAR YAPILARI

Yapılış biçimlerine göre mezarları sekiz gruba ayırmayı uygun bulduk.

1. *Grup Mezar Yapıları:* On basamaklı merdivenli ile aşağıya inilmektedir. Kapı girişinden sonra kare planlı; üzeri tonozlu ön odaya varılmaktadır. Giriş bölümü hariç üç tarafında üzeri tonozlu dikdörtgen biçiminde mezarlar bulunmaktadır. Bu mezar tipine örnek 5 No.lu mezardır (Plan: 1).

2. *Grup Mezar Yapıları:* Yedi basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Kapı girişinden sonra kare planlı, üzeri düz tavanlı ön odaya varılmaktadır. Ön odanın üç yanında üzerleri tonozlu üç mezar odası bulunmaktadır. Her mezar odasında asimetrik iki mezar, bunlara koşut üzeri tonozlu bir kline mezar olmak üzere toplam üç kline mezar vardır. Mezar yapısındaki toplam kline mezar sayısı dokuzdur. Bu mezar tipine örnek 11 No.lu mezarı gösterebiliriz.

3. *Grup Mezar Yapıları:* On basamaktan oluşan merdiven ile aşağıya inilmektedir. Düzgün kapı girişinden sonra kare planlı ön odaya varılmaktadır. Bu grup içinde yer alan 1 No.lu mezarın ön odasının giriş kısmında iki sütunlu olduğunu gösteren kalıntılar görülmektedir. Ön odada birer kapı girişi ile üç yanda bulunan üzeri düz örtülü mezar odasına varılmaktadır. Her mezar odasında dörder *kline* mezar yer alır. Mezar yapısındaki toplam *kline* mezar sayısı dokuzdur. Bu mezar tipine örnek 1 No.lu mezardır.

4. *Grup Mezar Yapıları:* Sekiz basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Düz kapı girişinden sonra, kare planlı, üzeri düz tavanlı ön odaya varılmaktadır. Ön odanın sağında ve girişin karşısında üzeri tonozlu mezar odaları yer almaktadır. Paralel iki kline mezar ve bunların yanında üzeri tonozlu bir lahit mezar bulunmaktadır. Ön odanın sonunda üzeri tonozlu tek lahit mezar yer almaktadır. Toplam mezar sayısı yedidir. Bu grup içinde yer alan 12 No.lu mezar ön odasında olduğu gibi mezarların ön oda kısımlarında nişler bulunmaktadır. Bu mezar grubuna örnek 12 No.lu mezarı gösterebiliriz.

5. *Grup Mezar Yapıları:* Yedi basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Giriş platformundan sonra kapı girişi ile ön odaya varılmaktadır. Dikdörtgen planlı ön odanın üzeri düz tavanlı, sağında ve solunda tonozlu birer *kline* mezar bulunmaktadır. Girişin karşısında ön odadan bir girişle üzeri tonozlu, dikdörtgen biçiminde mezar odasına varılmaktadır. Karşılıklı iki *kline* mezar ve tam dip tarafta tonozlu bir *kline* mezar yer almaktadır. Bu mezar grubuna örnek olarak 4 No.lu mezarı gösterebiliriz.

6. *Grup Mezar Yapıları:* Yedi basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Giriş platformundan sonra kapı girişi ile üzeri düz tavanlı, kare planlı ön odaya varılmaktadır. Ön odanın sağında üzeri tonozlu mezar odası yer almaktadır. Mezar odasında iki *kline* mezar ve bir mezar platformu yer alıyor. Bu platform 6 No.lu mezara geçişi sağladığından, alan düz bırakılmış olmalıdır. Girişin karşısında üzeri tonozlu bir mezar bulunmaktadır. Ön odanın solunda dikdörtgen planlı, üzeri tonozlu mezar odasına girilmektedir. Burada bir lahit mezar bulunmaktadır. Bu odaya bağlı yine üzeri tonozlu bir odaya girilmektedir. Burada üç *kline* mezar bulunmaktadır. Toplam sekiz mezarın bulunduğu bu gruba örnek 8 No.lu mezardır.

7. *Grup Mezar Yapıları:* 11 basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Giriş platformundan sonra kapı girişi ile kare planlı mezar odasına varılmaktadır. Ön odanın üzeri düz tavanlı olup üç tarafında üzeri tonozlu birer lahit tipi mezar bulunmaktadır. Tonozlu iki mezarın önünde birer zeminaltı mezar bulunmaktadır. Bu gruba örnek 9 No.lu mezarı gösterebiliriz.

8. Grup Mezar Yapıları: Yedi basamaklı merdiven ile aşağıya inilmektedir. Geniş bir platformdan sonra kapı girişi ile ön odaya varılmaktadır. Ön odanın üzeri düz tavanlı ve üç tarafında üzerleri düz tavanlı birer mezar bulunmaktadır. Ön odanın üzeri düz tavanlı ve üç tarafında üzerleri düz tavanlı birer mezar bulunmaktadır. Bu grup içinde yer alan 22 No.lu mezar yapısında görüldüğü gibi bazı mezarlarda içine kapı kapağının sürüldüğü nişler yer almaktadır. Bu mezar grubuna örnek olarak 22 No.lu mezar yapısını gösterebiliriz.

III- KABARTMA VE BETİMLER

1 No.lu mezarın ön oda kısmında duvarda iki boğa başı kabartması yer almaktadır. 2 No.lu mezarın ön odası giriş kısmının iki yanında yine boğa başı kabartması ile bir diğer mezar odasının girişinin bir tarafında kupa, diğer yanında geyik başı kabartması bulunmaktadır. Diğer bir mezar odasının girişinin bir tarafında kartal kabartması, diğer yanında ise sağ tarafa yürür biçimde ve elinde tahrir edildiği için tam belirgin olmayan bir nesneyi tutan insan veya bir mitolojik yaratık betimi yer almaktadır (Resim: 4). Ayakları altında ise başını yukarı doğru kaldırmış yılan betimi bulunmaktadır. 3 No.lu mezarın ön oda girişi kısmında iki boğa başı kabartması bulunmaktadır.

7 No.lu mezar kabartma ve betim yönünden en zengin iki mezardan biridir. Mezar ön odası kapı girişi üzerinde girland ve iki boğa başı kabartması bulunmaktadır. Ön oda tavanına plastik biçimde işlenmiş çapraz halat kabartması yapılmıştır. Girişteki köşe de ise zıplar biçimde bir keçi betimi yer alırken, köşede sehpa üzerinde bir vazo kabartması yer almaktadır (Resim: 6). Yine bir mezarın cephe kısmında ise iki kupa kabartması bulunmaktadır.

14 No.lu mezar kabartma ve betim yönünden zengin diğer ikinci mezardır. Mezar odasının kapı girişi üzerinde girland kabartması yer almaktadır. Girişin sağ tarafında sola yönelmiş ve oturur biçimde bir elinde kadehi kaldırmış erkek betimi yer almaktadır. Bu betimin de hemen yanında kanatları yana açık, ayakları üzerinde durur biçimde bir kartal veya benzeri bir yırtıcı kuş yılanı yakalamış biçimde betimlemiştir. Hemen karşısında ayakta durur biçimde cepheden bir insan betimlenmiştir. Diğer bir mezarın üzerinde ise bir kupa ve çerçeve kabartması yer almaktadır.

15 No.lu mezar yapısında lahit mezar ile bütünleşmiş bir sunak bulunuyor.

16 No.lu mezar ön oda kapı girişi üzerinde, iki boğa başı ve ortada girland motifli kabartma bulunmaktadır.

20 No.lu mezar ön oda kapı girişi üzerinde, iki boğa başı kabartması bulunmaktadır. Bir mezar cephesinde ise vazo kabartması bulunmaktadır.

21 No.lu mezar yapısı ön oda kapı girişi üzerinde, iki boğa başı ve ortada girland motifli kabartmaları yer almaktadır.

23 No.lu mezar yapısı ön oda kapı girişi üzerinde iki boğa ve ortada girland üzerinde rozet kabartması bulunmaktadır.

IV- BULUNTULAR

Kandil: Yedi adet pişmiş topraktan sağlam kandil bulunmuştur. Üzerinde çizgisel, bitkisel ve geometrik bezemeler yer alıyor. Bizans Dönemine ait kandiller üzerinde haç motifleri vardır (Resim: 11).

Ağırşak: Bazalt taşından yapılmış 5 adet ağırşak bulunmuştur. Genelde 2-2,5 cm. çapındadır (Resim: 11).

Oyuncak Kol Parçası: 4 cm. uzunluğunda olup bir oyuncağa ait kemikten kol bulunmuştur. 90 derecelik açısı yapan kol yumruk sıkılmış biçimdedir. Kol bir bileziğe sahiptir. Gövdeye bağlantı yeri olan pazı kısmında düzgün açılmış iki delik bulunmaktadır. Parmaklar detayı ile verilmiştir (Resim: 11).

Kol Düğmesi: Bronzdan yapılmış 2 cm. büyüklüğünde olup daire biçimli ortasına doğru çukurlaşmaktadır. Ortasında daire biçimli kabartma vardır. Dikdörtgen biçiminde takma yerine sahiptir (Resim: 11).

Bilezik: Bronzdan yapılmış iki bilezik bulunmuştur. Birinin yarısı, kırk düz levha biçiminde olup üzerinde bitkisel bezeme bulunmaktadır. Diğer bilezik de ince levha biçiminde ve uçları açık, uç kısmı biraz daha kalınca ve çentiklidir. Üzerinde dilimli baklava ve zincir motifi vardır. Bir ucu ise kırıktır.

Çivi: 12 cm. uzunluğunda demirden yapılmış dörtgen biçiminde olup uç kısmı sivri, baş kısmı burgulu koç başını andırır biçimdedir. Üzerinde çividen bağımsız duran bir halkaya sahiptir (Resim: 11).

Yüzük: Bronzdan 2 cm. çapında ay biçiminde olup uçları açıktır. Düz levha biçiminde uç kısma doğru giderek daralmaktadır (Resim: 11).

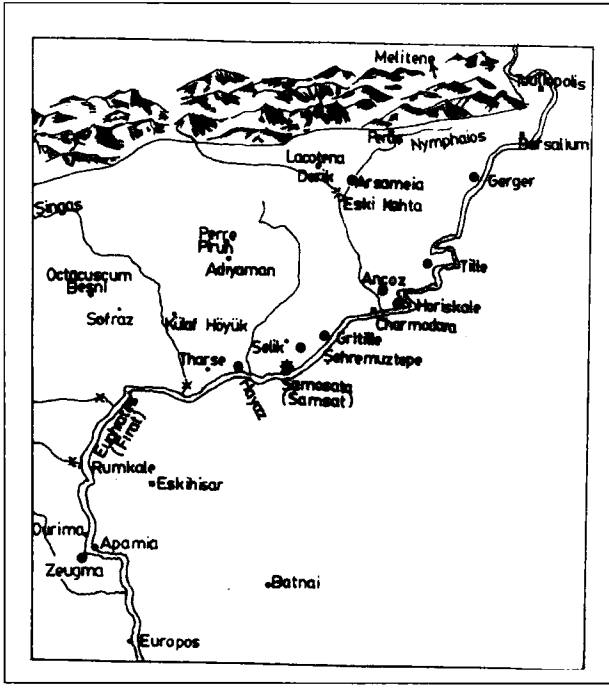
Aşık Kemiği: 3 cm. büyüklüğündeki aşık kemiğinin ortasında demir perçin bulunmaktadır (Resim: 11).

Bileği Taşı: 10 cm. uzunluğunda kum taşından olan bileği taşı dikdörtgen prizma biçimindedir (Resim: 11).

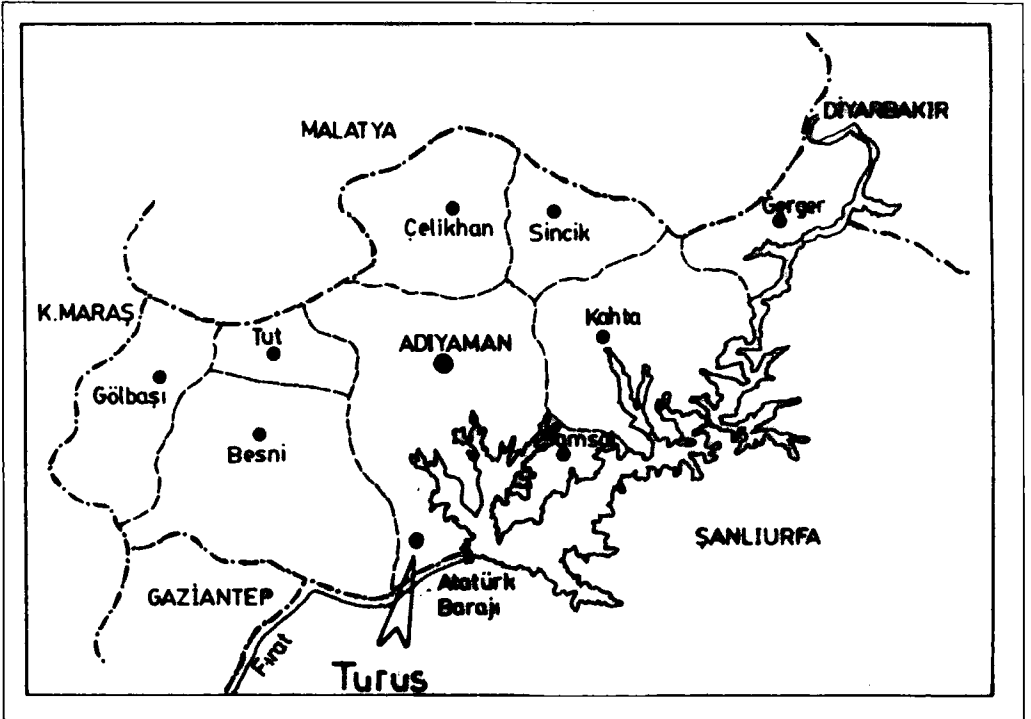
Havan ve Havaneli: İki adet bazalttan yapılmış havan eli, bir de kireç taşından yapılmış havan bulunmuştur (Resim: 11).

V- SONUÇ

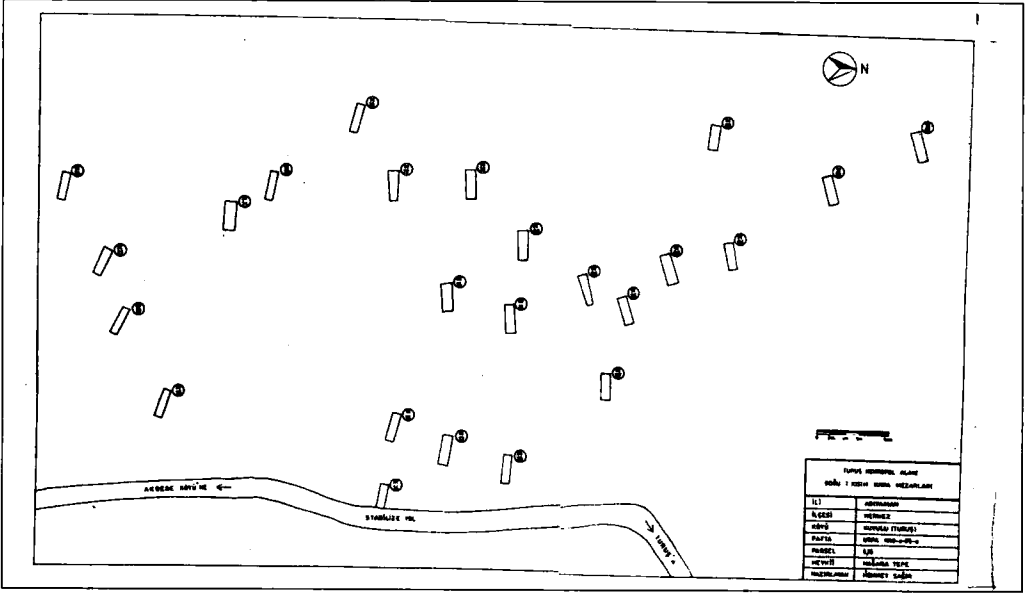
Bir ay süren kazı temizlik çalışması sonucu açık olan 1, 2, 4, 9, 11, 17, 19, 22 ve 24 No.lu mezarların temizliği yapıldı. Yarı açılmış olan 5, 8, 10, 18 ve 20 No.lu mezarlar içindeki toprak, moloz v.s. dolgu temizlendi (Resim: 7). Tamamen kapalı olan 3, 6, 7, 13, 14, 15, 16, 21 ve 23 No.lu mezarların kazısı bitirildi (Resim: 8). Mezarların etrafına toprak destekli taş koruma duvarları yapıldı (Resim: 10). Kazısı tamamlanan alanın tesviyesi yapıldı. Yapılan kazı sonucu ele geçirilen etütlük malzeme ile birlikte 23 adet envanterlik eser müzeye kazandırıldı (Resim: 11). Hava şartlarının bozulması üzerine bir sonraki sezonda devam etmek üzere 1999 yılı kazı çalışmalarına son verildi.

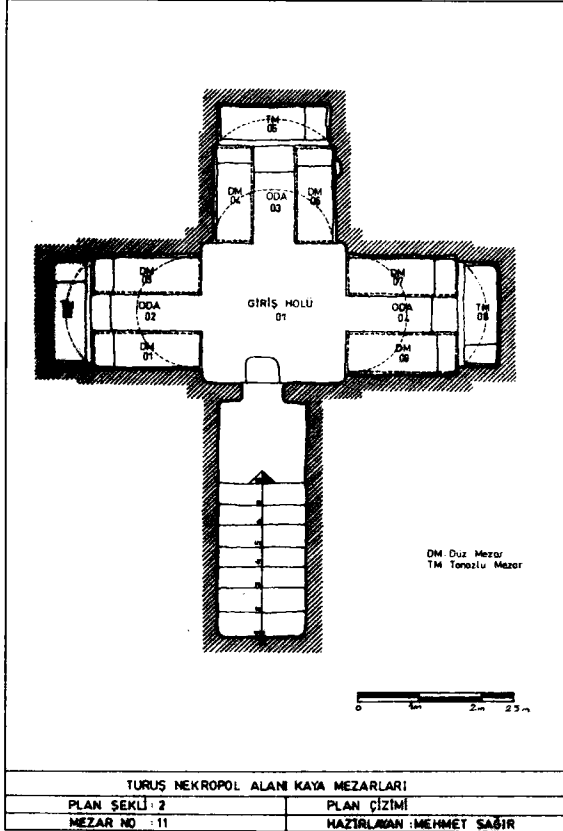
Harita 1: Antik bölge planı

Harita 2: Adiyaman il haritası

Harita: 3

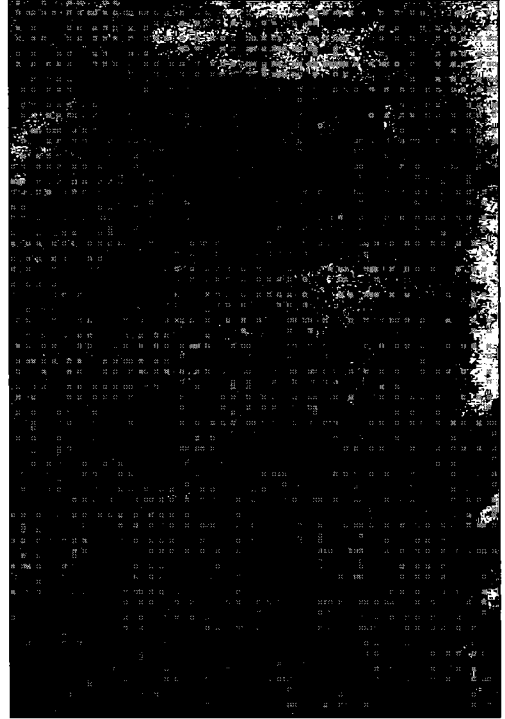
Plan: 1

Resim 1: Turuş kaya mezarları, uzaktan görünüm

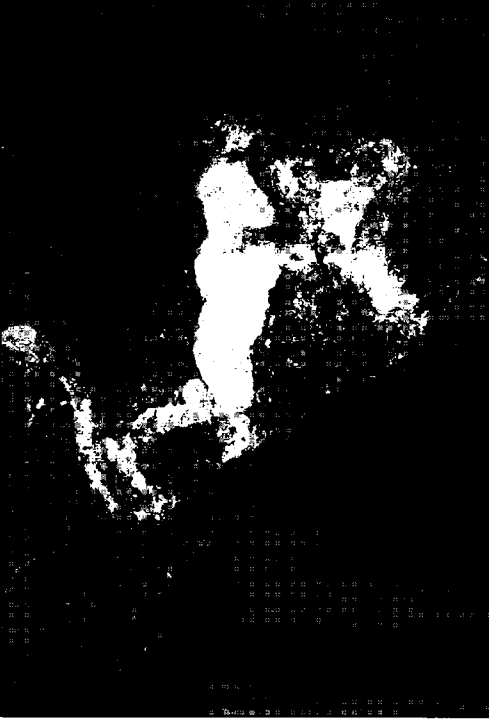

Resim 2: İçi dolgu malzeme ile dolmuş mezar

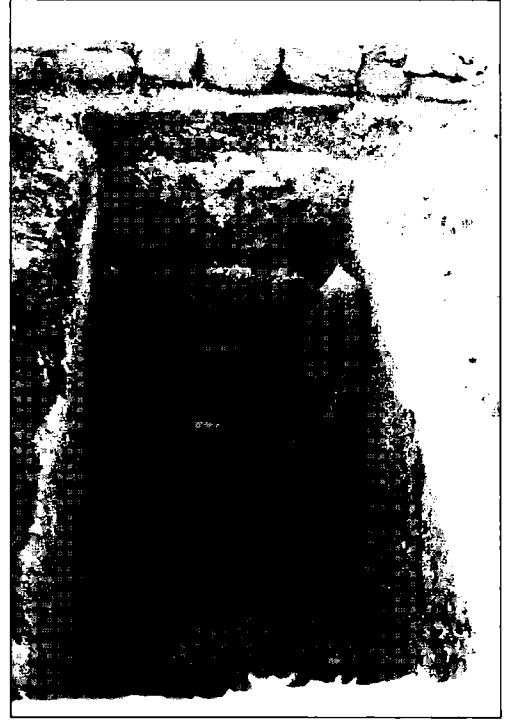

Resim 3: Tespiti yapılan kapalı bir mezar

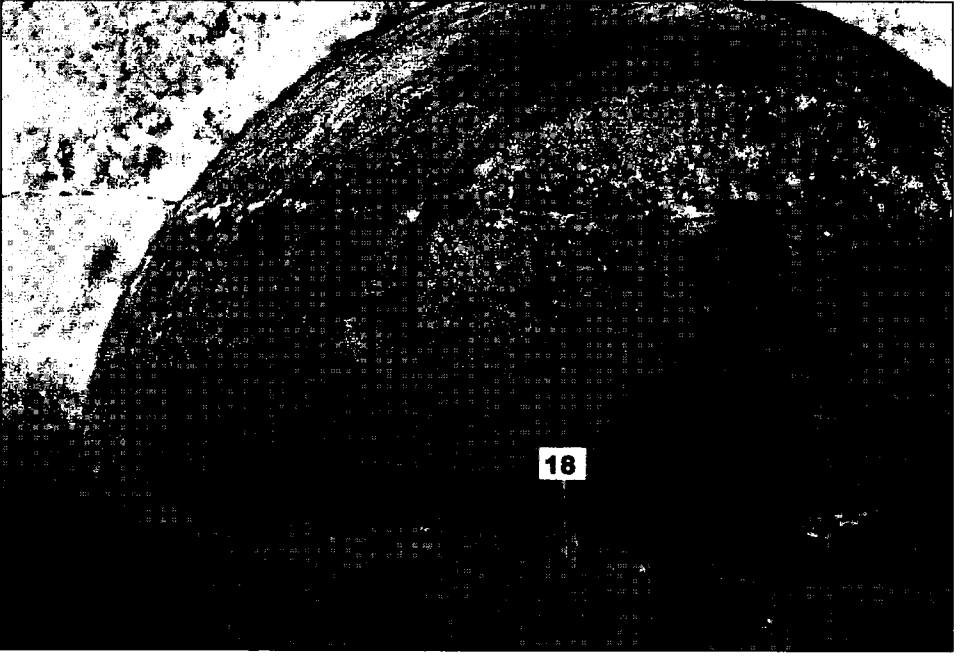
Resim 4: 2 No.lu mezardeki mitolojik yaratık kabartması

Resim 5: 16 No.lu mezarın girişi

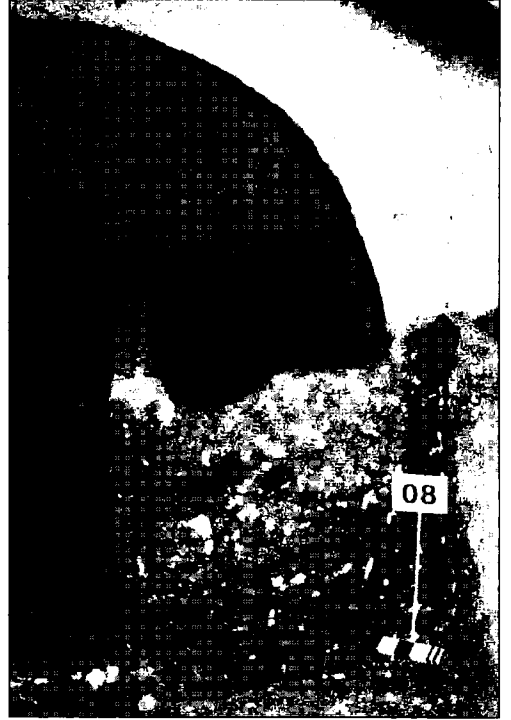
Resim 6: 7 No.lu mezardeki kabartmalar

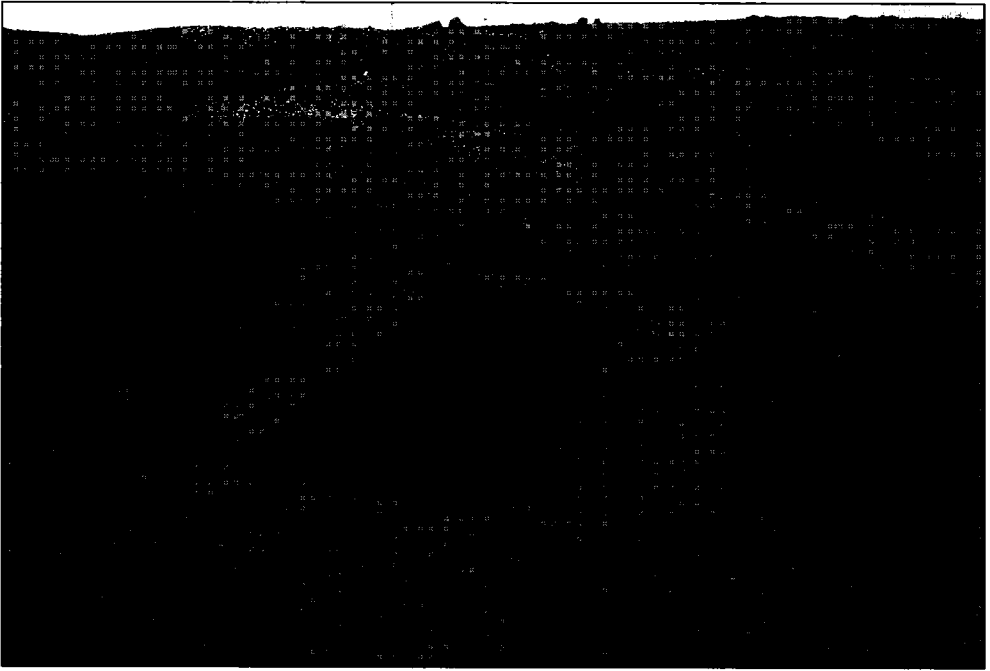
Resim 7: 18 No.lu mezar yapısında bir mezar odası

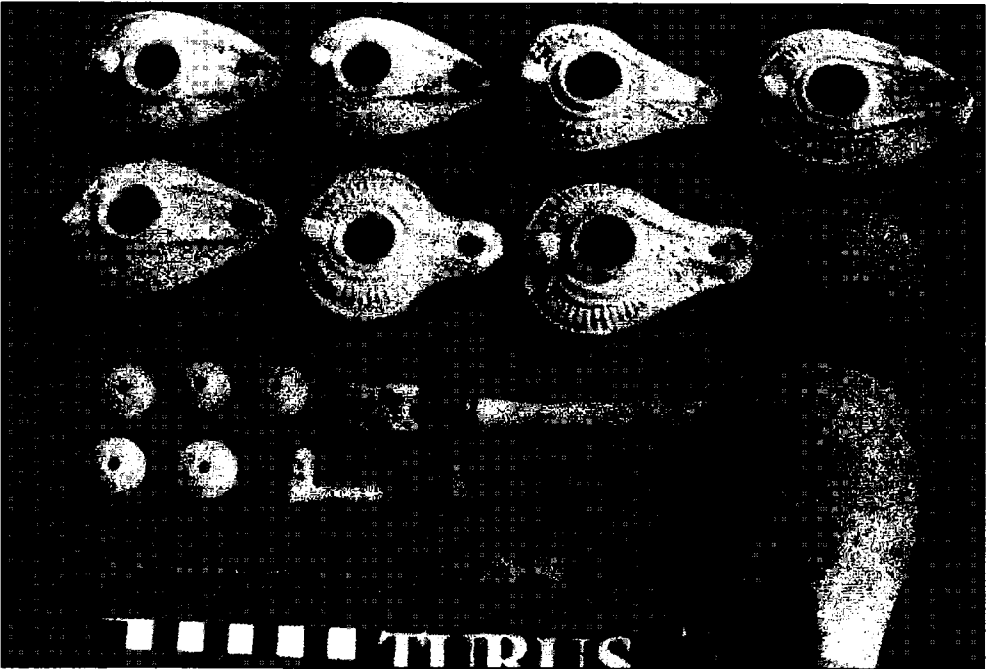
Resim 8: 21 No.lu mezar yapısı açılırken

Resim 9: Lahit tipi bir mezar

Resim 10: Kazı ve temizliği bitirilen kaya mezarları

Resim 11: Kazı sonucu ortaya çıkan eserler

BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ ÇALIŞMALARI

Oğuz ALPÖZEN*

11. Müze Çalışmaları Kurtarma Kazıları Sempozyumu'nda en mutlu kişi olmamın sevincini yaşıyorum. Yıllardır müzecilerin yaptığı bu toplantının adı Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu'ydu. Nihayet müzecilerin asıl işlerinin müze çalışmaları olduğu bir müzeci genel müdür tarafından da anlaşıldı. Müzecilerin temel görevi depolarının kazılmasıdır. Yıllardır toplanan kültür varlıkları birbiri üzerine yığılmış durumda gerçek kurtarıcılarını beklemektedir. Pek çok uygarlığın sesli bir nefesi olan bu buluntular depolarda sağlıklı bir şekilde korunmalı, müzeler bu eserlere dayanarak senaryolar yazmalı sergi salonlarında oynamalılardır. Müzecinin temel görevi müze işleridir. Dağdaki çobana, denizdeki balıkçıya, üniversitedeki kürsü profesörüne hoş gelecek, bilgi verecek sergilemeler yapmalıdır. Çay tabağının, çay kaşığının, çay bardağının ayrı ayrı vitrinlerde tabaklar, kaşıklar ve bardaklar diye sergilenmesinin hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Sergilemeler anlaşılır olmalıdır. Bunun en basit yöntemi çay kaşığını, çay bardağını, çay tabağını bir arada sergilemek, bardağın içine çay koymak ve şeker eklemektir. Böylece eserler fonksiyon kazanmış olacaktır. Dünya müzeciliği bu yönde gelişmektedir.

Apartman katlarını müzeye dönüştürmekten kurtulmak gerekmektedir. Müze binası İstanbul Arkeoloji Müzeleri binasında olduğu gibi gelen ziyaretçiyi etkilemelidir. Salonlardaki eserler de birbiri üzerine yığılarak sergilenmemelidir. Geçmiş yüzyıllarda yaşamış olan insanlar, bize bıraktıkları eserlerle bizlere duygu ve düşüncelerini aktarmaktadırlar. Bunun en basit yöntemi çay kaşığını, çay bardağını, çay tabağını bir arada sergilemek bardağın içine çay koymak, şeker eklemektir. Böylece eserler fonksiyon kazanmış olacaktır. Dünya müzeciliği bu yönde gelişmektedir.

Müzeleri yapı olarak apartman müze olmaktan kurtarmak gerekmektedir. Müze binası İstanbul Arkeoloji Müzeleri binasında olduğu gibi gelen ziyaretçiyi etkilemelidir. Salonlardaki eserlerde birbiri üzerine yığılarak sergilenmemelidir. Geçmiş yüzyıllarda yaşamış insanlar bize bıraktıkları eserlerle bizlere duygu ve düşüncelerini aktarmaktadırlar. Bu bazen yılan kabartmalı bir kantharos, bazen mezar taşı olarak kullanılan fallos veya üzerinde aşk sahneleri olan Roma matarası olabilir. Bütün mesele bu eserler arasında bağlantıyı kurabilmektir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi bir ilke daha imza atmış, 1998 yılında birçok kişinin müstehcen diye tanımladığı eserleri değişik müzelerden toplamış ve Bodrum Kalesi Yılanlı Kule'de sergilemiştir. Salona da 19.yüzyıl geleneğine uyarak "Saklı Müze" adı verilmiştir. Bu salonda doğum-yaşam-ölüm üçlemesi anlatılmıştır.

Sergileme şu sözle sona ermektedir:

"Sevgiye sırtını dönme
Kadın veya erkek
Er veya geç
Genç veya yaşlı
Ölümü tadacaksın"

* Oğuz ALPÖZEN, Bodrum Müze Müdürü, Muğla/TÜRKİYE

Ağlayan çocuk sesiyle doğum anlatılmış, tıp aletleri, yılan kabartmalı kaplar, hastalıklı figürinler, sağlık arayan insanların göz, el, ayak betimlemeli adak taşlarıyla yaşamın iniş ve çıkışları gösterilmiştir. Mezar taşlarıyla da yaşama son nokta konmuştur. Sergileme, çok tanrılı ve tek tanrılı dinlerin yilana bakış açılarındaki ortak düşüncüyü de göstermiştir.

1999 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Komutan Kulesi'ni açarak Bodrum'un yakın tarihindeki acı bir sayfayı ziyaretçileriyle paylaşmak istemiştir.

Bodrum'u 1.Dünya Savaşı sırasında Fransız Dupleks zırhlısına karşı kahramanca savunan Teğmen İbrahim Nezihi Bey'in kızı Neriman Ata, babasının kişisel eşyalarını ve mektubunu Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne armağan etmiştir. Özellikle mektuptan yola çıkılarak İbrahim Nezihi Bey ve dönemi araştırılmıştır. Bodrum Kalesi'nin güneybatı köşesindeki Komutan Kulesi'nin üst katı komutan odası, alt katı ise yatakhane olarak düzenlenmiştir. Bu sergileme İbrahim Nezihi Bey'in şehit düşmesinin 77. Yıldönümünde Bodrum'u onunla birlikte savunan Yüzbaşı Rıfat (Önal) Bey ve Kaymakam Faik (Üstün) Bey'in anısına yapılmıştır.

Teğmen İbrahim Nezihi Bey o günleri şöyle anlatır:

"Ben Halil'den olma, Medine'den doğma, İbrahim Nezihi. 1894'te Mersin de doğdum. 25 Eylül 1912'de Jandarma Mektebi'nde askeri eğitime başladım. 15 Temmuz 1914'te Müstakil Muğla Taburu'nun Bodrum Bölüğü'nün Hapishane Takım Kumandanlığı'na (Bodrum Kalesi'ne) atandım. Aynı yıl Milaslı Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) Mehmet Bey ve Hatice Hanım'ın kızı Sahibe Hanım ile evlendim.

Bodrum Kalesi'nde, Yüzbaşım Rıfat Bey'le birlikte görev yaptık. Kaymakamım da Faik Bey'di. 25 Mayıs günü Fransız kruvazörü limanın karşısına demir attı. İngiliz bayraklı bir başka savaş gemisi de Dupleks'in yanına geldi. Savaş gemisinden bir sandalla gelen kolağası, limandaki teknelerde Alman gemilerine verilmek üzere saklanan akaryakıt olup olmadığını araştıracaklarını söyledi. Biz de izin vermeyerek onlara "Sizin topunuz varsa bizim de dönmez yüzümüz, sarsılmaz metanetimiz ve bükülmez kolumuz vardır" dedik. Komutanım bana Dupleks zırhlısına karşı Bodrum'u koruma görevi verdi. 50 askerimi alarak Türbe mevkiine gittim. Sonra askerlerimi siperlere yerleştirdim. Onlara "arkanızda anneleriniz, kız kardeşleriniz, nişanlılarınız, aileleriniz, körpe kuzularınız, yavrularınız bir de gayet mukaddes vatan vardır ki vatan hepsinden kıymetlidir. Bu mukaddes toprağı üç yüz çadır halkından koca bir Osmanlı İmparatorluğu'nu meydana getiren ve bir zamanlar dünyanın en büyük hükümdarı olan Türk babalarımız bize emanet olarak terk etti. Bu toprak üstünde milyonlarca şehidimiz vardır. Ya namusumuzla yaşayacağız. Yahut namussuz yaşamaktansa öleceğiz. Fakat herhalde yaşayacağız. Yaşamaya azmettik." dedim.

Fransızlar limana üç kez asker çıkarmaya çalıştılar. Kaleden ve özellikle bulunduğum yerden öyle karşılık gördüler ki, geride birçok ölü ve tutsak bırakarak çelik yapılı büyük toplu savaş gemilerini alıp gittiler ve bir daha gelmediler. Yapabildikleri tek şey, uzaktan Bodrum'un beyaz badanalı evlerine, bir de kaledeki caminin minaresine mermerler savurmak oldu.

Bombardımandan hemen sonra kayınvalidem Hatice Hanıma yazdığım mektupta olayı tüm ayrıntıları ile anlattım.

Bodrum bombardımanındaki olağanüstü çalışmam ve gayretimden dolayı 12 Temmuz 1915'te Padişahın Yüce İradesiyle Gümüş Muharebe Liyakat Madalyası ile onurlandırıldım.

20 Mayıs 1916'da 142. Alay, 3. Tabur, 10. Bölük Komutanlığı'na atandım. Dört ay kadar Alay Yaverliği'nde bulundum. Selmanpak Muharebesi'nde yaralandığım halde, vazifemi terk etmedim. Bu nedenle 12 Mart 1917'de bir sene zammı alarak terfi ettim. 1 Mart 1917'de Mülazım-ı Evvel (üsteğmen) oldum.

1 Mart 1921'de Yüzbaşılığa terfi ederek Afyon-Karahisar Jandarma Taburu Mülhakatına (Emir Subayı Yardımcılığı) atandım. 3 Temmuz 1921'de Karahisar-ı Şehir Merkez Kumandanlığı'na tayin oldum.

26 Ağustos 1922 tarihinde, Mustafa Kemal'in emriyle sabah saat 05:30'da Büyük Taarruz başladı. Kocatepe'den hareket ettiğimde, yaralandım. Afyon Şuhut'ta Ulu Cami de ilk müdahaleyi yaptılar, kurtulamayıp şehit oldum.

Ölümünden sonra 21 Mart 1927'de Millî Ordu'da başarıyla görev yaptığım için kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirildim.

1.Dünya Savaşında dört bir yana savrulan Osmanlı-Türk İmparatorluğu'nun ana gövdesi, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti olarak sapasağlam ayakta kalmıştır.

23 Temmuz 2000 tarihinde Tunç Çağı Batıkları Salonu ziyarete açılacaktır.